

GESCHIEDENIS

DER

NEDERLANDERS

BUITEN

EUROPA.

GESCHIEDENIS

DER

NEDERLANDERS

BUITEN EUROPA,

OF VERHAAL

VAN DE TOGTEN, ONTDEKKINGEN, OORLOGEN, VEROVERINGEN EN INRIGTINGEN DER NEDERLANDERS

IN

AZIËN, AFRIKA, AMERIKA

en AUSTRALIË.

VAN HET LAATSTE DER ZESTIENDE EEUW TOT OP DEZEN TIJD.

DOOR

N. G. VAN KAMPEN.

DERDE DEEL.

Te HAARLEM, bij
DE ERVEN FRANÇOIS BOHN.
MDCCCXXXII.

GESCHIEDENIS

DER

NEDERLANDERS

BUITEN EUROPA,

OF VERHAAL

VAN DE TOGTEN, ONTDEKKINGEN, OORLOGEN, VEROVERINGEN EN INRIGTINGEN DER NEDERLANDERS,

IN

AZIËN, AFRIKA, AMERIKA en AUSTRALIË.

VAN HET LAATST DER ZESTIENDE EEUW TOT OP DEZEN TIJD.

DOOR

N. G. VAN KAMPEN.

DERDE DEEL,

EERSTE STUK.

VAN 1722 TOT 1800.

TE HAARLEM, BIJ
DE ERVEN FRANÇOIS BOHN,
MDCCCXXXII.

VOORBERIGT.

Zeer gaarne had ik dit werk met het Derde Deel in één stuk *besloten, gelijk ook mijn stellig voornemen was, doch eene reden, die ik hoop, dat mijne lezeren niet onaangenaam zijn zal, hield mij daarvan terug. De rijke schat van berigten, hier ter stede in het Koloniaal Archief* voorhanden*, en alle Rapporten en Brieven der Hooge* Indische *Regéring aan de Kamer der Zeventienen in 't vaderland, met alle daartoe behoorende stukken bevattende, werd mij door de allervriendelijkste vergunning van den WelEd. Groot Achtb. Heere* BAUD*, toen nog Secretaris-Generaal bij het Departement van Koloniën, thans reeds tot den hoogen post van Gouverneur-Generaal van* Neêrlands-Indië *verheven, ten gebruike vergund, waarvan ik dan ook, door de gunstige medewerking van den Heer Magazijnmeester* DE MUNNIK*, een ruim en onbelemmerd gebruik heb kunnen maken, wien ik hier daarvoor openlijk mijnen dank betuige. Schoon de gewone bronnen, na het ophouden van* VALENTIJN'S *werk en van dat van* DU BOIS*, en dus vóór de tweede helft der achttiende Eeuw, schaars en afgebroken vloeijen, zoo had ik thans echter niet alleen geen gebrek, maar zelfs een' overvloed, die mij in verlegenheid bragt. Dus moest ik b.v., om volledige en aaneengeschakelde berigten op te zamelen nopens den oorlog van* 1760—1766 *op* Ceylon *gevoerd, (waarvan men elders niet dan hier en daar ver-*

strooid eenige regels vindt), *ruim* veertig *folianten doorloopen*, *hetwelk mij echter*, *door de uitstekend goede Registers daarbij voorhanden*, *gemakkelijker werd. Deze moeite getroostte ik mij ook zeer gaarne*, *verzekerd*, *daardoor over een belangrijk en tot nu toe vrij verwaarloosd gedeelte der Vaderlandsche geschiedenis eenig licht te verspreiden*, *en iets nieuws aan mijne landgenooten te kunnen leveren; doch het werd mij daardoor ook onmogelijk*, *om het derde Deel*, *zonder het tot eene onmatige en geheel onevenredige dikte in vergelijking der andere deelen te doen uitdijen*, *of zonder de jongste Geschiedenis geheel te knotten*, *in één stuk te leveren. De lezer kan echter verzekerd zijn*, *dat het volgende stuk*, *de Geschiedenis onzer Overzeesche Bezittingen* na *het einde der O. en W. I. Maatschappijen*, *en dus in deze Eeuw bevattende*, *minder uitgebreid zal kunnen zijn*, *hoezeer misschien niet het minst belangrijke.*

Het was den Schrijver, *die van den handel geene* praktische *kundigheden hoegenaamd heeft*, *zeer moeijelijk om in de geschilpunten over vrijen of beperkten handel*, *over het* Koloniale *stelsel*, *dat voor onze* Oostindiën *voegt (de vrijheid van* colonisatie *enz.)*, *zijn gevoelen te zeggen. Meestal heeft hij slechts de redenen voor en tegen aangevoerd*, *den Lezer de beslissing overlatende. In het volgende stuk*, *waar dit geschilpunt nog veel meer ter bane zal komen*, *hoopt hij ook dezelfde onzijdigheid niet uit het oog te verliezen.*

GESCHIEDENIS
DER
NEDERLANDERS
BUITEN
EUROPA.

DERDE BOEK.

HOOFDSTUK I.

Tot op den moord der Chineezen te Batavia.
(1723 tot 1740.)

Daar wij thans in verscheidene opzigten tot een keerpunt in de Geschiedenis onzer *Oostersche* bezittingen zijn gekomen, alwaar de landbouw door de invoering der koffijteelt allengs toeneemt, terwijl handel en geldmiddelen verachteren, zal het niet ongepast zijn, te dien aanzien eenen blik op den financiëlen en handelstoestand der Maatschappij te werpen, die thans eene onverwachte mededingster in *België* verkreeg.

Korte beschouwing van den geldelijken en handelstoestand der O. I. Maatschappij.

Wij zagen de vernieuwingen van het oktrooi der O. I. Maatschappij in 1622 en 1647 (*); de derde had, nog vóór het einde des 25 jarigen tijdperks,

Waarde der aandeelen. Schijnbare bloei.

(*) Hierbij werd bepaald, dat de Directeuren, in plaats van voordeelen naar mate der winst (*provisiën*), vaste jaarwedden bekwamen: die der Kamer *Amsterdam* 3100, van *Zeeland* 2600, de overigen 1200. Zie *Groot Plakaatboek*, I. D. bl. 545 546.

in 1665 plaats, tot op 1700, en de vierde in 1696, van 1701 af, voor *veertig* jaren. Schijnbaar was haar toeſtand in de eerſte jaren der achttiende Eeuw zeer voordeelig, en inderdaad leverde de handel ruime winſten. Eene vloot, in 1697 uit *Indië* gekomen, bragt voor 5 Millioenen inkoop mede, die in 't vaderland 20 opbragten, zoodat de uitdeelingen in 1701 en 1702 20, en van 1703 tot 1711 op den duur 25 ten honderd bedroegen. Na eene meer ſchrale uitdeeling in 1712 van 15, rezen de uitdeelingen in 1713 tot 30, in 1714 tot 33½, en vervolgens tot 40 ten honderd, waarop zij zich tot 1720 ſtaande hielden. Dit jaar was het keerpunt, waarop de uitdeelingen in 1721 weder tot 33⅓, in 1722 tot 30, en in 1723 zelfs tot 12½ daalden. De vaart naar en in *Indië* was vrij levendig. Van 15 Februarij tot 25 November 1715, dus in ruim 9 maanden, kwamen er te *Batavia* 127 ſchepen, zoo uit het vaderland als uit de onderſcheidene *Indische* havens aan, en zeilden er 101 uit. Van 22 Nov. 1714 tot 25 Nov. 1715 kwamen er 19 groote O. I. ſchepen uit het vaderland aan, die 2721 perſonen overbragten (*). In 1720 kwamen er 26, in 1721 33 rijkgeladene *Oostindievaarders* onze havens binnen, die 9 Millioenen en ruim 800,000 guldens *inkoopsprijs* aan goederen medebragten (zes dier ſchepen hadden ſlechts zeven maanden reis gehad, destijds een ongemeen korte tijd). De aandeelen rezen in evenredigheid dier ſommen.

(*) Genomen uit de boeken der O. I. Comp. M. S. *1716, fol.* 876. De ſchepen (grooten en kleineren) in de *Indische* wateren bedroegen 50, de ſloepen en kleinere vaartuigen bijna 200 ſtuks, t. a. pl., bl. 895–909.

In 1718 waren zij 600 ten honderd, en klommen in 1719 tot 902, en in het jaar van den windhandel, 1720, zelfs tot 1080, hetwelk men echter geene innerlijke waarde kan noemen, maar aan overspanning moet toeschrijven. Ondertusschen waren de aandeelen in 1723 nog 654, in 1724 653 ten honderd (*). Ook toen werden er vele *Nederlandsche* fabriekgoederen, zoo als zwarte en gekleurde lakenen, effene (*rasses*) *polemiten* (eene soort van greinen) en andere manufacturen, alsmede barnsteen, naar *Indië* gebragt, die echter in het jaar 1715 slechts 36,288 guldens winst gaven, hoezeer dezelve grof genoeg was (39¾ pCt.), doch slechts op 91,400 guldens. Dit bevestigt hetgeen wij elders (†) zeiden, nopens den *geringen omzet* der O. I. Maatschappij, als een gevolg van het *Monopolie* (§).

Wezenlijke verachtering der geldmiddelen.

Doch wij noemden dien toestand *schijnbaar* voordeelig. Immers sedert 1693 verminderden de geldmiddelen der Maatschappij: In dat jaar bezat zij, als overschot harer winsten, na aftrek aller onkosten, een kapitaal van *f* 40,206,789. Van toen af ging zij, als *Maatschappij*, jaarlijks achteruit, zoodat de voordeelen der verkoopingen in de drie jaren van 1693 tot 1696 niet meer opbragten dan *f* 23,304,700.
en de uitgaven . . . . „ 32,417,417.
Dus in vier jaren ruim 8, dat is jaarlijks 2 Millioe-

(*) SYLVIUS, *Vervolg op* AITZEMA, XLIV. B. bl. 126. VALENTIJN, I. D. bl. 298. *Hollands Rijkdom*, II. D. bl. 115-117. *Koophandel van Amsterdam*, II. D. bl. 47. DU BOIS, *Vies des Gouverneurs Généraux*, p. 296. 297.

(†) Zie I. D. bl. 457.

(§) Getrokken uit de boeken der Maatschappij, 1716, *fol.* 1026.

nen verachtering. Zoo werd van jaar tot jaar de ſtaat van zaken nadeeliger, en alle de handelsvoordeelen konden tegen de vermeerderde uitgaven der thans *landbezittende* Maatſchappij niet opwegen. In 1723 was reeds het geheele kapitaal van 40 Millioenen uitgeput tot op 4,838,925 guldens. In 1724 waren deze niet ſlechts verdwenen, maar ook reeds een wezenlijk *te kort*, hetwelk ſedert jaarlijks toenam, zoo dat daardoor ook de uitdeelingen verminderden, doch niet in evenredigheid der werkelijke nadeelen. De Maatſchappij hield het voor haar krediet noodzakelijk, geene *plotselinge* vermindering van *dividenden* te doen plaats hebben, en liet die dus van de kapitalen afſteken, waardoor noodzakelijk het kwaad nog vergerde (*).

Oorzaken dier verachtering.

Het is zekerlijk verbazend, dat de *Nederlanders* met een oorſpronkelijk kapitaal van *zes Millioenen guldens*, hetwelk ſedert nimmer verhoogd is, zulke groote zaken volbragten, den *Indischen Archipèl* aan

(*) VAN OUDERMEULEN, *Memorie* bij VAN HOGENDORP, *Coup. d'Œil sur l'Ile de Java*, p. 401-404. Dus is de opgave van eenen zeer kundigen Directeur der O. I. Maatſchappij, die daartoe hare boeken gebezigd heeft; doch wij hebben, door de inzage dier zelfde boeken, die ons goedgunſtig verleend zijn, gevonden, dat, volgens *specifieke* opgave, door den Boekhouder-Generaal D. BERNARD gedaan en onderteekend den 4den Januarij 1709, ſedert 1691 (toen er reeds penningen moeten zijn opgenomen geweest, en dus vroeger dan in het door VAN OUDERMEULEN genoemde jaar) tot in 1704, gedurende het bewind van VAN OUTHOORN als Gouverneur-Generaal, en van VAN HOORN als Directeur-Generaal, de ſchulden met 4,925,739:4:8 *door aflossing verminderd zijn*. Boeken van *Batavia* 1709, *fol.* 2425. Wij waren deze opgave der waarheid verſchuldigd, omdat, volgens het in den Tekst gemelde, de nagedachtenis dier beide

de *Portugeezen* ontrukten, de magt der *Engelschen* en *Spanjaarden* tegenſtand boden, faktorijen, vestingen en ſteden bouwden, talrijke vloten uitzonden, en nog zoo vele uitdeelingen konden doen. Zoo iets kon men ſlechts van *Hollanders*, en wel van

mannen met de ſchuld van het aanvankelijke verval der Maatſchappij in het *financiële* zou kunnen bezwaard blijven.

In die zelfde boeken, 1709, *fol.* 997. vindt men den volgenden ſtaat der O. I. C. op ult. Aug. 1708.

Bezittingen;

Contanten	1,591,729 : — : 8	
Goud- en zilverwerk	48,820 : 10 : —	
Specerijen	3,135,100 : 7 : 8	
Nederl. en Ind. Koopgoederen . . .	4,933,407 : 17 : —	
Equipagie, Artillerie, Wapenen, Bouwſtoffen, Levensmidd. enz.	4,363,399 : — : 12	
		14,072,456 : 15 : 12
De ſchulden waren		5,945,531 : 13 : 8
Capitaal Rest.		8.126,925 : 2 : 4

(De oorlog op *Java* in 1705 en verv. moet dus ontzettend veel gekost hebben, dat het kapitaal van 40 Millioenen *toen* reeds zoo uitgeput was).

Doch de algemeene lasten bedroegen, alle onkosten en bezoldigingen medegerekend	3,003,627 : 15 : 8
De zuivere winſten daarentegen . . .	1,786,184 : 8 : 8
Verlies	1,217,443 : 7 : —

De zuivere winſten van den handel (die hieronder berekend zijn) bedroegen in 1708 de ſom van 1,158,307 : 6 : — (in 1707 ſlechts 1,017,688 : 9 : 12.)

De inkomſten van *Jacatra* (het gebied van *Batavia*)	604,784 : 5 : —
Verbeurdverklaringen	14,938 : 17 : 8
Verdiende ſcheepsvracht, transport- en kostgelden	8.154 : — : —
	1,786,184 : 8 : 8

Hollanders der zeventiende Eeuw verwachten; en deze eenvoudige optelling van daadzaken toont genoegzaam aan, dat onze Vaderen eene kracht bezaten, waarvan wij ons naauwelijks een denkbeeld kunnen vormen. Maar alle voorfpoed baart moed, en moed vaak overmoed, verwaarloozing en verfpilling. Kundige Schrijvers vinden deze laatfte in de menigte ambtenaren, die niet alleen aanzienlijke jaarwedden trokken, maar zich ook door eigen' ongeoorloofden handel ten koste van het *Monopolie*, den grondflag der Maatfchappije, verrijkten; ambtenaren nogtans, die door de zeer vermeerderde bezittingen der Maatfchappij, vooral op *Java*, noodzakelijk waren geworden. Scheepskapiteinen, leveranciers, commifen enz., beftalen de Maatfchappij fchaamteloos, of gebruikten haar eigendom voor zich zelve: dit ftrekte zich zelfs uit tot het bouwen van huizen en de dienst der hospitalen. Met de verflapping en de toenemende weelde en zedebederf bij de Natie groeiden de behoeften der ambtenaren. De opperhoofden, die te voren zedig en eenvoudig waren in kleeding en levenswijze, gaven aan hunne minderen het voorbeeld van pracht en verfpilling, die men niet dan langs oneerlijke wegen kon volhouden. De Natie was ook niet meer zoo fier, zoo moedig, zoo vaderlandlievend en onbaatzuchtig als weleer, toen er (vóór 1650) nog geene eigenlijke rijkaards in *Indië* waren. Ook dreven, federt den *Utrechtschen* vrede, die een tijdperk van algemeene rust en krachtsontwikkeling opende, de andere Natiën den *Indischen* handel met zoo veel ijver en voordeel, en de koloniale goederen werden zoo overvloedig aangekweekt, dat de voordeelen op dezelve veel minder werden. Hier-

van waren nogtans de muskaatnoten, kruidnagelen en kaneel uitgezonderd, die nog altijd voorwerpen van den alleenhandel der *Nederlandsche Oostindische* Maatschappij uitmaakten (*).

Pogingen der Belgen, om naar Oostindië handel te drijven.

Deze werd omstreeks den jare 1723 zeer ongerust door eene mededingster, die zij nimmer verwacht had. De *Nederlanders* hadden wel in de *Indiën* tegen de *Portugeezen*, *Engelschen* en *Franschen*, hetzij door krijgs- hetzij door handelswapenen gestreden, maar nog nimmer tegen hunne *Belgische* stiefbroeders. — Dezen waren door hunne onderwerping aan *Spanje* in de treurige gesteldheid geraakt, van zich zoowel den zeehandel in *Europa* door de sluiting der *Schelde*, als naar de andere werelddeelen door een stellig bevelschrift van FILIPS II., bij den afstand zijner *Nederlanden* aan ALBERTUS en ISABELLA in 1598, te zien affnijden. Daar nu door den dood van laatstgemelde Vorstin in 1633 die landen aan *Spanje* terug vielen, was het dringend verzoek der *Belgen* niet onnatuurlijk, om deel aan de scheepvaart hunner mede-onderdanen op de *Oostindische* vaart te mogen hebben; en door de aanhoudende verzoeken van den als krijgs- en staatsman hoogst verdienstelijken Kardinaal-Infant FERDINAND (†), werd FILIPS IV. ein-

---

(*) Wij zullen, tot de helft der achttiende Eeuw genaderd, uit MOSSEL's papieren belangrijke berigten omtrent den toenmaligen staat van den specerijhandel mededeelen. Zie ook over het bovenstaande *Commerce de la Hollande*, Amst. 1768 T. I. p. 127–134. RAYNAL, *Hist. philos. des deux Indes*, T. I. L. II. p. 251. 252. 257–259.

(†) Het verwondert mij, dat de verdiensten van dezen uitmemenden *Spanjaard*, den éénigen telg van FILIPS I., die zich boven de nietigheid verhief, van den overwinnaar der

delijk in 1640 overgehaald, om aan de *Spaansche Nederlanders* de vrije vaart naar *Portugeesch Indië* (niet naar de eigenlijke *Spaansche* bezittingen in beide werelddeelen) te vergunnen. Dan de *Portugeesche* omwenteling, door die in alle buitenlandsche *Portugeesche* Koloniën gevolgd, maakte deze inwilliging vruchteloos. Nu bleef alles in den vorigen staat, te meer, omdat *Spanje*, ten einde de *Portugeezen* weder te winnen, het gegeven verlof niet erkende. Na den *Rijswijkschen* vrede bekwamen de *Belgen* echter weder verlof, om naar zoodanige landen van *Oostindië*, die niet in het bezit van andere *Europische* Natiën waren, handel te drijven; doch de spoedig daarop gevolgde dood van KAREL II., en de oorlog wegens de *Spaansche* erfopvolging deed dit ontwerp te niet gaan.

Aanleiding tot de oprigting der O. I. Maatschappij te Oostende.

Toen Keizer KAREL VI., door den *Utrechtschen* en *Rastadtschen* vrede, Heer der *Spaansche Nederlanden* geworden was, beijverde hij zich, vooral op raad van den grooten krijgs- en staatsman EUGENIUS van *Savoije*, de diep vervallene, thans *Oostenrijksche Nederlanden*, door den koophandel eenigzins te herstellen. Reeds in 1717 waren er, met goedkeuring van het *Weener* Hof en van den Gouverneur-Generaal EUGENIUS, twee schepen naar de *Oostindiën* afgezonden; en met veel voordeel teruggekomen.

Zweden in den slag bij *Nördlingen*, die FREDERIK HENDRIK het beleg van *Leuven* deed opbreken en *Frankrijk* in 't naauw dreef, dat deze verdiensten door nog niemand opzettelijk in 't licht zijn gesteld. Hij was onze vijand, maar PARMA was het ook, en nogtans heeft onze VAN CAPPELLE dezen eene onvergankelijke, maar helaas! onvoltooide eerzuil gezet. Aan den Infant FERDINAND hebben wij het misschien te danken, dat wij door eene verleidelijke verovering geene naburen van *Frankrijk* geworden zijn.

Dit bemoedigde anderen, om dien zelfden handel te drijven; doch hiervan waren twee fchepen in October 1719 door een *Hollandsch* fchip in dienst der *Westindische* Maatfchappij weggenomen. Vergeefs beklaagde zich daarover de *Oostenrijksche* Minister in *'s Hage*; men gaf ontwijkende antwoorden. Een der genomene fchepen werd wel in *Duins* door den *Brabandschen* Kapitein van hetzelve, WINTER, hernomen; doch de Staten, en zelfs de *Engelschen*, beklaagden zich daarover te *Brussel* en te *Weenen*. In 1720 werden te *Oostende* vijf, en in 1721 zes andere O. I. fchepen uitgerust. Doch de *Nederlanders* namen hiervan nog een (*), of zelfs volgens anderen nog drie rijkgeladene fchepen, en de *Engelschen* één. Het is niet te ontkennen, dat de eisch der *Hollanders*, om hunne naburen uit de *Indische* Zeeën te weren, gelijk ftond met dien der *Spanjaarden*, welke zulks, ruim eene Eeuw vroeger, aan onze vaderen wilden beletten. Het natuurlijke regt verzette zich daartegen; maar de *Nederlanders* der Republiek hadden de eigene magt, zich tegen *Spanje's* eifchen te handhaven; de *Belgen* moesten hunne regten door invloed van *Oostenrijks* onderhandelingen ftaande houden. Trouwens, Keizer KAREL VI., wien deze rijke handelstak, ook voor zijne geldmiddelen, groote voordeelen beloofde, gaf aan eene Maatfchappij van kooplieden te *Oostende* octrooi om op de *Indiën* te handelen, zoo wel in *Aziën* als in *Amerika*. De hoofdfom was even groot als de inleg der *Hollandsche Oostindische* Maatfchappij, zes Millioenen guldens, verdeeld in zesduizend aandeelen; de verkoopingen zouden te

19 Decemb. 1722.

(*) Het was te *Brugge* uitgerust.

Brugge of *Oostende*, de algemeene vergadering der Maatſchappij te *Antwerpen*, en naderhand te *Gent* of te *Brugge* plaats hebben (*). Alles, wat voor deze Maatſchappij diende, was in *België* vrij van de regten van doorvoer, en betaalde ſlechts vier, of na 1724 zes ten honderd uitgaande regten; ja men beloofde aan de eerſte oprigters, voor de verliezen, die zij mogten lijden, vrijheid van alle regten voor drie jaren, en daarenboven een geſchenk van *f* 300,000. De Keizer zou eenen Afgezant aan den *Grooten Mogol* zenden, om handelsverbindtenisſen te ſluiten.

Klagten der Republiek en van Engeland over die nieuwe Maatſchappij.

Nu begonnen de Staten der *Vereenigde Nederlanden* en het *Britsche* Hof hunne klagten in te brengen wegens deze ſchending, zoo als zij voorgaven, van den *Munsterschen* vrede, waarbij (in het 5. en 6. Artikel) de *Spanjaarden* bij hunne vaart in *Oostindië* zonder verdere uitbreiding moesten blijven, waartegen de ingezetenen der Republiek zich van alle *Spaansche* plaatſen zouden onthouden. De *Oostenrijksche Nederlanders* nu waren destijds, als *Spaansche* onderdanen, in dien vrede en dus ook in die uitſluiting begrepen geweest, en derhalve mogt de Keizer, die *België* op dezelfde voorwaarden, als de vroegere *Spaansche* Konin-

---

(*) Dit volgens WAGENAAR, XVIII. D. bl. 268. Volgens het zeer uitvoerige en uit echte ſtukken geputte verhaal van de Maatſchappij van *Oostende* in de *Algemeene Oostersche Historie*, XI. D. 1. St. bl. 291., beſtond de hoofdſom uit *tien Millioenen* guldens, verdeeld in *tienduizend* aandeelen. De zaak is deze, dat die ſom bij de oorſpronkelijke inſtelling zoo bepaald was, maar dat bij de nadere wijziging bij opene brieven, in Augustus 1723, de hoofdſom op zes Millioenen, en dus ook de aandeelen naar evenredigheid, werden verminderd.

gen bezat, niet tegen dat verdrag handelen. Daarom hadden zekerlijk ook de *Hollanders* niet met zoo vele opofferingen *België* van *Spanje* gefcheiden, en voor *Oostenrijk* veroverd, op dat dit laatfte tot hun nadeel zou werkzaam zijn. Daarentegen beweerden de *Belgen*, dat zij geene *Spanjaarden* waren, en dat de Koning van *Spanje* hun land ook niet als zoodanig, maar als afzonderlijk Hertog, Graaf en Heer bezat; dat zij daarenboven zich van de plaatfen, door de *Hollanders* bezet, zouden onthouden, en alsdan volkomen aan het verdrag meenden voldaan te hebben.

Deze zaak baarde veel opziens in geheel *Europa*. Niet alleen *Belgen*, maar ook *Franschen*, *Engelschen*, ja zelfs *Hollanders*, door het *Monopolie* van den handel naar de *Indiën* uitgefloten, namen deel aan de nieuwe Maatfchappij, en *daardoor* fcheen zij wezenlijk vooral de *Hollandsche* te bedreigen. Het gefchil werd, om het met eene nieuwere benaming uitte-drukken, een *Europisch twistgeding*. Schoon EUGENIUS van *Savoije*, de vriend van *Nederland* en *Engeland*, de zaak ten fterkfte afkeurde, fcheen nogtans KAREL VI., ongetrouw aan zijne tot hiertoe gevolgde ftaatkunde, en fteunende op een verbond met *Spanje*, hetwelk door den Renegaat RIPPERDA werd opgezet, eenen algemeenen oorlog ten voordeele der *Oostendesche* Maatfchappij te willen wagen. Inderdaad waren de aanvankelijke voordeelen niet gering. Op de eerfte vergadering, den 11den Augustus 1723 te *Antwerpen* gehouden, was de hoofdfom van zes Millioenen in éénen dag ingefchreven, en de aandeelen waren daags daaraan reeds 15 pCt. boven *pari*. Ook in de *Indiën* gingen hare zaken zeer goed, daar zij verftandig genoeg was, om *Engelsche* of *Hol-*

Voorfpoedige beginfelen der Maatfchappij. Voortdurende tegenftand van Holland.

landsche ambtenaren (oudgasten) tot faktoren in hare onderſcheidene neërzettingen aan te ſtellen. De *Hollanders* en *Engelschen* bedienden zich bij de *Indische* Vorsten en Volken van dezelfde kunstenarijen, die de *Portugeezen* weleer gebezigd hadden, om de *Hollanders* in een ongunſtig daglicht te plaatſen, door de kooplieden van *Oostende* namelijk als zeeroovers en fortuinzoekers af te ſchetſen. Doch dezen wisten daartegen een krachtig middel, het belang der inboorlingen, hetwelk zij aantoonden, dat bij de mededinging en de vermenigvuldiging van koopers moest winnen. Maar in geene *Europische* haven werden zij toegelaten; niemand erkende deze nieuwe *Belgische* Maatſchappij; en, indien zij geene heimelijke onderſteuning, voordeelshalve, van eenige *Europische* handelsbeambten had genoten, ware zij zekerlijk, bij gebrek aan beſchermers, in geval van mishandeling door de *Indianen*, in eene ongunſtige geſteldheid geweest. De *Hollandsche Oostindische* Maatſchappij wilde haar openlijk beoorlogen, en hare ſchepen wegnemen; maar de Staten wilden geenen openbaren oorlog met *Oostenrijk* voeren, en verboden aan de Maatſchappij, vijandelijkheden te plegen (*).

1725. 1726. Vrees voor een' algemeenen oorlog over deze zaak. De Keizer geeft toe. Opſchorting der Maatſchappij.

De zaak der Maatſchappij te *Oostende* gaf aanleiding tot twee tegenſtrijdige Bondgenootſchappen in *Europa*, die bijna het geheele werelddeel in de wapenen bragten. Terwijl *Oostenrijk* zich met *Spanje*, en kort daarna ook met *Rusland*, verbond, om de Maatſchappij in ſtand te houden, vereenigden zich twee Mogendheden, *Engeland* en *Frankrijk*, die

(*) *Algemeene* (*Oostersche*) *Historie*, XI. D. 1. St. bl. 208–304.

thans voor *België* de onbepaaldste handelsvrijheid, zelfs over het *Hollandsche* grondgebied heen, verlangen, toen, om den ontluikenden handel der *Belgen* naar een ander werelddeel, ten behoeve der Republiek, te beletten. *Zweden* en *Deenemarken* traden ook toe, en *Holland* voegde zich, hoewel niet zonder lange aarzeling, bij dit te *Hanover* geslotene verbond. Zoo vreedzaam was thans deszelfs staatkunde, en zoo groot de vrees voor oorlog! — Over 't geheel was de stemming der *Europische* Mogendheden destijds vredelievend, en door tusschenkomst van den Pausselijken Gezant te *Weenen*, en van den *Franschen* Minister FLEURY, bleef de vrede in stand door de 1727. teekening der voorafgaande punten, die voornamelijk de *opschorting* der Maatschappij te *Oostende* voor zeven jaren behelsden, welke echter met eene vernietiging gelijk stond, die, na vele volgende onderhandelingen, eindelijk door den *Weener* vrede in 1731 tot stand kwam.

Einde der Maatschappij te Oostende. Hare verplaatsing naar verschillende oorden en ontbinding.

De *Oostendesche* Maatschappij had in 1724 drie schepen, te zamen (volgens vergunning van haar octrooi) gewapend met 83 stukken, naar de *Indiën* uitzonden, waarvan er een op den *Ganges* in *Bengalen* verloren ging; in 1725 twee schepen met 72, in 1726 vijf schepen met 138, en in 1727 vier schepen met 124 stukken. De verkooping, in September 1726 gehouden, had vijf Millioenen opgebragt, welke als eene uitdeeling van 25 perCt. werden beschouwd. Bij de opschorting werd bepaald, dat de uitgezondene schepen veilig en ongemoeid weder huiswaarts mogten keeren. De Keizer bedong bij de vernietiging in 1731, dat de Maatschappij nog voor het laatst twee schepen naar *Oostindië* zou mogen zen-

den, die ook veilig zouden kunnen terugkeeren (*). Dit geſchiedde, en daarmede eindigde deze onderneming der zuidelijke *Nederlanders*, die ſedert tot op hunne vereeniging met *Holland*, 84 jaren lang, van allen handel met de *Indiën* bleven uitgeſloten. De ontwerpers en deelnemers, na nog vergeefſche pogingen gedaan te hebben, om de Maatſchappij naar *Altona* onder het *Deensche* gebied, en naar *Hamburg* te verplaatſen, van waar de veelvermogende invloed van *Holland*, door *Engeland* onderſteund, hen verwijderde, verſtrooiden zich, of voegden zich te *Koppenhagen* bij de *Deensche Oostindische* Maatſchappij, of rigtten, onder den *Hollander* JOSIAS VAN ASPEREN, eene nieuwe *Oostindische* Maatſchappij in *Zweden* op, die echter noch van belang noch van duur was. Zoo veel magt hadden toen nog de *Vereenigde Nederlanden*, en zoo zeer beſchouwden zij *België* als ſlechts op *bepaalde voorwaarden* door hen aan het Huis van *Oostenrijk* overgegeven! Doch de beſchouwing hiervan ligt eigenlijk buiten onze taak. Keeren wij thans tot de Geſchiedenis onzer eigene vaart en bezittingen weder.

Vreesſelijke ſtorm aan de Kaap. Verlies van ſchepen.

Het jaar 1722 was ongemeen rampſpoedig, door het verlies van vele ſchepen. — In eenen vreesſelijken ſtorm aan de *Kaap de Goede Hoop*, den 16den Junij (†), vergingen er niet minder dan zes met bijna alle manſchappen; van vier derzelven verloor men *vijfhonderd vijf en dertig menschen;* die der beide andere bleven behouden. In denzelfden orkaan wer-

(*) *Hist. der Oostendesche Maatschappij* in de aangehaalde *Algem. Historie*, XI. D. 1. St. bl. 305–354.

(†) Te midden des winterſaizoens van het zuidelijk halfrond.

den drie *Engelsche* ſchepen en één *Fransch* verbrijzeld; de eerstgenoemden begrootten hunne ſchade op wel 200,000 P. St. (2 Millioenen 400,000 guldens) (*). Daarenboven verloor de Maatſchappij in dit jaar nog acht harer ſchepen in zee. Maar de overigen, die aankwamen (tweeëntwintig), ſtelden haar daarvoor ſchadeloos.

De afgebroken handel met *China* was door de zorgen van ZWAARDEKROON weder herſteld. Doch ook de *Engelschen* knoopten aldaar naauwe betrekkingen aan, en bragten daardoor in 1723 niet minder dan 425,000 ponden thee naar *Europa*. Daar nu ook van de ſchepen, die door de Maatſchappij van *Oostende* waren uitgerust, verſcheidene met thee terugkwamen, zoo daalde deze te voren zeer kostbare waar zoo ſterk in prijs, dat men dezelve te *Amsterdam* met kruiwagens op ſtraat verkocht.

Beſtuur van den Gouverneur-Generaal Matthijs de Haan. 1725-1729.

Na den afſtand van den Gouverneur-Generaal ZWAARDEKROON, die in *Indië* bleef, werd die waardigheid opgedragen aan den Raad van *Indië* MATTHYS DE HAAN, die in 1672, acht jaren oud, met zijn' vader en geheele geſlacht uit *Dordrecht* naar *Indië* was vertrokken. Het kind had toen reeds den naam van *jonge Assistent*, een bewijs, dat het gunst te verwachten had tot zijne verheffing. Zijn vader overleed 17 dagen na zijne komst te *Batavia*. De zoon ging in 1676, 13 jaren oud, als *Assistent* naar *Su-*

(*) Hoe gevaarlijk de *Tafelbaai* door de N. W. ſtormen voor de zeevaarders is, blijkt aan de talrijke ongelukken, daardoor geleden, waarbij nogtans ook de zelfopoffering en heldenmoed van menigen menſchenvriend heerlijk hebben uitgeblonken. Zie daarover mijn *Afrika en deszelfs Bewoners*, I. D. bl. 43. *en verv.*

rate, klom achtervolgens tot *Commies* aldaar, in 1696 tot Onder-Commies van het kasteel van *Batavia*, Secretaris der Regéring, buitengewoon en gewoon Raad van *Indië*, en in 1722 tot Directeur-Generaal op. Gedurende zijne Regéring, welke VALENTIJN ongemeen prijst, kwamen er (1727) niet minder dan 36 rijkgeladene fchepen uit *Indiën* aan. Het was toen, dat de gewezene deelnemers der Maatfchappij van *Oostende*, die hunne winften niet misfen wilden, onder de befcherming des Konings van *Polen*, Keurvorst van *Saksen*, in 1730 twee fchepen naar *Bengalen* zonden, alwaar een bekwaam Agent hun ladingen beloofde te bezorgen. Dan de *Engelschen* en *Hollanders* in *Indië* werden hiervan verwittigd, en zonden in Januarij van dat jaar twee fchepen onder den Kapitein GOSFRIGHT naar den *Ganges*. Reeds bezaten de fchepelingen eene faktorij met gefchut, onder welke een hunner fchepen, na een gevecht, waarbij een man fneuvelde en een gekwetst werd, eene fchuilplaats vond; het andere werd genomen en opgebragt. De deelgenooten der *Oostenrijksche* Maatfchappij zonden daarop weder een ander fchip, met name *Apollo*, naar de *Indiën* onder Kapitein CAIEFAS, die in 1731 voorbij *Stade* behouden te *Hamburg* aankwam. Men had hoop, om van hier, als uit eene ftapelplaats, geheel noordelijk *Duitschland* met koloniale goederen te voorzien, en de Raad van *Hamburg* was, voordeelshalve, daartoe gansch niet ongenegen; doch wij zagen reeds, dat de veelvermogende invloed van *Nederland* dit werk in duigen deed vallen (*). Deze zucht voor het *Monopolie*, die, ge-

(*) *Hedend. Historie*, XI. D. bl. 336–338.

dreef den prijs van de rijst tot eene ongehoorde hoogte op, waardoor het volk gevaar liep van honger te ſterven. Zoo handelden de *Engelschen* ruim dertig jaren later te *Calcutta* en twintig jaren daarna te *Madras*, *ongestraft*. VERSLUIS bleef het niet. Hoezeer de jammerklagten der lijdende en ſtervende bevolking geenen indruk maakten op het ijzeren gemoed van den Landvoogd, men lette daarop in *Holland* zoo veel te meer. De Heer DOEMBURG werd als nieuw Gouverneur naar *Ceylon* gezonden, met uitdrukkelijken last om de inwoners met alle mogelijke zachtheid te beſturen, en hen te overtuigen, dat niet de Regéring, maar enkel hare ambtenaren hen verdrukten, doch dat zij deze zou weten te ſtraffen. DOEMBURG vond meer tegenſtand van VERSLUIS, dan deze van VUYST. Hij meende, dat de ingezetenen hem tegen den *Nederlandschen* ambtenaar zouden beſchermen, en droomde dus misſchien van eene ſoort van onafhankelijkheid, ja hij deed vuur geven op de *Hollandsche* ſchepen. Doch DOEMBURG liet zich niet afſchrikken; hij ſtapte aan land, en werd dadelijk door alle gezaghebbers erkend. VERSLUIS werd in hechtenis genomen en naar *Batavia* opgezonden, alwaar hem echter een gunſtiger lot toefde, dan VUYST. Na eene vrij lange gevangenis, en een regtsgeding, waarin hij zich door allerlei uitvlugten wist te dekken, werd hij onder borgtogt ontſlagen. De zaak bleef ſlepend, en werd misſchien geſmoord door het achterlaten der borgtogt (*).

(*) *Algem. Historie*, X. D. 2. St. (*Historie der Nederlandsche Oostindische Maatschappij*) bl. 712-716. DU BOIS, *Vies des Gouverneurs-Généraux*, p. 304-306.

Abraham Patras Gouverneur-Generaal. 1735-1737. Valkenier volgt hem op.

Anders gebeurde er niets van belang gedurende de Regéring van VAN CLOON, die in 1735 overleed, en door ABRAHAM PATRAS werd opgevolgd. Deze was een *Franschman* uit *Grenoble*, die als gemeen foldaat in dienst der Maatfchappij was gekomen, en toch, ondanks dien geringen ftand en zijne eigenfchap van vreemdeling, achtervolgens tot Asfiftent, Boekhouder, Commies, Directeur van *Bengalen* en buitengewoon Raad van *Indië* was opgeklommen. Bij den dood van VAN CLOON ftond de benoeming tusfchen PATRAS, en den *gewonen* Raad van *Indië*, ADRIAAN VALKENIER. Daar de ftemmen ftaakten, liet men de beflisfing aan het lot over, hetwelk ten behoeve des ouden krijgsmans befliste. Doch deze had weinig gelegenheid, om zich te midden des vredes door daden te onderfcheiden; hij overleed in 1737, en werd nu dadelijk door den reeds genoemden VALKENIER, uit een aanzienlijk *Amsterdamsch* geflacht, opgevolgd, die gedurende de Regéring van zijnen voorganger tot *Directeur-Generaal* was opgeklommen.

Daden van R. de Klerk op Sumatra.

In het begin zijner Regéring hadden er eenige onlusten plaats bij *Padang* op de Westkust van *Sumatra*. Aldaar was thans REINIÈR DE KLERK, een *Zeeuw* uit *Middelburg*, die in 1726, op zijn zestiende jaar, voor het eerst, en naderhand nog tweemaal, als gemeen matroos naar *Indië* vertrokken, aldaar fpoedig eerfte ftuurman werd, en zeven reizen naar *Padang* deed. Hier onderfteunde hij de Koningen van *Baros* en *Sorkam*, die door den Koning van *Atsjien* werden aangevallen, en handhaafde hen, met grooten lof zijner dapperheid, in 't gebied; doch de ongezondheid dier kust kwam hem op zware ziekten en bijna op verlamming te ftaan. In 1737 verliet

DE KLERK de zeedienst, en werd Opperkoopman op de gemelde Westkust van *Sumatra.* Hier moest hij nu fcheidsman zijn tusfchen de Koningen van *Bantam*, die ook bezittingen op de Zuid- en Westkust van *Sumatra* had, en van *Palembang.* Hij plaatfte zich met een *Hollandsch* vaartuig tusfchen de vloten (van kleine vaartuigen) der beide Koningen, en beproefde vergeefs eene minnelijke bijlegging, daar geene van beide partijen iets toegeven wilde. Veertien maanden duurden de onderhandelingen, gedurende welke men hem naauwelijks het bouwen van een bamboezen huis wilde toeftaan. Doch toen hetzelve eenmaal gefticht was, bragt DE KLERK kanon aan den wal, en maakte vuur op de beide twistende partijen, zoodat zij zich nu aan zijne beflisfing onderwierpen. Geheel onbaatzuchtig was zijne uitfpraak niet, want hij bouwde ter plaatfe, waar het bamboezen huis had geftaan, de vesting *Valkenoog*, genoemd naar den Gouverneur VALKENIER (*).

Onder dezen leed de Maatfchappij gevoelige flagen, door den orkaan aan de *Kaap*, aan *Bengalen* en den moord der *Chineezen* te *Batavia.*

De orkaan aan de *Kaap de Goede Hoop*, alwaar dezelve zoo gewoon zijn, was ditmaal (20 Mei 1737) zoo geweldig, dat fommigen dien aan eene aardbeving toefchreven. Acht O. I. retourfchepen bevonden zich in de *Tafelbaai*, en meenden den volgenden dag te vertrekken. Na meer dan 24 uren de woede van den ftorm te hebben verduurd, werden zij of verzwolgen, of tegen de rotfen, of op ftrand geworpen. Nogtans vergingen, door verfcheidene gelukki-

Stormen aan de Kaap en in Bengalen.

(*) HUYSER, *Leven van* REINIER DE KLERK, bl. 1–7.

ge toevalligheden, van de 740 manſchappen dier ſchepen niet meer dan 207. De Regéring der *Kaap* redde ook nog verſcheidene goederen, en deed vier *Kaffers* ophangen en eenige matrozen in hechtenis nemen, wegens het plegen van diefſtal aan de geſtrande voorwerpen.

De ſtorm in *Bengalen* was nog veel noodlottiger, en kostte het leven aan duizende menſchen, die of onder hunne verbrijzelde huizen verpletterd, of onder de opgezette vloeden bedolven werden. Men verhaalt, dat ſchepen van zestig tonnen, door de kracht van den orkaan over de hoogſte boomen tot twee mijlen landwaarts in geſlingerd werden. De *Engelschen* verloren daarbij twee ſchepen, de *Nederlandsche* werden enkel beſchadigd (*).

Moord der Chineezen te Batavia. Aanleiding tot denzelven.

Nog jammerlijker dan deze natuurlijke rampen was de moord der *Chineezen*, die eene onuitwischbare bloedvlek op onze Geſchiedenis heeft geworpen. Wij zullen daarbij niet enkel de blijkbaar verbloemde en misvormde geſchiedenis van dezen opſtand, die men bij DU BOIS, en volgens hem in de *Levens der Nederlandsche mannen en vrouwen* vindt (overgenomen uit een verhaal, ongetwijfeld van Regéringswege onmiddellijk naar *Europa* gezonden), raadplegen, maar ook het verhaal van eenen onverdachten *Nederlander*, van ARY HUYSER, eenen oud-Koopman in dienst der O. I. Maatſchappij, die de zaak niet verergerd heeft (†).

Wij hebben boven (§) gezien, dat ZWAARDEKROON

(*) DU BOIS, p. 307–309.

(†) In het leven van REINIER DE KLERK, Gouverneur-Generaal, achter den 2den druk zijner beknopte beſchrijving der *O. I. Etablissementen*, bl. 8–11.

(§) II. D. bl. 353. 354.

heel *Europa* door, andere kooplieden naar *Indië*, dan die van de magtige Zeemogendheden, vervolgde, bewijst wel de magt, die *Nederland* in weêrwil van deszelfs vredelievendheid bezat, maar is toch met het natuur- en volkenregt ſtrijdig.

Reeds in 1729 overleed DE HAAN. Zijne goede eigenſchappen en verdienſten werden bezwalkt door het misbruik, 't welk hij invoerde, de gedwongene koffijteelt tegen een' onevenredig geringen prijs. ZWAARDEKROON had aan de *Javaansche* landlieden, welke dit artikel moesten aankweeken, 15 Rijksdaalders voor het *pikol* van 125 pond beloofd; DE HAAN noodzaakte hen (onder ſchijn van ijver voor de belangen der Maatſchappij, doch inderdaad ſlechts uit nijd tegen zijnen nog altijd in *Indië* tegenwoordigen voorganger, wien hij van daar verwijderen wilde), zich met *zes* Rijksdaalders te vrede te ſtellen. Deze prijs bleef, maar de Kamer van Zeventienen huldigde de verdienſten van ZWAARDEKROON, en toonde zulks door een aanzienlijk geſchenk (*).

De Gouverneur-Generaal voert de gedwongen koffijteelt tegen een' lagen prijs in.

Thans volgden achter elkander drie Opperlandvoogden, wier beſtuur zeer kort, en over 't algemeen, deels door hunne middelmatige talenten, deels door den gelukkig voortdurenden vrede, van weinig belang was. De eerſte was DIEDERIK DURVEN, een gewezen Advokaat van *Delft*, die in 1706 naar *Batavia* kwam, en in 1724 tot Raad van *Indië* was opgeklommen. In hem had de Maatſchappij een' zeer verachtelijken vertegenwoordiger. Hij bezwaarde de *Chineezen* te *Batavia* met ondragelijke lasten, veroordeelde ſommige ware of gewaande misdadigers dier

Beſtuur van Diederik Durven. 1729-1732.

(*) DU BOIS, p. 299-301.

Natie tot de wreedſte doodſtraffen, en leide daardoor den grond tot de ſchrikkelijke rampen, die eenige jaren later dit ongelukkige volk en *Batavia* troffen. Daarenboven verleende hij zijne gunst aan onwaardigen. Dit alles te zamen verwekte zoo veel billijk misnoegen, dat DURVEN met eenige zijner gunſtelingen naar *Europa* werd teruggeroepen, zonder nogtans aldaar, gelijk hij verdiende, voor den regter te worden geſteld.

Voorſpoedige retouren uit Indië.

Ondertusſchen ging de handel der Maatſchappij, bij den voortdurenden vrede in *Europa* en de *Indiën*, zeer vooruit. In de jaren 1730 en 1731 kwamen er *drieënzestig* rijkgeladene retourſchepen uit *Indië* naar *Holland*, doch van de uitzeilende werden er twee door de *Algerijnen* genomen (*).

Beſtuur van Dirk van Cloon. 1732-1735.

Maar eene minder opgemerkte kwaal, het wangedrag en de willekeur van de ambtenaren der Maatſchappij, bereikte onder DURVEN's opvolger DIRK VAN CLOON, een' inboorling van *Batavia* (den eerſten geboren' *Aziaat*, die dezen hoogen post bekleedde, nadat hij zich in *Holland* op de letteroefeningen had toegelegd), zulk eene ſchromelijke hoogte, dat zij eene in 't oog loopende, en tot nu toe voorbeeldelooze ſtrafoefening noodzakelijk maakte. Wij moeten dit merkwaardige geval eenigszins nader uiteenzetten.

Wreedheden van den landvoogd P. Vuyst op Ceylon. Zijne ſtraf.

Ceylon had, na de volkomene uitdrijving der *Portugeezen*, de wering der *Franschen*, en de bijlegging der geſchillen met den Keizer van *Candy*, eene langdurige rust genoten. De Gouverneur aldaar, hoewel afhankelijk van *Batavia*, kon ook onmiddel-

(*) DU BOIS, p. 302.

lijk met het Moederland briefwisfeling houden. Na den Gouverneur RUMPF, die zich onberispelijk gedragen had, volgde zekere PIETER VUYST, geweezen Fiskaal, Directeur-Generaal in *Bengalen*, en buitengewoon Raad van *Indiën*, in 't beftuur. Hij was even als de Gouverneur-Generaal in *Indië* van *Nederlandsche* ouders geboren. Doch hij begunftigde meestal de inboorlingen, tot welke hij zelf door zijne bruine kleur fcheen te behooren. Hij was voorts van natuurlijk verftand niet ontbloot, doch misbruikte hetzelve door afzigtige wreedheid en de verfoeijelijkfte aanflagen. Hij gedroeg zich van den beginne af niet als een *Nederlandsch* landvoogd, maar als een *Oostersch* Despoot. Om zich van de rijkfte en aanzienlijkfte ingezetenen te ontflaan, en hunne bezittingen verbeurd te verklaren, verdichtte hij eene zamenzwering, waarin die perfonen zouden hebben gedeeld, om de fterkten des eilands aan buitenlandfche Mogendheden (*Engeland* en *Portugal*) als mede aan den Keizer van *Candy* over te leveren, welke Mogendheden natuurlijk over deze valfche aantijging ten hoogfte vergramd moesten zijn. Daar hij echter geene kans zag, om de onfchuldig aangeklaagden door den gewonen regter te doen veroordeelen, ftelde hij, onder voorwendfel van *onverwijlde noodzakelijkheid* (*), eenen *krijgsraad* aan, voor welken zij moesten te regt ftaan, en waarvan *hij* de voorzitter was. Tegen alle regelen van regt en billijkheid deed hij negentien perfonen eerst op de pijnbank fpannen, en daarna, zonder bekentenis,

(*) De *urgence* der *Fransche Revolutionnairen*, die ook de *Regtbank der omwenteling* heeft doen oprigten.

met uitgezochte pijnigingen ter dood brengen, vervolgens een nog veel grooter aantal anderen op allerlei wijze vervolgen, van hunne bezittingen berooven, en pijnigen. Zulk een gedrag kon onmogelijk van duur zijn. Verfcheidene ambtenaren gaven van hetzelve berigt naar *Holland*, en de Maatfchappij zond, zonder tijdverlies, den Heer VERSLUIS naar *Ceylon*, om VUYST gevankelijk naar *Batavia* over te brengen. Daar deze zich algemeen gehaat had gemaakt, was aan geen' tegenftand tegen de wettige magt te denken. Hij werd naar de hoofdftad van *Neêrlands Indië* vervoerd, alwaar hij den 24ften Februarij aankwam, en vervolgens tot den 3den Junij 1732 in de boeijen bleef. Als toen werd hij, nadat zijne misdaden onweêrlegbaar bewezen waren, veroordeeld om op een' ftoel gebonden, en de keel met een mes te worden afgefneden, waarop het lijk zou worden gevierendeeld en onder het fchavot verbrand, met verbeurdverklaring van alle zijne goederen. Hoe gaarne men ook uit de ftraf van zulk eenen grooten misdadiger ziet, dat er nog onpartijdig regt tegen verdrukkers, zelfs in *Indië*, heerschte, zoo kan men echter niet voorbij, de barbaarschheid dezer teregtftelling en de hatelijkheid van de verbeurdverklaring der ontroofde bezittingen ten behoeve des lands af te keuren, en als bewijzen te befchouwen, hoe ver men nog met de menfchelijkheid in de lijfftraffelijke regtspleging ten achter was, als ook dat men daarin veel van de *Oostersche* zeden had overgenomen.

Schraapzucht van zijn' opvolger Verfluis. Hij wordt in hechtenis genomen.

VUYST werd dadelijk door VERSLUIS vervangen, die, offchoon minder bloeddorftig dan zijn voorganger, toch ook zijne hebzucht poogde te bevredigen. Hij floeg daartoe een meer algemeen middel in. Hij

werden op het kasteel ontboden, en met uitgezochte folteringen bedreigd, indien zij geene zamenzwering bekenden. Zij gehoorzaamden uit vrees. Men had ten minfte nu een voorwendfel: en de moord nam op de afzigtigfte wijze een begin. In het verhaal, van regéringswege uitgegeven, erkent men, dat de deuren werden opengeflagen, de menfchen uit de huizen gerukt, en dat de moord zoo verfchrikkelijk was, dat men op de ftraten tot aan de enkels door het bloed moest waden; dat de ftraten, rivieren en grachten met lijken bedekt of opgevuld werden, en dat de onnoemelijke fchatten dezer ongelukkigen tot eene prooi der moordenaars werden overgelaten. Maar men beweert tevens, dat er last zou gegeven zijn, om de vrouwen, bijzitten, kinderen en flaven der *Chineezen* te fparen. Doch HUYSERS verhaalt, dat zelfs geene zwangere vrouwen of zogende kinderen in de woede des krijgsvolks (hetwelk, volgens fommigen, den moord begon zonder last) ontzien werden. De gevangenen in de boeijen (*dezen* waren althans weerloos) werden als fchapen de keel afgefneden. Er waren burgers, bij welke rijke *Chineezen* eene fchuilplaats hadden gezocht, doch die hen aan hunne moordenaars overlieten, om zich dusdoende met hunne beste bezittingen te verrijken. Zekere *Chinees*, NEKOEKING, dien de moordenaars eenen *booswicht* durven noemen, verfchanste zich in zijn huis, met een aantal der kloekfte *Chineezen*, die althans niet weerloos wilden fterven. Zij fneuvelden allen door het zwaard, het vuur, den ftrop, of fprongen in de rivier, om in de vloeden te fterven. De moordenaars erkennen zelve, dat met uitzondering van dit hoopje, alle de andere *Chineezen*, wel

verre van weêrſtand te bieden, zich als lammeren lieten keelen. Welk eene onwaarſchijnlijkheid, dat zamenzweerders (zoo als men het heeft willen doen voorkomen) met goede wapenen voorzien, zich zoo weerloos zouden hebben laten vermoorden! Om zich nog meer te verontſchuldigen, ſtrooide men uit, dat de ſlagtoffers (wier verantwoording men door het ſtaal had afgeſneden) hunne huizen ondermijnd en vergif daarin hadden zamengebragt, om de watervallen te vergiftigen. Men rekent het getal dezer ſlagtoffers op 10 of 12,000. De *Chineesche* Natie werd, zegt HUYSER, *op dien dag, schuldig of onschuldig, binnen de stad genoegzaam geheel uitgeroeid.* Den volgenden dag werd de moord voortgezet en der verſcholenen werden opgezocht. Doch ſchuiven wij een gordijn voor dit gruweltooneel, hetwelk der *Nederlandsche* Natie, of liever de verworpelingen, die zij naar *Indië* gezonden had, en die bij de plundering uit hebzucht elkander doodſloegen, tot eeuwige ſchande verſtrekt. Bijkans het ergſte was de Godslastering, dat men over deze weêrgade van den *Parijschen* moord eenen *openlijken dankdag* hield, gedurende welken gedurig wachten de ſtad doorkruisten, ten einde het geringe aantal der ontſnapte *Chineezen* geene poging zou doen, om de orde te ſtoren. Zoo werkt het geweten! Wie mag de ongelukkige predikant wel geweest zijn, die niet liever ſtierf, dan God zoo openlijk te beſpotten (*)!

(*) Zie over den *Chineeschen* moord DU BOIS, bl. 309–321. *Algem. Historie* (*Gesch. der Nederlandsche Oostindische Maatschappij*) uit de *Relation des troubles arrivées a Batavia en Octobre* 1740, p. 673–680. CRAWFURD, *Ind. Archipel,*

Geweldddadige handelwijze van Valkenier tegen de Raden van Indië Imhoff, de Haze en van Schinne.

Het is nog niet volkomen zeker, wie den last tot dezen moord heeft gegeven, doch alles vereenigt zich in het vermoeden, dat zulks de Gouverneur-Generaal VALKENIER zelf was. Deszelfs driftig en woest karakter toonde zich terftond na den moord, in de handelingen omtrent drie Raden van *Indië*, de Heeren VAN IMHOFF, DE HAZE en VAN SCHINNE, aan welken, bij gelegenheid van het oproer der Buiten-*Chineezen*, en zekere ongefteldheid des Gouverneurs, eene groote magt over de ftad en de omftreken was verleend, terwijl zij ook de fleutels in hunne magt hadden. Men befchuldigde hen, dat zij, *in het oogenblik des dringenden gevaars van binnen*, eenen uitval gedaan, en de Buiten-*Chineezen* zonder noodzakelijkheid hadden vervolgd (*); dat zij van het hun toevertrouwde gezag verder misbruik gemaakt, en een plan beraamd hadden, om den Gouverneur af te zetten, en naar het vaderland op te zenden. Tevens deed VALKENIER krijgsvolk in de raadzaal komen, 't welk zich rondom de tafel der Raden van *Indië* fchaarde, met de verzekering (die alle overweldigers bij zulke gelegenheden doen), dat dit de welgezinde leden van den Raad niet moest verontrusten, daar hij flechts *door de dringende noodzakelijkheid werd gedreven*, om aan de zamenrottingen van eenige kwalijkgezinden tegen zijn Beftuur een einde te maken. Daarna eischte hij met veel onftuimigheid de ftadsfleutels, even als of men dezelve voor hem had willen verdonkeren. Toen

III. D. bl. 419-421., alsmede de boven aangehaalde plaats van HUYSER.

(*) Men ziet hieruit, dat IMHOFF en zijne vrienden wel deel aan de verdediging der ftad, maar niet aan den laffen moord hadden genomen.

zij gebragt werden, was hij nog geenszins voldaan, maar verliet na hevige bedreigingen in de taal van eenen *Oosterschen* Despoot de vergadering, onder betuiging, dat hij de drie Heeren als gevangenen beschouwde, en, wanneer zij zich niet overgaven, hen door het krijgsvolk zou doen vervoeren; de overige Raden van *Indië* konden zich verwijderen. Doch IMHOFF en de beide andere Heeren bleven op hunne plaatsen, zeggende, slechts voor geweld te zullen wijken. Tien Raden van *Indië*, met den Directeur-Generaal, begaven zich daarop in eene bezending naar den Gouverneur, om dezen zachter te stemmen en de zaak te bemiddelen, doch hij liet slechts den Directeur binnen, en de Raden aan de deur staan. Hij eischte, dat de drie Raadsheeren zich schuldig zouden erkennen; doch zij betuigden, liever te willen sterven. Zij boden echter aan, zich in hunne huizen op te sluiten, tot dat de vergadering daaromtrent nadere maatregelen nemen zou. VALKENIER eischte daarenboven, dat zij met soldaten voor en achter hunne koetsen derwaarts gebragt, en zonder *acces* door schildwachten zouden bewaakt worden. Ook dit lieten de drie Heeren zich, om des vredes wille, welgevallen, nadat de Raad herhaalde malen gehoor bij den halsstarrigen Gouverneur gevraagd, doch telkens tot antwoord ontvangen had, dat hij aan tafel was of zijn middagslaapje deed, terwijl de leden der Hooge Regéring aan de beleedigingen der krijgslieden van de wacht waren blootgesteld. Men onderwierp zich dus bij voorraad, behoudens beroep op de Hooge Regéring over zulk eene tirannieke behandeling. De drie Heeren gaven hunne degens af, en gingen naar huis in hechtenis. Kort

de door VAN ZWOL verdrevene *Chineezen* weder naar *Batavia* had gelokt. Sedert had zich dit volk aldaar met ongeloofelijke fnelheid vermeerderd. Want hoewel het overbrengen van vrouwen uit *China* op geftrenge ftraf is verboden, zoo ftelden zich de verhuisde *Chineezen* door het nemen van vrouwen of bijzitten uit de landen hunner vreemdelingfchap volkomen fchadeloos, daarin van de *Joden*, met welke zij anders zoo veel overeenkomst hebben, verfchillende. Nijver, vernuftig, werkzaam, inhalig en listig, wisten deze menfchen fpoedig een aanzienlijk vermogen te verzamelen, en daar zij onbegrijpelijk fterk voortteelden, daar ook verfcheidene duizende nieuwe *Chineezen*, door den voorfpoed hunner landgenooten gelokt, naar *Batavia* kwamen, zoo wekte dit eensdeels de hebzucht, anderdeels de bezorgdheid van het geringe getal *Europeanen*, vergeleken met deze vreemdelingen, bij de *Hollanders* op. Ook beklaagde men zich over een aantal moorden en dieffiallen, door het fchuim dezer aankomelingen gepleegd. Men bedacht dus een middel, om zich van een gedeelte derzelven te ontflaan.

Gustaaf Willem, Baron van Imhoff. Zijne verrigtingen op Ceylon en komst te Batavia.

Op dat oogenblik was GUSTAAF WILLEM, Baron van IMHOFF, gewezen landvoogd van *Ceylon*, te *Batavia* terug gekomen. Deze voortreffelijke Regent, te *Leer* in *Oostfriesland* geboren, was in 1726 te *Batavia* gekomen, in 1733 buitengewoon Raad van *Indiën*, en in 1736 Gouverneur van *Ceylon* geworden. Op dit tooneel der wreedheden van VUYST en der afperfingen van VERSLUIS wist hij *Hollands* gezag, even als weleer RIJKLOF VAN GOENS, te doen beminnen en hoogachten. Onder zijn' voorganger DOEMBURG hadden de ingezetenen nog eenen opftand

verwekt; IMHOFF bevredigde het eiland volkomen, zonder 's lands waardigheid in de weegfchaal te ftellen. Hij kweekte zorgvuldig de vriendfchap aan van den Keizer van *Candy*, en daarenboven deed hij vele pogingen om het Christendom onder de *Cingaleezen* te verfpreiden. Hij deed eene drukkerij met *Cingaleesche* letters oprigten, en daarin de *vier Evangeliën* afdrukken, tot onderwijs der inlanders, benevens nog verfcheidene andere boeken tot ftichting; hij onderfteunde krachtig de *Deensche* Zendelingen van *Tranquebar*, en deed, vóór zijn vertrek in 1737, aan de *Malabaren* en *Cingaleezen* te *Colombo* eene treffende aanfpraak, waarbij hij hen tot volharding in het Christendom aanfpoorde, en eenige boeken deed uitreiken, die hen daarin konden verfterken. Ook trachtte hij, in *Holland* teruggekomen, nog voor *Ceylon* nuttig te zijn, en gaf den Raad der Zeventienen verfcheidene verbeteringen aan de hand, aan welke men gaarne het oor leende; want IMHOFF was wegens zijne kunde en deugd zeer gezien bij die mannen, welke ongetwijfeld het goede wilden, fchoon zij in de middelen dikwerf mistastten. Men befloot, een' zoo wijs en werkzaam' Beftuurder weder naar *Batavia* te zenden, alwaar men aan die eigenfchappen, onder den regérenden Opperlandvoogd, zeer groote behoefte had.

Zijn raad, om een aantal Chineezen naar Ceylon te zenden. Opftand daaruit gerezen.

Men fprak in den Raad, terftond na zijne aankomst, over de groote vermenigvuldiging der *Chineezen*. Hij gaf het middel aan de hand, om alle *Chineezen*, die hunne middelen van beftaan niet behoorlijk konden aanwijzen, naar *Ceylon* te verzenden, en aldaar aan werken van algemeen nut te doen arbeiden. Men fchepte hierin genoegen, en nam een

aantal *Chineezen* in hechtenis, om hen naar *Ceylon* te vervoeren. Doch deze nuttige — hoezeer dan ook geſtrenge — maatregel werd ſtraks door de hebzucht bedorven, die op de goederen der rijke *Chineezen* vlamde. Deze deed eenigen derzelven met de anderen grijpen, en ontſloeg ze niet dan tegen zware geldſommen. Zulk eene ſchreeuwende knevelarij verbitterde dezen landaard geweldig, die op de goede trouw der *Hollanders* zich hier had neêrgezet, en boezemde den *Chineezen* tevens een zoodanig denkbeeld van de wreedheid der *Hollanders* in, dat zij vreesden voor het leven hunner nog vastgehouden arme landgenooten, wier verplaatſing naar *Ceylon* men niet dan als een voorwendſel beſchouwde, om zich zonder opſpraak van hen te ontſlaan. Duizenden ontvloden hierom naar de binnenlanden, waar zij, deels uit gebrek, deels uit wraakzucht, aan het plunderen en vernielen der ſuikermolens ſloegen. De verdrukking en mishandelingen, die zij vroeger van VAN DURVEN hadden moeten lijden, zullen vele *Chineezen* misſchien wel tot het ſtoute ontwerp der omverwerping van het gezag der *Hollanders*, zoo gering in getal bij het hunne, hebben gedreven; doch er zijn geene bewijzen hoegenaamd voorhanden, dat die zamenzwering algemeen is geweest.

De *Hollanders* moesten zich intusſchen tegen de ſtoute aanvallen der talrijke uitgewekenen verdedigen. Tweehonderd man, die gaande weg tot 1800 aangroeiden, en deels uit *Europeanen*, deels uit *Baliërs* en *Macassaren* beſtonden, gingen met eenige der voornaamſte *Chineezen* uit de ſtad als onderhandelaars den vijand te gemoet. Doch dit was te vergeefs; de *Chineezen*, ten getale, zoo men wil, van

Aanval der opſtandelingen op Batavia. Moord der weerlooze Chineezen in de ſtad.

wel 50,000 man, deden verſcheidene wanhopige pogingen om de buitenwerken der ſtad magtig te worden, waarbij zij alles over de kling deden ſpringen; en nu begon de vrees der Regéring te werken, dat de *Chineezen* in de ſtad, bij de eerſte gelegenheid, zich aan hunne broeders zouden aanſluiten, tegen welke magt de *Hollanders* ſlechts 3000 man hadden over te ſtellen. Tevens ſchijnt dit bij ſommigen de verfoeijelijke gedachte te hebben opgewekt, om zich bij deze gelegenheid, onder een ſchoonſchijnend voorwendſel, van de groote rijkdommen der *Chineezen* meester te maken. Althans, men weet niet op wiens bevel, maar zoo veel is zeker, dat er last gegeven werd, om de *Chineezen* in de ſtad allen te vermoorden, zonder iemand, zelfs geene vrouwen of kinderen te ontzien. Men had hun reeds vroeger verboden, hunne huizen te verlaten of licht te ontſteken, aan welk bevel zij ſtiptelijk gehoorzaamden. Tweehonderd achttien man, uit kantoorbedienden en ambtenaren beſtaande, doorkruisten de ſtad; doch op dien nacht, waarop de aanval van buiten het hevigst was, hielden die van binnen zich zoo ſtil, dat men de gemelde wachten des morgens ontſloeg. Tevens had men op de aanvallers van buiten de overwinning behaald, en hen gedwongen zich in wanorde uit de voorſteden te verwijderen. Nu althans kon er geen gevaar van eenen aanval daar binnen zijn, en *nu* toch werd juist het bevel gegeven, waarvan wij gewaagden, terwijl men, om hetzelve een' glimp te geven, beweerde, dat de *Chineezen* zelve, als een ſein tot den moord der *Hollanders*, hunne eigene huizen in den brand ſtaken, waarin zij geen licht, zelfs geene kaars mogten hebben! Eenige voorname *Chineezen*

daarna werden zij naar *Holland* opgezonden, doch hun lot en dat des Gouverneurs nam weldra eene andere wending, gelijk wij ſtraks zullen zien.

VALKENIER beſpeurde intusſchen, dat de gruwelijke moord, aan de *Chineezen* gepleegd, in hun Moederland de grootſte verbittering zou kunnen te weeg brengen, en den *Nederlandschen* handel grootelijks belemmeren. Hij zond derhalve eenen uitvoerigen brief aan den Keizer van *China*, waarin hij zijn gedrag op de bestmogelijke wijze verontſchuldigde, en de geheele ſchuld aan de zamenzwering der *Chineezen* toeſchreef. Het geluk diende hier onze Regéring; de *Chineesche* Monarch trok zich de zaak niet aan, hetzij uit trotschheid, hetzij uit eigenbelang, hetwelk, volgens HUYSER, de afgod dier Natie is, die zich over het gemis van eenige overtollige landgenooten niet bekommerde. Met de hooghartige *Japanneezen* zou het zoo gemakkelijk niet zijn afgeloopen (*).

Verontſchuldiging van den moord in China. De zaak heeft geene gevolgen. 1741.

HOOFDSTUK II.

Van den moord der Chineezen tot op het einde des oorlogs in 1755.

De Kamer der Zeventienen bleef intusſchen niet onverſchillig nopens de handelwijze van den Gouverneur-Generaal. Te laat misſchien inziende, hoezeer hij zich vergrepen had, wilde hij door eenen vrijwilligen afſtand zijner hooge waardigheid verdere

J. Thedens, bij voorraad Gouverneur-Generaal.

(*) DU BOIS, p. 322-332. HUYSER, *Leven van* DE KLERK, bl. 12-14. *Bijlage*, bl. 67-72.

Vereeniging der Chineezen en Javanen. Schrandere daad van de Klerk.

gevolgen vóórkomen. Hij nam tot dat einde zijn ontslag; dit werd terstond verleend, en die zelfde Heer VAN IMHOFF, dien hij in hechtenis genomen en naar *Holland* gezonden had, tot zijnen opvolger benoemd. Doch eer dit berigt te *Batavia* zijn kon, had VALKENIER zijnen post nedergelegd, en dien aan JOHAN THEDENS overgelaten, een' gewezen gemeen soldaat, die in 1698 naar *Indië* gekomen, en spoedig tot de waardigheid van *Assistent*, en van trap tot trap tot *Raad van Indië* was opgeklommen. Zijn bestuur was zeer onrustig door het voortduren van den *Chineeschen* opstand. Men oogstte nu de vruchten dier wreedheid. De gevlugte *Chineezen*, door den moord hunner broederen tot onverbiddelijke woede aangezet, ontweken wel de magt der *Hollanders*, maar vereenigden zich met de *Javanen*, die het hun, althans grootendeels, gelukte van de *Hollanders*, met welken zij nu zoo lang in vrede geleefd hadden, afkeerig te maken. Reeds vóór die vereeniging hadden zij de landerijen onder het gebied der Maatschappij verwoest, en daardoor groote duurte veroorzaakt. Hunne hoofdplaats was toen *Bacassie*. De Commissaris ROOS werd dus met 8000 man gezonden, om hen te vernestelen; dit gelukte, maar nu trokken zij slechts verder noordoostwaarts op, en sloten een geheim verbond met den *Sousouhounang*, die echter voor het uiterlijke den schijn aannam, als of hij de Maatschappij, volgens de bestaande verdragen, bijspringen wilde. DE KLERK, wien wij vroeger op *Sumatra* zagen handelen, was als Secretaris bij de *Hollandsche* legermagt geplaatst, en door zijnen levensbeschrijver weten wij de meeste bijzonderheden nopens dezen togt.

De *Sousouhounang* had, naar het ſchijnt, zelf nog geen deel genomen aan het bondgenootſchap met de *Chineezen*, maar wel zijn neef, de bevelhebber van zijn leger, 't welk men wel op 100,000 man ſchatte. Deze ſchonk het kruid en lood, hem door de Maatſchappij toevertrouwd, aan den vijand, en, wanneer hij tegen dezen optoog, deed hij zijn volk in de lucht ſchieten. DE KLERK was zeer bekend en gezien bij een der beide Commisſarisſen te velde, VERIJSSEL, die grooten lust had om zich van den trouwcloozen bevelhebber op eene nog trouweloozer wijze te ontſlaan, en bood daartoe zijne dienst aan, in een waagſtuk, dat hem zekerlijk het leven kon kosten. Hij had zich vooraf van de (vrijwillige of gedwongene) toeſtemming des *Sousouhounangs* verzekerd. DE KLERK neemt eenige geſchenken, twee kisten van het in *Indië* zoo geliefkoosde heulſap (*), fluweelen en andere ſtoffen met zich, en begeeft zich tot den veldheer. Men doet hem afklimmen en een half uur verre door ontbloote *krissen* of dolken gaan. In de tent des *Pangarangs* gekomen, is de barſche vraag van dezen: *wie hij was en van waar hij kwam?* Onbeſchroomd antwoord DE KLERK: dat hij door den Commisſaris VERIJSSEL was afgezonden, om zijne Hoogheid voor de getrouw betoonde hulp dank te zeggen, en tot dankbaarheid daarvoor eenige kleine geſchenken mede te brengen. Dat de Commisſaris gaarne in perſoon hiervoor zijnen dank wilde afleggen, en daartoe nu, dewijl de Prins zoo digt bij *Samarang* gelegerd was, de gunſtigſte gele-

(*) *Opium*, of, volgens de bedorvene uitſpraak daar te lande, *Amphioen*.

genheid had. Hij verzocht hem dus, daarvan gebruik te maken, en zich tot den Commisſaris in de ſtad te begeven, willende hij zelf met de zijnen gaarne zoo lang als gijzelaar blijven. Dit laatſte ſtelde den veldheer gerust, en meenende, dat zijne geheime trouweloosheid onbekend was gebleven, wilde hij het goed vertrouwen, waarin (naar zijne gedachten) de *Hollanders* leefden, door geene blijken van argwaan op 't ſpel zetten. Minzaam echter deed hij DE KLERK opmerken, hoe hij, het Opperhoofd, bezwaarlijk zijn leger verlaten kon. Het was, hervatte de ander, ſlechts om een' halven dag te doen, en de Commisſaris begreep, dat hunne zamenkomst voor de gezamenlijke ontwerpen tegen den vijand volſtrekt noodig was. Daarop liet zich de *Pangarang* overhalen; DE KLERK gaf daarvan dadelijk kennis, en de *Javaan* werd met alle pracht te *Samarang* binnen gehaald. Na een minzaam geſprek keerde hij des avonds terug, volkomen gerust geſteld nopens den Commisſaris, die echter gezorgd had, ſlechts weinig over zaken te ſpreken. Ook DE KLERK bekwam nu, met eenige tegengeſchenken, de vrijheid tot terugkeering, waarvan hij, gelijk men begrijpen kan, dadelijk gebruik maakte. Men trok nu van het goed vertrouwen des veldheers partij, om hem nog eenmaal naar *Samarang* te nooden, ter afdoening van zaken, die men laatst door den korten tijd ſlechts even had kunnen behandelen. Hij viel in den ſtrik, daar hij thans geene gijzelaars meer voor noodig hield, en meende, de *Nederlanders* volkomen te hebben in ſlaap gewiegd. Naauwelijks was hij te *Samarang* in het kasteel, of hem werd aangezegd, *dat hij gevangen was*. Zonder dat

men hem eens de reden van zijne gevangenneming bekend maakte, werd hij op een ſchip gezet, naar *Batavia* en van daar naar *Ceylon* gebragt, alwaar hij zijn leven geeindigd heeft (*). Men mag de ſchranderheid van DE KLERK bewonderen; doch elk eerlijk hart moet de daad verfoeijen, die een Heiden voordeelig, maar ſchandelijk zou hebben genoemd.

Doch ook dit voordeel was niet groot. Het had de Maatſchappij ſlechts van éénen vijand verlost, en haar daarentegen den *Sousouhounang* tot vijand gemaakt, die nu beſloot, openlijk partij tegen de *Hollanders* te trekken, tegen welke hij om deze trouwelooze daad den bitterſten haat had opgevat. Bij zijne hoofdſtad *Kartasoura* hadden echter de *Hollanders* eene kleine ſterkte, en daarin twee zijner zonen als gijzelaars, onder het voorwendſel, van hun de *Hollandsche* zeden en levenswijze te leeren, die echter, allengs met onze landgenooten gemeenzaam geworden, hun nu opregte genegenheid toedroegen, en de Opperhoofden van het gevaar verwittigden, dat hen dreigde, indien zij ten Hove verſchenen. Deze (de Kapitein, Luitenant en de Schrijver) maakten evenwel van die waarſchuwing geen behoorlijk gebruik; op de eerſte oproeping des Keizers verſchenen zij. Hij vroeg hun ſchijnbaar minzaam af, waarom zij toch ſedert eenigen tijd hunne bezoeken hadden geſtaakt? De *Hollanders*, zonder te bedenken in wiens magt zij waren, antwoordden meer rond dan voorzigtig: „dat hun het verraad, door „den Keizer tegen de Maatſchappij gebrouwen, tot

Verraad, door den Souſouhounang gepleegd.

(*) A. HUYSER, *Leven van* DE KLERK, bl. 15–23. DU BOIS, p. 333.

„loon voor de groote dienſten, die zij hem en zijn „voorgeſlacht had bewezen, niet onbekend was." Nu dreigde de *Sousouhounang* hen met de verſchrikkelijkſte ſtraffen, indien zij hem niet zeiden, van wien zij dit berigt hadden. De *Hollanders* hadden — de lafhartigheid of het vertrouwen op het gevoel der natuur? — de zonen des Keizers als hunne berigtgevers te verraden. Indien zij zich gevleid hadden, dat een *vader* daarom zijne kinderen niet ſtraffen zou, zoo bedrogen zij zich; de tiran deed beide zijne zonen, die op zijne roeping niet durfden wegblijven, om 't leven brengen, maar ſpaarde daarna hunne kleinhartige aanbrengers niet. Alle drie werden zij vermoord, en hunne lijken, benevens die der twee Prinſen, in kuilen geworpen (*).

Verlies der ſterkte bij Kartaſoura.

Het was toen of iets vroeger, dat de *Sousouhounang* eenen verraderlijken aanval op de veſting deed. Drie waaghalzen zond hij in dezelve, zoo 't heette, om de laatſte bevelen der *Hollanders* te ontvangen. Onder het groeten van den bevelhebber (of hen, die deszelfs plaats toen bekleedden), trokken zij hunne dolken, terwijl de *Javanen* de buitenpoort zochten in te nemen. Doch deze werd door de ſchildwachten geſloten, en de moordenaars naar verdienſte ter dood gebragt (†).

Nu deden de *Javanen*, daar ſlechts openbaar geweld kon beſliſſen, den aanval op het fort, vereenigd met de *Chineezen*. Na eenen dapperen tegenſtand (§) moesten de *Hollanders* zich overgeven;

(*) DU BOIS, p. 333. 334.

(†) CRAWFURD, *Indische Archipel*, III. D. bl. 363.

(§) CRAWFURD (t. a. pl.) zegt, dat de *Hollanders de*

en de tiran gelastte, dat zij allen besneden, in de *Mohammedaansche* Godsdienst onderwezen, en onder zijne troepen moesten gestoken worden. Tot deze groote *genade* werd hij nog door zijne moeder overgehaald. Drie Officieren waren reeds omgebragt; die nog overig mogten zijn, sloeg men met knuppels dood (*).

Beleg en ontzet van Samarang. Nederlaag der Javanen. Zij sluiten vrede met de Hollanders.

Met de in dit kasteel gevondene krijgsbehoeften en geschut, trokken de *Javanen* terstond voor *Samarang*, en blokkeerden hetzelve zes maanden lang met hunne hoofdmagt. De Regéring te *Batavia* moest nu alle hare strijdkrachten, zelfs uit de afgelegene eilanden, verzamelen, en bragt dus een leger van 12,000 man bijeen, deels *Europeërs*, deels inlanders, die men, met een' grooten voorraad levensmiddelen, tot ontzet der belegerde stad zond. Thans bleek het weder, hoe verre *Europische* krijgstucht en krijgskunst boven de ruwe en onkrijgshaftige menigte der *Aziatische* benden de meerderheid heeft. De *Hollanders*, in *Samarang* zonder tegenstand binnengerukt, deden daaruit een' uitval, waarbij de 100,000 man van den *Sousouhounang* op de vlugt gedreven, en al het geschut (200 stukken, met verscheidene mortieren) benevens eene groote menigte krijgsbehoeften en bagaadje, genomen werd (†). Op deze luisterrijke zege

---

dwaasheid hadden zich overtegeven, vertrouwende op 's Vorsten trouwelooze verzekeringen. Hij bedenkt niet, dat zij midden in 's vijands land, en ontbloot van levensmiddelen waren.

(*) DU BOIS, t. a. pl. CRAWFURD, bl. 363. 364.

(†) DU BOIS, p. 234. Was het onkunde of *nationale* ijverzucht, die CRAWFURD belette, van deze groote overwinning te spreken?

volgde terſtond de herneming der verlorene posten, en de *Sousouhounang* zelf, zich buiten ſtaat ziende om tegen de *Nederlanders* te kampen, deed vredesvoorſlagen. Men eischte thans deelneming in den oorlog tegen de *Chineezen*, en opregter dan vroeger. De Keizer liet zich alles welgevallen, en misſchien was hij thans weder even zeer wegens zijne nederlaag op de *Chineezen*, als te voren op de *Nederlanders* verbitterd. Men wil (doch het beweerde is van eenen vijand), dat de *Hollanders* nog tot voorwaarde des verbonds zouden hebben geſteld, dat de *Javanen* de *Chineezen*, die zich bij hen in de legerplaats bevonden, moesten vermoorden. De *Javaanſche* Opperhoofden, de zaak niet geheel kunnende ontduiken, zouden daarop met de *Chineezen* overeen gekomen zijn, dat dezen bij tijds terug trekken zouden, met achterlating hunner zieken, aan welke zij toen de hoofden afgeſlagen, en die aan de *Hollanders* zouden vertoond hebben (*). Wij hopen, dat dit verdrag eene loutere vinding is; doch de moord der *Chineezen* te *Batavia* en het geheele verval der zedelijkheid in het Beſtuur vóór de komst van IMHOFF doet ons het ergſte voor de eer van ons land vreezen.

Minachting van menſchenlevens bij de Javaanſche Opperhoofden.

Hoe diep echter het zedelijk gevoel en alle denkbeeld van vorſtenpligt bij de *Javanen* gezonken was, beoordeele men uit den volgenden trek. Zij vervolgden, overeenkomſtig het met de *Hollanders* geſlotene verdrag, de *Chineezen*, die nu weder naar de binnenlanden terugtrokken. Daar het Opperhoofd het nog heimelijk met hen eens was, kon hij niet van zich

(*) CRAWFURD. bl. 364.

verkrijgen, hen ongewaarſchuwd te overvallen. Er werd dus eene geheime affpraak tusſchen de Opperhoofden gemaakt, dat de *Chineezen* den aanval doen en een goed aantal *Javanen* mogten om hals brengen, mits zij ſlechts den bevelhebber ſpaarden; alsdan zouden de *Javanen* op hunne beurt aanvallen, en ook eenige *Chineezen* mogen dooden. Zoo is het *Despotismus* in 't *Oosten!* Menſchenlevens — levens van onderdanen althans — zijn nullen, waaraan ſlechts de eenheden (de Koningen of bevelhebbers) waarde kunnen bijzetten (*).

Maar de *Chineezen* werden weldra dit wreede goochelſpel moede, te meer daar zij wisten, dat de *Sousouhounang* hun vijand was en velen hunner had doen ter dood brengen. Zij riepen dus zijnen derden zoon tot Keizer uit, vielen de Hoofdſtad *Kartasoura* aan, verdreven den ouden Vorst daaruit, die nu op het gebergte rondzwierf, en plaatſten dus hunnen afhangeling op den troon. De *Nederlanders* ſchenen zich deze zaak geheel niet aan te trekken, maar, van het booze hart des *Sousouhounangs* tegen hen overtuigd, de zaak in de bergachtige binnenlanden, waar hun handel minder ſchade leed, door het zwaard der beide partijen te willen laten beſlisſen. Doch ſpoedig riep de Keizer hunne hulp in, en wij zullen zien, hoe duur zij hem die verkochten (†).

De overwinning, die den vrede met *Java* had aan-

(*) De echt *Oostersche despoot* vóór 1813, de Afgod der voor geene vrijheid vatbare *Franschen*, noemde dus ook zijne opſchrijvelingen *Kanonnenvoêr*.

(†) CRAWFURD, III. D. bl. 365.

Valkenier komt huiswaarts. Hij wordt gevangen naar Batavia teruggezonden en ſterft.

gebragt, werd te *Batavia* den 29ſten November 1741 met eenen plegtigen dankdag gevierd, van 341 kanonſchoten vergezeld. Bijna gelijktijdig met het ſchip, 't welk de tijding van de zege naar *Europa* bragt, keerde ook de oud-Gouverneur VALKENIER, die nog zoo lang te *Batavia* vertoefd had, naar *Europa* terug. Doch hij bereikte hetzelve niet: aan de *Kaap de Goede Hoop* vond hij reeds bevel uit het vaderland, om hem in hechtenis te nemen en gevangen naar *Batavia* terug te zenden, ten einde daar, zoo wegens den moord der *Chineezen* als wegens de mishandeling der Raden van *Indië*, teregt te ſtaan. Hij moest gehoorzamen. Den 12den Augustus 1742 ging hij van de *Kaap* naar *Batavia* ſcheep, en werd er in het kasteel, gelijk de Advocaat-Fiscaal PHILIPS en de Heer HELVETIUS in hunne woningen, in hechtenis gezet. Men wil, dat VALKENIER's vermogen, hetwelk op de retourvloot, waarmede hij terugkeerde, mede verbeurd verklaard is, niet minder dan *vijf* Millioenen guldens bedroeg; een genoegzaam bewijs zijner knevelarijen, en een ſtaaltje van 't geen andere ambtenaren in *Indië* thans wel zouden doen, indien de hoogſte van allen zich zoo iets niet ſchaamde. Veelligt kleefde aan dit vermogen wel veel onſchuldig bloed der *Chineezen*. Zijn regtsgeding duurde verſcheidene jaren, en was nog niet afgeloopen, toen hij in den kerker overleed.

G. W. van Imhoff, Gouverneur-Generaal. Zijne verrigtingen aan de Kaap de Goede Hoop.

Geheel verſchillend was het lot van VALKENIER's ergſten vijand, den Baron GUSTAAF WILLEM VAN IMHOFF. Hij werd, in *Holland* aangekomen, als in zegepraal ontvangen. Het was de triumf der vervolgde deugd, wier onſchuld erkend is. Hij ſtelde aan Bewindhebberen zijne *Beschouwingen over den tegen-*

woordigen staat der Maatschappij ter hand, die aantoonden, hoe volstrekt noodzakelijk hervormingen in het bestuur waren. Deze werden zeer heusch ontvangen, en ernstiglijk ter harte genomen. Men zag, dat de Kamer der Zeventienen doordrongen was van de noodzakelijkheid eener hervorming. Opzettelijk voor VAN IMHOFF werd een groot oorlogschip gebouwd, met name de *Hersteller* — een wenk van 't geen men van den nieuwen Landvoogd verwachtte, — waarmede hij den 29sten October 1742 uit *Texel* naar de *Kaap de Goede Hoop* vertrok, en er den 21sten Januarij 1743 aankwam; verzeld van eenige goede krijgsbevelhebbers, om te spoediger de rust in *Indië* te herstellen. Bij zijne komst verzamelde hij alle aanzienlijken der Kaapstad in de raadzaal, en deed eene treffelijke aanspraak, waarin men onder anderen de volgende gezegden opmerkte:

„De gelegenheid, die ons hier bijeenbrengt, is „niet minder zeldzaam dan merkwaardig; zeldzaam, „omdat men misschien nimmer heeft zien gebeuren, „hetgeen waarvan wij heden getuigen zijn; merk„waardig, omdat alle omstandigheden dezer gebeur„tenis zeer opmerkelijk zijn.

„Toen ik mij, nu omtrent twee jaren geleden, in „een' geheel verschillenden toestand in uw midden „bevond, was ik reeds met dezelfde waardigheid „bekleed, waarin gij mij nu plegtig staat te erken„nen. Naauwelijks had ik u verlaten, of de tijding „mijner verheffing tot die aanzienlijke waardigheid, „welke toen te laat scheen te komen om mijne ei„gene zaken te herstellen, moest ieder opmerkzaam „man tot eene nieuwe stoffe van verwondering strek„ken, en hem doen denken, dat misschien eene ge-

„heele algemeene herſtelling de mijne zou moeten „vooraf gaan, en dat ik, gelijk een andere JOSEPH, „aan gretige en barbaarſche *Midianieten* verkocht „moest worden, om *Egypte* en *Kanaän* in den „grootſten nood te hulpe te komen. Dus behaagt „het menigmaal den Almagtigen, zijne kracht in de „zwakheid zijner gebrekkige ſchepſelen te verheer„lijken!"

Woelingen en kuiperij-en van den Vorst van Madura.

De algemeene vreugde rees, na deze aanſpraak, waarin hij menigmaal de hoorders tot tranen geroerd had, ten top bij de uitdeeling van eenen zilveren eerepenning met zijn beeld en op de keerzijde dat der Maatſchappij, verbeeld als eene vrouw met het randſchrift: *spes meliorum temporum* (*). Van de *Kaap* vertrok hij naar *Batavia*, alwaar hij den 22ſten Mei aankwam, en er niet minder hartelijk werd ontvangen.

Dadelijk begon ook IMHOFF de vervallene zaken te herſtellen. Hij kon echter de vernieuwing des oorlogs niet voorkomen. De Vorst van *Madura* bij *Java's* Noordoostkust had heerschzuchtige bedoelingen, die hij door allerlei middelen zocht te voldoen. Hij had de *Chineezen* met verlies van tweeduizend man geſlagen, en daarna *Kartasoura* hernomen. DE KLERK, destijds Opperhoofd te *Sourabaya*, bewoog den Prins, om die ſtad aan de Maatſchappij weder in te ruimen, doch daarvoor wilde hij meester van den geheelen Oosthoek van *Java* worden. De Vorst van *Madura* wenschte DE KLERK daartoe in zijne belangen over te halen, en, daar hij maar al te goed de omkoopbaarheid der *Hollandsche* ambtenaren in dien tijd zal hebben gekend, bood

(*) *Hoop op betere tijden.*

hij den bevelhebber geld. Ditmaal echter had hij zich verrekend; DE KLERK, door dit aanbod met 's Vorften bedoelingen bekend geworden, poogde die te verijdelen. De *Jayaansche Sultan*, door deze teleurftelling vergramd, maakte van den invloed, dien hij nog bij de Maatfchappij had, gebruik, om DE KLERK's ontflag bij de Hooge Regéring te verzoeken; iets, hetgeen menigmaal plaats had, daar het heerfchende ftelfel was, de *Regéring* wel meer en meer aan zich te trekken, maar de inlandfche *Regenten* op allerlei wijze, door hooge posten, eerbewijzingen en het vervullen hunner aan de Maatfchappij gedane verzoeken, aan zich te verbinden. Men was den magtigen Vorst dan ook te wille, en DE KLERK werd van *Sourabaya* terug geroepen. De *Hollanders* bezetteden *Kartasoura* (*).

Nu werd echter het gebied der Maatfchappij op *Java*, door een verdrag met den in zijne hoofdftad herftelden *Sousouhounang*, zeer aanzienlijk uitgebreid. Wij hebben gezien, dat reeds vroeger de *Preanger* Regentfchappen (in 1677) en in 1681 het Rijk van *Cheribon* aan de Maatfchappij door den Keizer afgeftaan, of zich vrijwillig aan dezelve onderworpen hadden (†). Het overige gedeelte der Noordoostkust van *Java*, beginnende op de grenzen van *Cheribon* met de rivier van *Lassarie*, en zich uitftrekkende tot de ftraat *Bali*, werd bij den vrede en het vernieuwd verdrag van bondgenootfchap, den 11den November 1743 met den *Sousouhounang* PA-

De Soufouhounang ftaat aan de Maatfchappij Java's Noordoostkust af.

(*) Verhoor van den Prins van *Madura*, *M. S. Resol.* 1746, *fol.* 1036. HUYSER, *Leven van* DE KLERK, bl. 24-27.

(†) Zie II. D. bl. 211. 227. 228.

COBOUANA I. gesloten, aan de Maatschappij afgestaan, als schadeloosstelling voor eene schuld van 1,200,000 guldens, die men hem wegens hulp tegen zijne vijanden aanrekende (*). Deze aanwinst was hoogst belangrijk; zij bevatte de Provincien of Residentschappen *Java*, *Japara*, aan de zeekust, *Rembang*, met aanzienlijke bosschen van het beste scheepstimmerhout (*jattie*), het vruchtbare *Grissé*, *Sourabaya*, met de tweede stad des eilands, welke den naam van het gewest draagt, en door hare veilige reede veel koophandel drijft; het welbevolkte *Passarouang*, rijk in timmerhout, vee, rijst en naderhand ook in koffij en suiker, *Besoukie* en *Probolingo*, en eindelijk den oostelijksten hoek van *Java*, het ongezonde *Banjouwangui*, met bosschen bedekt, in welke eene menigte tijgers huizen, en door melkwitte zwavelbeken doorsneden, een land, dat echter (juist omdat het zoo *vulkaniek* is) bij boschkapping en aanbouw een der vruchtbaarste gedeelten des eilands zou kunnen worden, gelijk deszelfs koffij voor de beste van hetzelve geldt. Aan de kusten is eene parelvisscherij. Zoo vele voordeelen bragt dit verdrag door éénе pennestreek *Nederland* aan, die echter eerst in lateren tijd, toen zich gezonder denkbeelden van Staatshuishoudkunde en gebruik der Kolonien begonnen te ontwikkelen, op den regten prijs geschat zijn, hoewel het er nog verre af is, dat het Moederland reeds alle de vruchten, die

(*) ENGELHARDT (Oud-Gouverneur van *Java's* Noordoostkust), *Overzigt van den staat der Ned. O. I. Bezittingen onder het bestuur van* H. W. DAENDELS, 's Hage, 1816, bl. 20. 21.

het *kan*, van dit onſchatbare gedeelte van een der ſchoonſte eilanden der wereld zou plukken (*).

Ondertusſchen bleven de *Chineezen Java* te vuur en te zwaard verwoesten. Hunne meerdere hardnekkigheid, geestkracht en bekwaamheden boven de *Javanen* paarden zich met eenen moed, dien men anders aan dat volk gewoonlijk niet toekende, maar ook met afzigtige wreedheid. De gevangenen werden doorgaans in koelen bloede ter dood gebragt. De bergachtige grond en de vele ſchuilplaatſen, die dezelve biedt, maakten de vervolging hoogst moeijelijk, en bij alle de zwarigheden, die wij elders zagen dat een *Europisch* leger op dit eiland in den weg ſtaan, kwam nu nog de vernuftige geest der onverzoenlijke *Chineezen*, die allerlei middelen wisten te bedenken, om hunnen vijand de zege te betwisten. De Vorst van *Madura* wierp nu openlijk het masker af, en verklaarde zich tegen de *Hollanders;* den 16den Febr. 1745 werd hem de oorlog verklaard, en tweeduizend *Spaansche* matten op zijn hoofd geſteld.

Verwoestingen der Chineezen. Opſtand en gevangenneming van den Vorst van Madura.

IMHOFF was onder deze omſtandigheden te rade, naar de onderſcheidene hoofdplaatſen, zoo als *Sourabaya*, *Samarang* en anderen, die thans tot het grondgebied der Maatſchappij behoorden, bekwame mannen af te zenden, om er de orde, en het ſtelſel der verpachting voor rekening der Maatſchappij in te voeren. HUGO VERIJSSEL, dezelfde Commisſaris, wien wij reeds eenmaal in den oorlog tegen de *Chineezen* ontmoet hebben, werd afgezonden, om van wege

(*) VAN HOGENDORP, *Coup d'œil sur l'Ile de Java*, p. 294. 295. 301–305. OLIVIER, *Zee- en Landreizen*, I. D. bl. 446. 447. II. D. bl. 1-6.

de Maatſchappij de zaken met de Regenten zoo doenlijk in der minne te ſchikken, en het *Ne landsche* Beſtuur bij hen bemind te maken. DE KLI werd eerſte *Administrateur* te *Samarang*, de Se taris ELSO STERRENBERG Commandeur van *Ja* Noordoostkust. Het was deze, die met den H RENAUT een aantal van ruim 3000 *Madureezen Baliërs* (hunne bondgenooten) verſloeg, met verl van 200 dooden, vele gekwetſten (onder welke zi de zoon des Vorſten van *Madura* bevond) en v 13 ſtukken geſchut (*). De *Pangerang* zelf werd het volgende jaar gevat, en zocht het te doen voo komen, als of hij ſlechts gedwongen de wapenen t gen de Maatſchappij had gedragen. Men overtuig e hem echter, dat *hij* den nieuwen opſtand begonnen had; dan IMHOFF had afkeer van wreedheid, zoodat deze dubbelzinnige inlandſche Vorst, van wien men ontdekkingen vreesde, die tot eene dan onvermijdelijke, doch niet gewenschte geſtrengheid zouden geleiden, indien men hem teregtſtelde, naar de *Kaap de Goede Hoop* werd gebannen. Aan zijne twee zonen viel ook het lot der ballingſchap te beurt, en wel afzonderlijk op *Ceylon*, de een te *Colombo*, de ander te *Jaffanapatnam*. Dus viel ook het eiland *Madura*, met 200,000 zielen bevolkt, en rijk in kokosboomen, rijst, vee, vogelnesten en zout, in handen der O. I. Maatſchappij, die 's Vorſten oudſten zoon tot Regent aanſtelde (†).

Ondertusſchen voerde IMHOFF ook een aantal an-

(*) HUYSER *Leven van* DE KLERK, bl. 28. 29. DU BOIS, p. 339.

(†) *Secr. Resolutiën in Rade van Indië M. S.*, fol. 701. 702. HOGENDORP, *Coup d'œil sur l'Ile de Java*, p. 309. 310.

dere verbeteringen in. Vooreerst waren er vele bezuinigingen noodzakelijk. De reeds gemelde pachten werden ingevoerd, om de gruwelijke misbruiken en dieverijen der ontvangers en ambtenaren te fnuiken. Het aantal der bedienden op de Secretarij te *Batavia* werd op 36 (nog aanzienlijk genoeg) verminderd. Daarbij bezocht de Gouverneur in perfoon ook verfcheidene kantoren, en befloot tot eene groote reis door het eiland, om alles met eigen oogen op te nemen. Het *Monopolie* werd ten behoeve van de bewoners van *Batavia* zoo veel verzacht, als de aard der dingen, en het in 1744 weder voor 12 jaren verlengde octrooi der Maatfchappij maar eenigzins toelieten. Zij mogten van nu af vrij (behoudens uit- en ingaande regten) met de rijke *Philippijnsche* eilanden, aan *Spanje* behoorende, handel drijven. Zij, en de bedienden der Maatfchappij (die men daardoor tevens van knevelarijen en andere ongeoorloofde winften wilde terughouden) bekwamen meer vrijheid, om den theehandel naar het Moederland te drijven. Eindelijk zocht IMHOFF de groote misdaad van VALKENIER uit te wisfchen, door de verbrande huizen in de ftad te doen herbouwen, en tevens aan de *Chineezen* een veilig verblijf *buiten* de ftad aan te wijzen, waardoor te gelijk voor de zekerheid en gezondheid van deze (bij de fterke vermenigvuldiging en onzindelijkheid der *Chineezen*), voor hare veiligheid in alle gevallen, zoowel als voor die der *Chineezen* zelve gezorgd werd, die men aldus buiten onmiddellijke aanraking met de *Nederlanders* en *Javanen* in de ftad plaatfte. Ook is er nimmer weder een zweem van opftand dier nijvere menfchen tegen de *Nederlandsche* Regéring geweest.

Verbeteringen door Imhoff ingevoerd.

Plan van sluikhandel om zilver naar Mexico.

Maar IMHOFF ontwierp nog grootere, verder uitziende plans. Het gebrek aan zilver deed zich in de Kolonie op eene treffende wijze gevoelen, en men besloot op eigen gezag, en zonder mededeeling aan de Kamer van Zeventienen, daarin te voorzien door het zenden van zes grootere en kleinere vaartuigen naar de zuidwestkust van *Mexico*, ten einde den (toen nog aan allen behalve *Spanjaarden* verbodenen) handel in zilver te drijven, en daarvoor gewilde *Javaansche*, *Moluksche* en *Europische* voortbrengsels aan te brengen. De afgezondene schepen waren *de Straat Banca* en *Winchelsea*, *de Faam*, *de Galatea*, *de Avanturier* en de brik *Don Quichotte*, waarvan het eerste (*de Straat Banca*), benevens twee andere door *Engelschen* in den toen uitgebroken oorlog op de *Franschen* genomen, en te *Batavia* verkocht waren. Bij een geheim besluit, den 7den Mei 1745 genomen, werden deze schepen uitgeklaard, zoo 't heette naar de landen beoosten *Japan*, hetwelk volkomen waar was, doch met dien verstande, dat men de geheele *Zuidzee* in de breedte moest oversteken. Dan de heerschende winden in de *Indische* wateren beletteden dezen togt in dat jaargetijde; de schepen keerden onverrigter zake naar huis. In het volgende jaar werd over het hervatten dezer onderneming gehandeld, en de Gouverneur-Generaal stelde voor, om daartoe het schip *de Straat Banca* op nieuw, benevens *de Hersteller*, dat hem naar *Indië* gebragt had, te bezigen. Niet alleen de Maatschappij nam deel aan dit werk, maar ook bijzondere kooplieden van *Batavia* bekwamen verlof, om met deze gelegenheid hun voordeel te doen. De goederen, door de eerste bijeengebragt, bedroegen

f 1,565,697 : 14 : — die der tweeden *f* 1,062,974 : 17 : 8, te zamen *f* 2,628,672 : 11 : 8, gewis eene aanzienlijke som voor eene eerste onderneming (*).

Doch men had het hoogste belang, dezen togt voor de *Spanjaarden*, met welke men nog bevriend was (hoewel de spanning in *Europa* wel eene vredebreuk althans met *Frankrijk*, *Spanje's* bondgenoot, deed verwachten), zorgvuldig geheim te houden. Daar nu eene *Spaansche* sloep uit *Manilla*, met name *Nossa Senhora de Rosario*, onder zekeren Kapitein DE LION, te *Batavia* aankwam, welke men voor eenen bespieder naar de oogmerken van het *Nederlandsche* bestuur met den bedoelden togt aanzag, zoo werd besloten, dezelve te *Batavia* op te houden, tot dat de Gouverneur-Generaal van zijne voorgenomen reis door *Java* zou teruggekeerd zijn (†).

Zwarigheden daartegen. De togt wordt ondernomen.

Doch nu deed zich eene onverwachte zwarigheid op. De reis naar *Mexico* was zoo ver, de *Zuidzee* zoo onbekend, de gevaren, die men zich (het was twintig jaren vóór de reizen van COOK) daarvan voorstelde, zoo groot, dat Officieren en gemeenen op de daartoe bestemde schepen weigerden, daarin deel te nemen. Toen verklaarde zich de Raad van *Indiën* VAN AERDEN in de Raadsvergadering tegen de ontworpen reis; „eensdeels wegens den verklaarden on„wil der schepelingen, anderdeels om dat het zeer „onraadzaam zou zijn, een oorspronkelijk *Fransch* „schip, over welks bezit door de *Hollanders* die „Regéring nu reeds klaagde, tot eenen sluikhandel te„gen hare innigste bondgenooten te bezigen, terwijl

(*) *Secr. Resolutiën in Rade van Indië*, 1746, M. S. bl. 681. 682. *fol.* (†) *Ald.* bl. 685.

„de inwoners der *Philippijnsche* eilanden, ongetwijfeld reeds van de bedoeling der onzen verwittigd, aan de onderneming de grootste en onoverkomelijkste zwarigheden in den weg konden leggen. Verlies was er nog hoegenaamd niet geleden; men had de ingescheepte goederen slechts te ontladen, en die der bijzondere personen, des verlangd, te verkoopen." Vijf der Raden voegden zich bij VAN AERDEN. Doch de Gouverneur-Generaal stelde daarentegen voor, dat men immers tot den vorigen, alleen door den wind mislukten togt *met eenparige stemmen besloten had;* hij vroeg: „welke redenen nu eene zoo geheele verandering hadden bewerkt? de handel op *Mexico*, door welken het zilver naar *Europa* kwam, stond door den oorlog met *Engeland* stil, daar men geene zilvervloten naar *Europa* durfde afzenden. Dit had op de *Nederlandsche* Koloniën de allerschadelijkste terugwerking; wat kwaad was het nu, dat men dat edele metaal regtstreeks in de bron zelve opzocht? In *Nieuw-Spanje* zelve waren de edele metalen opgehoopt, en er bestond gebrek aan toevoer van *Europische* goederen, hetwelk ongemeene winst beloofde. De *Spanjaarden*, zeide men, waren verwittigd. Wist men dit zeker? en zouden de *Nederlanders* buiten staat zijn, hen te weêrstaan? De ingescheepte goederen konden alleen dáár, waarheen men ze nu bestemde, worden verkocht. Onder anderen was de kaneel in *Mexico* hoogst gewild, in *Indië* niet, en wanneer men die ginds nu, door de afgebrokene scheepvaart, niet kon bekomen, zouden de kolonisten al ligt overgaan om van de wilde, in hun eigen land wassende soorten, gebruik te maken; gelijk men zich weleer in *Nederland* bij ge-

„brek aan kruidnagelen met heete *Westindische* krui„den behielp (*). Het kwam hem onraadzaam voor, „eene genoegzaam nog niet beproefde zaak op te „geven, en men mogt, tot ontginning van eenen „*zoo* veel beloovenden handelstak, toch wel iets „wagen." De meeste ſtemmen voegden zich bij den Landvoogd, en men beſloot tot den voorgeſlagen togt met twee ſchepen; doch nu geheel voor rekening der Maatſchappij. De bijzondere deelnemers werden ſchadeloos geſteld, doch onder voorwaarde, dat bij geheele mislukking van dezen tweeden togt zij voor hun aandeel aan het verlies bij den eerſten 5 ten honderd moesten uitkeeren. Voorts werd nog de bark *de Jonge Prinsés* nagezonden, om voor advijsjagt te dienen. Zij ontving geheime bevelen, om eerst op zekere hoogte te openen (†).

Plan van den togt.

De *Hollanders* hadden verſtandhouding in *Mexico*, en wel door zekeren Pater CAHAN, die een man van veel invloed moet geweest zijn, en zelf van *Batavia* met het ſmaldeel overvoer. Het oogmerk was, eerst naar den 34. of 35. Gr. N. B., naar *Conception* in *Nieuw-Californië*; te ſtevenen. Zoo ver namelijk hadden de onvermoeide *Jezuïtische* Zendelingen de magt van *Spanje* en de leer der *Roomsche* Kerk uitgebreid. Deze Paters, die men dacht, dat gemeenſchap met de kust hielden tot *Panama* toe, en wier Orde toen reeds een groot handelhuis was (§),

(*) Dit moet in den tijd tusſchen het verbod der vaart op *Portugal* in 1584, en de ondernemingen der *Nederlanders* naar *Indiën* in 1595 hebben plaats gehad.

(†) *Secr. Resolutiën*, 1746, M. S. *fol.* 688-698.

(§) Mislukte handelsberekeningen zijn de eerſte oorzaak van den val der Orde, bijna twintig jaren later, geweest.

moest men zoeken te winnen, en door hen betrekkingen in *Nieuw-Spanje* zien aan te knoopen. Verder zuidwaarts had men geene kennis aan *Europeërs* tot op den zuiderhoek van het schiereiland *Californië*, Kaap *St. Lucar*. Hier moest men weder inlichting zoeken te bekomen, en naar *Mexico* berigt zenden van de nadering des *Hollandschen* smaldeels, doch vooral het gallioen mijden, hetwelk jaarlijks uit de *Spaansche Philippijnen* naar *Acapulco* in *Mexico* werd uitgevaardigd. Men moest van daar *brieven aan den Onderkoning van Mexico* opzenden (door het kanaal van den grooten koopman BERMUDES), zoo mogelijk door Pater CAHAN zelv', en liefst nog, tot mondelinge mededeelingen, eenen *supercarga* van 't schip afzenden. Van dáár moest men de haven *Natividad*, op den 19. Gr. N. B. en dan *Port Marquis*, even ten zuiden van *Acapulco*, de gewone plaats van gemeenschap tusschen *Mexico* en de *Philippijnen*, opzoeken. Op den meestmogelijken spoed kwam het aan, om zich van de lading te ontdoen vóór het gemelde gallioen uit *Manilla*, 't welk jaarlijks *Oostindische* goederen naar *Nieuw-Spanje* overbragt. Mogt die reis door bekendwording van het oogmerk der *Hollanders* verhaast zijn, en dus de *Nederlanders* achter het net visschen (*), alsdan moesten zij zuidwaarts opvaren, en hunne goederen langs de kust, al ware het te *Panama* zelf, *door het kanaal der Geestelijken of andere sluikersgezinde*

(*) Sommige lezers zullen misschien, volgens de tegenwoordige overkieschheid van vele onzer schrijvers, dit, gelijk andere spreekwijzen, uit den goeden stijl willen verbannen. Ik verwijs hen naar HOOFT en zijne tijdgenooten, waar men die in menigte vindt.

inwoners, *slijten.* Wanneer, zoo als men bij de toenmalige ſpanning in *Europa* vreesde, *Frankrijk* en zelfs *Spanje* den Staat den oorlog mogten verklaren, zoo moesten de ſchepen, na alle pogingen tot vreedzamen handel te hebben uitgeput, langs de *Mexicaansche* kust zoeken prijzen te maken op hen, die dan vijanden van den Staat zouden zijn. Geenszins echter moest men tot dit uiterſte ſpoedig komen, maar zich van de vrees der *Spanjaarden* weten te bedienen, om door belofte van, na de lading gelost te hebben, huiswaarts te keeren, de goederen te lozen. Men moest zich aan den eenen kant door geene ijdele beloften blootſtellen, om van eene *Spaansche* zeemagt overvallen te worden, maar aan den anderen zich ook niet ligt ſchrik laten inboezemen, daar die magt in de *Zuidzee* doorgaans zeer gering was. In geval van vreedzame onderhandeling met de *Mexicaansche* Regéring, die *zeer* door den belemmerden handel leed, en van welke men dus alles goeds verwachtte, moest men aanbieden, om ook voor een zilverſchip, dat langs den weg van *Indië* naar *Europa* wilde varen, convooi te verleenen, gelijk men ook *gaarne* baar geld in wilde laden, om daarvoor in het volgende jaar andere goederen weder te zenden (*).

Terwijl de handel dus de blikken naar het Oosten wendde, vergat hij ook niet aan het Westen te

(*) *Secr. Resol. M. S.* 1746. fol. 720-728. Daar deze poging der *Nederlanders* tot *geregelden* ſluikhandel in 't groot naar het zilver- en goudrijke *Mexico* (thans voor alle Natiën open) zoo belangrijk en toch bijna geheel onbekend is, achtte ik eenige meerdere uitvoerigheid uit de bronnen, voor wier gebruik ik niet dankbaar genoeg kan zijn, hier niet ongepast.

Opkooping van koffij. Blokkering van Banjermasfing en Palembang.

denken. Hoe weinig de koffijteelt op *Java* zelf nog aan de behoefte voldeed, bleek uit een gegeven bevel, om in *Bengalen* al de *Arabische* of *Moka*-koffij tegen 18 of 20 ftuivers het pond op te koopen, waarop men dan wel 50 ten honderd hoopte te winnen.

Met den *Mohammedaanschen* Staat van *Banjermassing* op de Zuidoostkust van het groote *Borneo* was in 1733 een verdrag gefloten. Deszelfs Vorsten waren uit het geflacht der oude *Javaansche* Keizers, waarvan een Prins van den bloede, hier Regent zijnde, zich onafhankelijk verklaard had. De Maatfchappij had reeds in den aanvang der zeventiende Eeuw, door den rijkdom der voortbrengfels van het eiland, en vooral door deszelfs ftofgoud en peper gelokt, den handel met de inwoners gezocht; doch deze betrekkingen waren telkens door derzelver valfchen en verraderlijken aard, en eindelijk in 1669 voor goed, afgebroken. In 1707 waren alle *Engelschen*, die zich met goedvinden en zelfs op verzoek van den *Sultan* daar ophielden, vermoord. Daarna vernieuwde de Sultan, die de *Europische* goederen niet ontberen kon, telkens zijn aanzoek aan de *Nederlandsche* Maatfchappij tot het aanknoopen van nieuwe handelsbetrekkingen; doch zij weigerde dit telkens, tot eindelijk de vaart in 1726 hervat werd, en in 1733 bij een nieuw verdrag de Maatfchappij den Sultan tegen alle zijne vijanden beloofde te befchermen, maar de alleenhandel der *Nederlanders* in peper werd vastgefteld, zoo dat de Vorst dien aan niemand dan aan hen zou mogen leveren, met uitzondering van éénе jonk (*Chineesch* vaartuig) welke jaarlijks met peper naar *China* zou mogen gaan. Doch deze uit-

zondering gaf aanleiding, dat er eene menigte vaartuigen regtstreeks uit *China* naar *Banjermassing* voeren, een handel reeds oudtijds, doch thans meer dan immer, in zwang, terwijl het schip, dat de Maatschappij, sedert 1726 jaarlijks derwaarts zond, onder allerlei voorwendsels, zoo als misgewas, verval van plantaadjen enz., zonder genoegzame lading werd teruggezonden. Dit deed den Gouverneur-Generaal besluiten, om dien handel met *China* te beletten, en een smaldeel van drie schepen en twee barken, onder den eersten Luitenant ACKERVELT, te gelasten, de *Chineezen*, die *Banjer* mogten willen bezoeken, van daar af- en naar *Batavia*, *Cheribon* en *Samarang* te wijzen, en de haven van *Banjer* te blokkéren, niet alleen voor de *Chineezen*, maar ook voor alle andere Natiën, uitgenomen de *Hollanders*. Op dezelfde wijze werd het schip *Noordwolfsbergen* uitgezonden, om voor de rivier van *Palembang* te kruisen, en het inloopen aldaar van alle jonken uit *China*, *Malacca*, *Achter-Indië* of elders te beletten, doch de *Engelsche*, *Fransche*, *Zweedsche*, *Deensche* en *Portugeesche* schepen, uit *China* komende, te ontzien. De inlandsche vaartuigen moest men naar de reede van *Batavia* wijzen. Een *Engelsch* schip onder zekeren Kapitein MUNRO was namelijk op *Palembang* geweest, had daar tin (van *Banca*) en peper geladen, en was met eene volle lading terug gekeerd, terwijl de inlanders een *Hollandsch* schip, dat om dezelfde goederen kwam, terug gezonden hadden onder voorwendsel van gebrek, hoewel er toch overvloed was. Het is blijkbaar, dat men het *Monopolie* reeds met geweldige midde-

len tegen den geest der *Indiaansche* Natiën moest beginnen ſtaande te houden (*).

Knevelarijen op Japan.

Met *Japan* waren ook eenige moeijelijkheden ontſtaan. Er werden thans nog drie ſchepen jaarlijks derwaarts gezonden, die vooral koper medebragten. De *Nederlanders* wilden 15,000 kisten hebben, de *Japanneezen* ſlechts 10,000 leveren, en boden tevens lagere prijzen, dan gewoonlijk, voor de medegebragte koopgoederen. Het bevel uit *Batavia* was nu, om dit laatſte, des noods, te laten ſlippen, maar ſtellig op de levering van *ten minste* 12,000 kisten koper te ſtaan, en, dit niet ingewilligd wordende, althans met één ſchip onverrigter zake naar huis te keeren, en met de overige nadere bevelen af te wachten. IMHOFF dacht, dat de ambtenaren te *Nagasaki*, zonder toeſtemming van den Keizer, zich deze knevelarijen veroorloofden, en daarom wilde hij de zaak door geene laffe toegevendheid misſchien voor altijd bederven (†). Over het algemeen ſchijnt zijn ſtelregel geweest te zijn, krachtsontwikkeling met ſtandvastigheid te vereenigen.

Reis van den Gouverneur-Generaal Imhoff door Java. Komst te Sourabaya.

De Gouverneur-Generaal beſloot nu, het eiland *Java* en de nieuw veroverde landen zelf op te nemen, en begaf zich daartoe met zes vaartuigen, en twee kleinere, door den Koning van *Bantam* gezonden (hetwelk men als een onverwacht vriendſchapsbewijs aanzag), den 25ſten Maart 1746 onder zeil, oostwaarts aan over *Cheribon* en *Japara* naar

(*) HOGENDORP, *Coup d'œil sur l'Ile de Java*, p. 378. 379 *Secr. Resol M. S.* 1746. fol. 731. 732. 741-748. 1023.

(†) *Secr. Resol.*, fol. 719.

Rembang. Hier ging IMHOFF aan land, bezag de plaats en de rijke zoutpannen, en besloot eene kleine veldschans aan te leggen. Vervolgens zeilde hij door de straat van *Madura*, en ontving een bezoek van den nieuwen Vorst (*Radun*) van *Madura*, dien men in zijns vaders plaats had aangesteld. Hij werd met blijken van mindere achting, dan men anders aan de inlandsche Vorsten betoonde, ontvangen, gaf zijn' dolk of kris aan den Gouverneur-Generaal over, die hem echter denzelven weder op zijde deed steken, zeggende: „dat hij nu tot Regent door „de Maatschappij was aangesteld, en dit geweer kon „dragen tot *haar* welzijn en dat der genen, die on„der hem aangesteld waren." Bij *Sourabaya* ging de Gouverneur-Generaal weder aan land. Zijne en der zijnen bagaadje werd in 110 kleine vaartuigen (60 van *Grissé* en 50 van *Sourabaya*) aan land gebragt, en zij gingen tusschen 2000 man troepen van de Regenten van *Sourabaya*, thans onderdanen der Maatschappij, behalve het *Europische* krijgsvolk, naar het voor hen toebereide verblijf. Des anderen daags werden de omstreken bezocht, die IMHOFF verrukkelijk vond, tot allerlei voortbrengselen geschikt, en rijkelijk bevolkt, zoo dat zij alle hoofdstoffen tot eenen bloeijenden landbouw behelsden. „Als maar eenmaal door Gods ge„nade (dit voegt er de vrome Schrijver bij) eene „bestendige rust voor dezen Oosthoek kon worden „verkregen, en de Compagnie het geluk had, ge„diend te worden van menschen, die, — in stede van „hunne tegenwoordige loomheid en onverschillig„heid, voortkomende of uit eene natuurlijke vadzig„heid, die op afgelegene oorden, daar weinig te „doen is, de menschen ligt bekruipt, of uit een

„ verkeerd denkbeeld, dat op *Java* reeds lang ſchijnt „ geregeerd te hebben, als of de Reſidenten op de bui- „ ten-Comptoiren ſlechts geplaatst wierden om hun „ fortuin te maken, — hunne eer daarin mogten ſtel- „ len, om het distrikt, hun toevertrouwd, meer en „ meer te verbeteren, en in die wezenlijke verbete- „ ring van Compagnie's zaken ook de hunne op eene „ edele wijze te vinden, terwijl zij toch een zoo „ ruim veld daartoe hebben (*)!" Had de voortreffelijke man ſlechts medewerkers en opvolgers tot zijne groote bedoelingen mogen vinden, de Maatſchappij zou niet eene halve Eeuw daarna haren ondergang hebben beleefd!

Schikkingen te Sourabaya.

IMHOFF vond onder de hier liggende troepen groot gebrek aan krijgstucht, benevens ſterke verbeelding van zich zelven, en enkel eigenbelang, geene zucht voor de belangen der Maatſchappij. Hij trachtte hierin eenigermate, althans wat de uiterlijke krijgstucht betrof, door een Reglement te voorzien. Voorts waren de zaken in dit oostergedeelte des eilands volkomen bevredigd, en door den Heer VERIJSSEL overal inlandſche Hoofden, tot algemeen genoegen, aangeſteld. IMHOFF werd hier van de geheime kuiperijen der *Engelschen* (door hem *konkelarijen* genoemd) met den Vorst van *Madura*, en van hunnen ſmokkelhandel met *Banjermassing* en andere plaatſen op *Borneo* volkomen onderrigt. Men beſloot, om een en ander te beletten en de rust hier te lande te bewaren, twee Compagniën *Hollandsch* voetvolk onder eenen Majoor in den Oosthoek te laten post vatten, alsmede twee Compag-

(*) *Resol.* 1746 M. S. *fol.* 1111.

niën inlanders op *Sourabaya* en eene op *Passarouang*, hetwelk benevens *Grissé* met *Sourabaya* vereenigd werd. Voorts werd een gedeelte des krijgsvolks, door den vrede hier thans overtollig, naar *Samarang* en *Batavia* verlegd. Ook de burgerlijke inrigting van den Oosthoek werd hier door VAN IMHOFF geregeld. Men bepaalde de leveringen in rijst, waartoe de inlandsche Opperhoofden verpligt waren. Hierop leiden eenige *Javaansche* Regenten den eed aan de Maatschappij af, en verbonden zich om eenmaal 's jaars te *Samarang*, en wanneer zulks vereischt werd te *Batavia*, den eed der trouwe te komen vernieuwen; om zekere bepaalde hoeveelheid rijst aan de Maatschappij te leveren, benevens de vereischte hoeveelheid koeijen tegen ééne *Spaansche* mat (*f* 2: 10: —) het stuk (!), voorts 60 lastdragers of arbeiders (*Batto's*) daags *zonder betaling*, en, in buitengewone gevallen, zoo veel als het Opperhoofd zou verlangen, om den sluikhandel, vooral van *opium* tegen te gaan; om hunne onderhoorige ambtenaren niet willekeurig aftezetten, maar bij klagten aan den Raad van *Samarang* te beschuldigen; om alle misdadigers ter straf aan de Maatschappij over te laten, en eindelijk, om zich als goede en getrouwe onderdanen te gedragen. Deze bepalingen toonen de betrekkingen der inlandsche Opperhoofden op *Java* tot de Maatschappij aan.

Van hier ging de vaart oostwaarts naar *Sumanap*, het oostergedeelte van het eiland *Madura*, 't welk in 1743 door de *Madureezen* deerlijk afgeloopen, en sedert, door eene slechte Regéring, nog geheel niet was opgekomen. Men vond die Regéring in de handen eener vrouw, wel slim en bekwaam, doch Komst op Sumanap en Passarouang.

van een' flechten naam, en die de *Hollandsche* Regéring verdacht voorkwam. Zij werd dus gelast, den Gouverneur-Generaal op zijne reizen te volgen. Deze ging thans zuidwaarts naar *Passarouang*, in het oostelijke gedeelte van *Java*. Met verbazing beschouwde IMHOFF de welige vruchtbaarheid zoowel als de deerlijke verwaarloozing van dit schoone gewest, hetwelk door de bergen, die in terrasfen nederdalen, de schoonste gelegenheid had tot kunstmatige bewatering der rijstvelden, door gemaakte vijvers en daaruit afgeleide kanalen, een in *Java* zoo gewoon middel van landbouw. (De juiste blik van IMHOFF is door den lateren rijkdom van *Passarouang* aan voortbrengselen wel bewaarheid geworden.) Thans zag men niet dan de verwoestingen des oorlogs, tot wier herstelling de Gouverneur-Generaal doelmatige middelen aanwendde. Ook werden de belastingen (gedwongene leveringen van rijst) geregeld, en de armere landen, *Bangu* en *Bangel*, daarbij zeer verschoond. Daarna werd het landschap *Pamakassan* op *Madura*, dat te voren van *Sumanap* afhankelijk was geweest, onder een' onafhankelijken Regent gesteld, en ook die van *Sumanap* zelf afgezet, en het gebied aan een' ander' gegeven, op wien men zich meer meende te kunnen verlaten.

Terugkomst te Grisfé. Komst te Samarang.

Thans keerde de Opperlandvoogd naar *Grissé* bij *Sourabaya*, 't welk thans door den oorlog verwoest was, doch door IMHOFF de gunstigste plaats voor den handel van den geheelen Oosthoek verklaard wordt, om hare gunstige ligging nabij eene diepe en stille zee, die rondom door land en eilanden is ingesloten, en niet ver van den mond der rivier *Solo*, de aanzienlijkste des eilands, hetwelk zij een goed eind wegs

in de lengte doorſnijdt. Men beſloot hier dus eene geregelde vesting te ſtichten, en er eene Compagnie *Europeërs* te leggen; ook wilde men *Grissé* tot eene vrije haven voor de inlanders maken. Vervolgens werden de belastingen van het naburige eiland *Madura* geregeld. Verder ging de reis over *Japara* naar *Samarang*, thans eene zeer aanzienlijke plaats, maar toen nog zoo gering, dat IMHOFF van haar zegt: „Zij had door verſcheidene aantimmeringen van binnen, en door het omtrekken derzelve met een' ringmuur, het aanzien van een *klein stadje* bekomen, vooreerst groot genoeg voor de *Europische* inwoners, en ligt te vergrooten." Er was nog niet eens eene kerk, doch IMHOFF nam maatregelen om er eene te bouwen.

Hier ontving hij een bezoek van den thans zoo diep vernederden Keizer van *Java*. Dezelve werd door de dienaars der Maatſchappij, aan welke hij drie vierde van zijn land had moeten afſtaan, met de grootſte eerbewijzingen, als eene ſoort van ſchavergoeding voor het verlies van *wezenlijke* magt, ontvangen. De Commandeur STARRENBERG met de Raden van *Indië* gingen hem te gemoet; hij werd met 19 eereſchoten van 12 veldſtukken begroet, en deed, benevens zijn' zoon en zeven andere Prinſen van zijn geſlacht, eene intrede in de ſtad, waarin men de grootſte eerbetooningen als 't ware aan hem verkwistte, en de Gouveneur-Generaal hem in zijne woning ontving en omhelsde. De *Sousouhounang* las daarop in de landtaal eene vrij lange aanſpraak voor, waarin hij den Gouverneur-Generaal den naam van *Grootvader* gaf, en, onder vele andere uitmuntende eigenſchappen, hem ook opregtheid, meêdoo-

Bezoek van den Souſouhounang.

gendheid en minzaamheid toekende. De Landvoogd betuigde in zijn antwoord de vreugde, die het hem schonk, zonder tusschenkomst van anderen in persoon met den *Sousouhounang* te mogen handelen, iets dat nog nimmer eenigen *Hollandschen* Opperlandvoogd gebeurd was. Sierlijk en eenigzins in den *Oosterschen* trant was deze aanspraak, waarin men de Maatschappij als de getrouwste vriendin en besten steun van het *Mataramsche* Rijk deed voorkomen.

Tegenbezoek van den Opperlandvoogd te Soerakarta.

Na het vertrek des Keizers besloot IMHOFF, om hem bewijzen van het vertrouwen der *Nederlanders* te geven, tot een tegenbezoek in deszelfs hoofdstad *Soerakarta*. Ook hier waren de vriendschapsbetuigingen groot, en schijnbaar opregt. Ten derden male ontmoetten de beide Gebieders (in zeer ongelijke deelen) over *Java* elkander even buiten de stad, toevallig; de Keizer plaatste zich in IMHOFF's rijtuig en ontving de hooger hand. In weêrwil van alle die eerbewijzingen moest de *Sousouhounang* echter nog van alle de regten, die hij zich op de afgestane landstreken meende voorbehouden te hebben, afzien, en zelfs de Maatschappij om verlof verzoeken, zijnen oudsten zoon en dochter te mogen uittrouwen, 't welk gunstig toegestaan werd.

Vlugt van des Keizers broeder Mankoeboemi. Prins Mankoenagoro.

Doch te midden van alle die vooruitzigten op langdurige rust had er een geval plaats, hetwelk twaalf jaren van nieuwe oorlogen en eene scheuring in het *Javaansche* Rijk ten gevolge had, die nog voortduurt. De *Sousouhounang* PAKOEBOERONO had eenen broeder, die kracht en zelfstandigheid in zich gevoelde, MANKOEBOEMI, een man, dien CRAWFURD (volgens *Javaansche* bronnen) groote dapper-

heid, ſtandvastigheid en volharding toeſchrijft. Reeds vroeger had hij zich onder de misnoegden gevoegd, en in de bovenlanden den oorlog tegen den Keizer gevoerd. Naderhand was hij aan 't Hof verſchenen. Deze ſcheen zich meer magt, dan hem toekwam, aan te matigen, waarover hij, op verzoek van zijn' broeder, door den Gouverneur-Generaal openlijk en ernſtig werd toegeſproken. Dit was echter olie in 't vuur. Hoezeer MANKOEBOEMI op het *welzijn der Maatschappij* moest drinken, zoo vertrok hij nogtans, terwijl zijn broeder den Gouverneur-Generaal uitgeleide deed, in ſtilte naar het gebergte, alwaar nog wel zes Prinſen van den bloede rondzwierven, gewapende manſchappen verzamelden, en brandſchattingen uitſchreven. Onder dezen was ook MAAS SAÏD MANKOENOGORO, een man, nog kloekmoediger, hoewel minder bedachtzaam dan MANKOEBOEMI, een partijganger van de grootſte onverſaagdheid en vlugheid, het voorwerp van de zangen der *Javanen*. Tegen de ſchriftelijke vermaningen des Gouverneur-Generaals tot terugkeering durfde echter ook hij geen openlijk geweld ſtellen. Hij antwoordde dus op dien brief even als de Keizer, met den Gouverneur-Generaal den titel van *Grootvader* te geven, zonder daarom evenwel Grootvaders wil te doen. De *Sousouhounang* verzocht hulp, om deze muiters *uit te roeijen;* zij werd beloofd, doch de zaak ging zoo gemakkelijk niet, als men zich voorgeſteld had.

Overblijfſels van heidenſche tempels.

Op den verderen togt van den Gouverneur-Generaal ontmoeten wij het eerſte verſlag van den tempel te *Brambanan*, die ons door de beſchrijvingen van RAFFLES en CRAWFURD nader bekend geworden is. Ook

IMHOFF en zijne reisgenooten zagen dien, en begrepen uit de daartoe behoorende beelden, dat de *Javanen* oudtijds de eerdienst der *Hindoes* hadden; „zoo als men ook," zegt het reisverhaal, „uit meer andere oudheden van dien aard hier en elders reeds ontdekt heeft." De *Engelschen* hebben dus de eer dier ontdekking niet; jammer flechts, dat de *Hollanders* die flechts in handfchrift bewaard en niet aan de wereld hebben medegedeeld. Doch de zucht voor oudheden in 't gemeen, en voor de *Hindoesche* in het bijzonder, was in die dagen nog niet zeer levendig. Men kwam nu over 't gebergte aan de Zuidkust, alwaar de aard des lands werd opgenomen. Moeijelijk was de terugtogt over het gebergte.

Nieuwe inrigtingen. Terugkomst te Batavia.

Na dus het voornaamfte gedeelte der reis te hebben afgelegd, werden er nuttige doch geftrenge bepalingen omtrent de pachten, de rijstinzameling, de Politie en andere onderwerpen vastgefteld, wier kennis niet onbelangrijk is, doch die voor ons beftek te veel in bijzonderheden loopen. Er werden ook fommige nieuwe bepalingen ten aanzien van binnenlandfche gemeenfchap en vertier gemaakt. Over *Bangel* ging de reis naar *Cheribon*, en van daar naar *Batavia*, waar IMHOFF den 12den Junij terugkwam (*).

Sterrenberg's ongenade en ballingfchap.

Aldus eindigde deze belangrijke reis, die 2 maanden en 17 dagen geduurd had, en van den ijver en de zorgvuldigheid, zoowel als van de kunde van IMHOFF de fprekendfte bewijzen had afgelegd. Doch tusfchen hem en den anders bekwamen en werkzamen

(*) Zie de reis van IMHOFF in de *Resol.* 1746, (*fol.* 1094–1207.) vergeleken met CRAWFURD, *Ind. Archipel*, III. D. bl. 367. 368. waar hij over MANKOEBOEMI en MANKOENOGORO fpreekt.

STERRENBERG, die op *Java's* Noordoostkust bevel voerde, ontſtond een aanmerkelijk geſchil over de verpachtingen, het geliefkoosde ſtelſel van IMHOFF. STERRENBERG keurde die af, uit hoofde van de knevelarijen, die zich de *Chineezen* (welke die pachten meestal op zich namen) tegen de arme *Javanen* veroorloofden. Dit deed IMHOFF, die begreep, dat er eenheid in het Beſtuur moest zijn, STERRENBERG in Maart 1747 naar *Batavia* ter verantwoording roepen, wegens *ongehoorzaamheid* en *weerbarstigheid.* Daarentegen werd DE KLERK tweede Beſtuurder van *Java's* Noordoostkust. Dan hiermede was de zaak niet geëindigd. STERRENBERG had zijnen moed gekoeld, door zijne vrouw (zoo als men wilde) te *dwingen* tot het ſchrijven op haren naam van eenen allezins eerroovenden en beleedigenden brief aan den Gouverneur-Generaal. Hij werd hierop in de boeijen geſloten, en daar IMHOFF's groote magt hem nu buiten het ſpoor der rede en der gematigdheid dreef, in ſpijt zijner aanſtelling door de Zeventienen tot buitengewoon Raad van *Indië* (welke men te *Batavia* niet erkende), voor 25 jaren naar het eiland (*Poelo*) *Ay*, in de groep van *Banda*, verbannen.

Edele daad van de Klerk, als Gouverneur der Banda-eilanden.

Het ſchijnt, dat IMHOFF, in dit geval onedel en door wraakzucht verblind (indien wij ten minſte eenen vrij onzijdigen ſchrijver mogen gelooven), den wrok tegen STERRENBERG nog verder dreef, hoezeer hij vroeger groote genegenheid voor hem had gekoesterd. Gedurende deszelfs beſtuur op de Oostkust was DE KLERK te *Samarang Administrateur*, en met STERRENBERG op een' zeer onaangenamen voet, daar deze merkte, dat IMHOFF, reeds misnoegd over zij-

ne tegenwerking, DE KLERK met vriendelijkheden overlaadde, en *hem* achteruit zette. De Gouverneur-Generaal, die dus DE KLERK voor STERRENBERG's vijand moest houden, koos juist hem uit tot landvoogd van *Banda* (30 December 1748). De ongelukkige balling meende nu, dat zijne rampen het toppunt hadden bereikt, en herinnerde, in zijnen gelukwenſchingsbrief aan den nieuwen Gouverneur, denzelven SOLON's bekende ſpreuk (*), ten einde hij zich niet te zeer door zijnen voorſpoed mogt laten wegſlepen. Uit het korte antwoord van DE KLERK bleek reeds zijn voornemen, om den balling zijn verblijf zoo dragelijk te maken als mogelijk. Hij zond hem eenige kleine geſchenken, met de vergunning, om zich, zoo dikwerf hij iets behoeven mogt, regtſtreeks aan hem te wenden. Dit waren geene blooте pligtplegingen. Hij behandelde zijn' gewezen' vijand niet als balling, maar als vriend, die met hem dezelfde plaats bewoonde. Zijne gezondheid en gemoedsrust bleven ongeſtoord, zijne vriendſchap en dankbaarheid voor den edelen Landvoogd kenden geene palen, en zelfs na IMHOFF's dood bleef hij nog een' tijd lang bij zijnen vriend op *Banda*, hoezeer het vonnis, door het Collegie van Schepenen te *Batavia* tegen hem geveld, naderhand door den *Raad van Justitie* vernietigd werd. DE KLERK leide er zich te *Banda* voorts op toe, om de ſchandelijke winzucht van een paar ambtenaren, die de rijst (het gewone voedſel) tot ongehoorde prijzen opjaagden, te fnuiken, en dus niet alleen den gemeenen man te ver-

(*) Niemand achte zich gelukkig (ſchootvrij voor ongeluk) vóór zijn einde.

ligten, maar tevens, door het aanmoedigen der aankweeking van muscaatnoten, den bloei der Kolonie en de welvaart der ingezetenen, zoowel als de belangen der Maatſchappij, gelijkelijk te bevorderen. Hij vertrok in 1753, onder zegenwenſchen en tranen der bevolking van *Banda* (*).

Om den draad der gebeurtenisſen niet aftebreken, zijn wij de tijdorde een weinig vooruit geloopen. Keeren wij thans naar *Java* terug.

In het Rijk van *Bantam* werd thans de grond gelegd tot geſchillen, die ook daar eerlang eenen oorlog ten gevolge hadden. De oude Koning van *Bantam* was met eene heerschzuchtige en woelzieke vrouw, RATOE SIRI, gehuwd, die haren zwakken echtgenoot geheel beheerschte, en haren neef, SARIEF ABDALLA CHAFIED, die met 's Konings eigene dochter gehuwd was, op den troon zocht te verheffen ten koste van den wettigen erfgenaam, 's Konings zoon uit een ander bed, de *Pangerang* GUSTY (†). Men ſprak van denzelven allerlei kwaad (waarvan de waarheid of valschheid op zulk eenen afſtand moeijelijk te beoordeelen valt), en reeds in 1746 drong de Koning er bij de *Nederlandsche* Regéring op aan, dat de orde der opvolging mogt worden veranderd, en SARIEF als Kroonprins erkend. GUSTY had intusſchen, waarſchijnlijk ziende, dat men niet alleen op zijn erfregten, maar ook op zijn leven, althans op zijne vrijheid, ſlinkſche bedoelingen had, met zijnen oom en andere *Bantamsche* Grooten, de

Geſchillen in Bantam over de opvolging.

(*) HUYSER, *Leven van* DE KLERK, bl. 29-41.

(†) Deze naam is zekerlijk verbasterd, doch ik geef dien even als de andere, gelijk ik ze vind.

toevlugt te *Batavia* genomen. Op de herhaalde aanzoeken des ouden Konings (het *orgaan* zijner vrouw), die niet ophield zijn' ongelukkigen zoon allerlei misdaden aan te tijgen, die hem tot den troon onbekwaam maakten, antwoordde men eerst weigerend; doch dit belette niet, dat de verkiezing, in weêrwil der bestaande verdragen, die de bekrachtiging der Maatschappij verlangden, gebeurde, en men er zelfs op aan drong, den ongelukkigen balling uit *Batavia* te verwijderen. De invloed der Koningin was zoo groot (*), dat men zelfs de magtige Maatschappij durfde trotséren. De Resident te *Bantam*, BROUWER, schreef aan de Hooge Regéring te *Batavia*, om haar het goedkeuren der verkiezing van den neef der Koningin aan te raden. Deze redenen waren alle niet uit het regt, maar uit de staatkunde ontleend. De aanhangers van den wettigen Prins waren zwak (schoon talrijk), en door den Koning van geweer en verdere middelen tot tegenstand ontbloot. Keurde men de handeling des Konings af, zoo zou het volk tot oproer overslaan, en 's Konings broeders mede oproerig worden, waaruit meer onheil zou volgen, dan door het bekrachtigen van een onregtvaardig feit. De Resident drong tevens sterk aan op de verwijdering uit *Batavia* van den gevlugten Prins GUSTY. Al was dan ook SARIEF bij de gemeente niet zeer

3 October 1746.

(*) Men ziet weder uit dit voorbeeld, hoe verkeerd het denkbeeld der volstrekte slavernij en nietigheid der vrouwen in het Oosten is. Reeds de geschiedenis van MOHAMMED's eerste opvolgers en zijne weduwe AYESHA doet van het tegendeel blijken. Doch uit hoofde der volstrekt verwaarloosde opvoeding van het vrouwelijke geslacht is deze invloed doorgaans schadelijk.

bemind, de Maatſchappij had daar geen nadeel bij; integendeel, de partijen zouden daardoor in toom gehouden, het Hof handelbaarder, het gezag der Maatſchappij grooter, en de Koning van haar meer afhankelijk worden.

De Hooge Regéring keurde deze redenen goed, en wettigde dus de overweldiging eener *Jayaansche* vrouw, voor wier ſtandvastig volhouden zij zwichtte, en om voordeels wille het regt overtrad. *Pangerang* SARIEF werd als vermoedelijk erfgenaam van het *Bantamsche* Rijk erkend, doch niet dan tegen eenigen afſtand van grondgebied ten westen der rivier *Ontong Jaya*.

Men weigert de uitlevering van den gevlugten Kroonprins.

Het tweede gedeelte van den *Batamschen* eisch werd nogtans, ter eere van den *Hollandschen* naam, niet zoo gereedelijk ingewilligd. Men erkende van den eenen kant wel de *onvoegzaamheid*, om eenen ongelukkige, die zich aan de beſcherming der Maatſchappij had toevertrouwd, naar eenig *buitenkantoor* te verbannen, gelijk de *Bantammer* of zijne gade daarop aandrong, maar aan den anderen kant knelde de vrees voor onlusten door de nabijheid van *Batavia* bij *Bantam*. Men helde dus in den Raad meest tot de verzending over, doch men werd, vooral door de ſtem van den Raad van *Indië*, MOSSEL, bewogen, om nog geen bepaald beſluit te nemen, en volhardde daarin, in weêrwil van herhaalde aanzoeken (*).

Geſchillen met de Franſchen.

Eer wij de gevolgen dezer, en van andere verhaalde gebeurtenisſen vermelden, ſtaat eene gewigtige verandering in het beſtuur der O. I. Maatſchappij ons te boeken. Wij hebben boven van de ſche-

(*) *Secr. Resol* 1746, M. S. fol. 703-707.

pen der *Fransche Oostindische* Maatfchappij gefproken, door de *Engelschen* genomen en te *Batavia* verkocht. *Frankrijk* nam dit zeer hoog op, en eischte voldoening door de ftraffe van IMHOFF. Het verwekte, toen men dit zocht te voorkomen, verkoeling tusfchen *Frankrijk* en de Republiek. Zelfs werden alle de voordeelen, die aan de *Nederlanders* door het handelsverdrag van 1739 in *Frankrijk* toegekend waren, weder ingetrokken, tot dat, na lange en moeijelijke onderhandelingen, de *Nederlandsche Oostindische* Maatfchappij drie Millioenen *livres* (*) betaalde voor de *lading* dier fchepen, die voor rekening derzelve naar *Frankrijk* terug gebragt werden. Op zulke voorwaarden wilde men IMHOFF wel ongeftraft laten (†). Hierbij fcheen men niet in aanmerking te nemen, dat twee *Fransche* fchepen tusfchen *Bombay* en *Surate* een *Hollandsch* fchip namen, hetwelk van de eerstgenoemde (*Engelsche*) plaats naar de tweede, onzijdige koopftad, voer. Het fchip was *Hollandsch* eigendom, doch de Kapitein een *Engelschman*. IMHOFF beklaagde zich daarover bij den beroemden *Franschen* Gouverneur-Generaal DUPLEIX (§) te *Pon-*

(*) Hetzelfde als *francs*.

(†) DU BOIS, *Gouverneurs Généraux*, p. 339.

(§) Zie den brief van IMHOFF aan DUPLEIX, *Brieven van Batavia* 1748 No. 2., bl. 577–579. M. S. DUPLEIX was de grootfte man, dien *Frankrijk* in de *Indiën* immer gehad heeft. Hij was op het punt, om die magt in *Hindostan* te verkrijgen, welke *Engeland* naderhand door niet minder groote mannen, CLIVE en anderen, verkregen heeft. Zie daarover ORME's werk over de oorlogen van 1756 en later. Men vindt in latere boeken der Compagnie deswege eene zeer uitvoerige en gansch niet minzame briefwisfeling tusfchen den *Hollandschen* fcheepseigenaar DE PARAVICINI, de *Nederlandsche* Regéring

dichery, eischte de teruggave, en beweerde, dat de *Nederlanders* thans Kapiteinen van beide de oôrlogvoerende partijen in *Bengalen* in dienst hadden; doch zijne vertoogen bleven vruchteloos.

Oorlog met Frankrijk. Willem IV. Stadhouder.

Frankrijk zou, onder andere omſtandigheden, misſchien niet zoo ligtgeraakt zijn geweest; maar het was verbitterd op den Staat, omdat dezelve de belofte geſtand deed, bij het *Weener* verdrag in 1731 aan Keizer KAREL VI. gedaan, om, ten prijze der afſchaffing der Maatſchappij van *Oostende*, zijne dochter MARIA THERESIA in het volle en ongeſtoorde bezit der *Oostenrijksche* Monarchie te zullen handhaven. Dit deed hulptroepen van wege de Republiek aan de Keizerin Koningin MARIA THERESIA zenden, die door *Frankrijk* (hetwelk toch *dezelfde* belofte gedaan had, als prijs voor het toekomende bezit van *Lotharingen*), op de ſnoodſte en onregtvaardigſte wijze werd aangevallen. *Frankrijk*, hierover verſtoord, tastte in 1744 en 1745 de *Oostenrijksche Nederlanden* aan, veroverde die in drie veldtogten geheel, en deed nu — zonder eigenlijke oorlogsverklaring, en zonder dat de Koloniën van weerszijde aangevallen werden, *alleen om de Republiek tot vrede te dwingen* — eenen inval in *Staats-Vlaanderen*. Dit had eenen opſtand eerst in *Zeeland*, en daarna ook in *Holland* ten gevolge; waardoor, met genoegzaam de algemeene volksſtem, de Stadhouderlooze Regéring, die nu 45 jaren geduurd had, werd afgeſchaft, en door het Stadhouderſchap van WILLEM KAREL HENDRIK FRISO, Prins van *Oranje*, en

---

en de *Fransche* Overheden, die in hunne magt (zoo als gewoonlijk) thans een' hoogen toon aannamen.

reeds Stadhouder van drie Gewesten, vervangen.

Willem IV. wordt Opperhoofd der beide Indifche Maatfchappijen.

De geheele bevolking wedijverde nu in blijken van vertrouwen op den edelaardigen Vorst, dien men als middel tot herftel des diepgezonkenen vaderlands aanzag. Even als IMHOFF voor de *Indiën*, dus werd FRISO voor de geheele Republiek als *hersteller* befchouwd, en als zoodanig ook met eerambten en waardigheden overladen. Men maakte ten zijnen behoeve het Stadhouderfchap *erfelijk*, hij werd in *Holland* Opper-Houtvester en Opperhoofd der *Leydsche* Hoogefchool (*), men droeg hem de posterijen met alle derzelver inkomften en ftedelijke bedieningen op, die hij echter dadelijk aan het land overliet; het opperbewind over de *Admiraliteiten*, de Stadhouderlijke waardigheid in de Generaliteitslanden, het regt om de Regéring in alle fteden te veranderen, en eindelijk eene waardigheid, die geen zijner voorzaten immer bekleed had, die van *Opper-Directeur en Gouverneur-Generaal van Neêrlands Indiën*, op voordragt van de Kamer *Amsterdam*, den 1ften December 1748. Den 16den April 1749 had de plegtige aanftelling plaats. Den Prins werd het *diploma* daarvan, in een koffertje van Oosterfchen agaat van groote waarde en met goud ingelegd, aangeboden. Het Reglement, waarbij hem dit gezag werd opgedragen, beftond in 15 Artikelen. In het eerfte werd bepaald, dat hij in de Vergadering der *Zeventienen* (de uitvoerende Magt) zoowel als in de *Haagsche* bijeenkomst (de algemeene Vergadering der hoofddeelgenooten of Wetgevende Magt), en in die der bijzondere Kamers zou mogen voorzitten, hetzij in

(*) *Rector Magnificentissimus.*

perſoon, hetzij door Gemagtigden, die echter geene andere ambten mogten bekleeden, maar tot de hoofddeelgenooten moesten behooren; dat de Prins in die hoedanigheid, alles, wat tot welzijn der Maatſchappij kon dienen, zou mogen voorſlaan, alle hare Regten in ſtand houden, in geval van noodzakelijkheid buitengewone Vergaderingen bijeenroepen, zorg dragen, dat de Directeuren en ambtenaren (die zich naar de Reglementen moesten gedragen) geen deel in eenigen handel namen, dat zij voor de begeving van ambten geen geld of geſchenken ontvingen, en dat de ingeſlopene misbruiken niet langer geduld werden. Alle geſchillen tusſchen de onderſcheidene Kamers zouden aan 's Prinſen beſlisſing worden onderworpen, die, uit eene lijst van drie perſonen aan hem ingeleverd, eenen Bewindhebber en andere ambten, zoo in *Europa* als in *Indië*, zou benoemen. Zijne Hoogheid zou vooral zorg dragen voor de huishouding in de *Indiën* en voor het Beſtuur aldaar, en ook, in gemeen overleg met de Bewindhebbers en hoofddeelgenooten, de noodige Reglementen tot dat einde vervaardigen. Dit gemeen overleg werd, zoo 't ſchijnt, niet vereischt omtrent het krijgswezen en de vestingen in de *Indiën;* althans het wordt daarbij niet uitdrukkelijk genoemd. De Prins zou eene algemeene Vergadering van hoofddeelgenooten der Maatſchappij kunnen beſchrijven, waarvan de voorſtellen en beſluiten, met meerderheid van ſtemmen genomen, aan de Kamer der Zeventienen zouden worden blootgelegd. Bewindhebbers en hoofddeelgenooten zouden alles, wat in dit ſtuk niet bepaaldelijk aan zijne Hoogheid was opgedragen, bij eene nadere ver-

klaring, onder goedkeuring en bekrachtiging der Staten Generaal, aan denzelven mogen opdragen. De Prins ſtelde de Heeren FILIPS VAN DER GRISSEN en JOSUA VAN DER POORTEN tot zijne plaatsbekleeders of *Representanten* bij de *Oostindische* Maatſchappij aan, die dan ook in alle brieven der onderſcheidene kantoren naar het Moederland vóór het *Collegie van Zeventienen* werden genoemd.

De jaarwedde, wegens deze hooge waardigheid den Prins toekomende, werd niet bepaald, daar de edele Vorst, 's lands benarden geldelijken toeſtand willende verligten, daarvan terſtond afgezien had. Maar nogtans gaf deze aanſtelling een' nieuwen luister aan het Huis van *Oranje*. Het verkreeg daardoor gezag over die rijke gewesten, die te voren op naam van Prins MAURITS, *als Koning van Holland*, waren in bezit genomen, tot wien ook Gezanten uit *Sumatra* in de legerplaats bij *Grave* waren gekomen, maar welke landen ſedert geheel buiten den invloed der Stadhouders waren gebleven. De *Westindische* Maatſchappij volgde dit voorbeeld, en benoemde den Prins tot Opperbewindhebber; zoodat er nu geen gedeelte der Republiek was, waar hij niet, in zekeren zin, aan het hoofd der Uitvoerende Magt ſtond.

Plegtigheden bij die gelegenheid.

Reeds op den 30ſten Mei 1748, juist op den verjaardag der verovering van *Jacatra*, die tot de ſtichting van *Batavia* aanleiding gaf, en wanneer tevens de Regéring in die ſtad wordt veranderd, had men aldaar plegtig de verheffing des Prinſen tot Stadhouder gevierd. In de zoogenoemde *milde gift* (*don gratuit*) van twee ten honderd op de bezittingen, ten behoeve der uitgeputte *Nederlandsche* ſchatkist en tot ſtijving des oorlogs, hadden ook de *Oost-* en

Westindische bezittingen mede gedragen. Daarop werd te *Batavia* in 1749 het fluiten van den algemeenen vrede te *Aken* gevierd, en een jaar daarna (22 Junij 1750) de aanſtelling des Prinſen tot Opperbeſtuurder der O. I. Maatſchappij, waarbij IMHOFF ongemeene pracht ten toon ſpreidde. Hij was opregtelijk aan den Prins verkleefd, die hem niet alleen in zijne waardigheid van Landvoogd bevestigde, maar ook in 1748 tot Luitenant-Generaal van het voetvolk benoemde (*).

Staat des handels te Batavia. Geſchillen met Engeland.

Bij den thans geëindigden oorlog had de *Oostindische* Maatſchappij weinig geleden, daar dezelve zich genoegzaam ſlechts tot vijandelijkheden te lande, althans tusſchen de *Nederlanders* en *Franschen*, bepaald had. De bevolking van *Batavia* bedroeg, volgens eene echte opgave, thans niet meer dan 13,471 zielen, en de ommelanden 68,785, iets, hetwelk de overdrevene opgaven van *Batavia's* bevolking van 100,000 en meer koppen, geheel logenſtraft. Deze bevolking beſtond uit *Nederlanders* of althans *Europeërs* (het kleinſte getal), *Mestizen* en *Mardykers* of gemengde rasſen, *Chineezen*, *Mooren* en *Hindoes* (beiden uit *Hindostan*), *Maleijers* en *Javanen*, *Baliërs* en *Macassaren*, en behalve deze vrije lieden nog uit een groot aantal ſlaven en ſlavinnen. De reede van *Batavia* werd door *Chineesche* jonken, en behalve de *Nederlandsche* ſchepen, ook door inlandſche, *Portugeesche* en *Engelsche* bezocht (†). Met de laatſten was, even als met de *Franschen*, onlangs geſchil geweest over de *onzijdige* plaatſen, gelijk zij

(*) DU BOIS, p. 340–343. WAGENAAR, XX. D. bl. 161. 332–334. (†) *Resol.* 1746, M. S. fol. 967–970.

ze noemden, namelijk de havens van *Banjer* en *Sumatra*, die zij beweerden vrijelijk te mogen bevaren, terwijl, zoo als wij boven zagen, de *Nederlanders* hun *monopolie* daarop lieten gelden. De *Engelsche* Gezanten in *Nederland*, de Graven van SANDWICH en HOLDERNESS, beklaagden zich over het ombrengen der manſchap van twee *Chineesche* jonken, die met *Engelsche* paspoorten uit *Bencoelen*, op *Sumatra's* Oostkust, handel dreven, en door het *Nederlandsche* ſmaldeel, zekerlijk wegens ſchending der blokkade, doch ongetwijfeld te geſtreng, waren geſtraft. Op beide punten eischten de *Engelschen* voldoening, en deze werd hun, door de teregtſtelling der moordenaars te *Batavia*, volkomen gegeven (*).

Klagten van Spanje over de mislukte onderneming in Mexico.

Zwaardere en niet ongegronde klagten kwamen uit *Spanje*. De onderneming naar *Mexico*, om zich tegen *Europische* en *Indische* goederen van zilverſtaven te voorzien, was ten eenemale mislukt. Het ſchijnt, dat de verſtandhoudingen met de Geestelijkheid en den Onderkoning weinig baatten, of dat men tot andere gedachten gekomen was; althans toen het volk ontſcheepte, werden zestien derzelven door de gezagvoerders in *Mexico* gevangen genomen, en de overigen haastten zich om terug te keeren. Dit werd naar *Europa* gemeld, en gaf aanleiding tot twee zeer lange *Nota's* van den *Spaanschen* Gezant in *'s Hage*, Marquis DEL PUERTO, waarin hij zich ten hoogſte over deze ſchending van het *Spaansche* grondgebied in vredestijd beklaagde. De Staten Generaal gevoelden de verongelijking; doch zij waren onſchuldig aan het geval, waarin zekerlijk IMHOFF

(*) DU BOIS, p. 340.

iets op zijne verantwoording genomen had, hetwelk alleen door den uitflag kon worden geregtvaardigd. Hun antwoord was, dat zij van de zaak niets hoegenaamd wisten; dat zij niets meer verlangden dan met den Koning in de beste verftandhouding te leven; dat zij van de klagten zijner Majesteit aan de Bewindhebbers der *Oostindische* Maatfchappij kennis hadden gegeven, en voor 't overige maatregelen hadden genomen, om de redenen tot klagten des Konings te doen ophouden. Het Hof van *Spanje* eischte de *spoedigste en gestrengste straf* van den Gouverneur-Generaal, doch men begrijpt, dat de Staten hiertoe niet zeer gereed waren. Intusfchen verzuimden de *Spanjaarden* niet, zich zelve regt te verfchaffen; de *Hollandsche* gevangenen bleven, met uitzondering van drie of vier, die ontfnapten, ellendig in de gevangenis verkwijnen, en alle pogingen, welke men deed, om hunne vrijheid te verwerven, waren vruchteloos (*).

Dood van Imhoff.

IMHOFF zelf overleed intusfchen, even als de Prins Opperbewindhebber, in 1751. De Gouverneur-Generaal werd met de uiterfte pracht begraven. Het is ontegenzeggelijk, dat onder zijn Beftuur vele verbeteringen en als 't ware een nieuw leven in het Beftuur der Maatfchappij kwamen; dat hij den ondernemingsgeest der oude *Nederlanders* bezat, maar de ftaat van zaken noch in *Europa*, noch in *Indië*, was meer dezelfde. *Nederland* werd reeds door zijne overzeefche naburen overvleugeld; de handel en de magt van *Engeland* nam bijna dagelijks toe, en vooral op het vaste land van *Indië* begonnen

(*) DU BOIS, 339. 340.

thans die ondernemingen, waardoor zich dit Rijk weldra tot eene Mogendheid van den eersten rang ook in *Azië* verhief. Ook *Spanje* had onder de *Bourbons* weder zeker aanzien in *Europa* verkregen, en voor zijnen broeder had Koning FERDINAND VI. vroeger *Napels* en *Sicilië*, nu *Parma* en *Piacenza* gewonnen; van daar zijn hooge toon over den sluikhandel in *Mexico*.

Jacob Mossel Gouverneur-Generaal.

De opvolger van IMHOFF was JACOB MOSSEL, geboortig van *Enkhuizen*, die in 1720, nog zeer jong, in *Indië* gekomen, en langs den gewonen weg van *Assistent*, Boekhouder, onder-Commies, eersten Commies, buitengewoon- en gewoon Raad van *Indiën* (ook van 1740 tot 1744 Gouverneur van *Coromandel*), tot de tweede waardigheid in *Indiën*, die van Directeur-Generaal, opgeklommen was. Hij had in de gewigtige ondernemingen van IMHOFF een werkzaam aandeel genomen; wij zagen, dat hij weigerde, den jongen Prins van *Bantam* uit *Batavia* in ballingschap te zenden.

Oorlog met de opstandelingen in Bantam.

Deze zaak van *Bantam* had intusschen gewigtige gevolgen. De oude Koning had zich geheel aan zijne heerschzuchtige vrouw overgegeven, en, daar deze nu niet alleen het wezen, maar ook den naam der heerschappij wilde hebben, den schepter ten haren behoeve nedergelegd. Doch de Grooten schijnen dit niet te hebben geduld; althans na den dood des ouden Konings werd in 1749 de Koningin, niet zonder medewerking der *Hollanders*, die over haren hoogen toon zeer verstoord waren, onttroond en in hechtenis genomen. Doch zij had ook eene magtige partij; deze eischte luid hare Koningin te zien, die intusschen, men weet niet op welke wijze, mede gestorven was. In hare plaats regeerde de

de jonge Prins, die naar *Batavia* was gevlugt, en dien zij zoo gehaat en vervolgd had. De aanhangers der Koningin wilden dit en hare afzetting op de *Hollanders* wreken; een troep plunderaars viel op de bezittingen der Maatſchappij aan, verbrandde de ſuikermolens, en trok zelfs tot *Oud-Jacatra*, vlak bij *Batavia*, voort. Tevens ſloegen de misnoegden het beleg voor *Bantam*, hetwelk nog altijd door de aanzienlijken des Rijks, met welke partij de *Hollanders* zich vereenigd hadden, werd in bezit gehouden. Tegen deze vijanden riepen de onzen den *Sousouhounang*, volgens het met denzelven gemaakte verdrag, te hulp, en ontvingen eene legerbende; de *Bantammers* in de ommelanden van *Batavia* werden tweemaal geſlagen, en eindelijk op de vlugt gedreven, terwijl de burgers te *Batavia* de wacht betrokken. Ook ter zee bekwamen de *Nederlanders* hulp met een ſchip uit het vaderland, en nu deden zij gezamenlijk eenen uitval uit *Bantam* op de belegeraars, en behaalden eene ſchitterende overwinning. De *Negoryen* of dorpen des vijands werden verbrand, vijf zijner verſchanſingen ingenomen, dertig ſtukken kanon veroverd en de overigen onbruikbaar gemaakt. Deze zegepraal, die te *Bantam* luisterrijk gevierd werd, had de onderwerping van vele Opperhoofden ten gevolge. Nogtans was de opſtand niet volkomen gedempt; KLEY TAPPY, het hoofd der misnoegden, was met 400 man op een' hoogen berg (*Monara*) gevlugt, en had zich aldaar verſchanst. Doch de *Nederlanders* vielen hem van drie zijden te gelijk aan, en bemagtigden den berg, waarbij de vijand al het geſchut, en drie vaandels verloor. De berg werd door 60 *Europeërs*, 300 inlandſche ſoldaten en 200 *Ban-*

tammers van de partij des nieuwen Konings bezet. Van de vier vijandelijke Opperhoofden ſneuvelde er een, werden twee door hun eigen volk verlaten, en nam de vierde de vlugt. Er werden vierduizend rijksdaalders op zijn hoofd gezet.

De oorlog werd niet alleen op *Java*, maar ook in de *Bantamsche* bezittingen op *Sumatra* (de *Lampongs*) gevoerd, alwaar de *Hollanders*, zwak in getal, van hunne faktorijen werden afgeſneden, en die landſtreek verloren. Over 't geheel kostte hun deze oorlog veel bloed en ſchatten, en daar hij geheel in bijna ontoegankelijke bergachtige ſtreken gevoerd werd, zoo gaf hij geen uitzigt op vergoeding door aanzienlijken buit of handelsvoordeelen.

Moord op Timor.

Eenigen tijd te voren was op *Timor*, een groot eiland, het zuidelijkſte der *Molukken*, waar de *Portugeezen* nog nevens de *Nederlanders* eene vestiging hadden, een vreesſelijke moord gepleegd aan het *Nederlandsch* Opperhoofd MEULENBEEK, die, op de rondreis om de nagel- en muskaatboomen te vernielen, met zijne huisvrouw, twaalf ondergeſchikte *Europeërs* en 21 inlanders door de bewoners van de *Negory* (het dorp) *Termano* werd vermoord. De Maatſchappij durfde dezen moord niet, althans niet dadelijk, wreken. Zij begreep, zeide zij, de reden niet. Was de rondreis met de genoemde bedoeling geene aanleiding om het volk tot wanhoop te brengen (*)?

Voortgezette vijandelijkheden der Chineezen op Java.

Deze gebeurtenisſen hadden nog plaats gedurende IMHOFF's leven, en verbitterden zijne laatſte dagen. MOSSEL zag in het begin zijns beſtuurs ook nog geen eind aan den oorlog. Nog altijd waren er talrijke

---

(*) DU BOIS, p. 344. *Brieven v. Batavia*, 1748, No. 2. bl. 248. 249. M. S.

benden *Javanen*, door *Chineezen* opgehitst en beſtuurd, en de binnenlanden tegen den *Sousouhounang* en de *Nederlanders* in opſtand. Een *Chineesch* Priester, aan het hoofd van 12,000 man, meestal *Javanen*, ſloeg de laatſten wel tweemalen, die echter, daarop weder verſterking ontvangen hebbende, den vijand terug dreven, 't welk dezen echter niet belette, verſcheidene rijkgeladene pakhuizen der Maatſchappij te verbranden (*).

De toeſtand van *Neêrlands Indië* was over 't algemeen in het jaar 1750 niet gunſtig, wat den ſtaat van verdediging en de uitwendige betrekkingen aangaat. Bij eenen geheimen brief gaven MOSSEL en de Raad van *Indiën* aan Bewindhebbers kennis, dat de ſterfte onder de bezetting ontzettend was, dat men in ééne maand over de vierhonderd gemeenen begraven had, dat elke uitrusting moest geſchieden met herſtelde zieken, die voor den oorlog en vermoeijenisſen te zwak waren, dat er te *Bantam* niet meer dan 300, en op den grenspost te *Tangarang* niet meer dan een gelijk getal lagen, zoo ook te *Batavia* ſlechts 600 man, en met *Cheribon* 120 paarden; dat de opſtandelingen meester waren van alle de *Lampongs* op *Sumatra* en van het geheele *Bantamsche* Rijk; dat men zeer beducht was voor eenen inval in de ommelanden van *Batavia*, en dien niet zou weten te keeren; dat de *Javaansche* oorlogen de manſchap geweldig verzwakt hadden, zoodat men de *Bantammers* naauwelijks van *Java's* Oostkust zou hebben kunnen terughouden; dat de *Madureesche* oorlog wel gedempt, maar de bevolking nog niet van harte bevre-

(*) DU BOIS, p. 345.

digd was; dat de ſtoutheid der fiere *Macassaren* op *Celebes* vrees voor onlusten aan dien kant inboezemde; dat de berigten uit *Malabaar* deden vreezen voor eene belegering van het *Nederlandsche* fort *Chattua* door den *Zamorijn* of Keizer van *Calicoet*, terwijl ook in *Coromandèl* door de ſterk aanwasſende magt der *Franschen*, die onder DUPLEIX thans alles op naam van een' of anderen *Mohammedaanschen* Vorst durfden ondernemen, een aanval te duchten was; een aanval, die voor de *Nederlanders*, thans op zoo vele plaatſen tevens bedreigd, allernoodlottigst zou wezen. Gouverneur en Raden verzochten dus dringend het Hoofdbeſtuur der Maatſchappij om de uitrusting van twaalf groote ſchepen, met bekwame manſchap, eer zulks door onlusten in *Europa* mogt worden belet, en in *Indië* te laat zou zijn. Men moest hier, wegens den dringenden nood, bij de aanwerving op geene kosten zien. Ook werd ernſtig om onderſtand in geld geſchreven, daar de renten der opgenomene gelden alleen te *Batavia*, *Coromandèl* en *Bengalen* omtrent 400,000 guldens beliepen (*).

Voorſpoed des handels. Gevecht met Zeeroovers.

In weerwil van alle deze tegenſpoeden en kostbare oorlogen, rezen toch de aandeelen op de Maatſchappij in het eerſte jaar van MOSSEL's beſtuur, door het vertrouwen op zijn beleid, van 500 op 600 perCt., en in het volgende jaar (1753) werden uit *Batavia* naar de onderſcheidene deelen van *Indiën* uitgezonden: drie ſchepen over *Java* en *Macassar* naar *Banda*, een over *Banda* naar *Amboina*, drie naar *Timor*, een naar *Ternate*, twee naar *Japan*,

(*) *Secr. Missive* van den Gouverneur-Generaal MOSSEL in Rade, *Bataviasche Boeken*, 1751 No. 3. bl. 970-974. M. S.

een naar *Siam*, een over *Siam* naar *Ceylon*, een over *Cochinchina*, *Malacca* en *Ceylon* naar *Suratte*, een naar *Banjermassing* op *Borneo*, een naar de Westkust van *Sumatra*, twee naar *Coromandèl* en *Bengalen*, twee naar *Coromandèl*, een naar *Bengalen* en *Moka* in *Arabië*, een over *Malacca* naar *Bengalen*, twee naar *Ceylon*, twee naar *Malabaar*, vier naar *Suratte*, drie naar *Perzië*, een naar *Basra* en *Gamron*, beide in de *Perzische* golf, een naar *Basra* alléén. De naar *Suratte* bestemde schepen werden door eenen beruchten zeeroover aangevallen, die sints lang deze wateren onveilig maakte. Het bedrijf van zeerooven was nergens voordeeliger dan in de *Indische* Zeeën, alwaar de rijkste ladingen heen en weder voeren, en waar zich (toen nog) het bare geld van *Europa* uit *America* opeenhoopte (*). Van hier, dat men soms geheele vloten van zeeschuimers — inderdaad uit alle Natiën, doch voornamelijk *Mooren* — bijeen zag. Zulk eene vloot nu tastte, niet verre van de *Malabaarsche* kust tusschen *Goa* en *Bombay*, drie

(*) Ik zeg, *toen nog*, namelijk volgens den bekenden kringloop, dat het geld uit de mijnen van *Mexico*, *Peru*, *Chili* en *Brazilië* naar *Europa* (*Spanje*, *Portugal* en van daar naar andere Staten) gebragt werd, en van daar weder voor specerijen, katoenen, zijde, thee enz., naar zuidelijk *Azië* ging. IMHOFF zocht de edele metalen langs een' korteren weg over de *Zuidzee* naar *Indië* te doen komen, doch *Spanje's* waakzaamheid verijdelde dien toeleg, die voor de handelswereld van de grootste gevolgen had kunnen zijn. — *Thans* zenden de *Engelschen* door de goedkoopheid hunner katoenen en andere fabrijkgoederen (het gevolg der *Machinerie*) in plaats van geld fabrikaten naar *Indië*. Het is ook daardoor alleen, dat *Europa*, bij den stilstand der ondergeloopene mijnen in *America*, niet geheel van baar geld ontbloot wordt.

Nederlandsche Suratte-vaarders aan, de ſchepen *Wimmenum*, *de Vrede*, en de bark *Jacatra*. Dezen ſtelden zich moedig te weer; een der rooſſchepen geraakte in brand, doch het vuur deelde zich ongelukkig aan den *Wimmenum* mede; die, gelijk mede *de Vrede*, ſpoedig in volle vlam ſtond; de eerſte vloog met een' vreesſelijken ſlag in de lucht, de tweede zonk, en het gelukte ſlechts elf manſchappen uit de bark *Jacatra*, die op dat ſchip eene veilige toevlugt gezocht hadden, benevens den Kapitein van *de Vrede*, aan den brand al zwemmend te ontſnappen; doch ſlechts om eene misſchien nog ergere ramp te ondergaan. Zij vielen in de handen der zeeroovers. Benevens de andere *Hollandsche* ſchepelingen (want de *Jacatra* kon geen' bijzonderen tegenſtand bieden), werden zij door de Barbaren met de grootſte wreedheid behandeld, geſlagen, en tot ſlavenarbeid gedoemd. De bark, die nog alleen in ſtaat was gebleven, zee te houden, moest door den ſcheepstimmerman zelv' herſteld worden, en werd door de zeeſchuimers daarop tot hunne rooftogten gebruikt. Slechts een der ongelukkige *Nederlanders* ontſnapte door een heldenſtuk, waarvan men ſomtijds voorbeelden in *onze* Geſchiedenis (in weinig andere) vindt. Met de vloot der roovers op het eilandje *Geriah* gekomen, ondernam hij het, drie ſtukken hout als eene ſoort van vlot aan elkander te binden, waarmede hij, de holle zee over, te *Vizapour* op de kust van *Coromandèl*, en van daar, na nog onnoemelijk vele gevaren, aan de *Hollandsche* volkplanting van *Negapatnam* aankwam (*).

(*) DU BOIS, p. 357.

Stoute onderneming van den Baron van Kniphausen tegen Basra. Bezetting van Karek.

In 1754 deed de Baron VAN KNIPHAUSEN eene onderneming tegen *Basra*, de haven van *Bagdad*, en thans de plaats vervangende, die weleer *Babylon*, daarna *Seleucia* en *Bagdad* zelve, als ſtapelplaatſen van den uitvoer ter zee der landen aan de hoofdſtroomen *Euphraat* en *Tiger* hadden bekleed. — Thans was die ſtad in handen der *Turken*, een Volk, dat van alle halfbeſchaafde misſchien het minſte denkbeeld heeft van eenen geregelden handel, en van de daartoe behoorende eigenſchappen. De Pacha van *Basra*, een dier bloedzuigers, waardoor alle gewesten van het *Turksche* Rijk op den duur worden uitgemergeld, had den gemelden Baron, zaakwaarnemer aldaar in dienst der *Nederlandsche Oostindische* Maatſchappij, tegen regt en rede eene aanzienlijke ſomme gelds afgeperst. Deze beſloot nu tot dadelijkheden over te gaan. Vernomen hebbende, dat twee *Moorsche* ſchepen van *Suratte* naar *Basra* vertrokken waren, nam hij die, en bragt ze op het, niet verre van *Basra* aan den uitloop des *Euphraats* in de *Perzische* golf gelegene, eiland *Karek*, en blokkeerde de haven der ſtad. Zelfs deed hij ſtoutmoedig eene landing in den omtrek van *Basra*, van waar hij 300 ſtuks rundvee en ſchapen wegnam, hetgeen een' geweldigen ſchrik in de ſtad veroorzaakte. De Pacha moest zwichten; hij deed KNIPHAUSEN verzoeken zelf in de ſtad te komen, waar hij hem met alle eere ontvangen, en het geroofde terug zou geven. Doch de *Duitscher* was te voorzigtig, om in dien ſtrik te loopen; hij zou den Kapitein en *Supercarga* (Opperkoopman) der twee genomene ſchepen met de noodige volmagt zenden. Zij kwamen inderdaad te *Basra*, en woonden de Raadsvergadering (*Divân*) bij,

die de Pacha belegde, en verklaarden daar hunne bedoeling, om zich naar *Bagdad* te begeven, waar de Pacha (onder welken die van *Basra* ſtond) alle de knevelarijen en geheime afperſingen van dezen vernemen zou. Deze bedreiging werkte: men liet zich vinden tot ſchâvergoeding; de helft zou in dadels en andere landsvruchten worden betaald, waarvoor de aanzienlijke *Turken* van *Basra* borg bleven, en de wederhelft, binnen *drie* dagen, in klinkende munt, waartoe de lading der genomene ſchepen, die wel een Millioen piasters bedroeg, voor een gedeelte kon dienen. Voorts bedong KNIPHAUSEN nog de vrijheid, om de faktorij met al het daarin aanwezige huisraad en zijn landgoed bij de ſtad te verkoopen. Daarenboven verſterkte hij het eiland *Karek*, bouwde daar eene vesting, met het noodige geſchut voorzien, en *verklaarde het eiland tot eene vrijhaven.* Het Opperhoofd der op het vaste land gelegene ſtad *Banderik* (*), aan wien *Karek* ſchijnt te hebben toebehoord, ſtond die ſtad aan de *Hollanders* in eigendom af; verſcheidene inwoners van *Banderik* begaven zich om de handelsvoordeelen derwaarts. De *Sheik* van het naburige *Abou Chêr* in *Perzië*, die eerst uit zeer natuurlijken naijver deze nieuwe vestiging der *Hollanders* had tegengewerkt, zocht weldra hunne vriendſchap, en zond hun geſchenken (†).

Tegenſpoeden in Coromandèl, Bengalen en Amboina. Uit de kantoren in *Hindostan* werden, met de gelukwenſchingsbrieven over de verheffing des Prinſen, niet dan klagten ingezonden. Het Beſtuur van *Coromandèl* te *Negapatnam* meldde, dat de *Franschen*,

(*) Zou dit *Bender Abassi* zijn?

(†) DU BOIS, p. 348. 349.

onder voorwendſel van zich tegen eenen *Mohammedaanschen Nabob* (*) regt te verſchaffen, den 12den Julij 1750 de ſtad *Mazulipatnam* hadden bezet en in bezit gehouden, waardoor de handel in 't algemeen, en in 't bijzonder de *Nederlandsche*, aldaar geheel ſtil ſtond, en ook op de andere kantoren aan de kust zeer veel leed. De voornaamſte voortbrengſelen dier kust waren de fraaije gebloemde katoenen lijnwaden of chitſen, destijds zoo algemeen in *Europa*, en waarvan de *Hollanders* grootendeels de levering hadden. Uit vrees voor de roofzieke benden nu, die tegen de *Franschen* optrokken, en voor dezen zelve, vlugtte zoowel de koopman als de inlandſche wever met alle zijne bezittingen landwaarts in, 't geen, gevoegd bij gebrek aan penningen, den katoenhandel grootelijks belemmerde. — Schaarschheid van geld heerschte ook in *Bengalen*. Men ſprak daar van de *onder schulden wegzinkende Directie*, van de renten der opgenomene kapitalen, die grootendeels de winſten verzwolgen, zoodat de toezending van 30 kisten zilver uit het vaderland noodzakelijk, en men desniettemin bij gebrek aan geld veeltijds niet in ſtaat was, zich de goederen (dáár ook meest in katoenen lijwaten en zijde beſtaande) naar behooren aan te ſchaffen. Men moest zich met alles behelpen, wat men ſlechts, zoo als de uitdrukking was, *grijpen en vangen kon*, iets, hetwelk in het vaderland, door de ſlechte hoedanigheid der goederen, misnoegen had veroorzaakt. Men zag zich buitendien genoodzaakt tot eene jaarlijkſche

(*) *Nabob*, eigenlijk landvoogd des Grooten Mogols, doch ſedert het jaar 1730 bijna geheel onafhankelijk. Een in *Indië* vetgemest *Engelschman* draagt thans ook wel dien naam.

uitkeering aan zekeren Commies van den *Nabob*, op het voorbeeld der *Franschen* en *Engelschen*. De voordeelige handel in *opium* had ook bij gebrek aan geld ſtilgeſtaan (*). Bij deze rampen voegde zich eenige jaren later een vreesſelijke orkaan, die vijf ſchepen der Maatſchappij deed ſchipbreuk lijden, en twee anderen geheel reddeloos op de kust wierp. Eenige weken later had een dergelijke ſtorm en opgezette zee bijna het hoofdkantoor *Negapatnam* bij *Coromandèl* vernietigd. Een ander kantoor op die kust, *Bimilipatnam*, werd door de *Maratten* geplunderd, waarbij de Maatſchappij vier tonnen gouds ſchade leed. Dat zelfde jaar werd *Amboina* door eene verſchrikkelijke aardbeving geteisterd, waarbij onder anderen het kasteel *Victoria* veel leed, en de ſteenen verwulfde verkoopplaats of *bazaar* geheel verwoest werd (†).

18 August. 1754.

Ziekten op Ceylon. Vriendſchappelijke betrekkingen met het Hof van Candy.

Op *Ceylon* regeerden thans zulke kwaadaardige koortſen, dat de behandeling van 's lands beſtuur door de ziekte van talrijke ambtenaren ſtil moest ſtaan; door den dood van vele duizende menſchen waren vele landerijen onbezaaid gebleven, en daardoor 's lands toeſtand allertreurigst geworden. Gelukkig echter nam de ziekte ſpoedig een einde. Met het binnenlandſche Hof van *Candy* bleef nog altijd de vrede en vriendſchap ongeſtoord. Er was aldaar thans een jonge Vorst op den troon gekomen, die bij de plegtigheid van het omgorden van het *Zwaard van Staat* (§),

(*) *Missive uit Bengalen en Coromandèl*, *Boeken van Batavia* 1747, M. S. bl. 5-13. 230-236.

(†) DU BOIS, p. 349.

(§) Deze plegtigheid is aan meer *Oostersche* Vorſten eigen, zoo ik meen ook aan de *Turken*.

den naam van *hoogberoemden Koning der Leeuwen* (*) aannam. Van weerzijden kwamen er naar *Colombo* en *Candy* gezanten met de vriendschappelijkste betuigingen. Het Hof van *Candy* schonk den *Nederlandschen* Gezant een' grooten olifant, en vergunde den vrijen uitvoer van olifanten naar *Jaffanapatnam*, langs een' korteren en meer gebaanden weg, 't welk sedert 1741 geweigerd was, doordien men alsdan eene voor zeer heilig gehoudene *pagode* of tempel van den *Buddha*-dienst voorbij moest. Van onzen kant bragt men (daar de Keizer geene haven meer op de kusten bezat) over zee de Gezanten heen en terug, die, door het Hof van *Candy* naar *Siam* gezonden werden, om van daar priesters van de *Buddha*-dienst, aan welke in *Ceylon* groote behoefte was, over te brengen. Maar er werd zorgvuldig tegen alle sluikerij gewaakt. De Sultan der *Maldivische* eilanden zond geschenken naar *Ceylon*, met verzoek, dat men hem de *areek* (eene noot, welks kaauwen in *Indië* voor velen geene mindere behoefte is dan het tabak rooken hier te lande) voor eenen minder buitensporigen prijs zoude laten. Men bewilligde, echter slechts gedeeltelijk, in dit verzoek (†).

Pogingen tot uitbreiding des Christendoms.

De Maatschappij dacht echter ook op dit belangrijk eiland niet enkel aan de handelszaken. Men maakte thans *eindelijk* (te regt bezigde men van Regeringswege, na eene Eeuw bezit van het eiland, dit woord) een begin om aan de inlanders, de *Cingaleezen*, het Christendom door geregelde leerrede-

(*) *Kirties Srie Raja Singa*. Onder deze laatste benaming hebben wij nog een' Vorst in de 17de Eeuw ontmoet, die veel toebragt tot de verovering van *Ceylon* door de *Hollanders*.

(†) *Missive van Batavia* 1752, M. S. fol. 463–468.

nen in hunne eigene taal te verkondigen. De Predikant WERMELSKIRCHEN maakte daarmede een begin; een ander, SILVIUS, nam aan, tot dat einde die taal te leeren. Er was daartoe ook eene kweekſchool aangelegd, alwaar een jaarlijksch onderzoek naar de vorderingen der kweekelingen geſchiedde (*).

Toenemende ſterfte op Batavia. Oorzaken derzelve.

Onder de vele tegenſpoeden, die de *Nederlanders* in *Oostindië* omtrent dezen tijd troffen, mag men ook de toenemende ſterfte te *Batavia* rekenen. Dit was niet het gevolg eener voorbijgaande ziekte, gelijk op *Ceylon*, maar eene bijna jaarlijks verergerende, duurzame ongezondheid. Volgens de ſterflijsten in de hospitalen, was het getal der dooden in 1714 ſlechts 459, in 1717 494, in 1718 591, in 1720 reeds 750 geweest, en toen op die hoogte gebleven tot in 1725, wanneer het 925 bedroeg. Naderhand daalde het eenigzins, maar bereikte in 1733 in eens het getal van 1116, in 1734 dat van 1375, in 1735 van 1568, en in 1737 zelfs van 1994. Daarop verminderde het wel weder, doch klom in 1747 weder tot 1881, in 1750 zelfs tot 2035, en in 1751 was het 1969. Men gaf daarvan verſcheidene oorzaken op. Sommigen dachten alleen aan het toenemende ſlib voor de ſtad, door de verminderde ſtrooming der rivier, en de daardoor veroorzaakte heillooze dampen (†). Anderen wilden alleen den ſlechten leefregel en de meerdere onmatigheid, bij vroegere tijden, de ſchuld geven. Een derde ſprak enkel van meer gebrek aan bekwame genees- en heelmeesters. Een vierde eindelijk zocht het kwaad in een ſchan-

(*) *Missive* enz. fol. 489. 490.

(†) Zie I. D. bl. 290.

delijk misbruik, 't welk de ſpaarzaamheid tot een ongeloofelijk en hoogstonregtvaardig uiterſte zou hebben gedreven, en de beste oogmerken ten nadeele doen werken. Onder IMHOFF namelijk was een tweede hospitaal aangelegd. Dit had veel gekost, en om die ſchade te boeten, werd nu de geheele gaadje der aldaar en in het andere hospitaal ingebragte zieken gedurende den ganſchen tijd van hun verblijf ingehouden, hetwelk dezen, van bijkomend hartzeer en verdriet, zou hebben doen ſterven (*). Alle deze redenen kunnen hebben te zamen gewerkt, doch indien wij den bekenden reiziger HAAFNER mogen gelooven, zou de derde der genoemde oorzaken, de telkens toenemende ſchandelijke verwaarloozing van het genees- en heelkundig beſtuur, wel de hoofdreden daarvan zijn. In vroegeren tijd was dit zoo niet. Wij herinneren ons nog uit de vroegere geſchiedenis heelmeesters als RIEBEEK, wiens geoefende blik het gewigt der *Kaap* voor eene Kolonie inzag, en die deze volkplanting ook tot ſtand bragt, alsmede WOUTER SCHOUTEN, dien bekwamen opmerker en kundigen reisbeſchrijver; mannen dus van eenige beſchaving en algemeene kunde, althans van oordeel. Doch volgens HAAFNER heerschte er in het midden en de tweede helft der achttiende Eeuw daaraan groot gebrek. Een barbiersjongen leide een armhartig van buiten geleerd *Examen* af, en werd dan dadelijk *derde Meester* of *Chirurgijn*. Hij oefende zich nu niet verder, maar bleef bij het eenmaal aangeleerde, hoe noodlottig ook voor de zieken, die men aan zijne handen toevertrouwde, volhouden.

(*) HUYSER, *Leven van* DE KLERK, bl. 45–48.

Het is dus niet te verwonderen, zegt HAAFNER, dat in de *Hollandsche* vestigingen, vooral te *Batavia*, de fterfte zoo verbazend groot is, dat men dezelve met regt het graf der *Europeërs* noemt. „Een reeds bij de ontfcheping ziekelijk ligchaam, uitgeput van de lange reis, gebrek aan behoorlijk en gewoon voedfel, het vreemde klimaat, vermoeijenisfen, uitfpattingen, flechte behandeling en verkeerde of muffe geneesmiddelen in de hospitalen, alles liep zamen, door ontelbare oorzaken een' ruimen oogst aan den dood te verfchaffen." Van de twintig die in de hospitalen kwamen, gingen er geen drie weder uit; het was een ware moordkuil; dagelijks werden er twaalf of meer begraven (*), en de ongelukkige zieke, die 's nachts in een gevaarlijk oogenblik was, of daags te voren door den Geneesheer bijna was opgegeven, diens vonnis, zegt HAAFNER, was geftreken; hij werd door de zoogenaamde *ziekevaders* of *oppassers* des nachts gefmoord, opdat hij daags daaraan geen' uiterften wil zou kunnen maken. HAAFNER zelf heeft zoo iemand gekend, die zich daarop, als op eene aan de arme lijders bewezene dienst, durfde beroemen! — Doch wanneer de ziekte eenmaal eene gunftige wending genomen had, zoo werden de herftellenden naar een ander hospitaal buiten de ftad overgebragt, alwaar zij door de meer gezonde verfche lucht (er was een aangename tuin achter hetzelve) fpoedig hunne gezondheid herkregen (†).

(*) Dit is eene zigtbare overdrijving. Ook zelfs volgens den hoogen ftaat van 2000 dooden jaarlijks dooreengerekend, bedroeg het getal der *dagelijks* ftervenden nog de helft niet van HAAFNER's opgave.

(†) HAAFNER's *Lotgevallen en vroeg. Zeereizen*, bl. 157-162.

Bevelſchrift tegen de weelde en pracht te Batavia.

Behalve dit gruwelijke misbruik waren ook ondeugden van allerlei aard, en zedebederf in eene ſchroomelijke mate, onder de *Europische* bevolking in de *Indiën* uitgebroken. Wij hebben daarvan reeds vroeger ſchrikbarende voorbeelden gezien. IMHOFF had wel zijne uiterſte pogingen tot verbetering aangewend, doch vergeefs. MOSSEL deed eene poging, om de *bronnen* van het kwaad te ſtoppen. De eerſte, naastgelegene, was de toomelooze weelde, die in alle ſtanden was doorgedrongen, en deze had weder haren oorſprong in de ongeoorloofde verrijking der ambtenaren, langs allerlei ſlinkſche wegen en bedriegerijen, waartoe zij dan, tot zekere hoogte opgeklommen zijnde, weder anderen aanzetten, op dat de een niet, door minder uitwendig vertoon, bij den ander' zou ſchijnen achter te ſtaan. Eene noodlottige eerzucht! Het was dus op den 30ſten Decemb. 1754, dat MOSSEL zijn beſluit tegen den overdaad en de weelde uitvaardigde, waarvan hij onder anderen tot reden gaf, dat dit kwaad reeds in 1631 de aandacht der Heeren Zeventienen tot zich getrokken had, *als eene pest was aangemerkt*, en dat men bij achtereenvolgende plakkaten reeds in 1647, 1680, 1704, 1719, 1729 en 1733 daartegen had getracht te voorzien; dat desniettemin het kwaad thans tot die hoogte geklommen was, dat de Zeventienen bij eenen brief van den 8ſten October 1753 ſtellig gelast hadden, om de noodige maatregelen tot beteugeling van hetzelve te nemen, ten einde den ondergang van vele dienaren der Maatſchappij en burgers te voorkomen, die de eerſte Ministers der Maatſchappij in praal en pracht zochten voorbij te ſtreven, of zich althans daarmede gelijk te ſtellen. Het ſtuk was zeer

uitvoerig en in 123 Artikelen onder 12 titels verdeeld. De elf eersten betroffen slechts de met dit kwaad ongetwijfeld meest besmette Hoofdstad. De eerste titel besnoeide de pracht en overdaad in rijtuigen, draagstoelen met glazen, alsmede die der begrafenissen, waarbij somtijds bijna geheele huizen met zwart behangen werden; de tweede handelde over zonneschermen; de derde over mans-, de vierde over vrouwenkleederen en daarbij behoorende juweelen. Men ziet daaruit, dat reeds in den middelstand doorgedrongen was het gebruik van *betelkistjes* (*) *van zuiver goud*, of ook zilveren, beide met edelgesteenten bezet, en andere juweelen of paarlen, somtijds ter waarde van vele duizende Rijksdaalders. Het werd verboden hierin hooger dan voor *drieduizend* Rijksdaalders te gaan, uitgezonderd de vrouwen van den Gouverneur-Generaal, den Directeur-Generaal, de Raden van *Indiën* en den Voorzitter van de Regtbank (welke personen in alles bevoorregt en *boven* deze wet bleven). De mannen mogten geene met goud of zilver belegde of bestikte kleederen dragen. Men zorgde in den vijfden en zesden titel tegen den overbodigen opschik der slavinnen en slaven. De zevende en achtste liep over ondertrouw, huwelijken en bruiloften. Er stond boete op het geven van aanteekenmalen en bruiloften boven de vierentwintig personen (buiten de kinderen), wat de eerste, en vijfendertig, wat de tweede soort van feesten betreft. Ook op het kinderdoopen en de lijk-

(*) De *betel* is een blad, waarin de *areeknoot* gewikkeld wordt, welke men dan beide te zamen nuttigt. Personen van beide kunne laten het zich, als eene volstrekte behoefte, in kistjes nadragen.

koetſen werden bepalingen gemaakt in den tienden en elfden titel. De twaalfde bevatte alles wat betrekking had tot de zoogenaamde *buitenkantoren*, namelijk *Ceylon*, *Coromandèl*, *Amboina*, *Banda*, *Ternate*, *Macassar*, *Malacca*, *Java's Oostkust*, *Kaap de Goede Hoop*, *Malabaar* en *Sumatra's Westkust*, omtrent welke algemeene regelen vastgeſteld, en *Bantam*, *Bengalen* en *Suratte*, waaromtrent bijzondere, meer uitvoerige bepalingen gemaakt werden (*).

Verhooging en regeling van de wedde der ambtenaren.

In het tweede Reglement ſchreef de Gouverneur-Generaal eene verhooging van gaadje der dienaren van de Maatſchappij voor, ten einde zooveel doenlijk ten minſte het voorwendſel tot oneerlijk winstbejag te doen vervallen. Deze voorſchriften loopen te veel in bijzonderheden, om dezelve hier mede te deelen. Wij kunnen echter ééne bijzonderheid niet voorbijgaan, waarin zich het karakter der Maatſchappij, als van een *handelsligchaam*, ſpiegelt. Gelijk in *Rusland*, een geheel op zijne krijgsmagt gevestigd Rijk, alle Geleerden eenen *militairen* rang bekomen, dus bekwam in *Batavia* de *Conrector* en *Præceptor* van de ook aldaar gevestigde godgeleerde kweekſchool, ter vorming van leeraars voor den inlander, de waardigheid van *onderkoopman* en *boekhouder*. In gelijken rang van onderkoopman ſtond de *Conrector* van de kweekſchool te *Colombo* op *Ceylon*. *Hooger* (!) ſtond de *voorlezer in de kasteelskapel* te *Batavia*, die *koopmans*-jaarwedde ontving (40

(*) In deze zonderlinge volgorde worden dezelve in het Reglement opgegeven.

guldens ter maand (*)); die in de *Nederduitsche* kerk ſtond met den *Conrector* gelijk. — Omtrent dienaren, die na lange dienst wenschten een penſioen te erlangen, werd bepaald, dat geen hunner, in *Indië* geboren, in eenig geval daarop aanſpraak zoude mogen maken (deze moest men naar het *armhuis* of de *Diaconie* verwijzen), en de geboren *Europeanen* alléén, wanneer zij zich in goede en getrouwe pligtsbetrachting na lange dienst zoodanig afgeſloofd hadden, dat zij *volstrekt* rust moesten zoeken, hetgeen echter niet vóór het zestigſte jaar van hun leven en het twintigſte van hunne dienst zou mogen zijn. (Dit werd waarſchijnlijk noodig geacht, om dat anders velen zoo ſpoedig mogelijk de vruchten hunner oneerlijkheid en berooving der Maatſchappij in rust gingen genieten, met behoud bovendien eener jaarwedde.) Dit beſluit was reeds den 31ſten Julij 1753 genomen, en werd den 26. en 28ſten Augustus 1755 door twee andere Reglementen omtrent de bijkomende gelden (†), welke de dienaren der Maatſchappij te *Batavia* mogten genieten, gevolgd (§).

Inkomſten en uitgaven der Indiſche kantoren.

MOSSEL gaf vervolgens nog middelen op om de inkomſten te verbeteren, zoowel als de uitgaven te verminderen. In zijne doorwrochte zoogenaamde *Memorie van Menage* toonde hij aan, dat vooreerst *Batavia*, wel verre van een lastpost voor de Maatſchap-

(*) De *Conrector* van het *Seminarium* had ſlechts 40, en de *Præceptor* zelfs niet meer dan 30 guldens per maand.

(†) *Provisiën en verdere douceurs.*

(§) Zie deze Reglementen alle in hun geheel als *Bijlage* achter HUYSERS *Beknopte Beschrijving der O. I. Etablissementen*, Amſt., 1789 bl. 143-380.

pij te zijn, gelijk zulks in zekeren omtrent dezen tijd uitgekomenen brief werd voorgesteld, integendeel, wegens de winst op de naar *Nederland* gezondene voortbrengselen en andere handelwinsten en tollen, als eene goudmijn kon worden beschouwd. Hij rekende de inkomsten op 3,300,000 en de uitgaven op 2,800,000 guldens, de zuivere winst dus op eene halve Millioen (*). IMHOFF en MOSSEL beide waren vóór het stelsel om vreemde *Europische* volkplanters op *Java*, vooral in den omtrek van *Batavia*, te plaatsen, waar de oorlog met *Bantam* zeer veel verwoest had. Zij verkochten landerijen zoowel aan *Chineezen* als aan *Europeërs;* doch dit nam weinig op. De nieuwe eigenaars hielden meest vee, in plaats van zich op den landbouw toe te leggen, die door de *gedwongene levering van voortbrengselen aan de Maatschappij* weinig voordeel beloofde. Daar de suiker en de arak (uit rijst getrokken) vrij waren en ook door particulieren konden uitgevoerd worden, zoo werden dertien Millioenen ponden van de eene gekweekt, en 6000 leggers van den anderen getrokken (†). Op *Java's* Noordoostkust schatte MOSSEL de winsten op 20,000, als overschot boven de 380,000 guldens aan onkosten. *Amboina* en de daaronder behoorende eilanden werden op 100,000 guldens inkomen en 191,500 uitgaven gerekend, zoo dat hier bijna eene ton gouds schade was, die uit

(*) Dit verschilt zekerlijk veel van de *vijf Millioenen*, die DAENDELS beloofde, doch rust ook misschien op hechtere gronden. Al wat *revolutionair* is, mag *optimist* in zijne beloften, en *pessimist* in zijne daden heeten.

(†) HUYSER, *Beschrijving der O. I. Etablissementen*, bl. 6-10. RAYNAL, *Hist. philos. des deux Indes*, L. II. Ch. 37. p. 231. 232. (uit de papieren van MOSSEL, die hij gebruikte).

de voordeelen op het *Monopolie* der nagelen, noten, en van de foelie moesten gevonden worden. Doch om dit *Monopolie* ſtaande te houden, had men ook andere onkosten. De jaarlijkſche inkomſten van *Banda*, waar de noten groeijen, bedroegen ook niet meer dan 90,000 en de lasten 155,000 guldens, dus hier mede weder een te kort van 65,000. Ook op *Ternate* en de omliggende eilanden moesten bezettingen onderhouden worden (700 man alléén op *Ternate*), zonder veel op te brengen, en men betaalde aan hunne Vorsten jaarlijkſche uitkeeringen, om de nagel- en notenboomen uit te roeijen. De inkomſten van *Ternate* waren volgens MOSSEL 90,000, de lasten 144,500, dus een te kort van 54,500. De inwoners der *Molukken* hadden zich na de droevige oorlogen en opſtanden in de zeventiende Eeuw vreedzaam gedragen en waren thans aan het juk gewoon geworden. De jammerlijke *Hongy*-togt, die jaarlijks door den Gouverneur gedaan werd, en overal, behalve op de twee bevoorregte eilanden, de ſpecerijboomen vernielde, lieten zij zich al zuchtend welgevallen. Het was even zeer om de ſpecerijeilanden ten westen te beſchermen, als *Ternate* zulks ten noorden deed, dat men te *Macassar*, 't welk anders niet veel opbragt, bezetting leide, en de Vorsten van *Celebes* onder den breidel der Maatſchappij hield. De lasten bedroegen aldaar volgens MOSSEL 165,274 guldens, tegen 110,000 inkomſten. De zuiderpost tot verdediging der *Molukken* was het eiland *Timor*, waar de *Nederlanders* het fort *Coupang*, maar de *Portugeezen* ook eene vesting bezaten. Met den Koning van *Banjermassing* op *Borneo* was, gelijk wij boven gezien hebben, een verdrag geſloten, om zes Millioe-

nen ponden peper te leveren tegen drie ſtuivers het pond. Anders gaf deze post, waar de *Nederlanders* geenen duim gronds buiten de vesting bezaten, geene voordeelen. Ook de Sultan van *Palembang* op *Sumatrá* mogt de peper en tin uit het rijke eiland *Banca* alleen aan de *Hollanders* leveren, ſchoon wij gezien hebben, dat de *Engelschen* reeds ter ſluik in beide landen hunne geduchte mededingers waren. De lasten van *Malacca*, op het ſchiereiland van dien naam en de ſleutel tot de ſtraat, die uit de westelijke naar de oostelijke *Indische* zee geleidt, bedroegen 102,000, de winſten 89,000, dus een klein nadeelig ſlot van 13,000 guldens. De handel aldaar en de menigte der aldaar liggende ſchepen was zeer aanzienlijk. In *Bengalen*, waar de *Nederlanders* de verſterkte faktorij *Chintsoura*, bij de *Hougly*-rivier, *Cassimbazaar*, rijk in zijde, en *Patna* bezaten, waar veel *opium*, ſalpeter, lijnwaad en *borax* gewonnen werd, moeten de misbruiken bij het Beſtuur ſchreeuwend geweest zijn. In MOSSELS tijd zeide men daarvan: „dat hetzelve zich ſedert eene reeks van jaren aan „de grootſte bedriegerijen had ſchuldig gemaakt, de „goederen en belangen der Maatſchappij als roof„goed behandelende, en op de inkoopsprijzen der „goederen mede allerlei ſlinkſche wegen inſlaande, „eed en pligt op de ſchreeuwendſte wijze ſchenden„de, zonder nog de voorſchotten der Maatſchappij „op hetzelve te rekenen." MOSSEL rekende de behaalde voordeelen op de koopgoederen ruim twee tonnen gouds, daarentegen de kosten van beſtuur (en het *verval*, 't welk de beſtuurders genoten) op ruim 100,000 guldens meer. Doch hieronder was de winst op de *opium* niet gerekend, die volgens

MOSSEL acht tonnen gouds bedroeg. Over *Coromandèl*, waar *Negapatnam* de hoofdplaats was, kon MOSSEL, als vroeger Landvoogd van die kust geweest zijnde, uit ondervinding fpreken. Hier was het flot voordeelig, namelijk 520,000 guldens tegen flechts de helft dier fom fchade. Even aanzienlijk waren de winften op *Ceylon*, namelijk 1,168,000 tegen 902,500, dus ruim 250,000 meer dan de verliezen. Doch dit was ook het beroemde wonderland van het Oosten, een der vruchtbaarfte gedeelten der wereld, waar uitfluitend de kaneel groeide, van welken de Maatfchappij den alleenhandel had. *Malabaar* gaf 18,000 guldens winst boven 232,000 die het kostte. De handel op *Surate*, die jaarlijks twee fchepen bezig hield (met fpecerijen, *Japansch* koper, *Banca*-tin en fuiker geladen), kon acht tonnen gouds winst afgeven. Die op *China* werd met vier of vijf groote fchepen gedreven, welke fpecerijen en *Banca*-tin overbragten, doch vaak voor de helft baar geld, en op de 2,400,000 of 2,500,000 guldens omtrent 650,000 wonnen. De handel op *Japan* was bij vroegere tijden zeer verminderd, en de uitvoer gefchiedde bijkans enkel in koper. Op de *Kaap de Goede Hoop*, waar de bezetting, met de ambtenaren medegerekend, 900 man bedroeg, waren de uitgaven 400,000, en de inkomften flechts 140,000 guldens, zoodat er een nadeelig flot van 264,000 beftond (*).

Men ziet dus, daar op de meeste plaatfen de lasten de baten ver overtroffen, dat de jaarlijkfche achteruitgang der Maatfchappij onvermijdelijk was. Nog-

(*) HUYSER, 20. 23. 33. 40. 47. 49. 52. 59. 65. 66. 68. 75-77. 87. 103. 114. 118. 119. 123.

tans waren de retouren naar het vaderland zeer voordeelig.

In 1750 waren er 22 schepen naar *Nederland* vertrokken, die aan inkoopswaarde voor *f*7,372,177 hadden medegebragt, waarvoor *f*19,024,209 gemaakt werd. Bedrag der retouren naar het vaderland.

				Inkoopprijs.		Verkoopprijs.
In 1751	met	24	schepen	9,630,682	—	16,670,613.
In 1752	„	20	„	7,883,361	—	23,133,580.
In 1753	„	22	„	10,259,866	—	17,317,037.
In 1754	„	22	„	8,859,297	—	19,840,766.
In 1755	„	22	„	9,652,485	—	19,806,077.

Dus was de jaarlijksche overwinst in deze jaren tusschen de 10 en 11 Millioenen. Doch deze winsten, waarvan ook de uitrusting der schepen, de soldijen der thuiskomende soldaten en zeelieden, en de bezoldigingen der Bewindhebbers moesten worden afgetrokken, konden nog altijd niet opwegen tegen de verachtering der Maatschappij. De Heer VAN OUDERMEULEN merkt dus in zijne hoogst belangrijke *Memorie* aan, dat de *retouren* uit *Indië* meer voordeel op de inkoopsprijzen gaven, hoezeer de Maatschappij ook in *Indië* schade leed, dan in de zeventiende Eeuw, toen haar staat vooruitging, en dat zij dus niet hier te lande, maar slechts in *Indië*, verachterde (*).

MOSSEL wenschte ook de kennis des Aardrijks door ontdekkingen te vermeerderen, doch vond hiertoe zeer ongeschikte voorwerpen. In 1756 werd door twee kleine vaartuigen, *de Rijder* en *de Buis*, eene Ontdekkingsreis naar Nieuw-Holland.

(*) Zie echter daartegen de aanmerkingen van den Heere Grave G. K. VAN HOGENDORP in zijn *Verhandeling over den O. I. Handel*, 1. St. bl. 35.

reis naar *Carpentaria* op de Noordkust van *Nieuw-Holland* gedaan, waarop men echter niet veel ontdekte. (De onheusche behandeling, door de dienaars der Maatschappij aan LE MAIRE en SCHOUTEN, gelijk aan ROGGEVEEN aangedaan, had alle lust tot ontdekkingen in de *Zuidzee* verdoofd.) Den 8sten Febr. 1756 gingen de beide genoemde schepen, waarvan de baas-kaartemaker GERRIT DE HAAN van *Batavia* den togt heeft beschreven, op reis. Zij ontdekten bij de kust van *Nieuw-Guinea* een onbekend eiland, aan 't welk zij naar hun schip den naam van *Rijders-eiland* gaven. Den 17den April gingen zij op de kust van *Nieuw-Holland* aan wal, en zagen daar eenige hutjes en een vaartuig, beide van boombast, als mede eenig vischtuig en eenen werpspiets van eenen boomtak gemaakt, negen voet lang en met eene beenen scherpgeslepen punt voorzien. Ook de vischlijnen schenen van boombast gedraaid te zijn, aan welke zij, in stede van hoeken, de scherp geslepen klaauw van eenig dier hadden. Het land was zeer welig en vruchtbaar, de aarde vet en gedeeltelijk grasland, gedeeltelijk schoone valleijen, door frissche beekjes doorsneden, en met statig geboomte versierd, hetwelk zeer geschikt was voor den scheepsbouw (*). De schepen bleven nog negen dagen liggen, om water en hout op te doen. Den 28sten April kwamen zij op 10 Gr. 30 Min. Z. B. ten anker, doch het volk had uit de hutten (van dezelfde soort als de vorige) de vlugt genomen. Hier bleef men en her-

(*) Men denkt bij de beschrijving van den eerlijken baaskaartemaker (*Rapport in de papieren van Batavia* 1757, I. D. bl. 214. 4to.) onwillekeurig aan den *prozamensch* van W. MESSCHERT.

ſtelde de bark. Men zag, dat het land wel een graad zuidelijker lag, dan de kaart aanwees. Den 26ſten Mei kwam men weder aan boord, en zag nu twee honden, aan *Bengaalsche* jakhalzen niet ongelijk. De menſchen hadden weder de vlugt genomen, doch kwamen terug. Er waren ook vrouwen bij, met matten over de ſchaamdeelen gedekt. Zij kwamen nu zonder vrees bij de *Hollanders* nederzitten, die hun door teekenen te kennen gaven, dat zij water verlangden te hebben. De inlanders geleidden hen toen naar een bekoorlijk dal, veel naar het eerstgemelde gelijkende. Hier vonden zij andere vrouwen en kinderen, en water, hetwelk in gemaakte kuilen uit den grond welde. Zij ontmoetten vervolgens aan 't ſtrand nog 19 inlanders; deze waren rood geſchilderd, en werden, na door de *Hollanders* op arak en ſuiker onthaald te zijn, regt vrolijk, zoodat zij zingend huiswaarts keerden. De onzen hadden dus van deze menſchen nog geen zweem van vijandſchap of zelfs onheuschheid ontmoet, en echter beſloten zij twee van dezelve te vatten, 't welk zij op de verraderlijkſte wijs bewerkſtelligden. Den tweeden dag daaraan kwamen de goedhartige inlanders weder danſend en zingend naar hen toe, en leiden hunne werpſpietſen vertrouwelijk naast zich neder. Men gaf hun weder arak, en onder deze vrolijkheid werden twee hunner gevat. Nu grepen de anderen naar hunne ſperen, en er ontſtond eene kleine ſchermutſeling, waarbij de inlanders wel boschwaarts gedreven werden, doch een der gevangenen wist zich al bijtend (hetgeen de onzen *onmenschelijk* gelieven te noemen) en wringend te bevrijden: er kwamen 50 anderen om hunnen tweeden landgenoot te bevrijden. Doch de-

ze werden door een ſchot verjaagd, en men kwam met den gevangenen aan boord. Wie waren hier de Wilden?

Den 2den Junij kwam men op 12 Gr. 57 Min., en ontdekte eene fraaije van de klippen in zee ſtortende rivier, alsmede een groot binnenwater met veel gevogelte, aan hetwelk de naam van *Rijders-waterplaats* gegeven werd. Men zag hier ook ſporen van groot ongedierte. Naderhand landden zij nog eens, op 13 Gr. Z. B., en namen nu na eene ſchermutſeling weder een' jongeling gevangen, dien zij met een vaartuig aan boord bragten. Het land was hier zeer vruchtbaar, de inwoners geneerden zich meest van wortelen en wilde aardvruchten, vooral van de bekende voedzame *bataten* of zoete aardappelen, als mede van een weinig visch, dien zij met de voorgemelde vischtuigen vingen. Aan goud ſchenen zij kennis te hebben, en deze *Australiërs* kwamen de *Hollanders* meer *handelbaar* voor, dan de noordelijke, zoo ſnood door hen beleedigd!

Den 16den Junij beſloten zij tot den terugkeer, daar zij niet genoeg naar hun oogmerk vonden. Het verhaal meldt ons niet, waarin dit oogmerk eigenlijk beſtond. Zij ſchijnen niet gedacht te hebben, dat *Carpentaria* (de oevers van de groote golf van dien naam), alwaar zij zich bevonden, aan *Nieuw-Holland* gehecht was, althans hun dagboek zegt, op den 24ſten Junij, dat zij het land van *Noya-Hollandia* in 't Z. Z. W. zagen, waarſchijnlijk *Arnhems-* of noordelijk *van Diemen's land*. Daags daaraan verloren zij een anker, en beſloten dus *Timor* aan te doen; maar daar zulks door buijig weder en zware ſtroomen belet werd, zeilde men *Jaya* ten zuiden rond, en kwam over de ſtraat *Sunda* weder te *Batavia*.

De barkentijn *de Buis*, die van het andere ſchip was afgeraakt, vertrok den 23ſten April van *Banda*, waar zij was binnen gevallen, en zag *Carpentaria* op 12 Gr. 58 Min. (*Kaap Keerweer*), 12 mijlen oostelijker dan bekend ſtond. De ſchepelingen zagen eene rivier, voor welks mond een eiland lag; de eerſte noemden zij *Batavia*, het tweede *Buis-eiland* (op 11 Gr. 38 Min.). Zij voeren dus in eene tegenovergeſtelde rigting van den *Rijder* de kust langs, en kwamen voorbij *Timor-Laut* en *Banda* op *Amboina* ten anker, van waar zij den 24ſten Julij 1756 te *Batavia* terugkwamen. De bevelhebber van de *Rijder*, Luitenant GONZAL, beſchuldigde dien van *de Buis*, Stuurman ASCHENS, dat hij nooit nader dan drie mijlen bij de kust was geweest. De *onderneming landwaarts in*, en de *landing op Nieuw-Holland*, die den bevelhebbers door de *Indische* Regéring was voorgeſchreven, had geen plaats, doordien *de Rijder* nog ſlechts op één anker dreef.

Aan de geringe uitkomſten, zoo voor de Aardrijkskunde als voor andere takken van wetenſchap, en aan de ſnoode behandeling der inboorlingen, zou men niet zeggen, dat deze reis ſlechts *twaalf* jaren vóór die van COOK, en niet meer dan acht vóór die van BYRON gedaan is; reizen, door eenen zoo geheel anderen geest bezield, en, de eerſte althans, van zoo geheel andere vruchten gevolgd! Doch de *Hollanders*, die dezen togt deden, waren niet door de minſte kundigheden daartoe voorbereid, en hun oogmerk was ook geene aardomzeiling, maar ſlechts opneming der kust van een klein gedeelte van *Nieuw-Holland*. Zoo veel is echter daaruit op te maken, dat de *Nederlanders* reeds in 1756 wisten, dat *Nieuw-Hollands*

noordkust vele vruchtbare plekken heeft, geſchikt tot het aanleggen eener volkplanting, waarin zij zich nogtans door de *Britten*, niet alleen op de Oostkust of *Nieuw-Zuid-Wales*, maar zelfs op de veel nadere Noordkust, diezelfde thans door hen opgenomene Noordkust, door de *Engelschen* hebben laten voorkomen (*).

Einde van den oorlog op Java. Verdeeling des Rijks van den Souſouhounang. De Sultan van Djocjocarta.

Ondertusſchen was de oorlog op *Java* nog altijd zonder beſlisſende gevechten, maar niettemin moorddadig, voortgezet. Onkundige Opperhoofden van onze zijde hielden afdoende ondernemingen tegen, of beefden daarvoor terug. De Eeuw der KOENEN, VAN GOENS en SPEELMANS was vervlogen. Somtijds werden zij in het opene veld verſlagen, meermalen verrast; en men zag zelfs het anders ongehoorde verſchijnſel van *Hollandsche* overloopers onder de inlanders. De *Nederlanders* moesten eindelijk den moed opgeven, om de muitelingen door geweld van wapenen te bedwingen (†). Men knoopte onderhandelingen aan, doch menigmaal leden die ſchipbreuk op de eiſchen der *Javaansche* opſtandelingen. Misſchien zou eindelijk MANKOEBOEMI den

(*) Het dagboek dezer reis, waarvan ik niet weet, dat gedrukte berigten zijn, wordt gevonden in de boeken van *Batavia* 1757, I. D. bl. 213-223. M. S.

(†) Het doet mij zeer leed, geen gebruik te kunnen maken van de *Beknopte Beschrijving van den Javaanschen oorlog*, op het register van de boeken der Maatſchappij aangeteekend in het derde Deel van 1762, *fol.* 1162-1232., doch daarin thans niet meer te vinden. Deze teleurſtelling is te grooter, daar ik anders volſtrekt geene bronnen daarvoor heb kunnen vinden dan de waarſchijnlijk eenzijdige voorſtelling van CRAWFURD, *Indische Archipel*, III. D. bl. 368. 369., die ook zeer kort en onvolledig is.

zetel van den *Sousouhounang* in ſpijt der *Nederlanders* hebben bemagtigd, zoo de verdeeldheid tusſchen hem en zijnen neef MANKOENOGORO hun niet te hulp was gekomen. De laatſte ſcheidde zich van den eerſten af, en vervolgde den oorlog op zijne eigene hand. Toen luisterde MANKOEBOEMI naar de voorſlagen der *Nederlanders*, die het Rijk tusſchen hem en den *Sousouhounang* verdeelden, en daarbij misſchien het zijdelingſche oogmerk hadden, om de magt der inlandſche Vorsten door verſnippering des Rijks zoodanig te verzwakken, dat zij nimmer in ſtaat konden zijn, iets tegen de Maatſchappij te ondernemen. Dit ſchijnt nog te meer het geval te zijn, doordien ook aan MANKOENOGORO daarna eene ſtreek met vierduizend huisgezinnen, als een erfelijk gebied, werd opgedragen. Ook werd, waarſchijnlijk met opzet, beider Vorsten gebied zoo zonderling in elkander geſlingerd, dat men, op eene uitgeſtrektheid van weinige uren, verſcheidene malen van het eene tot het andere grondgebied overging. Volgens RAFFLES bedroegen de dus geſplitſte Vorstenlanden de uitgeſtrektheid van 3767 *Fransche* mijlen, eene magt, die nu, in twee of drie Staten verdeeld, niet meer te vreezen was. De Hoofdſtad van den Keizer of *Sousouhounang* bleef *Sourakarta*; *Djodjokarta*, meer zuidelijk, was die van den *Sultan*, zoo als MANKOEBOEMI en zijne opvolgers voortaan genoemd werden. Van nu af was de rust op *Java* voor eene lange reeks van jaren (*) herſteld; de beide Vorſten gevoelden hunne afhankelijkheid (de tak van

(*) Men mag zeggen voor meer dan eene halve Eeuw, tot op de onlusten van *Cheribon* in 1806.

MANKOENOGORO vereenigde zich welhaast met dien van MANKOEBOEMI), en een oorlog, die ondernomen scheen om het gezag der Maatschappij te ondermijnen, eindigde met hetzelve te bevestigen. Ook de *Chineezen* en *Bantammers* bleven nu niet meer onder de wapenen. De laatsten onderwierpen zich, en er bleef gedurig eene *Hollandsche* bezetting in 's Konings paleis en in de vesting *Speelwijk*. Met 1755 en den herstelden vrede kunnen wij dus gevoegelijk dit tijdvak sluiten, en ons naar de *Westindiën* wenden.

Gesteldheid der Kolonie Suriname. Oorlog met de Boschnegers of Marrons.

Wij hebben gezien, dat er eindelijk, na langdurige onderhandelingen, tot de versterking der Kolonie *Suriname* besloten was, en dat daartoe door de *Societeit*, welke daarvan nog in het bezit was, en de burgerij de vereischte schikkingen waren gemaakt. Doch tegen den kanker, dien aan de binnendeelen knaagde, waren minder hulpmiddelen. Dezelve openbaarde zich vooral in 1726 en 1728. Het waren de *Boschnegers* (*Marrons*), die zich door de plundering van verscheidene plantaadjen thans lansen en schietgeweer hadden verschaft, en daarmede, als ook met boog en pijlen gewapend, telkens de koffij- en suikerplantaadjen verwoestten. De ondoordringbare, eeuwige wouden, die de binnenlanden van het oostelijke *Zuid-America* tot weinige uren van de kust bedekken, beletteden hen te vervolgen. Hier toch kon naauwelijks een enkeld reisgezelschap, laat staan eene legerbende, zich door den ineengeslingerden plantengroei heenwinden, die boom aan boom verbindt, en van alle zijden, uit de wortelen, van de takken en kroonen der boomen uitschiet. Hier waren alle wegen, paden en schuilhoeken door een langdurig verblijf aan de vlugtelingen bekend; de volkplanters daaren-

tegen, die wel de bosfchen bij de kust gerooid hadden, maar zich verder om de binnenlandfche niet meer bekommerden, fchoten hier doorgaans té kort. Daarbij kwamen de vermoeijenisfen van den bergachtigen grond en de verbazende hette, waaraan de *Europeërs* veel minder gewoon waren, dan de *Afrikanen*, aan dit klimaat van de geboorte af gewoon. In 1730 deed men nogtans eene buitengewone poging. De Burgerluitenants OVERSCHELDE en CAMPS, en de Vaandrig VAN VEELEN deden met de *Joodsche* Luitenants NASSY en CARILHO togten, die weinig baatten, en de *Negers* flechts ftoutmoediger maakten. Dus ondernam de Burgerluitenant LEMMERS in April 1730 eenen togt naar de bovenlanden der rivier *Cottica*, en, na het overtrekken van wel 36 bergen, kwam hij aan een dorp der Boschnegers. Doch het was verlaten, en er fchoot den Luitenant niets over, dan hunne hutten in brand te fteken. Na twee dagen verblijf vervolgde hij de vlugtelingen nog tot aan een' tak der *Marowine*-rivier. De geheele buit beftond in vier fnaphanen en twaalf zilveren lepels, indien men namelijk de gevangenen niet als buit rekent. Deze beftonden in drie vrouwen, twee kinderen en twee afgehouwene hoofden van doorfchotene vrouwen. De gevangene vrouwen werden levend geradbraakt. Maar een Neger, die den troep tot gids had gediend, werd in vrijheid gefteld, met een zilveren armring en eenige kleedingftukken begiftigd. Eene *Joodsche* Compagnie onder een' onderofficier met 14 blanken en 36 Negers vatte post, waar het dorp had geftaan.

Togten van Bedo en Swaaberg.

Nu befloot men, de Negers door eigenlijk krijgsvolk te doen opzoeken. Onder den Burgerkapitein WILLEM BEDLOO en den Vaandrig AUGUST WILLEM

SWALLENBERG werd eene afdeeling naar de binnelanden gezonden, die echter nog ongelukkiger slaagde dan de bende van LEMMERS. De Negers, door eenige *Indianen* ontdekt (die de *Hollanders* begunstigden, want er heerschte eene zonderlinge afkeerigheid tusschen den rooden en zwarten menschenstam), namen de vlugt tot in het digte bosch, alwaar zij de onzen achter het geboomte met hunne gewéren bestookten. Dit gaf tot eene schermutseling aanleiding, die van beide zijden gebrek aan oefening verried; want in een gevecht van 's morgens ten negen tot 's namiddags ten vier uren werden slechts *twee* man gekwetst, en *een* verloor twee vingers door het springen eener donderbus. De vijanden waren niet te zien, en dit ontmoedigde de onzen zeer. De burgers zouden op eene wilde vlugt geslagen zijn, zonder de krijgslieden, die hen tegenhielden. De Kapitein moest zijne manschappen weder inschepen, en te water naar *Pa-*
Aug. *ramaribo* terugkeeren.

Nu besloot men, volgens aanschrijving van Directeuren, *alléén* krijgslieden tot eene nieuwe onderne-
1 Sept. ming te bezigen. De Vaandrig SWALLENBERG, die bij den eersten togt was geweest, stond aan het hoofd van dezen, en had 70 man met de vereischte slaven en levensmiddelen bij zich. Hij vond eene ruime landstreek bosch uitgeroeid, en geschikt voor drie Negerdorpen; nog twee andere plekken had men gereed gemaakt voor de ontvangst der slaven van twee plantaadjen, die men op het punt stond af te loopen. Een dier dorpen was van honderd huizen, en bestond uit ronde of vierkante palen van slechts ééne verdieping, bedekt met bladeren; de wanden waren van gespleten suikerriet, de huizen stonden zonder

eenige orde dooreen. Het middelste was van driehonderd, het derde van veertig huizen; zij bevonden zich aan de Z. W. zijde der *Sarameca*, en werden de dorpen van KLAAS genaamd. De Negers sloegen nu dadelijk op de vlugt, daar zij tegen eenen strijd in de opene vlakte geenszins bestand waren. Men doodde tien hunner, en nam twee mannen, vijf vrouwen en elf kinderen gevangen.

Doch de eigenlijke dorpen, waar de hoofdmagt van den opstand was bijeengetrokken, had men gemist. Nu wilde men het eens weder met burgers beproeven, van welken men er vijftig benevens tweehonderd slaven uitzond. Men vond het dorp, waarop het voornamelijk gemunt was, en besloot hetzelve juist zoo te behandelen als de *Portugeezen* die der *Brazilische* inboorlingen, welke zij in stilte overvallen, en waarin zij geen levend wezen, althans niemand van het mannelijke geslacht, overlaten. Doch daartoe was het noodig, zulk een dorp in het holle des nachts zoo te omsingelen, dat niemand daaruit kon ontsnappen. Alsdan werd des morgens vroeg in eens het teeken gegeven, en men viel de veege slagtoffers van alle zijden tevens aan, en voltooide het bloedbad. Doch het plan miste door de voorbarigheid van eenen serjant, die, of om zijnen dienstijver te toonen, of misschien uit brandenden haat, dat oogenblik niet kon afwachten, maar dadelijk den aanval begon. Nu ontstond er alarm door het gansche dorp, en alle de Negers reddeden zich in tijds met de vlugt, naar de hun alleen bekende schuilhoeken in het woud, behalve een gedeelte, die door zekeren korporaal KLOEGEN werden omzet gehouden. Deze konden niet ontvlieden, maar stelden zich met de grootste kloekmoedigheid te

9 Novemb.

weer, zoodat men de huizen in brand moest ſteken. De Negers reddeden zich over de daken; men nam echter eenigen hunner gevangen. Twee blanken hadden bij dit gevecht het leven verloren benevens éénen ſlaaf; twee anderen, als mede eenige ſlaven, waren gekwetst.

Wreede teregtſtelling der gevangenen.

De wijze, waarop de gevangenen op de twee togten teregtgeſteld werden, was onmenſchelijk. Het is nu ſlechts eene Eeuw geleden, dat eene *Hollandsche* regtbank (maar zekerlijk van *Hollanders* onder de Keerkringen verplaatst) eenen Neger veroordeelde, om met een' ijzeren haak door de ribben aan de galg te worden gehangen, en aldus onder de ijsſelijkſte folteringen, die langer dan een' dag konden duren, te ſterven (*); twee anderen om *met klein vuur levendig tot assche verbrand en intusschen met gloeijende tangen genepen te worden* (dit laatſte was zekerlijk, om de brandſtapels der *Inquisitie* nog te overtreffen); eindelijk zes Negerinnen, *om levendig te worden geradbraakt*, en twee, om onthoofd te worden; de hoofden der acht vrouwelijke ſlagtoffers moesten op palen worden ten toon geſteld. Onder deze martelingen loosden de eerstvermelden zelfs geene zucht. *Met dezelve is wat streng te werk gegaan*, zegt HARTSINCK op eenen toon, die ons verſchrikkelijk voorkomt, *op hope, dat zulk een voorbeeld een afschrik aan hunne medepligtigen zou geven, en de geneigdheid onder de slaven tot wegloopen verminderen* (†). Volſlagen gebrek aan menschkunde paart

(*) Ten tijde van STEDMAN, veertig jaren later, beſtond diezelfde wreede ſtrafoefening nog.

(†) HARTSINCK, II. D. bl. 759-765.

zich hier met kannibaalsche wreedheid; want moesten *zulke* teregtstellingen geenen gloeijenden haat tegen die meesters niet enkel bij de *Marrons*, maar ook bij de overige slaven opwekken? LUZAC, die deze gebeurtenissen ook omstandig verhaalt, heeft dit beter dan HARTSINCK gevoeld (*). STEDMAN getuigt zulks uitdrukkelijk (†).

Men gaf het voornemen niet op, om de Negers in hunne schuilplaatsen te overvallen. Na de vier togten des vorigen jaars, werd er in Maart 1731 eene andere naar de dorpen van *Klaas* (die de Negers weder bezet hadden) ondernomen. Men wilde het verzuim des vorigen jaars goed maken, door nu beter orde te houden; doch een toeval deed den aanslag weder mislukken. Een slaaf, die tot de onderneming behoorde, was, terwijl men des nachts op den vijand loerde, om het dorp met den dageraad in brand te steken, met den kruidhoren om zijn hals in slaap gevallen, en deze was toevallig in brand geraakt. De geweldige pijn deed hem ontwaken en een hevig geschreeuw aanheffen; dit wekte ook den vijand; en nu durfden de krijgslieden niets ondernemen, daar de *Marrons* op hunne hoede waren. Dus liep ook deze togt ongelukkig af. Maar daarom liet men niet na, een' vijfden te beproeven. De soldaten onder den Kapitein BLEY en den Vaandrig HANECROTH trokken nu langs een' anderen weg (de rivier *Suriname*), om de vele kronkelingen der *Sarameca* (*Seramica*) te mijden, naar de dorpen der opstandelingen. De

Vernieling der dorpen van Klaas.

(*) *Hollands Rijkdom*, II. D. bl. 173-179.

(†) *Reize naar Suriname*, verkort door PASTEUR, I. D. bl. 44.

ontvlugte Negers, van deze onderneming bij tijds verwittigd, hadden hunne huizen in brand gestoken en de niet vervoerbare levensmiddelen bedorven. Een ander dorp was mede verlaten, doch de huizen stonden er nog, en de oogst was op het veld. De *Surinamers* staken genen in brand, en verwoestten dezen, juist op de wijze der oude, min beschaafde volken (*).

Togten van Boeyé en Nassy. Een' derden togt van dit jaar (1731) verhaalt ons de *Joodsche* Geschiedschrijver van *Suriname*. De Heer BOEYÉ, een' burgerofficier, deed denzelven, verzeld door den *Joodschen* onderbevelhebber NASSY met eene spaarbende. BOEYÉ, die één man verloren had, trok daarop haastig terug, en NASSY, die zich sterk maakte, de *Marrons* in een paar dagen te zullen ontmoeten, kon hem niet tot staan brengen. Hij ondernam derhalve den togt op zijne eigene hand, trof den vijand in zijne woningen aan, doodde velen, en nam een aantal gevangen. BOEYÉ werd over deze lafhartigheid in een lijfstraffelijk regtsgeding gewikkeld; hij beschuldigde op zijne beurt NASSY (zekerlijk over gebrek aan krijgstucht), doch de regtbank verklaarde hem schuldig. De *Joodsche* schrijver verhaalt bij die gelegenheid, hetgeen zeer zonderling luidt, dat de dapperheid van NASSY zelv' door een' *Joodschen* dichter in *Spanje*, BIEN VENIDA DEL MONTE, in volksliederen zou verheerlijkt zijn (†).

Togt van Pistorius. In 1733 ondernam een der Raden van de Kolonie, THOMAS PISTORIUS, zelf eenen togt tegen de vlugtelingen, waarbij men zoo veel vertrouwen op de meerderheid en zedelijke kracht der *Europeërs* had,

---

(*) HARTSINCK, II. D. bl. 765. 766. LUZAC, II. D. bl. 180. 181. (†) *Geschiedenis van Suriname*, bl. 113.

dat de troep uit ſlechts *negentien* blanken en *honderdvier* Negerſlaven beſtond, van welke laatſten er *eenendertig* met gewéren waren voorzien, om tegen hunne landslieden, die zich bevrijd hadden, op te trekken. Deze gewaagde onderneming gelukte echter beter dan eene der vorige. Na (*volgens het zeggen*, voegt er HARTSINCK wijsſelijk bij) wel veertig bergen en zestig kreken of kleinere rivieren te zijn overgetrokken, kwam men aan een dorp der *Marrons*, naar een hunner Opperhoofden *Bongo* genoemd. Dit vernielde men, nam twaalf gevangenen, ſchoot eenige anderen dood, en keerde vervolgens terug. Ook werd door de planters der *Boven-Commewijne*, in het oostelijke gedeelte der volkplanting, waar de *Marrons* de meeste verwoestingen aangerigt hadden, tusſchen dien ſtroom en de *Marowine* of de oostelijke grens van *Suriname*, het dorp *Pennenberg* verbrand, met groot verlies der vrije Negers zoo aan dooden als gevangenen. Dit dorp ontleende zijnen naam van de ſcherpe derdehalf voet lange pennen in den grond, waarmede het als met voetangels omringd was, die echter deszelfs vernieling niet konden beletten.

Alle deze woeste krijgsbedrijven werkten echter niets uit, dan dat zij aan de ſlaven, die men daartoe bezigen moest, de wegen en paden door de bosſchen leerden kennen, langs welken ook *zij* konden ontſnappen. Zelfs ontſtonden er nieuwe opſtanden onder de ſlaven. In 1738 vermoordden eenige Negers, afkomſtig uit *Cormantijn* in *Afrika*, die voor de meest geduchte gehouden werden, hunnen meester, den *Jood* MANUEL PEREYRA. De omliggende *Portugeesche Joden* kwamen nu op de been, door beſchikking van den gewezen bevelhebber ARRIAS, **Togten van den Jood Nasſy. Zijn dood.**

en onder aanvoering der onderofficieren NASSY en DE BRITO. Hun togt was zeer gelukkig, in zoo verre men namelijk, na eene afwezigheid van *zes maanden*, waarin niemand iets van de uitgetrokkenen vernomen had, met zevenveertig gevangenen en *zes handen* van gesneuvelden terug kwam. Ieder Officier bekwam van den Raad voor dezen betoonden moed 75, ieder burger 36, ieder gewapend Neger 20, en ieder zwarte lastdrager 5 guldens ter belooning.

Dezelfde onvermoeide NASSY deed, hoezeer reeds oud, in Oogstmaand 1743 eenen strooptogt, ter vernieling van hetzelfde dorp, hetwelk in 1731 door Kapitein BLEY verwoest, doch sedert herbouwd was. De inwoners van hetzelve waren *Kreolen*, gelijk men hen, ter onderscheiding van de *Zoutwater-Negers*, noemde, namelijk in de Kolonie geborenen, die, uithoofde van derzelver van kindsbeen af verkregene kundigheden en omgang met de Christenen, veel gevaarlijker waren dan genen. NASSY vertrok met 27 burgers, 12 soldaten, 15 *Indianen* (*Americaansche* inboorlingen van den rooden stam) en 165 *Negers*, te zamen een vrij aanzienlijke troep van 219 man, en roeide in 60 kanos de rivier *Suriname* op. De *Joden* hebben aangeteekend, dat hij den vijand juist op *grooten Verzoendag* ontmoette, doch, zonder dien heiligen dag eenigzins te ontzien, er op in viel, het dorp met vuur vernielde, de voedende gewassen bij den wortel uit den grond rukte, velen doodde en veertien Negers gevangen nam. Van dien dag af droeg dit dorp in de tale des lands (*) den naam van *Nassy Broko*, d. i. NASSY *heeft het verwoest*. Doch deze

(*) Het *Neger-Engelsch*, dat ook door de (zeer verwaar-

laatſte oogstte de vrucht zijner zege niet. Hij had in last bekomen, den genomenen post tot nadere bevelen van den Raad te *Suriname* in te houden. Dan ongelukkiglijk geloofde zijne manſchap, de *Indianen* en Negers, dat de bronnen door de *Marrons* vergiftigd waren, terwijl er anders geen water voorhanden was. Nu verlangden allen, zelfs zijn zoon en een zijner broederen, zich van deze gevaarlijke plaats te verwijderen, en hij bewilligde daarin. Maar te *Paramaribo* terug gekomen, werd hij van overtreding der ontvangen bevelen, en daarenboven van laakbare eenzijdigheid beſchuldigd, als of hij de Negers der *Joden* ten koste van die der Christenen zou hebben bevoordeeld, en met de levensmiddelen te kwistig was omgegaan. Dit brak den ouden, zevenenzestigjarigen, maar nog zeer roemzieken man het hart; hij ſtierf eenige dagen daarna, met den welverdienden naam, van een der dapperſte en werkzaamſte verdedigers der Kolonie geweest te zijn (*).

Togt van Creutz. Ontwerp van vredehandeling.

Maar dit ſtelſel van verdediging bleek hoe langs zoo meer het regte niet te zijn. Het getal der Negers, die in de bosſchen eene gevaarlijke vrijheid boven de ſlavernij verkozen, groeide gedurig aan. Men begon dus naar andere afdoende middelen uit te zien. De trotschheid der Blanken, die geen verdrag met Zwarten wilden aangaan, was eenigzins gefnuikt door het voorbeeld van *Jamaica*, alwaar in 1739 eene overeenkomst met de *Marrons* was geſloten (†). Men berekende de voordeelen, die zulk

---

loosde) kinderen der Blanken veel geſproken wordt, uithoofde van hunnen omgang met de ſlaven.

(*) *Geschiedenis van Suriname*, bl. 113-117.

(†) Hier was ook een Gemeenebest van *Marrons-Negers*,

een verdrag ook voor *Suriname* zou kunnen hebben, bij de zware kosten des oorlogs (want ieder *Commando* werd op honderd duizend guldens gerekend, en moest toch jaarlijks of om de twee of drie jaren herhaald worden,) en de kanſen, die de vlugtelingen hadden, om dezen oorlog tot een' onbepaalden tijd vol te houden. Immers, men kon wel eenigen van hen van tijd tot tijd vatten en dooden, maar de groote menigte werd door de natuur zelve dezer ſtreken beveiligd en gevoed. Terwijl de wouden hun bijna ongenaakbare ſchuilplaatſen aanboden, behoefde men in die zelfde bosſchen ſlechts eenige plekken door het vuur uitteroeijen, om eenen rijken, welgemesten bodem te winnen, waar de hette der keerkringen, reeds in hetzelfde jaar, overvloedige levensmiddelen voortbragt. Behalve het gebergte leverden ook de talrijke kreeken en moerasſen voor de vervolgers de grootſte moeijelijkheden op; deze hadden eenen vijand in hun binnenſte aan de talrijke ſlavenbevolking, die, bij elke plundering eener plantaadje (en dit was geene zeldzaamheid meer) een aantal rekruten aan de opſtandelingen verſchafte. De Gouverneur van *Suriname*, MAURICIUS, kwam dus op het denkbeeld, om ook althans met een gedeelte hunner vrede te ſluiten. De eerſten, met welke men bevrediging zocht, waren de *Marrons* der westelijke rivier *Sarameca*, ten einde later, met hunne hulp, die

gelijk in de binnenlanden van *Suriname.* Men vindt daarover veel merkwaardigs bij ZIMMERMAN, *de Aarde en hare Bewoners*, II. D. bl. 164–183. en ziet daar onder anderen, dat de *Engelschen* nog in 1795 tegen deze menſchen *bloedhonden* uit de *Spaansche Westindiën* ontboden, zoodat onze overzeeſche naburen ons op dit punt niets te verwijten hebben.

aan de oostzijde der rivier *Suriname* (aan de *Commewijne*) te bestoken. Doch men wilde de onderhandelingen met de wapenen ondersteunen. De Kapitein-Luitenant OTTO CREUTZ, met 100 man geregeld krijgsvolk uitgezonden, moest eerst eenig voordeel op de Negers zien te behalen, en dan hen met eenen onophoudelijken oorlog en dus gedurig levensgevaar bedreigen, indien zij weigerden in eenige schikking te treden. De voorwaarden, op welke men vrede met hen mogt sluiten, waren: 1) verklaring hunner onafhankelijkheid; 2) overlevering der Negers, die nog in dat jaar (1749) en dus in acht maanden waren overgeloopen (indien men echter dit punt niet kon verwerven, moest men er de onderhandelingen niet om afbreken); 3) staking der vijandelijkheden; 4) overlevering der vlugtende slaven *na* den vrede; 5) bepaling der grenzen tot op zekere plaats, waaruit zij laatst verdreven waren; 6 en 7) vrijheid om jaarlijks in September de rivier lager af te komen, en hunne goederen met die der Blanken te verruilen; na die maand zou geen Boschneger zich meer buiten zijne grenzen mogen vertoonen; 8) vrijheid voor de overige *Marrons*-dorpen, om binnen drie maanden tot dezen vrede toe te treden, terwijl, wanneer zulks niet geschiedde, die van *Sarameca* zouden gehouden zijn, de *Nederlanders* tegen deze hunne landgenooten bij te staan (*); 9) verpligting der nu vrije Negers, om van hunne tegenwoordige, en naderhand te

(*) LUZAC merkt aan (II. D. bl. 184.), dat de *Nederlanders* in deze togten de onderhandelingen der *Romeinen* navolgden, die ook niet dan als overwinnaars over vrede wilden handelen. Ik mag er bijvoegen, dat men hier bepaaldelijk de staatkunde der *Romeinen* in den oorlog tegen de Bondgenoo-

verkiezene Opperhoofden aan den Gouverneur der Kolonie kennis te geven; 10) vrijheid, om jaarlijks twee of drie uit hun midden naar *Parhmaribo* af te vaardigen, ten einde het een of ander te verzoeken, die, ten teeken dier vrijheid, een' ſtok met een' zilveren knop zouden hebben. Mogt de onderneming wel ſlagen, zoo zou geen ingezeten van *Suriname* zich naar de bepaalde marktplaats aan de kreek *Wanica* mogen begeven, dan met vergunning des Gouverneurs.

Vrede met de Negers aan de Sarameca-rivier.

De onderneming bood vele zwarigheden aan. Men moest de vaartuigen over verſcheidene ondiepten der zeer kronkelende rivier *Sarameca* heen ſlepen; een derzelve ſloeg zelfs om, doch de ſlaven redden de menſchen en goederen. Vervolgens zette men den togt te lande over een' hoogen berg voort; van hier had men nog verſcheidene dagreizen naar de dorpen der Negers. Dezen hadden de rivier afgeſloten, in het denkbeeld, dat de manſchap te water zou komen. Men kwam aan vier dorpen, die, zoo als gewoonlijk, vernield werden, trok toen nog verder over andere bergen, en verwoestte veel land en huizen. Een der gidſen, naar de *Marrons* gezonden, om hunne vredelievende gevoelens te polſen, kwam met goede tijding: aarde, boog en pijl, als zinnebeeld van onderwerping, terug. Nu ging de korporaal KWALKE daarheen. De Negers verzochten dezen, den bevelhebber te mogen ſpreken, met wien zij alleen konden handelen, doch hij moest door geene gewapenden vergezeld zijn. Ook gaven zij een geſchenk van maniok, bananen (hunne voornaamſte levensmid-

---

ten (660 na de Stichting van *Rome*) volgde, die ook met dezen, één voor één, op voorwaarde van medewerking, vrede ſloten.

delen) en peper. CREUTZ had den moed, zulks te doen; met eenige Officieren begaf hij zich te midden der gewapende Negers, met welke de vrede nu spoedig gesloten werd. Men stelde hun 't verdrag schriftelijk ter hand (verscheidene *Kreool-Negers* zullen hebben kunnen lezen). Thans was de vriendschap dadelijk getroffen. De Zwarten van beide partijen begonnen met elkander te praten en te lagchen. Het Opperhoofd ADOE ontkende, eenige vlugtelingen van het loopende jaar bij zich te hebben. Men onderhandelde met elkander in het *Neger-Engelsch*. ADOE gaf, als tegengeschenk van den rotting met den zilveren knop, een' pijl en boog; hij verontschuldigde zich, dat hij thans niet meer kon geven, en beloofde in 't vervolg alles ten voordeele der Blanken te zullen doen.

ADOE toonde zich in allen opzigten door zijn gedrag als een edel en waardig Opperhoofd, wien daaromtrent geen beschaafd Volksbestuurder zou hebben kunnen overtreffen. CREUTZ begeerde van hem aanwijzing van de woningen der *Acouriërs*, een' rooden of *Indiaanschen* stam bij de bronnen der rivier, dus op de hoogten van 't gebergte; doch de Neger antwoordde, dat dezen zijne vrienden waren, die hij niet kon verraden, maar dat hij hen van nu aan in den vrede begreep, dien zij niet zouden durven van de hand wijzen, zoo *hij* zulks begeerde. (Deze stam had dus, strijdig met de gewone handelwijze der *Indianen*, zich aan de Negers gehecht.) Ook voor een dorp van *Loango*-Negers, hetwelk de *Nederlandsche* bevelhebber wilde aanvallen, sprak ADOE, en beweerde dat zij tot *zijn* volk behoorden, en ook zekerlijk den vrede zouden aannemen. Hij

Braaf gedrag van het Negerhoofd Adoe.

beloofde terſtond denzelven alom te laten afkondigen, en het ſtaken aller vijandelijkheden aan dien kant te zullen bewerken, daar er buiten hem geen Opperhoofd was dan een afgeleefde grijsaard. Daarvoor verzocht en verkreeg hij dan ook van CREUTZ de herbouwing der afgebrande woningen. De boodſchappers aan de vrije *Sarameca*-Negers zouden altijd door eene witte vlag vergezeld worden. Den 11den December kwam CREUTZ te *Paramaribo* terug, na den gelukkigen afloop eener onderhandeling, waarin aan weerszijden, na zulk een' hardnekkigen kamp, even veel goede trouw als vredelievendheid was ten toon geſpreid.

Verſchil tusſchen den Gouverneur Mauricius en den Raad. Vernieuwing der vijandelijkheden.

De Negers, met welke men nu den vrede geſloten had, waren ſlechts 1600 man ſterk; nog waren er echter velen, in afgeſcheidene troepen verdeeld, die met dezen geene gemeenſchap hadden, en men oordeelde het ook geenszins nuttig, hen door onderhandelingen over eenen *algemeenen vrede* met hunne geheele ſterkte bekend te maken. De Gouverneur MAURICIUS ſtelde dus voor, ingevolge het achtſte Artikel van het geſlotene vredesverdrag, de pas bevredigde Negers tot onderwerping der overigen te bezigen, die men alsdan van twee zijden zou aantasten. Doch dit gevoelen des Gouverneurs niet alleen, maar ook de geheele geſlotene vrede met de *Saramecanen* vond hevigen tegenſtand in den Raad. Velen wilden dien niet eens bekrachtigen. Deze twist deed inderdaad den oorlog herleven. Want offchoon de Gouverneur den vrede wilde behouden, en in het volgende jaar (1750) de beloofde geſchenken onder iemand, die den vorigen togt had bijgewoond, en de taal des volks ſprak (den Heer NEP-

VEU) aan de nieuwe Bondgenooten toezond, zoo werd zulks verijdeld door kleingeestige ſpaarzaamheid. Men zond ſlechts eenen Officier met *twee* blanken af, behalve twintig Negers, die de pakken dragen moesten. Deze kleine voor geenen tegenſtand berekende ſchaar werd door een Opperhoofd van zeker Negerdorp, hetwelk in den vrede geen deel genomen had en aan den weg lag, dien de karavane nam, overvallen en gedood, waarbij een groote voorraad van levensmiddelen, voor ADOE en de zijnen beſtemd, benevens kleedingsſtukken en wapenen in handen der *Marrons* viel (*). Dit gaf op nieuw het ſein tot den oorlog, te meer, daar de Negers vreesden, dat de vrede ſlechts een ſtrik was, om hen in volkomene gerustheid te overvallen, vermits zij de beloofde geſchenken niet ontvingen.

Opſtand der Tempati- en Ouca-Negers.

De oorlog werd nu nog ernſtiger door een' nieuwen vijand in het zuidoostelijke deel der Kolonie. De hoofdrivier *Commewijne* ontſtaat aldaar uit vier kreken, waarvan de oostelijkſte *Tempati* heet, die uit het hooge bosch ontſpringt. Hier bevonden zich vele Negers om hout te hakken, te ſchaven en tot planken te maken. Zij hadden in zekeren zin hunne eigene huishouding, en werden in deze afgelegene ſtreken der Kolonie als haar voormuur en bolwerk tegen de *Marrons*, die zij menigmalen moedig teruggeſlagen hadden, beſchouwd. Natuurlijk: zij genoten zekere mate van vrijheid, en werden niet door onbarmhartige opzieners bij het minſte vergrijp veroordeeld tot zweepſlagen. Integendeel; van tijd tot tijd vergunde men hun eenige ſtukken van het door hen

(*) STEDMAN door PASTEUR, I. D. bl. 47. 48.

gekapte hout te *Paramaribo* voor eigene rekening te verkoopen. Dit alles maakte, dat men aan de oostzijde der Kolonie veel minder van oproer en ſtrooperijen vernam dan aan de westzijde. Doch de hebzucht en wreedheid van éénen volkplanter verſtoorde die rust, en maakte de boorden der *Commewijne*, meer nog dan die der *Sarameca*, tot het tooneel der grootſte verwoesting.

Zekere Heer MARTIN, lid van den Politieraad, begreep op zekeren tijd, dat het hem voordeeliger zou zijn, een gedeelte der ſlaven, thans aan den houthak gebezigd, meer nederwaarts koffij en ſuiker te laten bouwen. De ſlaven toonden daarover hun misnoegen, doch, op den raad van den opziener zijner plantaadje, dacht hij dit misnoegen en die tegenſpraak wel door een touw met knoopen, waarmede hij de op de plantaadje gelegene ſoldaten voorzag, te kunnen ſmoren. Hij vergiste zich echter. De te zeer geſpannen boogpees breekt. Overmaat van dwingelandij (hetzij van het gemeen of van enkelde tirannen) baart vertwijfeling, en zoo was het ook hier. De *Zoutwater-* of *Overzeesche* Negers gaven het ſein; de overigen volgden hen na; de opziener der Kolonie werd zwaar gekwetst en hem de hand afgehouwen, een Vaandrig werd ook gevaarlijk gewond, en twee ſoldaten gedood. Nu vloden de ſlaven in de bosſchen, en het is natuurlijk, dat zij alle hunne oude makkers tegen de *Hollanders* opruiden. De Kapitein JAN FREDERIK MEIJER, tegen hen afgezonden, werd met verlies van *dertig* man teruggedreven. Dit was de eerſte *stellige* nederlaag, door de Kolonisten tegen de vlugtelingen geleden, en zij had de ſchadelijkſte gevolgen. De Negers vloden nu van de *Tem-*

pati meer oostwaarts tusſchen de kreek *Jouka* en de groote *Marowine*-rivier, alwaar zij onder den naam van *Ouca*-Negers acht dorpen met 1600 man beſloegen, en zeer noodlottig voor de volkplanting waren. In 1749 werden de ontvlugten zeer verſterkt door de Negers der plantaadje van zekeren Heer THOMAS, en in 1757 ſtonden 250 Negers in *Tempati* op zes plantaadjen op, liepen die af en vloden in de boſchen (*). Den naam *Ouca* of *Auka* bekwamen zij naar eene *Joodsche* plantaadje, die zij in 1749 geplunderd en van waar zij 50 Negers weggehaald hadden.

Togt van Rijsdorp en Naar.

Deze verwoestingen hadden tot de geneigdheid des Gouverneurs, om een' vrede met de *westelijke* opſtandelingen te ſluiten, niet weinig bijgedragen. Men rustte, terwijl CREUTZ met dezen onderhandelde, eene dubbelde onderneming uit tegen de oostelijke *Marrons*; een troep moest de *Commewijne* opvaren, onder den Kapitein RIJSDORP, eene ander de rivier *Suriname*, onder den *Joodschen* Kapitein-Luitenant MOZES NAAR. Het was deszelfs *zeventiende* togt tegen dezen vijand. Hij verbrandde weder een groot Negerdorp, nam 37 Negers gevangen, en daaronder den hoofdbeleider CORYDON, aan wien de Raad zich veel liet gelegen liggen. De overige vlugtelingen liepen Kapitein RIJSDORP in den mond, die van de andere zijde aankwam, en velen hunner gevangen nam. NAAR bekwam van den Raad voor zijne trouwe hulp een aanzienlijk geſchenk (†).

Men begreep echter, het tegen zoo vele vijanden bezwaarlijk zonder hulp uit het vaderland te kunnen

---

(*) HARTSINCK, bl. 767-779. LUZAC, bl. 182-197.

(†) *Geschiedenis van Suriname*, bl. 118-120.

Hulp uit het vaderland. Terugroepinp van Mauricius. Dood van Spörke.

houden. Deze werd dus gevraagd, en er kwamen in 1751 zeshonderd man uit *Holland* naar *Suriname*; doch tevens bekwamen de leden van den Raad bevel om den Gouverneur MAURICIUS naar *Europa* te zenden, ten einde rekenſchap van zijn gedrag te geven. Het ſchijnt, dat eene gelijkſoortige kuiperij, als vroeger aan de *Kaap* omtrent den jongeren VAN DER STEL, den vredelievenden Gouverneur in een hatelijk daglicht poogde te ſtellen, en dat dit gelukte. Althans hij keerde nimmer naar *Suriname* terug, en de Baron SPÖRKE werd tot zijnen opvolger benoemd. Deze vond de Regéring (of de Raadsleden) bij de ingezetenen gansch niet bemind. Te vergeefs zocht hij de eendragt te herſtellen; een vroege dood rukte hem in het volgende jaar weg (*).

Izaäk Nasſy door de Negers gevangen en wreedelijk vermoord.

De Heer CROMMELIN werd toen Gouverneur van *Suriname*. Het was omtrent dezen tijd, dat de Kolonie weder een aanzienlijk verlies leed. De bevelhebber der *Joodsche* burgerij, IZAÄK NASSY, deed eenen onvoorzigtigen aanval met twaalf zijner vrienden en eenige hunner ſlaven op de *Ouca*-Negers, die zij voor eene verachtelijke bende pas ontloopene ſlaven hielden. Doch weldra zag hij zich door vijanden omringd. Nogtans hielden de Blanken den geheelen dag het gevecht uit, doch toen de *Joodsche* Mulat DE BRITO en twee ſlaven vielen, namen de anderen de vlugt; NASSY alleen hield ſtand, daar hij door zijne wonden niet vlugten kon; hij werd gevangen, en leed, volgens het eigene berigt der *Marrons*, later gegeven, den wreedaardigſten dood. Zij zelve verzekeren, meer dan twintig man, en daar-

(*) STEDMAN'S *Reizen*, door PASTEUR, I. D. bl. 48. 49.

onder twee Opperhoofden, te hebben verloren.

Ondertusschen deden de Negers nu gedurig strooptogten in de Kolonie, daar zij, van hunne telkens aangroeijende sterkte bewust, van de verdediging tot den aanval overgingen. Doch daarbij wenschten zij niet, de vijandschap te vereeuwigen. Zij strooiden gedurig briefjes in 't *Neger-Engelsch* uit, die, hoe duister ook gesteld, toch eene vreedzame gezindheid te kennen gaven. De Kolonie was in dit opzigt thans zoo ongelukkig, dat zij gaarne van iedere gelegenheid gebruik maakte, om van eenen vernielenden oorlog ontslagen te worden. Men zond dus in 1758 twee getrouw gebleven Negers, KOFFY en CHARLESTOWN, met *geschenken* aan de zwarte Republikeinen. Het Opperhoofd van dezen, ARABY, ontving hen zeer wel. Hij was niet geheel onbeschaafd, maar gaf dadelijk aan zijne landgenooten te kennen, dat zij met hunne Meesters op denzelfden voet vrede wilden sluiten als de *Engelschen* op *Jamaica* met de *Marrons*, doch vooraf moest men hun *twee blanke onderhandelaars* zenden; ook eischten zij kruid, lood en oorlogsgereedschappen, volgens eene daarvan door hem gemaakte lijst. Men besloot eenparig, aan dezen wensch te voldoen, en tot dat einde werden de twee Negers, benevens twee *Europeërs* met volmagten en geschenken voorzien, aan hen afgezonden, om over eene bevrediging, althans eene wapenschorsing, te handelen. De Commissaris ABERCROMBIE (waarschijnlijk van *Engelsche* afkomst) en de Burgerkapitein RUDOLF ZOBRE werden daartoe benoemd.

Aanleiding tot onderhandeling met de Ouca-Negers.

Het Opperhoofd ARABY, een zeer schoon man en een Kreool, die, uit de vroegste vlugtelingen gebo-

ren, nooit iets van het leven der beschaafde *Europeërs* gezien had, ontving de Gezanten zeer beleefd, en deed hen naast zich op het gras nederzitten. Doch dit minzaam onthaal werd door eene diepe vernedering gevolgd. De geschenken werden onderzocht en niet genoegzaam bevonden. Er waren slechts snuisterijen, spiegels enz. Het voornaamste ontbrak er aan: kruid en lood, wapenen en krijgsbehoeften moesten de *Nederlanders*, als vredesvoorwaarden, aan hunne vijanden leveren!

Waarschuwing van eenen Neger aan de Blanken.

Gedurende deze onderhandelingen zeide een van de Opperhoofden der Negers tot ABERCROMBIE, den *Hollandschen* Gevolmagtigde: „Wat doet gij Blan-„ken toch, met zulk een groot kapitaal, als gij daar „ziet (op zijne Negers wijzende), en nog tienmaal „meer, die zich hier niet bevinden, moedwillig van „u te stooten en in de bosschen te jagen! hoe me-„nig een uwer zucht en schreit dus om het verlies „van zijn eigendom, en is in den grond geholpen; „waardoor? alleen door de mishandelingen der Blan-„ken, en vooral door de volmagt, die men aan de „Directeuren der plantaadjen verleent, om de Ne-„gers naar welgevallen te behandelen. En hoe is „deze behandeling? brengt soms een oud ervaren „Neger den waanwijzen en onkundigen Directeur, „ten beste van den eigenaar, eenen misslag in het „bestuur onder het oog, zoo wordt hem de bestuur-„der vijandig, noemt hem een *Haantje*, en laat niet „na den eigenaar tegen hem voorin te nemen. Een „ander Directeur, aan den drank overgegeven, mis-„handelt ons in zijnen roes, veroorlooft zich onbe-„tamelijke vrijheden met onze vrouwen, verwaar-„loost de zieken, en wat dies meer is." Nuttige

waarſchuwing gewis, indien de planters daarvan gebruik hadden willen maken! Voorts ſpraken zij met eenen diepen, ingekankerden haat van de *Joden*, die zich, zoo 't ſchijnt, door een hard gedrag bij de Negers het meest gehaat gemaakt hadden, gelijk wij ook zagen, dat zij het ijverigst waren om hen te vervolgen. Er zijn meer ſporen van dezen zonderlingen wederzijdſchen haat tusſchen *Joden* en Negers. Zou het zijn, omdat genen dezen voor zonen van CHAM houden? Reeds hadden de *Marrons* eene zekere Joden-plantaadje met hare inwoners vernieling door het vuur toegedacht, doch beloofden nu, den wapenſtilſtand voor een jaar heilig te zullen houden.

ARABY, het Opperhoofd, kwam ook nog vóór het vertrek der afgevaardigden. Hij beloofde, indien men eenen vasten vrede kon treffen, zijn' eigen' zoon ter opvoeding onder de Blanken te zullen zenden, en tevens eene opregte verzoening met de westelijke of *Sarameca*-Negers te zullen bewerken. „De *Neder-* „*landers* moesten niet denken, dat de Boschnegers „zoo kwaad waren, als het gerucht liep; al wat zij „deden, was ſlechts uit noodzakelijkheid." Daarop werden eenige ontvlugte Negers, die ſlechts korten tijd bij de Republikeinen waren geweest, door hen terug gegeven, en men nam afſcheid.

Verdrag van vrede.

Nadat het jaar van ſtilſtand verlopen was, begaven zich de Afgevaardigden VIEIRA en COLERUS naar hen toe, om den vrede te ſluiten (18. April 1761). Hij werd den 22ſten Mei des zelfden jaars getroffen. Gedurende al dien tijd werden de Gezanten in wel eenvoudige, maar toch nette en zindelijke huizen geherbergd, die door eene eerewacht werden bewaakt. Een der Opperhoofden, BOSTON, hief de

regterhand op en zeide, dat hij bij God en de wereld kon zweren, dat deze vrede niet alleen door de *Kreolen* (Negers in de Kolonie geboren) maar ook door de *Afrikanen* of *Zoutwaternegers* zou worden gehouden. Hij verzocht echter andermaal de Gezanten, toch tegen de mishandeling der Negers te waken, want dat het hun zeer zou doen, een' vlugteling, die alleen *daarom* kwam, over te leveren; van gevlugte boosdoeners sprak dit van zelve. In het begin van Julij kwamen de Gezanten terug, den zoon van het Opperhoofd PAMA als gijzelaar met zich nemende. Men had hen, gedurende hun verblijf, genoodzaakt (zegt HARTSINCK) gemeenschap met de voornaamste Negerinnen te houden, tot vastere staving des vredes.

Bekrachtiging van dien vrede. Zeldzame plegtigheid daarbij.

In October kwam de Majoor MEIJER, een Kapitein en Luitenant met de bekrachtiging (*ratificatie*) in het bosch. Hij wilde de geschenken niet afgeven, eer hij gijzelaars had. Dit weigerden de Negers, en eischten den eed op den vrede, beloovende, *daarna* zelve de gijzelaars over te geven. De reisgenooten des Majoors wilden hiertoe niet verstaan, doch hij vertrouwde de Negers, en gaf de geschenken. Bij zijne terugkomst op de eerste plantaadje werd hem daarover hechtenis aangezegd, doch na drie dagen kwamen de gijzelaars. Zestien Opperhoofden teekenden voorts het verdrag, en men was genoodzaakt, boven en behalve den eed, den vrede nog te bevestigen op de wijze der Negers, die reeds in aloude tijden, volgens het verhaal van HERODOTUS, bij de *Lydiërs* en *Meders* plaats had; van namelijk iemand uit beide partijen de armen te openen, het daaruit gevloeide bloed op te vangen, en

daarvan, als het ondereen gemengd was, iets te drinken (*). De plegtigheden kwamen volmaakt overeen, behalve dat de Negers nog aarde en water in hetzelfde vat daarbij voegden. Zonderlinge gelijkvormigheid tusſchen de zeden van *Klein-Aziën* en de Westkust van *Afrika*, op vierentwintighonderd jaren afſtand in tijd (†)!

De vrede met de Sarameca-Negers ook vernieuwd.

Dus werd de vrede met de *Tempati*-Negers bevestigd, en een tijd lang wel onderhouden. Men trachtte nu dien met de *Sarameca*-Negers, met welken de vrede weder gebroken was, te herſtellen. Dit werd bevorderd door oneenigheid dier Negers onderling. Eene partij, verbitterd op het oorlogzuchtige Opperhoofd ZAMZAM, poogde zich door middel der *Ouca*-Negers met de Blanken te bevredigen. De Heer NEPVEU nam die taak op zich, en het gelukte den 19den September 1762, tegen geſchenken in wapenen, buskruid en kleedingſtukken, den vrede te vernieuwen, genoegzaam op de vorige voorwaarden. De *Hollanders* verbonden zich tot eene *jaarlijksche gift* (ſchatting) van wapenen, kruid en lood, waartegen de Negers beloofden: de vlugtelingen, die bij hen eene ſchuilplaats mogten zoeken, tegen een' bepaalden prijs over te leveren, niet meer dan bij vijf of zes man te gelijk in *Paramaribo* te komen, en hun verblijf op een' bepaalden afſtand van de ſtad en de plantaadjen te zullen houden. Men was over de welgeſlaag-

(*) HEROD. L. I. C. 74.

(†) De priester der Negers riep daarbij, met ten hemel gerigte oogen en armen, den vloek der Godheid uit over elk, die den vrede zou breken. Ook deze plegtigheid was bij de Ouden gewoon.

de onderhandelingen van den Heer NEPVEU te *Paramaribo* zoo te vrede, dat hij 1200 guldens in eens, 500 jaarlijks en eene zilveren vaas ten geschenke bekwam. Aan de gijzelaars der *Marrons* werd alle eere betoond. Zij reden in volle staatsie door *Paramaribo*, door den Gouverneur in zijne koets verzeld, die hen vervolgens aan zijne tafel noodigde.

Musinga grijpt tot de wapenen. Men wint hem ook door geschenken.

Doch de weinige orde en ondergeschiktheid bij de vrije Boschnegers stelde op nieuw deze poging te leur. De vaandrig DORIG, met de beloofde geschenken naar *Sarameca* gezonden, ontmoette het meergenoemde Opperhoofd ZAMZAM, welke hem, der tale en zeden onkundig, ligtelijk overhaalde, om die goederen aan *hem*, als het algemeen Opperhoofd, over te geven, die de verdeeling naar billijkheid doen zou. DORIG, wien hierdoor een lastige togt bespaard werd, keerde naar huis, doch ZAMZAM behield de meeste goederen voor zich, en verzuimde geheel den magtigsten onder de *Sarameca*-Negers, MUSINGA. Deze, die reeds gebelgd was op de *Nederlanders*, omdat men aan eene *hem* gelegene plaats geene vrije markt wilde vergunnen, en nu meende, door opzettelijke verwaarloozing beleedigd te zijn, greep op nieuw tot de wapenen. Hij liep dadelijk eenige plantaadjen af, en voerde wel 150 slaven met zich mede. Den Luitenant DORIG, tegen hem met 150 man uitgetrokken, sloeg hij geheel, met verlies aan onze zijde van vele manschappen, van alle bagaadje en krijgsbehoeften. Ook dezen moest men dus weder bevredigen met een gelijk aantal *geschenken* als zijne makkers. Daarvoor leverde hij dadelijk zestien gevlugte slaven aan de *Nederlanders* uit, en aan den Luitenant

DORIG nog achtenvijftig, terwijl hij beloofde, in een volgend jaargetij de overigen te zullen brengen (*).

Binnenlandsche verdeeldheden.

Dus werd dan eindelijk de rust in de Kolonie hersteld, en eenigen tijd bleef de vrede wel onderhouden. Doch terwijl deze verwoestende oorlog duurde, werd de volkplanting niet minder door burgertwisten geteisterd. De Regéring, of de Societeit van *Suriname*, verschilde met een aantal ingezetenen of planters over de huur der slaven, die aan de vestingwerken moesten arbeiden, over het aandeel der Regéring en der kolonisten in de betaling dier werken, en over andere punten van minder belang. De Gouverneur MAURICIUS was vooral ten doel aan de beschuldigingen eener sterke tegenpartij, welke ook een gedeelte der *Joden* (thans een *derde* der blankenbevolking) op hare zijde trok, terwijl de Gouverneur de meerderheid vóór zich had, waardoor die Natie, behalve over staatkundige onderwerpen, ook over andere zaken verschil bekwam, en door partijschap verscheurd werd (†). Daar deze geschillen alle de raderen van het Bestuur verlamden, deed de verheffing des Stadhouders WILLEM IV. de hoop geboren worden, dat de krachtdadige tusschenkomst van een geëerbiedigd Opperhoofd eindelijk eens aan de misbruiken, die gedurende de tweede Stadhouderlooze Regéring overal waren ingeslopen, een einde zou maken. Het was dan ook door 's Prinsen beschikking, dat de bovengemelde bezending krijgsvolk onder den Baron STÖRKE met Commissarissen van onderzoek naar

(*) HARTSINCK, II. D. bl. 790-813. LUZAC, bl. 199-206. STEDMAN, I. D. bl. 50-57.

(†) *Geschiedenis van Suriname*, bl. 125. 126.

de Kolonie gezonden werd, alwaar tevens (zoo als gelijktijdig in 't vaderland) eenige regéringsleden (Raden van Politie en Justitie) van hunne bediening werden ontflagen, door anderen vervangen, en de Gouverneur zelf opontboden. Wat de verdeeling der kosten betreft, zoo werd daarvan *één vierde* ten laste der *Sociëteit*, en *drie vierden* op rekening der kolonisten gebragt. Er werd een lastgeld op de *Nederlandsche* en *Engelsche* fchepen gelegd.

Aangeworvene manfchap in de Kolonie. Noodzakelijkheid van den vrede.

De 600 man, naar de Kolonie gezonden, werden door vermeerdering van inlandfche militie op 1200 gebragt, hetwelk dan ook de Negers ontzag inboezemde, en tot de achtervolgende bevrediging met hunne ftammen kan hebben bijgedragen. Het vertrek der uit *Nederland* gezondene troepen noodzaakte dus in 1759 tot eene nieuwe ligting van 600 man *militie*, die aan de ingezetenen op ruim twee tonnen gouds te ftaan kwamen, waarvan de verdeeling op nieuw tot gefchillen aanleiding gaf, en in 1762 erkenden *Directeuren* der Kolonie ronduit, dat eene nieuwe onverhoopte vredebreuk met de Boschnegers kosten zou veroorzaken, die de krachten der Kolonie te boven gaan, en dus haren ondergang ten gevolge zouden moeten hebben. Hieruit wordt dan de vernedering, die men zich jegens die weleer zoo verachte vijanden getroostte, en de blijdfchap over den vrede, gereedelijk verklaarbaar.

Bijlegging der gefchillen door de Prinfesfe Gouvernante.

De gewezen Gouverneur MAURICIUS, die op dezen vrede het meest van allen had aangedrongen, en door de kuiperijen zijner vijanden terug geroepen was, verantwoordde zich zoo fchitterend, dat de Hooge Raad hem niet alleen volkomen onfchuldig keurde, maar ook reden vond, om zijne befchuldi-

gers in regten te betrekken. Doch om de reeds verbitterde gemoederen niet nog meer te doen ontvlammen, werd de zaak met eene schâvergoeding aan den Gouverneur en eene algemeene vergiffenis bijgelegd. MAURICIUS, zijne eer gered ziende, leide in 1753 het Bestuur over *Suriname* neder, en om nu de tweedragt, althans over die vroegere veete, te smoren, werd eene verandering in de Regéring van *Suriname* gemaakt. Alle de Raden van bestuur, één uitgezonderd, werden van hunne posten ontslagen, en door de Prinsesse Gouvernante, weduwe van WILLEM IV. uit eene lijst, opgemaakt uit Directeuren *en eenige der voornaamste ingezetenen*, negen nieuwe Raadsleden benoemd. Voorts werd het verzoek van een aantal planters en ingezetenen van *Suriname*, aan de Staten Generaal ingediend, om meerder gezag des Raads, minder invloed van den Gouverneur op denzelven, de keuze van eenen (burgerlijken) Commandant door den Gouverneur uit eene lijst, door de Gemeente opgemaakt, en niet door de Sociëteit, en nog andere volksgezinde eischen bevattende, gedeeltelijk toegestemd, gedeeltelijk afgewezen. Doch een verzoek, om de *Joden* uit allen invloed op het Bestuur te wéren, werd stellig afgeslagen. Naar die uitspraak (20 Julij 1753) is sedert de Kolonie langen tijd bestuurd geworden (*).

Begin der Hypotheken in Suriname.

Ondertusschen hadden deze geschillen, de ontvlugting der *Marrons* (wier aantal men reeds op 25,000 begrootte), de kosten, welke derzelver beteugeling veroorzaakte, en de weelde, die sedert de komst van

(*) HARTSINCK, II. D. bl. 816-854. LUZAC, II. D. bl. 217-219.

den Baron STÖRKE en de Commisſarisſen des Prinſen in de Kolonie begonnen te heerſchen, dezelve in eenen zeer ongunſtigen toeſtand gebragt. Om dien te verhelpen, moest men zijne toevlugt nemen tot leeningen. *Amsterdam*, door gelukkigen handel verrijkt, had overvloed van gereed geld, en bood het de *Surinaamsche* planters aan tegen zes ten honderd. De Burgemeester DEUTZ was de eerſte, en werd door anderen weldra gevolgd. De kolonisten namen dit aanbod met gretigheid aan; zij namen groote ſommen op, waarvan de afloſſing in 20 jaren bepaald was, en zoo werden de *Westindische* Kolonien met ſchulden bezwaard, waaronder zij nog zuchten, of, na het geld te hebben verſpild, door wanbetaling hunne ſchuldeiſchers te leur ſtellen.

Toeſtand van Berbice.

De openzetting der Kolonie *Berbice* voor den algemeenen vrijen handel had gunſtige gevolgen voor dezelve. Van tijd tot tijd zetteden zich *Nederlanders* aldaar neêr; de landerijen rezen in waarde, en men begon dus aan verſterking dier volkplanting te denken, doch hiervan kwam niets. Men gunde de planters in 1734 nog over het loopende jaar vrijdom van lasten, en de vrije visſcherij in de rivieren *Berbice* en *Canjo*. In 1735 werd intusſchen de *eerste* Predikant, benevens mindere kerkelijke ambtenaren, aangeſteld; tot zoo lang hadden dus de volkplanters geene openbare Godsdienst gehad. Ook werd nu eerst bij het (zwakke en oude) fort eene *herberg* aangelegd. Nog had men hier geene *Marron*-Negers, die vernielende kwaal aller Kolonien met Zwarten, door het beſmettelijke voorbeeld, hetwelk zij aan de ſlaven gaven; men was met de nabij wonende *Indianen* in de beste verſtandhouding, en toch

verachterde de volkplanting, door een nalatig en verwaarloozend Bestuur. Het krijgswezen, de vestingwerken, de aanmoediging der planters, alles werd veronachtzaamd. Vergeefs deed de *Amsterdamsche* handelstand vertoogen daarover aan Directeuren, die maar al te veel naar die der W. I. Maatschappij, ten tijde van en na Graaf JOHAN MAURITS geleken; het mogt niet baten. De tijd werd met raadplegen doorgebragt. Een klein getal ongeoefende manschap, *soldaten* genoemd, maakte al de magt der volkplanting uit. Men achtte zich veilig. Het afloopen van plantaadjen door hare eigene Negers — wel is waar op verwijderde tijdstippen — in 1733, 1749, 1752, 1756 en 1759 — was niet in staat, de bestuurders uit hunnen doodslaap te wekken. De verschrikkelijke Negeropstand van 1763, waarover wij in het volgende Hoofdstuk zullen spreken, werd daartoe vereischt. Behalve de andere rampen werd *Berbice* in 1756 en 1757 ook door besmettelijke koortsen bezocht, die het grootste gedeelte der Blanken wegmaaiden.

De Kolonie *Essequebo* ligt geheel langs de rivier, mede *Berbice* genaamd, die zich tusschen de 5. en 6. Gr. N. B. en 40 Gr. W. L. van *Ferro* in zee stort, en digt bij haren mond (waarin het *Krabbeneiland* ligt, op hetwelk men een tijdlang voornemens was de vesting te stichten) de rivier *Canjo* ontvangt, waaraan mede eenige volkplantingen zijn aangelegd. Hare hoofdplaats was *Nieuw-Amsterdam*, in 1769 slechts een vlek van twintig huizen zonder orde, waaronder acht steenen en de *Luthersche* kerk; voorts het bouwvallige fort *Nassau*. Meer westwaarts loopt de rivier *Essequebo* (haar mond is op 6 Gr. 55 Min. Noorderbreedte) en ontvangt na-

Toestand van Essequebo.

bij haren uitloop de rivieren *Massarouny* en *Cajouny*, benevens verſcheidene kleinere. De breede mond heeft verſcheidene eilanden. Ten O. van dien zelfden mond loopt de ſtroom *Demerary* in zee. Volgens berigten, uit de volkplanting overgezonden, had een Raadsheer, PYPERSBERG, in 1746 bij het hoog opvaren der *Essequebo*, tusſchen hooge bergen eene piramide van gehouwen ſteen ontdekt, die de *Indianen* niet wilden naderen, voorgevende dat het eene woning van den *Jawahou* (*Duivel*) was. Het ſchijnt een gedenkſtuk hunner meer beſchaafde vaderen te zijn, waartoe ook de piramiden van *Mexico* behooren (*). Tusſchen de *Massarouny* en *Cajouny* zou ook het meir *Parima* gevonden worden, dat geheimzinnige water, door zoo vele fabelen opgeſmukt. De *Nederlanders* gevoelden wel genegenheid, om de oevers van dit meir, een zoo beroemd wonderland, te bezoeken, waartoe HARTSINCK zegt, dat geene Natie meer gelegenheid heeft, dan die de *Essequebo*-rivier in het bezit heeft, te meer, daar de *Nederlanders* hier, even als in *Berbice*, met de *Indianen* (de Natien der *Arowakken*, *Warounen* en *Acquewayen*) op den besten voet ſtonden, welke de *Spanjaarden* doodelijk haatten. Ondertusſchen werd

---

(*) HUMBOLDT heeft (zie onder anderen zijne *Ansichten der Natur*, ſ. 153.) niet alleen in *Mexico*, *Peru* en *Quito*, maar ook in de boschrijke ſtreken van den *Orinoco*, tusſchen den 4. en 5. Gr. N. B. blijken eener ondergegane beſchaving in *kolossale beelden*, in de rots gehouwen, ontdekt. Van de *piramide*, door onze landgenooten gezien, vind ik niets. Misſchien behoort zij tot dien zelfden kring van kunst en beſchaving, want ook de *Mexicanen* vereenigden piramidenbouw en beeldſchrift.

een *Nederlandsche* post, die 50 mijlen den ſtroom *Cajouny* op was aangelegd, en dus in de nabijheid van het grondgebied, waarop de *Spanjaarden* aanſpraak maken, door dezen afgeloopen, gelijk ook een togt naar *Parima* door eenige *Indianen* vruchteloos afliep. Van de *Essequebo* kan men voorts door eene reeks van kleine rivieren en meiren tot in den *Amazonen*-ſtroom komen, blijkens de reizen van eenen *Portugees*, DE SILVA ROSA en die van eenen *Duitscher*, HORSTMAN, welke langs dien weg binnen door, te water, uit en naar *Braziliё* zijn gekomen. Men hoopte aan deze rivier zilvermijnen te vinden, doch is in die verwachting teleurgeſteld. Maar aan de rivier *Sibarouna* is, volgens HARTSINCK, eene kristalmijn, en hooger op een in 1749 ontdekte vuurſpuwende berg. De hoofdplaats van *Essequebo* was het fort *Zelandia*.

Begin van den handel naar Demerary. Geſchillen over den vrijen handel naar Esſequebo en Demerary.

De rivier *Demerary* heeft wel zeven of negen watervallen, waar zij uit het gebergte te voorſchijn komt. Hare oevers zijn ongemeen vruchtbaar. In 1746 zettede zich het eerst ANDRIES PIETERSE, een inwoner van *Essequebo*, aan deze rivier neder en leide eene ſuikerplantaadje aan, na daartoe gedaan verzoek aan de Kamer *Zeeland* der *Westindische* Maatſchappij. Deze nieuwe Kolonie nam zoodanig toe, dat in 1769, drieëntwintig jaren na de eerſte vestiging, reeds *honderddertig* zoo ſuiker- als koffijplantaadjen aan de rivier *Demerary* waren. Daar, zoowel als in de oude Kolonie *Essequebo*, had men vele voordeelen boven *Suriname* en *Berbice*. De lucht was er friſcher, doordien ſpoedig de meeste boſchen geveld werden. Men kende er geene gevlugte Negers; de *Directie* ſtrekte niet meer tot bezwaar dan tot nut der Kolonie; men was niet door zware lasten

gedrukt, en men leefde in de allerbeste verſtandhouding met de *Indiaansche* inboorlingen. Daardoor, en vooral door den ſpoedigen aanwas der plantaadjen aan de nog tot *Essequebo* behoorende *Demerary*, ontſtond in *Holland* het verlangen tot eene vrije vaart naar die zoo veelbelovende gewesten, waar men eindelijk door ondervinding zag, dat de landbouw de ware goudmijn was, nadat men eerst naar goud en zilver te vergeefs in de bergen gezocht had. De Vergadering van *Tienen* of de uitvoerende Magt der W. I. Maatſchappij verzocht dus in 1750 aan alle de Kamers dier Maatſchappij, de vaart en handel op *Essequebo* voor alle ingezetenen van den Staat vrij te ſtellen. Hiertegen kwam *Zeeland* op, en bepleitte het regt dier Provincie, met bijvoeging, dat de volſtrekte openſtelling dadelijk allen handel van *Middelburg* en *Vlissingen* naar *Amsterdam* zou overbrengen. Zoo doende, wilden de *Zeeuwen* zelfs een *Monopolie* tegen hunne mede-ingezetenen van hetzelfde Gemeenebest ſtaande houden. De Kamer *Zeeland* van de W. I. Maatſchappij bragt hare klagten bij de *Staten van Zeeland* in, die het verſchil naar de Vergadering der Staten Generaal overbragten. Men trad in onderhandeling, doch kon elkander niet verſtaan. De zaak bleef ſlepende tot 1770, gelijk wij naderhand zien zullen.

Vrije vaart op de W. I. eilanden en de kust van Guinea.

De vaart op *Curaçao* en de bijgelegene eilanden, op *St. Eustatius*, *Saba* en *St. Martin*, bleef aan alle *Nederlandsche* ingezetenen vrij. Ook werd, bij de vernieuwing van het octrooi der W. I. Maatſchappij in 1730, de vaart op de kust van *Guinea* grootendeels, en bij beſluit van 1734, geheel vrijgeſteld. Zekerlijk nog ſlechts ſlaauwe beginſelen

eener vrije vaart, maar toch altijd beginſelen (*).

Opſtand der ſlaven in Esſequebo.

Hoewel de ſlaven in *Essequebo* beter dan in andere volkplantingen werden behandeld, vernam men toch ſomtijds van opſtanden op de plantaadjen, die dan gewoonlijk met de ijsſelijkſte ſtrafoefeningen werden gewroken. Dus beſloten, in het ook voor *Suriname* zoo noodlottige jaar 1731, de ſlaven der W. I. Maatſchappij, over zeker verſchil van tabak met den kuiper, de plantaadje *Poelwijk* af te loopen. Vier blanken op dezelve werden gedood, en de Negers moeten met de hoofden gekaatst hebben. Zonder de trouw van eenen (waarſchijnlijk zwarten) huisjongen zou de Directeur ook in zijn verderf geloopen zijn; nu werd hij gewaarſchuwd, begaf zich naar het fort, en bedwong de ſlaven door middel van krijgsvolk. De hoofdaanlegger werd gegrepen, en met een klein vuur levendig verbrand; hij ſtierf met eene koelbloedigheid, die bij de blanken voor *halstarrigheid* gold, doch die zijne landgenooten zekerlijk *heldenmoed* zullen genoemd hebben. In 1738 ontvloden veertig *Kreolen*-ſlaven, en vestigden zich op een eiland der rivier *Cajouan*, van waar zij de ſtoutheid hadden den Gouverneur door eenige *Indianen* te doen zeggen, dat: *indien hij hen wilde terug hebben, hij met alle zijne manschap, ja met geheel Holland, hen maar moest komen halen, en dat zij hem niet vreesden.* De Gouverneur, van zijne zwakheid en de ſterkte des eilands bewust, zond zekeren *Mulat*, PIETER TOLLENAAR, om met hen in onderhandeling te treden, eer zij door meer andere ſlaven verſterkt werden. Het geluk-

(*) HARTSINCK, I. D. bl. 227–271. 277–284. 285. 360–368. LUZAC, II. D. bl. 237–240. 247–255.

te hen; zij werden voor vrije lieden erkend, onder die voorwaarde echter, dat zij beurtelings maand om maand voor zich zelv' en voor de Maatſchappij zouden arbeiden. Zij bleven aldaar vijftien jaren, en huwden met *Indiaansche* vrouwen, opdat hunne kinderen niet weder tot ſlavernij zouden vervallen. Echter verminderden zij van tijd tot tijd. Naderhand werd nog een *Engelschman*, omdat hij twee ſlaven wilde verkoopen, door zijne Negers vermoord, en het lijk in het bosch onder bladeren verborgen. Eene onwillekeurige ijzing van eenen *Indiaan* deed het lijk aldaar vinden, waarop een der moordenaars, die beleden had, ook den dood zijner meesteres te hebben bedoeld, weder veroordeeld werd, om met gloeijende tangen genepen en vervolgens langzaam verbrand te worden. Dergelijke doodſtraffen waren dus geene zeldzaamheid in de Koloniën! En de beleedigde vrouwen vroegen den regter niet om verzachting van zulk een afgrijsſelijk vonnis! Naderhand vernam men, dat deze twee Negers om halsmisdaden reeds in de *Engelsche* Kolonie *Barbados* teregt geſtaan hadden, doch van de galg vrijgekocht waren, weshalve men beſloot, voortaan geene ſlaven van de *Engelsche* volkplantingen meer toe te laten, dan met eene echte verklaring, dat zij om geene halsmisdaden in handen van het geregt waren geweest (*).

(*) HARTSINCK, I. D. bl. 271-274.

HOOFDSTUK III.

Van den vrede op Java *in* 1755 *en in* Suriname *in* 1762 *tot op den Engelschen oorlog van* 1780.

Het tijdvak, 't welk wij thans intreden, was over 't algemeen vreedzaam, maar nogtans niet zonder beroeringen; de oorlogen op *Ceylon*, en de slavenopstand in *Berbice* en *Suriname* waren vrij hevig. Het mag echter een tijd van welvaart genoemd worden in vergelijking van het volgende, waarin één schok van buiten genoegzaam was om het kunstige gebouw van den schijnbaren bloei, dien de *Oostindische* Maatschappij genoot, om verre te werpen. Deze schok kwam ons van eene zijde, van welke wij dien niet hadden mogen verwachten, hoezeer ook DU BOIS reeds in 1760 inzag, dat de natuurlijke vrienden en bondgenooten der Republiek (de *Engelschen*) hare ergste mededingers waren. Doch hij vleide zich toen nog, dat de redenen van hooge staatkunde zouden zegevieren over de handelsbelangen (*), niet inziende, dat het juist die handelsbelangen zijn, die in den nieuweren tijd de staatkunde wijzigen. Met den aanvang van het tegenwoordige tijdvak bekwam *Engeland* juist die magt in *Indië*, welke hetzelve in staat stelde, de onze eerst in 1781, en naderhand in 1795 en 1811 volkomen te verpletteren. Wij moeten dit een weinig nader ontwikkelen. Vergrooting der Engelsche magt in Hindostan.

Op het voorbeeld der *Nederlandsche* had ook *Engeland* eene *Oostindische* Maatschappij opgerigt, die

(*) DU BOIS, p. 350.

Verval des Rijks van den grooten Mogol. Oorlog der Britten en Franſchen.

echter vóór de tweede helft der achttiende Eeuw hare mededingſter noch in uitgebreidheid van magt, noch van handelsbetrekkingen evenaarde. In *Malabaar* bezat zij *Bombay*, eene bezitting, die weleer KAREL II. als huwelijksgift van zijnen ſchoonvader, den Koning van *Portugal*, had bekomen, voorts op de kust van *Coromandèl* de ſtad *Madras*, in *Bengale* het fort *William* bij *Calcutta*, op *Sumatra's* Westkust het fort *Marlborough* bij *Benkoelen* en eenige kleinere posten. Doch buitendien had zij ſlechts faktorijen of kantoren in onderſcheidene gedeelten van *Indië*, vooral echter in *Indostan*, uit hoofde der mededinging van de magtiger *Nederlandsche* Maatſchappij in den *Indischen Archipel*. Het was echter de *Britten* nog niet vergeten, dat zij eenmaal op het punt geweest waren, den *Nederlanderen* het heerlijke *Java* te ontrukken, en dat dezen hen door eene, op zijn best genomen geſtrenge, regtsoefening uit *Amboina*, het land der kruidnagelen, hadden verdreven. Doch men ſtelde deze bedenkingen tot gelegener tijd uit, en bepaalde zich thans alleenlijk, om van de omſtandigheden in westelijk *Indië* gebruik te maken. Sedert den dood van den grooten AURENG ZEB was namelijk de magt van het *Mogolsche* Rijk diep gezonken. Burgeroorlogen, troonsomwentelingen en Vorstenmoorden volgden elkander met eene ontzettende ſnelheid, waarvan wij, ook in betrekking tot onze Maatſchappij, ſtalen gezien hebben (*). Doch eerst de vernielende togt van den *Perzischen Schach* NADIR (voorheen KOULI *Khan* getiteld), die *Delhi* innam, uitplunderde en bijna uitmoordde, beſliste

(*) II. D. bl. 344. 345.

den val der magt van den grooten *Mogol.* Door deze gemakkelijke verovering was het geheim zijner zwakheid verraden, en nu ſcheurden niet alleen de *Maratten* (*) en *Sieks*, maar ook de Koning van *Kandahar* geheele ſtukken van zijn Rijk af; en de landvoogden verklaarden zich onafhankelijk. De magtigſten derzelven waren de *Soubadârs* of Onderkoningen van *Dekan* (het westelijke ſchiereiland, die den *Nabob* of landvoogd van *Carnatica* onder zich hadden) en van *Bengale.* Naarmate der verzwakking van het Keizerlijke gezag deed zich de invloed der *Europeërs* meer gelden. Twee volken betwistten elkander hier het overwigt; de *Franschen*, meesters van *Pondichery*, en de *Engelschen*, bezitters van *Madras* of *Madraspatnam.* De vrede, te *Aken* in 1748 geſloten, herſtelde de rust in *Indië* voor de beide mededingende Natiën niet. Beiden onderſteunden elk eenen mededinger naar het gebied van *Carnatica*, een der beste en vruchtbaarſte gedeelten des westelijken ſchiereilands, op de kust van *Coromandèl.* Dus werd de oorlog hier voortgezet, doch geenszins ten voordeele der *Engelschen*, boven welke de bekwame, reeds vroeger genoemde DUPLEIX, vele voordeelen genoot. Hij maakte een zeer ſchrander gebruik van den titel van *Nabob*, hem door den grooten *Mogol* als een bloot eerbewijs geſchonken, en verwierf daarbij het wettig bevel over 4500 man *Mongoolsche* of *Mohammedaansche* ruiterij. Ook waren de *Fransche* wapenen in den oorlog gelukkig geweest. Het was hun gelukt, *Madras* in te nemen,

(*) Een ſtam der *Hindoes*, dapperder dan de overigen en vooral geducht door zijne ruiterij.

en de *Engelschen* moesten het beleg van *Pondichery* opbreken.

De Engelschen veroveren Bengale.

Doch de oorlog ſtrekte zich ook in 't noordoosten des lands uit. Hier is het vruchtbaarſte gedeelte des toenmaligen *Mongoolschen* Rijks, *Bengale*, door den *Ganges*, gelijk *Egypte* door den *Nijl* beſproeid; het middelpunt der *Hindoesche* godsdienstleer en beſchaving, waar het heilige *Benares*, het *Indische Athene*, verrijst. Meer naar den zeekant toe hadden ook de *Nederlanders*, gelijk wij zagen, aanzienlijke bezittingen en faktorijen, onder welke vooral *Patna* wegens de *opium* en ſalpeter, *Chinsoura* en *Cassimbazaar* wegens de lijnwaden en zijde belangrijk waren. De *Soubadâr* van dit land, in 1756 met de *Engelschen* twist bekomen hebbende, had fort *William* bemagtigd, en een aantal *Engelschen* op eene barbaarſche wijze in het zoogenaamde *zwarte hol* door gebrek aan verſche lucht een' langzamen dood doen ſterven. Hiertegen nu rustten de *Britten* eene onderneming uit onder den bekwamen en dapperen CLIVE, en het gelukte hun niet alleen volkomen wraak te nemen, maar ook den *Soubadâr* geheel te verdrijven en zich meester van *Bengale* te maken. De ſlag van *Plassey* in 1757 verſchafte den *Engelschen* dit heerlijke Koningrijk, hetwelk zij ſedert wel onder den naam van een' of anderen *Mohammedaanschen* Vorst, dien *zij instelden* (*), maar daarom niet minder wezenlijk, in bezit hadden (†).

(*) De eerſte was DJAFIR ALI *Khan*.

(†) Zie *l'Anglais aux Indes*, *d'après* ORME, *par* ARCHENHOLTZ, T. I. p. 46–49. GROSE, *Voyage to the East Indies*, Lond. 1772, *Introd.* p. IV. etc. p. 236–267. „In omtrent „veertien dagen," zegt laatstgenoemde, „werd dus eene

Alsdus was dan *Bengale* uit de handen der *Mongoolsche* Vorsten of die hunner Stadhouders, in het wezen der zaak, in die van onze mededingers overgegaan. De *Nederlandsche* Regéring was op dit oogenblik in den oorlog, die ook weder in *Europa* tusſchen *Engeland* en *Frankrijk* gevoerd werd, onzijdig. Zij had, gelijk wij boven gezien hebben, reden van klagen gehad over de willekeurige handelwijze der *Franschen* ten haren aanzien, vooral in *Coromandèl* en in het opbrengen harer ſchepen; doch zij vreesde nog meer eene *duurzame* bezitting door de *Britten*, die nu den handel der *Nederlanders* geheel konden belemmeren, en ook het voornemen daartoe maar al te duidelijk aan den dag leiden. Men moest dus de *Nederlandsche* bezittingen in *Bengale*, die zoo veel voordeel gaven, beſchermen, en daarom

Belang der Nederlanders in Bengale. Vrees voor de Engelſche heerſchappij aldaar. Toebereidſelen tot eenen togt derwaarts.

„volledige omwenteling tot ſtand gebragt in eenen grooten „en welbevolkten Staat, waardoor de *Franschen* geheel uit „*Bengalen* en alle deszelfs toebehoorende landen werden „verdreven, en door de *Engelsche* O. I. Maatſchappij meer „wezenlijk voordeel behaald met weinig volk en in een' „korten veldtogt, dan door gekroonde Hoofden en magtige „legers in die bloedige oorlogen geſchied is, die aan *Europa* het beste bloed hebben afgetapt. Is het niet verbazend, dat de Regéring van een Koningrijk, *bijna zoo groot* „*als Europa*" (hier ſchijnt de *Engelschman* de toekomſtige grootheid van *Britsch-Indië profetisch* voor den geest gehad te hebben), „hetwelk voor geen Rijk in vruchtbaarheid behoeft te wijken, velen in den handel overtreft, en voor „weinig landen in bevolking onderdoet, zoo ſpoedig voor „zulk eene hand vol volks heeft moeten wijken! Maar die „ſoldaten waren *Engelschen* en hun aanvoerder was een CLIVE, die den roem van ALEXANDER *den Grooten* overtrof." GROSE, p. 263. Men ziet uit deze grootſpraak, hoe belangrijk de *Engelschen* destijds *Bengalen* achtten.

werd tot eene groote onderneming befloten. Men had geheime verftandhouding geopend met verfcheidene *Indische* Grooten, zelfs met den nieuwen door de *Engelschen* aangeftelden *Mongoolschen* Prins te *Patna*, en den nieuwen *Soubadâr* (de onzen noemen hem altijd *Nabob* of *Nawab*), die de *Engelsche* heerfchappij reeds moede was, en met zijnen zoon; men had alle de middelen bij de hand genomen (zeggen onze berigten), om onze regten te handhaven, zonder met de *Engelschen* te breken of de onzijdigheid te fchenden. In den zomer van 1759 werd de *Engelsche* Regéring in *Bengale* van onze wapening verwittigd; zij ontbood terftond troepen uit *Golconda* en *Madras*. Ook moest de nieuwe Onderkoning dadelijk een bevelfchrift aan de *Hollandsche* faktorij uitvaardigen, dat geene troepen of fchepen (buiten het heerfchende volk) in het Rijk zouden worden toegelaten. De *Engelschen* werden ook, kwanswijs door den Heer des lands, om hulp tegen elken aanval verzocht, en zij waren menschlievend genoeg om die hulp te verleenen!

Ontwerp der Nederlanders. Hunne verftandhouding.

Het ontwerp der *Hollanders* was zekerlijk ftout. Men vernam, dat de oude *Nabob* zeer in minachting was, en daarentegen de zoon willens, om, met opoffering van zijn' vader, het *Engelsche* juk af te fchudden. Daar nu de overmagt der *Nederlanders* in *Bengale* aanmerkelijk gefnuikt was, befloot men zich van dit middel te bedienen, „om" (zoo als de geheime *instructie* luidde) „den *Engelschen* hunne „brutaliteiten te verleeren of betaald te zetten, en „onze regten en privilegien *te herkrijgen*, *door de* „*zending eener versterking naar de West van In*„*dië*." Men hoopte op onderfteuning der ingezetenen, vermits de *Engelschen* eensdeels zwak waren,

en andersdeels hunne bitsheid niet langer kon geduld worden. De Directeur BISDOM bekwam het opperbevel over de te zenden krijgsmagt, of, bij deszelfs vereischte tegenwoordigheid op het hoofdkantoor, de tweede in rang, VERNET. Doch BISDOM begon te duchten, dat de aangeknoopte verſtandhoudingen ſlechts het gevolg eener geheime leuze van de *Engelschen* waren, om onze bedoelingen in *Indiën* uit te vorſchen. De onderhandeling met den zoon des *Nabobs* werd dus afgebroken. Men verzocht echter dadelijk om eene krijgsmagt van 2000 man, daar een ander plan, aan de Regéring voorgeſteld, wel niet genoegzaam zou zijn om eene ſchitterende voldoening te nemen, noch den Vorst te noodzaken tot herſtelling der voorregten aan de *Hollanders*, maar wel om de gedreigde *verdrijving* der *Hollanders* uit *Bengale* voor te komen, en onze ſchepen ongehinderd te doen vertrekken. — Doch de weifeling van den *Nabob* of *Soubadâr*, die zich met zijn' zoon ſcheen verzoend te hebben, en daarbij de terugtogt van den zoon des grooten *Mogols*, die de regten van zijnen vader op *Bengale* ſcheen te willen verdedigen, maar door de *Engelschen*, met den *Nabob* vereenigd, van voor *Patna* terug gedreven was, deden BISDOM nu 4000 man noodig achten, om de onderneming op *Bengale* tot ſtand te brengen, den Prins tot het hervatten van den aanval over te halen, en dus de vorige regten benevens het bezit van den verſterkten post *Bankibazaar* te verkrijgen. VERNET daarentegen had nog al denkbeeld op de vereeniging met den *Nabob*, van wien hij dacht, dat hij zich, zoodra eene *Hollandsche* vloot voor den *Ganges* verſcheen, vóór ons verklaren zou. *Bankibazaar* te bezetten kwam

hem wegens de nabijheid der *Engelschen* ondoenlijk, en eene vereeniging met de *Franschen*, waartoe BISDOM neigde, even gevaarlijk voor als met hunne mededingers; doch hij was het volkomen met BISDOM eens, dat men niet minder dan 4000 man tot de onderneming behoefde. VERNET zag over 't algemeen eenen vijand als CLIVE voor veel gevaarlijker aan, dan BISDOM zulks deed, en een geheim gesprek met den *Soubadâr* versterkte hem in dit denkbeeld. Deze verlangde namelijk zeer naar de overkomst van *Hollandsche* troepen, om zich te bevrijden, zeggende, *dat thans zijne handen gebonden waren*, maar dat hij zelf wel genoodzaakt zou wezen, tot het plan der *Engelschen* mede te werken, om de *Hollanders*, even als de *Franschen*, het land uit te drijven, hoewel zulks, door het alsdan gevestigde *Monopolie* der *Britten*, zijn ondergang zijn zou. Ondertusschen had hij, in de hoop, dat de *Nederlanders* spoedig zouden opdagen, zijne reis tot de *Engelschen* naar *Calcutta* uitgesteld. Doch de vertraagde komst der schepen deed alle die ontwerpen in duigen vallen, en de Vorst was genoodzaakt, na lang dralen, en na een' zeer ernstigen brief van CLIVE te hebben bekomen, zich op den 2den October 1759 naar *Calcutta* te begeven, alwaar hij geheel in de magt der *Engelschen* was, die zich van zijnen naam tot alles bedienen konden. Eindelijk kwamen de schepen op het oogenblik des vertreks van den *Nabob*, en deze omstandigheid besliste het lot van *Bengale*.

Togt van Roussél naar Bengale.

Reeds den 15den Junij was de Luitenant Kolonel ROUSSÉL, een *Franschman* van geboorte, met deze onderneming belast, aan boord van 't schip *de Eendragt* gegaan, en had te *Bantam* omtrent 200 *Eu-*

ropische ſoldaten aan boord genomen, die echter meestal uit ſlecht geoefende en jammerlijk uitgeruste manſchap beſtonden. Op den tweeden dag verwijderde zich het ſchip *Visvliet* van de vloot, hetwelk (volgens ROUSSÉL) bijna de geheele onderneming deed mislukken. Zij worſtelden onder weg met veel tegenſpoed, hadden zware misgisſingen van het kompas, kwamen den 29ſten Julij eerst bij *Ceylon*, en wierpen den 8ſten Augustus het anker ter reede van *Negapatnam*. Hier moest men de troepen kleeden. Ondertusſchen kwamen er vijftien *Engelsche* oorlogſchepen aan de reede; doch niettemin nam het *Hollandsche* ſmaldeel, uit acht ſchepen beſtaande, eene vaste houding aan, en zette den 13den koers naar *Bengale*, waar men den 21ſten aankwam (het ſchip *Visvliet* bevond zich daar reeds ſedert lang), doch door een' zwaren ſtorm werd beloopen. Dan nog meer dan die ſtorm benadeelde de beſluiteloosheid van het Beſtuur te *Chinsoura* (*) de onderneming, hetwelk den Luitenant Kolonel, in weêrwil van deszelfs dringende aanzoeken, drie weken lang in den mond van den *Ganges* naar bevelen deed wachten, terwijl de *Engelsche* ſcheepsmagt om de *Hollanders* heen dagelijks vermeerderde, en alle pogingen (doch vruchteloos) aanwendde, om de *Hollandsche* zeelieden tot hare dienst uit te lokken. Dezen leden intusſchen door ziekte, ten gevolge der

(*) Hoofdplaats der *Hollanders* in *Bengale*. De geest der achttiende Eeuw, de geest van laauwheid en onverſchilligheid, heerschte maar al te veel in deze geheele onderneming. In de zeventiende zou men wel anders te werk gegaan zijn, en de reuzenmagt der *Engelschen* in de beginſelen hebben geſmoord.

ophooping in de fchepen. De komst van den onderbevelhebber VERNET te *Chinsoura* deed de *Hollanders* hoop fcheppen, om eindelijk eens uit dezen halfflachtigen toeftand tusfchen vrede en oorlog te worden gered, doch vergeefs. Men deed aan de manfchap een gefchenk van de monteringen, die zij in *Coromandèl* hadden bekomen!

Verdedigingsmiddelen der Engelfchen.

Drie ontwerpen werden gemaakt, het eerfte om het fort *Maka Tanna* (*) te overrompelen, het tweede om over land, en het derde om langs een' korteren maar thans overftroomden weg naar *Chinsoura* te trekken. Daar het eerfte en derde plan ondoenlijk gekeurd werden, zoo fchoot alleen het tweede over. De *Engelschen* verfterkten middelerwijl *Tanna* en het daar tegen over liggende *Maha Tanna*, welke beide forten volkomen den *Ganges*, die hier flechts een kanonfchot breed is, beftreken. Zij verfterkten tevens *Calcutta* of fort *William* met nog 28 ftukken gefchut. Bij *Tanna*, aan de overzijde, lag de bloem der *Engelsche* magt, die uit 240 man *Europisch* voetvolk, 80 *artilleristen* en 1200 *Sipayers* of *Indisch* krijgsvolk beftond. CLIVE was beurtelings overal; HOLWELL voerde bevel te *Calcutta*. Het eeuwige dralen had den kostbaren tijd voor de *Hollanders* doen verloren gaan, gelijk de Luitenant Kolonel ROUSSÉL ook opmerkte. Ook moesten alle *Hollandsche* fchepen, die de rivier opzeilen wilden, bij de *Engelsche* batterijen aanleggen.

Bij de *Hollanders* was intusfchen aan alles gebrek, zoowel aan lastdieren, wagens en verdere middelen

(*) Waarfchijnlijk *Maha-Tanna* of *Groot-Tanna*, tegen over het fort *Tanna* aan den *Ganges*. GROSE noemt dit fort altijd *Charnoe*.

tot vervoer te land, als aan vaartuigen om den togt naar *Chinsoura* te water te doen op den *Ganges*. Men maakte zich intusschen gereed tot den aanval op *Maka Tanna*, alsmede om de *Engelsche* schepen benedenwaarts de rivier aan te vallen. Doch men kwam tot geen besluit; de *Engelschen* zeilden de *Nederlanders* voorbij, en dekten het gevreesde fort. Men besloot dus nu te lande, de *Engelschen* voorbij, naar *Chinsoura* te trekken; doch de wegen waren zeer slecht; de *Engelschen* vuurden (volgens onze berigten) op de *Hollandsche* troepen, en de *Maleijers* wierpen zich voorover in den modder, zoodat zij met stokslagen moesten opgerigt worden. De gidsen verliepen; er was noch voor bespieders noch voor levensmiddelen gezorgd, de wegen werden bijkans ongangbaar, de inwoners vloden genoegzaam uit alle dorpen (op last van den *Nabob*, die de *Britten* gehoorzamen moest); de *Nederlanders* waren intusschen door gebrek en vermoeidheid bijna buiten staat om te vechten, en nu kwam eene *Engelsche* oorlogsmagt, rijkelijk van alles voorzien, en, gelijk de *Hollanders* zelv' erkennen, eene betere krijgstucht houdende, en door een' krijgsman als CLIVE aangevoerd, op hen af.

Treurige togt der Hollanders te lande.

Volgens de *Engelsche* berigten hadden de *Nederlanders* de vijandelijkheden begonnen, door de schepen beneden op de rivier, zeven in getal, te nemen, en al het scheepsvolk krijgsgevangen te maken; voorts in *Fulta* en *Raspoer* de *Engelsche* vlaggen weg te nemen, de huizen te verbranden, en de goederen te vernielen (*). Daarop namen de *Engelschen Barnagore*,

Begin der vijandelijkheden. Nederlaag der Hollanders op de Ganges.

(*) Het *Hollandsch officieel Rapport* van Kolonel ROUSSÉL

waar zij de *Engelsche* vlag hijschten, hetgeen de *Nederlanders* om voldoening deed vragen. De *Engelschen* eischten die op hunne beurt voor de genomene schepen en goederen. Dit alles eindigde in eenen aanval op de zeven *Hollandsche* schepen (de *Visyliet* lag te *Chinsoura*), bestaande in de *Vlissingen*, *Bleiswijk*, *Welgelegen* en *de Prinses van Oranje* elk van 36 stukken, de *Elizabeth-Dorothea* en *Wereld*, elk van 26, en de *Mossel* van 16 stukken. De *Engelschen* hadden er slechts drie, maar veel grootere; twee der kleinere *Hollandsche* schepen moesten de kabels kappen, een werd aan land gedreven, en de vier groote moesten zich na twee uren vechtens aan de *Engelschen* overgeven, die intusschen door twee linieschepen versterkt waren. De *Hollandsche* Commandeur had 30 dooden en even zoo vele gekwetsten, alle de schepen te zamen wel honderd; het *Engelsche* schip, de *Hertog van Dorset*, was bijna als eene zeef doorboord met wel negentig schoten; maar de *Engelschen* beroemden zich geen' man verloren te hebben. De *Hollandsche* troepen werden gevankelijk naar *Chinsoura* gebragt.

Nederlaag der Hollanders te lande.

Ondertusschen had de *Hollandsche* bezetting van *Chinsoura* eenen uitval gedaan, zekerlijk om zich met de te lande aannaderende troepen te vereenigen, doch was door den Kolonel FORDES, die, vol-

---

maakt hiervan geen gewag; integendeel zegt het, dat men de *Engelsche* schepen door liet tegen het gevoelen van den Kolonel; ééne zinsnede nogtans is er in dat Rapport, welke het *Engelsche* schijnt te bevestigen, zeggende: *de Heer Commissaris, de kleine vaartuigen hebbende laten wegnemen, moest men ook de groote met kracht en geweld vermeesteren* (vermeesterd hebben).

gens berigten van onze zijde, 400 *Europeanen* en 2000 *Sipayers* (volgens de *Engelschen* 370 *Europeanen* en flechts 800 *Sipayers*) onder zich had, met verlies van verfcheidene kanonnen en wel 40 man teruggeflagen. Nu bleef nog de afgematte en ontmoedigde troep van den Luitenant Kolonel ROUSSÉL over, wiens fterkte door de *Engelschen* op 700 *Europeanen* en even zoo vele *Maleijers* wordt opgegeven. Tegen dezen trok FORDES nu op, rijkelijk met welbediend gefchut voorzien. ROUSSÉL was in eenen voor een' braven krijgsman zeer treurigen toeftand. Hij had zijne manfchap, flechts met karabijnen en eenige granaten gewapend, den togt te lande doen ondernemen; eensdeels omdat de kanonnen toch ftellig geene mijl verder den trein in die modderige oorden zouden hebben kunnen volgen, anderdeels omdat hij zich vleide, dat de inboorlingen, het *Engelsche* juk moede, den *Hollanders* de handen zouden bieden om zich te bevrijden. Doch in plaats hiervan waren alle gidfen en befpieders — die zij dan nog, hoe fchaars ook, meenden te hebben — door de *Engelschen* omgekocht, die op zulk eene wijze van alle brieven en bevelen, door den Raad aan de troepen gezonden, werden verwittigd. Nogtans befloot ROUSSÉL niet terug te trekken (hetwelk zijne troepen aan vernietiging, althans aan geheele verftrooijing en ftuksgewijze gevangenneming, zou hebben blootgefteld), maar moedig den ftrijd te wagen, hoezeer ook alles een' ongunftigen uitflag voorfpelde. Het gevecht was kort, maar hevig; nadat echter de *Nederlanders* door de meeste *Maleijers* verlaten waren, moesten zij, van alle kanten omfingeld, en letterlijk magteloos, daarenboven bij den overtogt van eene gracht

eenigzins in wanorde geraakt, de wapenen neêrleggen. Honderdtwintig *Europeanen* en tweehonderd *Maleijers* (*Bougineezen*) waren gefneuveld, honderdvijftig gekwetst, en tweehonderdvijftig *Europeanen*, waaronder de Luitenant Kolonel, werden gevangen. De *Engelschen* geven hun verlies niet op, hetwelk dus wel aanmerkelijk zal geweest zijn. Nu legerde zich de Kolonel FORDES voor *Chinsoura* en wachtte nadere bevelen af. De *Hollanders* verzochten om een' wapenftilftand, die dadelijk toegeftaan werd, en men kwam fpoedig tot eene overeenkomst.

Overeenkomst tusfchen de Hollanders en Engelfchen.

De *Engelschen* eischten volledige voldoening voor de fchending der *Engelsche* vlag, voor het *ophouden* van *Britsche* fchepen aan den mond van den *Ganges* en andere gepleegde vijandelijkheden, en teruggave of vergoeding voor de genomene fchepen, goederen en krijgsbehoeften. De *Hollandsche* Regéring antwoordde, dat al hetgeen in den mond der rivier gedaan was, buiten haar weten, en door misverftand harer bevelen had plaats gehad, dat het voorts hard zou zijn, daar de *Hollanders* reeds zoo vele fchade hadden geleden, nog op vergoeding te dringen; men zou echter 't geen nog van de genomene fchepen en goederen in wezen was, terug geven. Van hunne zijde eischten de *Hollanders*, dat de *Engelschen* door hunnen invloed op den *Nabob* dezen beletten zouden, hen te benadeelen; – het voorgevallene moest in vergetelheid gefteld, en de oude vrede en vriendfchap weder aangekweekt worden; – dat men de *Nederlandsche* genomene troepen niet als krijgsgevangenen zou befchouwen; dat men aan weerszijde de fchepen en vaartuigen zou vrijgeven; dat de *Hollandsche* bezittingen in *Bengale* niet zouden gemoeid worden.

Men zou dit verdrag aan weerszijde *bekrachtigen* (*ratificeren*) en onderling *waarborgen*. Hierop werd geantwoord: Dat de *Britsche* Regéring reeds hare goede dienften bij den *Nazim* (dus noemden zij den *Nabob*) had aangewend om hem tot den terugtogt te bewegen, doch dat een verdrag met denzelven, *'t geen de Hollanders sluiten moesten*, geenszins met deze overeenkomst, met de *Britten* alleen, moest vermengd worden. (Men trachtte namelijk het denkbeeld van deszelfs *onafhankelijkheid*, zoo veel mogelijk, ftaande te houden.) De herftelling der vriendfchap tusfchen de beide Maatfchappijen zou van de voortduring dier vriendfchap tusfchen de *Souvereinen* in *Europa* afhangen. De *Hollandsche* Officieren en troepen zouden niet als krijgsgevangenen der *Engelschen*, maar van den *Nazim* worden aangemerkt, en ook, terftond na de fluiting des verdrags met dien Vorst, in vrijheid gefteld worden. De *ware* voorregten der *Hollanders* in *Bengale* waren door de *Engelschen* nooit aangerand, en zouden het nimmer worden. Men zou de *Hollandsche* fchepen teruggeven, zoodra aan *de eischen der Engelschen zou voldaan zijn*. De bekrachtiging werd vergund, doch in de waarborging zag men geene noodzakelijkheid (*).

(*) Een naauwkeurig verflag dezer mislukte onderneming vindt men in de *Boeken van Batavia der Ned. O. I. C.* 1761 No. 1. fol. 129-169. (*Ordres der Regering omtrent deze secrete Expeditie, en genomene maatregelen der Ministers*) 170-210. (*Bijlagen tot dat verhaal*) en 211-228. *Rapport van den Lt. Kolonel* ROUSSÉL *nopens de vermelde Expeditie d.* 17 *Julij* 1760, ook *fol.* 64. 65. Van de *Engelsche* zijde: GROSE's *Voyage to the East Indies*, Lond. 1772, p. 364-384., waarbij ook gebruikt is een verflag aan de Staten Generaal, ten gevolge der klagten van den *Engelschen* gezant YORKE.

De *Engelschen* eischten naderhand 100,000 ropijen (125,000 guldens) voor schâvergoeding. Doch de *Indische* Regéring weigerde dit verdrag, als door geweld afgeperst, te bekrachtigen.

Overeenkomst tusschen de Hollanders en den Nabob. De Bengaalsche faktorij moet ontwapend worden.

Dus eindigde deze onderneming, en bevestigde de *Engelschen* nog meer in het bezit van *Bengale.* Eerlang moest men ook met den *Nabob*, hunnen afhangeling, een verdrag sluiten, waarbij op de volgende voorwaarden de vorige handelsvrijheden werden hersteld: Dat de *Nederlanders* alle *Europeanen* en *Maleijers*, onlangs overgekomen, terugzenden, en alle buitengewoon aangeworvene manschappen afdanken, *nooit meerdere troepen naar Bengale brengen*, en niet meer dan honderdvijfentwintig *Europische* soldaten in de faktorijen van *Bengale*, *Patna* of *Ballasoer* in dienst houden; voorts *vreedzaam* hunnen handel voortzetten, en, indien hieromtrent eenig verschil mogt vallen, bij den *Nabob* daaromtrent herstel verzoeken zouden. Dus was de afhangeling, de leenman der *Engelschen*, als scheidsman der geschillen met die Natie erkend! Ook beklaagden zich de *Nederlandsche* Directeur en Raad te *Hougly* daarover ten sterkste, en schreven deze geheele gedwongene overeenkomst aan de *Engelschen* toe, die den *geheelen Bengaalschen* handel hadden willen tot zich trekken, en daartoe de *Nederlandsche* Maatschappij van de middelen berooven, om hunne bezittingen en handel aldaar te beschermen tegen bedriegerijen en inbreuken, waarvan men zoo vele treffende voorbeelden had, *en nog meer kon verwachten*, 't welk, zeide men, ook de reden der vijandelijkheden was geweest, waartoe de *Nederlanders* niet dan getergd waren overgegaan.

Klagten der Engelschen over den aanval der Nederlanders. Antwoord daarop.

Doch dat juist de *eerste* aanval van de *Hollandsche* zijde had plaats gehad, was eene te gunstige omstandigheid voor de *Engelschen*, om er geen voordeel van te trekken. De *Britsche* Minister YORKE beklaagde zich daarover bij de Staten Generaal, die juist toen eene voor hunnen handel zeer voordeelige onzijdigheid in den zevenjarigen oorlog genoten. Hierop werd door de Bewindhebbers der O. I. C. aangemerkt, en zekerlijk tegen de waarheid, gelijk uit hunne eigene boeken blijkt: dat het hoofddoel van het uit *Batavia* gezeilde smaldeel, niet *Bengalen*, maar *Coromandèl* was, alwaar de *Hollandsche* kantoren reeds dikwerf aan de beleedigingen van beide oorlogvoerende partijen (de *Engelschen* en *Franschen*) waren blootgesteld geweest; slechts één schip der vloot (de *Visvliet*) was door storm naar den *Ganges* gedreven. Ondertusschen, daar de Maatschappij ook veel van de afpersingen des *Nabobs* van *Bengale* te lijden had, *zoo had de Gouverneur van Coromandèl*, op ontvangen last, *de troepen*, *die hij missen kon*, derwaarts gezonden. Dit hadden de *Engelschen* met geweld tegengehouden, en van daar de vijandelijkheden. Dus eene onberaden begonnen, en niet zeer eervol afgeloopene onderneming met eenen glimp van onwaarheid te kleuren, zou in de tijdgenooten van HULFT, VAN GOENS, HAMBROEK en SPEELMAN nimmer gevallen zijn!

Maar de O. I. Maatschappij waarschuwde, als met een' voorzeggenden geest, dat, in gevalle men de *Hollanders* belette hunne bezittingen te beschermen, en indien die zelfde geest van uitsluiting van den *Hollandschen* handel door de *Engelschen* ook elders en in andere takken plaats had, alsdan niets dan de

ondergang der O. I. Maatſchappij, niet alleen in *Bengale*, maar ook in andere ſtreken van *Indië* voor de deur ſtond. De Staten Generaal verontſchuldigden zich daarmede, dat hun de geheele zaak onbekend was geweest. De *Nabob* bezette het *Hollandsche* fort in *Bengale* met krijgsvolk, hetwelk uitdrukkelijk betuigde, de *Engelschen* te moeten gehoorzamen; hunne Officieren moesten de *Nederlandsche* forten nazien, of er meer krijgsvoorraad in was, dan het verdrag toeſtond; de *Engelschen* eigenden zich den ſalpeterhandel alléén toe, en kochten alle lijnwaden op, zelfs op de bevoorregte plaatſen der Maatſchappij, dreven ook handel op de ſpecerijeilanden, en dreigden, wanneer men zich hiertegen verzette, met een bezoek op *Batavia* (*). Er hadden langdurige, doch vruchtelooze onderhandelingen over deze zaak plaats (†). Een aanzoek van eenen *Duitscher*, om met 600 man, door geheime hulp van de Republiek en van *Frankrijk*, het *Engelsche* bewind in *Bengale* om te keeren, werd daarentegen met eene voorbeeldige goede trouw aan de *Engelsche* Regéring bekend gemaakt (§).

De zoon des *Mogols*, van wiens geheime bedoelingen wij boven geſproken hebben, deed eenen nieuwen inval in *Bengale*, doch na de mislukte onderneming der *Nederlanders*. Hij werd dan ook andermaal tot den aftogt gedwongen. Dus zegepraalden de *Britten*, bij gebrek aan zamenwerking hunner vijanden en van veerkracht der *Hindoes*, die eer-

(*) *Vertoog der O. I. C. aan de Staten Generaal*, bij STUART, *Vervolg op* WAGENAAR, II. D. bl. 203.

(†) STUART, bl. 203–220. (§) Ald. bl. 221–223.

lang, door den ſchrikkelijken hongersnood, hunne nieuwe Meesters zouden leeren kennen (*).

Den afloop dezer zaak in *Europa* beleefde de Gouverneur Generaal MOSSEL niet. Hij overleed in 1761, en werd door PIETER ALBERT VAN DE PARRE opgevolgd. MOSSEL zal onder de beste en werkzaamſte landvoogden ſteeds in de dankbare herinnering zijner landgenooten leven.

Denkbeeld van goud op Timor.

De *Indiſche* Regéring had nog den 15den October 1760 een berigt aan de Kamer der *Zeventienen* gezonden, waarin onder anderen geſproken werd van eene goudwasſching, die men op het eiland *Timor* hoopte te openen, alwaar men eene goudrijke rivier meende gevonden te hebben. De uitſlag der eerſte onderneming was ſlecht geweest; men hoopte die nogtans te hervatten, en eenen ſtam der inboorlingen, de *Amaconners*, aan het werk te zetten om hoofd voor hoofd eene bepaalde hoeveelheid goud te moeten leveren. Doch van deze herhaling der heillooze *Repartimiëntos* der *Spanjaarden* in *America*, die aan een geheel goedaardig menſchenras den ondergang hebben berokkend, eene ſchande, welke al het goud van *Mexico* en *Peru* niet kan vergoeden, bleven de *Nederlanders* gelukkig bevrijd. Men ſchijnt geene rekening bij die *goudgraving* gevonden te hebben (†).

Te *Palembang* op *Sumatra*, waar de Sultan ver-

(*) GROSE, p. 378–383. DU BOIS, p. 350. 351.

(†) *Boeken van Batavia* 1760, *fol.* 19. 20. Beide de Generaal VAN DEN BOSCH (*Nederl. Bezitt.*, II. D. bl. 84.) en de Heer VAN HOGENDORP (*Coup d'œil sur Java*, p. 338.) noemen echter goud benevens *koper* onder de voortbrengſelen van *Timor* op.

Moeite met Palembang. Vrees voor het verdrinigen der echte kaneel door de wilde.

pligt was jaarlijks zekere hoeveelheid peper te leveren, terwijl men ook het *monopolie* van de rijke tinmijnen op het eiland *Banca* had, was die levering gedurig verre beneden de verwachting, hetwelk tot veelvuldige klagten aanleiding gaf, te meer, daar de bedreiging, dat men, bij verdere vermindering der te leveren peper, ook het tin niet zou aannemen of afbetalen, geringe werking ſcheen te doen. Van de peper zullen de *Engelschen* (die men reeds vroeger uit *Palembang* zocht te weren) de inwoners wel hebben afgeholpen, en voor het tin wisten zij een' goeden uitweg naar *China*, alwaar heimelijk, en zonder dat de Maatſchappij volle zekerheid had *van waar* het kwam, het tin onmiddellijk uit *Banca* werd aangebragt (*). Dus toonde het *monopolie* zich hoe langs zoo meer onhoûbaar, naar mate de behoeſten der inlanders grooter, en de ſcheepvaart der andere *Europeanen*, vooral der *Engelschen*, in de *Indische* wateteren aanzienlijker werd. En toch wilde men volſtrekt de hooge prijzen ſtaande houden: Een treffend voorbeeld hiervan levert ons dit zelfde verſlag. *Ceylon* is, gelijk men weet, het éénige land, waar de *echte* kaneel groeit. Doch er beſtaat buitendien eene ſoort van *wilde kaneel*, omtrent welke wij te voegzamer achten hier de toenmalige denkbeelden der O. I. Maatſchappij op te geven, omdat dezelve thans, na den afſtand van *Ceylon*, voor ons misſchien zeer voordeelig zou kunnen worden. Deze kaneel dan groeit, volgens het berigt, waarvan wij ſpreken, op de eilanden *Mindanao*, tusſchen de *Moluksche* en *Philippijnsche* eilanden, op *Flores* tusſchen *Java*, *Ce-*

(*) Ald. *fol.* 20-22.

lebes en *Borneo*, op *Borneo*, *Sumatra*, den Oosthoek van *Java*, *Tonquin* en *Cambodia* op *Indië's* oostelijke ſchiereiland, ja op *Ceylon* zelve, gelijk op de kust van *Malabaar*, en dus ſchier door geheel *Indië*. De Gouverneur-Generaal nu gaf in een ſchriftelijk vertoog aan den Raad van *Indië* zijne vreeze te kennen, dat de wilde kaneel den echten, die op buitenſporig dure prijzen gehouden werd, ongemeen veel nadeel zou kunnen doen. Reeds ſleten de *Engelschen* die van *Sumatra* en *Malabaar* in aanmerkelijke hoeveelheid zoowel in *Europa* als *Indië*, en die van *Mindanao*, reeds te voren bij de mindere ſtanden in de *Philippijnsche* eilanden gebruikt, werd thans een vast artikel van koophandel met het jaarlijks uit *Manilla* naar *Acapulco* in *Mexico* vertrekkende galjoen, en zelfs tot zes guldens het pond verkocht. De kooplieden der *Philippijnen*, die niets liever dan de echte *Ceylonsche* kaneel begeerden, deden onophoudelijke klagten bij de Maatſchappij, en zonden zelfs in 1760 zekeren Heer DE FAURIEL naar *Batavia*, om, zoo mogelijk, eene vermindering van prijs te bekomen. Men weigerde zulks, doch hij liet zich niet afwijzen, en leverde een tweede vertoog in over de hoogst nadeelige gevolgen der prijsverhooging, zelfs voor het vertier in de *Spaansche Westindiën*. De *Indische* Regéring leide deze bezwaren aan het Beſtuur in *Nederland* bloot, aan hetzelve in bedenking gevende, om de beste middelen daartegen te beramen; waaronder men opkooping of zelfs uitroeijing voorſloeg, met aanmerking echter, dat de zwarigheden daartegen, uit hoofde der menigte plaatſen, waar de wilde kaneel groeit, der

Regéring *schier onoverkomelijk* voorkwamen (*). Zij had echter door den weg van *Ternate* met *Solok* (†) of *Soeloe* eene briefwisſeling geopend, ten einde van de wilde kaneel op *Mindanao* eenige nadere berigten te erlangen. Ondertusſchen nam de gewildheid der gemelde, in 't wilde groeijende kaneel zekerlijk nog toe door het in *Indiën* ontvangen bevel, om de echte *Ceylonsche* op zes gulden tien ſtuivers het pond te ſtellen, te meer, daar de inlanders die reeds volgens de *Ceylonsche* wijze begonnen te ſchillen. *De zaak kan*, voegt de *Indische* Regéring er bij, *op den tegenwoordigen voet niet wel langer blijven* (§). Dit was te dwazer, doordien de kaneeloogst op *Ceylon* in 1760 zeer voordeelig was.

Taillefer naar Bengale gezonden.

Naar *Bengale* werd uit het vaderland, als buitengewoon Raad van *Indië*, de Heer LOUIS TAILLEFER gezonden, die echter groote zwarigheid maakte in het aanvaarden van dien hagchelijken post, en daartoe niet overgehaald werd dan op uitdrukkelijk verzoek der *Indische* Regéring, die even als de Zeventienen groote verwachting van TAILLEFER koesterden, zeggende, dat, zoo de zaken immer door overleg te herſtellen waren, zulks van hem mogt verwacht worden. Hij bedong echter uitdrukkelijk vrijheid van terugkeering bij zijne eerſte aanvrage. Niet ſlechts *het openbaar geweld* der *Mohammedanen* en de *heimelijke lagen* der *Engelschen* betuigde hij te ſchro-

---

(*) Ald. *fol.* 44-46.

(†) De beste berigten nopens *Mindanao* en *Soeloe* of *Solok* vindt men in de reize van den *Engelschman* FORREST naar *Nieuw-Guinea*, in uittrekſels in EDELINGS *Bibliothek der Reisebeschreibungen*, III. Th. ſ. 181-320.

(§) Ald. *fol.* 46.

men, maar ook den *geest van verwarring onder de dienaars* der Maatſchappij aldaar, en deze wel als de grootſte en ſchier onoverkomelijke zwarigheid. Hij vertrok echter naar *Bengale* (*).

De Engelſche bezittingen op Sumatra door de Franſchen ingenomen. Handelingen daarover.

Ondertusſchen had de *Indische* Regéring eene onverwachte gelegenheid bekomen, om zich op de *Engelschen* wegens het gebeurde in *Bengale* eenigermate te wreken. Twee *Fransche* oorlogſchepen onder den Grave D'ESTAING hadden twee *Engelsche* bezittingen op *Sumatra's* Westkust, *Natta* (*Natal*) en *Tappianoeli*, bemagtigd, en aan de inlandſche Regenten teruggegeven, die dezelve vervolgens aan de *Nederlandsche* O. I. Maatſchappij opdroegen. Deze, die gaarne den ſchijn der aanmatiging wilde vermijden, beſloot (bij geheime *Resolutie* van 22 April 1760) zich middellijk noch onmiddellijk met het *Engelsche* eigendom te bemoeijen, maar ſlechts *kleine posten* op de beide ſtraks genoemde plaatſen te houden, als *waarop de Maatschappij niet alleen van ouds een onbetwistbaar regt had gehad, maar die ook nu door de wettige Regenten aan haar afgestaan waren.* Het *Engelsche* fort werd door de inlanders geſlecht. Van hier begaf D'ESTAING zich naar *Bencoelen* (†), alwaar de *Engelschen* niet alleen eene redelijk ſterke vesting, maar ook een hoofdkantoor hadden, hetwelk, even zoowel als *Bombay*, *Madras* en *Calcutta*, onmiddellijk onder het Beſtuur der Maatſchappij in *Europa* ſtond. Dit kantoor was geſticht door de uit *Bantam* verdrevene *Engelschen*, die dus, uit aan-

(*) *ald. fol.* 49–53. TAILLEFER was te voren Beſtuurder der faktorij te *Suratte* geweest, waar hij ook met de *Muzelmansche* Overheden vele moeite gehad had.

(†) Door de onzen *Banca-hoeloe* genoemd.

merking der omſtandigheden, *Nederland* geen goed hart konden toedragen. Van daar ook, dat de *Engelschen*, gelijktijdig met hunne inbreuk op de regten der *Nederlanders* in *Bengale*, tusſchen 1750 en 1760 zich in *Sumatra* zeer uitgebreid, eene groote landſtreek tusſchen *Ayerbangies* en *Baros* (o tot 2 Gr. N. B.) aan hun gezag onderworpen, en aldaar den *Hollandschen* handel in goud, kamfer en *benzoin* zeer benadeeld hadden, gelijk meer zuidwaarts in peper. Niet zonder reden waren dus de *Nederlanders* met de komst der *Franschen* niet ontevreden, die hun de herwinning van den geheelen handel op *Sumatra's* Westkust beloofde, daar de *Franschen* geene gelegenheid hadden, hier Koloniën te vestigen.

De inneming van *Bencoelen* kostte de *Franschen* ſlechts weinig moeite. De bezetting wilde een' uitval doen, maar werd geheel gevangen genomen. Doch hiermede was D'ESTAING niet geholpen. Zijne ſchepen waren in reddeloozen ſtaat; hij had aan alles gebrek; *Bencoelen* bood hem geene genoegzame hulpmiddelen, en hij nam dus de toevlugt tot *Batavia*, met aanbod van de veroverde *Engelsche* plaatſen, doch tevens met verzoek om een paar ſchepen, met levensmiddelen en andere benoodigdheden. Dit aanbod was verleidelijk, maar de aanneming hagchelijk. *Nederland* genoot, door zijne onzijdigheid in den zevenjarigen oorlog, onbetwistbare voordeelen, die geene plaatsjes als *Bencoelen*, of zelfs die de geheele Westkust van *Sumatra*, wier bezit buitendien ſlechts kortſtondig zou geweest zijn, konden opwegen. Immers, *Engeland* zou dadelijk op ſchâvergoeding en voorbeeldige ſtraf van de ſchenders der onzijdigheid hebben aangedrongen, en deze eisch zou

door den tegenwoordigen voorſpoed van *Engelands* wapenen, onder het beleid van den grooten PITT, dubbelde klem hebben verkregen. *Carical* in *Coromandèl* viel in handen der *Engelschen*, en de hoofdplaats *Pondichery* werd geblokkeerd, terwijl tevens *Canada*, *Florida* en andere *Spaansche* bezittingen voor *Frankrijk* en zijne bondgenooten verloren gingen.

Men antwoordde dus met eene beleefde weigering, terwijl men intusſchen aan de burgers te *Batavia* de vrijheid liet, om de ſchepen te voorzien, gelijk zulks omtrent de *Engelschen* vroeger ook was toegelaten. Doch de brief was nog niet afgezonden, toen D'ESTAING zelf ter reede van *Batavia* verſcheen. Hij herhaalde nu zijn verzoek, en tevens dat om overbrenging der *Engelsche* gevangenen op *Hollandsche* vaartuigen naar *Coromandèl*. Men bewilligde echter niet ten volle; doch beloofde inſchikkelijkheid, in geval D'ESTAING de *Hollandsche* dienaren, die hij in *Padang* en elders had opgeligt, onder voorwendſel dat zij *Franschen* of weleer in *Fransche* dienst waren geweest, dadelijk terugzond. Hierin werd gereedelijk bewilligd, en nu de *Fransche* ſchepen op het eiland *Onrust* onder het oog der *Nederlanders* herſteld, en met het noodige voorzien. Doch zijn ſcheepsvolk maakte zich aan allerlei ongeregeldheden ſchuldig, en men verdacht hem ook, van *Hollandsche* manſchappen tot zijne dienst te hebben verleid. Na vier ſloepen gekocht, zijne ſchepen herſteld en met den buit van *Sumatra* beladen te hebben, keerde hij weder naar *Mauritius* (*Ile de France*).

d'Estaing te Batavia.

Wij merken op, dat omtrent dezen tijd een Natuuronderzoeker, de Hoogleeraar DONATI, zich benevens zijne reisgenooten met voorſchrijving der Ka-

De natuuronderzoeker Donati in Neêrlands-Indië.

mer van Zeventienen tot wetenſchappelijke naſporingen naar *Batavia* begaf, wien dan ook, uit dien hoofde, de *Indische* Regéring de noodige hulp daartoe beloofde, doch met het bekrompene bijvoegſel, *van tevens te zullen zorgen, dat die Heeren hunnen weetlust alléén bij voorwerpen hunner studie bepaalden, en, gelijk niet zelden gebeurd is, geen misbruik van het verleende verlof zouden maken.* Het is ons niet gebleken, voor wiens rekening, hetzij van zich zelv' of van eenige Regéring, de Heer DONATI deze reis heeft gedaan, noch wat daarvan de vruchten geweest zijn (*).

In het jaar 1760 begon een oorlog op *Ceylon*, die tot de belangrijkſte behoort, welke door de Maatſchappij in vele jaren gevoerd zijn.

Betrekkingen tusſchen de Nederlanders op Ceylon en den Koning van Candi tot op 1760.

Wij hebben reeds in onze vroegere Geſchiedenisſen gezien, hoe de Koningen van *Candi*, door de *Portugeezen* gekweld en belaagd, de *Nederlanders* als bondgenooten en beſchermers hadden ingeroepen, met oogmerk, om vrijelijk, en des noods alleen, met hen handel te drijven; hoe de krachtdadige hulp, door de onzen van 1640 tot 1660 verleend, de *Portugeezen* geheel van het eiland verdreven, maar tevens alle zeeſteden en handelplaatſen in handen der *Nederlanders* geſteld had. Niet zonder grond beklaagde zich de Koning van *Candi*, dat die plaatſen volgens het verdrag althans gedeeltelijk aan hem hadden behooren te komen; vooral maakte hij aanſpraak op de hoofdſtad *Colombo*. Van dáár de

(*) *Boeken van Batavia* 1760, *fol.* 49. 58-64. ESCHELSKROON, *Beschreibung von Sumatra* in EBELINGS *Reisebibliothek*, Hamb. 1782 III. Th. 2. St. ſ. 50. 74.

deels opene, deels geheime vijandelijkheden van *Raja* SINGA; die na deszelfs dood wel minder, maar toch nu en dan, en meer bedektelijk, plaats hadden. Onder anderen verontrustte men de kaneelſchillers in ſtreken, waarvan het bezit aan de *Hollanders* betwist werd. Nog altijd behield de Koning van *Colombo* zich zijne regten op de kust, ja op het geheele eiland voor; doch de onzen beweerden, die niet bij *verdrag*, maar volgens *veroveringsregt* op de *Portugeezen* te bezitten. Terwijl men elkander dus over en weder niet vertrouwde, en gedurig Gezantſchappen met geſchenken en vredelievende betuigingen van beide zijden werden afgevaardigd, de *Hollanders* ten Hove van *Candi* even als Vazallen verſchenen, en de *Candiers* aan de Gouverneurs alle eere betoonden, ſmeulde nogtans diep in 't hart der *Cingaleezen* de wrok, dat zij nu geheel van de zee en dus van den eigen' handel met het overige *Indië* waren afgeſneden. In 1686 was men dus bedacht, ten einde de inlanders niet te zeer te verbitteren, den handel van *Candi* met de zee vrij te geven, behoudens de tollen, die men noodig mogt achten. Dit had echter geene plaats: intusſchen ſcheen met het einde der zeventiende en het begin der achttiende Eeuw de vriendſchap inderdaad herſteld te zijn; de *Nederlanders* ſchilden zelfs de kaneel tot diep in het land, niet ver van de hoofdſtad. Doch tusſchen beide werd de handel geſtremd, en de gewone kooplieden om *areek*, zout en lijnwaden kwamen uit *Candi* niet meer naar *Colombo*, daar de Koning eenen anderen uitweg zocht over *Putulang* aan de Westkust, de eenige haven, die hem nog toekwam. Daarop ſloot het Beſtuur der Maatſchappij alle de havens van *Ceylon*,

uitgezonderd *Colombo*, *Gale* en *Jaffanapatnam*, voor den handel, onder voorwendsel der noodzakelijkheid, om tegen eenen inval der *Franschen*, met welke men toen den *Successie*-oorlog voerde, te waken. Deze maatregel werd in 1707 *voor goed* genomen, en daardoor het Rijk van *Candi* van de zee afgesneden. Dit scheen in het eerst geene verbittering te weeg te brengen. Over 't algemeen bleef alles in rust tot op eenen opstand der inlanders, die men tot het kaneelschillen bezigde, die zich over allerlei onregtvaardigheden beklaagden, en volstrekt den arbeid weigerden, zoo zij niet door het Hof van *Candi* daartoe last ontvingen. Dit geschiedde (misschien voor de leus), doch deed geene uitwerking; integendeel voegden zich andere kaneelschillers uit *Gale* en *Madura* in 't zuiden bij de opstandelingen, waardoor de geheele verzending der kaneel naar *Batavia* en *Europa* zou stil gestaan hebben. Men moest met hen in onderhandeling treden, en hunne niet onbillijke eischen (herstelling hunner afgezette ambtenaren) inwilligen. Deze kleine opstand was het sein tot een' grooteren, waarin meer andere *Cingaleezen* zich over aangedaan onregt beklaagden, en door krijgsgeweld moesten worden uiteen gedreven. Men gaf ook aan eenige hunner eischen toe, doch dit kon den opstand niet geheel stuiten; men moest troepen uit *Bali* en *Celebes* ontbieden.
1736. De opstandelingen maakten uit 's Konings naam bekend, *dat men geene diensten meer voor de Maatschappij behoefde te doen*. Een klein fort werd overvallen, en de troepen met verlies van twee stukken geschut, vele krijgsbehoeften en bagaadje daaruit verdreven; het fort werd tot den grond toe geslecht. Nu ondersteunde het Hof de opstandelingen openlijk;

doch de komst van den Baron IMHOFF als Gouverneur, een' man, die klem en infchikkelijkheid vereenigde, bragt fpoedig de zaken tot een gewenscht einde. Verfcheidene drukkende belastingen werden afgefchaft, waarop de kaneelfchillers terftond den arbeid hervatteden. Doch de Grooten des Rijks, die in het Rijk van *Candi* eene zeer belangrijke rol fpeelden, en die, minder nog dan de Koning, het uitheemfche beftuur op *Ceylon* konden dulden, hielden niet op, de inlanders tegen de Maatfchappij op te zetten. Toen eischte IMHOFF voldoening voor de geleden aanvallen, de overlevering van vier belhamels, onbelemmerde vrijheid tot den kaneeloogst in 's Konings landen en tot het vervoer van olifanten. Eerst in het volgende jaar (1737) kwam, met eenen *Nederlandschen* Gezant, die jaren lang ten Hove van *Candi* was opgehouden geweest, het antwoord, *dat de Koning van dit alles volkomen onkundig geweest was!* Dit werd bekend gemaakt, doch bragt de muiters niet tot onderwerping, die vervolgens door krijgsvolk tot ftand werd gebragt. Alles kwam met *Candi* weder op een' goeden voet.

Doch IMHOFF's doorzigt liet zich door dezen fchijn niet gerust ftellen. Hij merkte, dat de fluiting der havens in 1707, een ondragelijk bezwaar voor den Keizer van *Candi*, denzelven zou aanzetten om gebruik te maken van het misnoegen, gedurig in *Nederlandsch Ceylon* verwekt door de knevelarijen der inlandfche Hoofden, aan welke men de inwoners, volgens de ftaatkunde der Maatfchappij, zonder genade overliet. Overeenkomst in zeden en Godsdienst moest de inlanders altijd meer naar den kant van den Koning, dan naar dien der *Europische* vreemdelingen heen

trekken, wanneer alles gelijk ſtond; en daarom had men door verbetering van het lot der ingezetenen, en fnuiking dier kleine Despoten, misſchien een treffend contrast met de dwangheerſchappij van *Candi* moeten vertoonen.

Toenemend misnoegen.

Nopens deze gezindheid van het Hof van *Candi*, door IMHOFF *het steunsel van alle kwaadwilligen en de wortel van Ceylons slechte gesteldheid* genoemd, bekwam men een nieuw bewijs in 1740, toen de Koning volſtrekt het afvoeren der kaneel uit zijn Rijk naar de kust verbood, waardoor de ſchepen dat jaar zonder deze ſpecerij moesten vertrekken. Ook veroorloofden de *Cingaleezen* der binnenlanden zich allerlei kleine ongeregeldheden tegen de onderdanen en bezittingen der Maatſchappij. Op de klagten daarover werd op hoogen toon geantwoord, dat deze ongeregeldheden alleen aan ongeoorloofden handel met edelgeſteenten uit *Candi* te wijten waren. Deze toon voorſpelde niets goeds; ook ontnam de Keizer der Maatſchappij inderdaad negen dorpen, die hij zeide tot zijn gebied te behooren. De ſluikhandel werd hoe langs zoo levendiger, en op de klagten, daarover gevoerd, werd in 1744 door den *Adigaar* (Grootvizier) geantwoord: „dat de Maatſchappij niet „meer over ſluikerij zou behoeven te klagen, wan„neer zij de haven van *Putulang* weder voor 's Kei„zers onderdanen open zette." Daartoe kon men echter niet overgaan, maar belette den ſluikhandel door verdubbelde waakzaamheid. Zekere NAYKA, die zich 's Konings ſchoonvader noemde, pleegde allerlei vijandelijkheden, en betuigde, *dat hij voor de dienaren der Maatschappij steeds tot een brandend vuur zou verstrekken.* De *Ceylonsche* Regéring meen-

de dien hoon te moeten verkroppen, en zelfs aan NAYKA eenige geschenken te moeten geven. Eerlang toonde ook het Hof zich inschikkelijker, en de vriendschap werd in schijn vernieuwd bij gelegenheid der Gezanten, die men om godsdienstige redenen naar *Achter-Indië* zenden moest, en waarover wij vroeger gesproken hebben.

Daarop scheen de verstandhouding weder volkomen hersteld; maar geschillen nopens den handel in olifanten, waarin de Keizer deelgenootschap begeerde, en de vrijheid tot vervoer van *areek*, hadden de ernstigste gevolgen. Nadat het Hof eerstgemelde Artikel, waarin het zeer veel belang scheen te stellen, bij herhaalde Gezantschappen niet kon verkrijgen, barstte de oorlog van 1760 uit (*). Om echter te begrijpen, dat menschen elkander om olifanten vernielen, moeten wij hier eenige ophelderingen bijvoegen. 1752.

Belangrijkheid van de uitvoer van olifanten voor de inwoners van Ceylon.

Vooreerst is de olifant nergens zoo talrijk als in *Indië*, alwaar zijn ras ook het edelste is, doch de olifant van *Ceylon* overtreft zoo verre alle de anderen, dat het volkssprookje in *Indië* wil, dat dezen zich voor hem als voor hunnen Heer zouden buigen, hetgeen zelfs door eenige reizigers verhaald wordt, doch waarschijnlijk daarvan zijn' oorsprong ontleent, dat de *Ceylonsche* olifanten doorgaans alleen dienen tot vervoer

(*) De vroegere onlusten met het Hof van *Candi*, en betrekkingen met hetzelve tot op 1757, worden zeer uitvoerig ontwikkeld in de *Beknopte Historie der voornaamste gebeurtenissen op Ceylon, sedert de komst van de eerste Nederlanders aldaar in den jare* 1602, *en vervolgens, sedert het Etablissement van de Compagnie op dit eiland, tot den jare* 1757. *Boeken van Ceylon uit het Archief der O. I. C.* 1762. III. D. *fol.* 1508–1649.

van Grooten en aanzienlijken, voor welken andere tamme olifanten geleerd zijn teekenen van eerbied te geven. Deze olifanten nu verſchaften vroeger aan de inwoners van *Ceylon* een' gewigtigen handelstak, niet alleen wegens de ongemeene talrijkheid, maar ook het uitnemende ras, hetwelk reeds alleen door de meerdere grootte bijna den dubbelden prijs gold. Ook was de *Ceylonsche* tamme olifant nog in de zeventiende Eeuw in geheel *Indië* de meest gezochte, en zelfs de meest gewone. Doch in de achttiende Eeuw had die voordeelige handelstak bijna opgehouden. Nadat de *Hollanders* zich van alle 's lands havens hadden meester gemaakt, en de koophandel van 's Konings onderdanen meestal ſluikhandel was geworden, kon deze niet meer dienen voor het vervoer van zulke dieren. Dit veroorzaakte den Koning veel ſchade; want hoezeer de olifant ſlechts om de twee of drie jaren één jongen voortbrengt, zoo duurt nogtans, volgens het algemeene gevoelen, zijn leeftijd 120 jaren, waardoor, onder begunſtiging van den algemeenen eerbied in *Indië* voor deszelfs leven, en daar de menſchen hem ook ſlechts met moeite vangen, ieder paar veertig jongen kan voortbrengen. In *Siam* beweert men, dat er ſomtijds 50, 60, ja 80 in ééne jagt gevangen werden (*).

(*) BUFFON, *Hist. Naturelle des Quadrupèdes, Edit. de Deux Ponts* 1787, T. IV. p. 217. *Observations d'un Voyageur, ou Essais philosophiques sur les mœurs de divers animaux étrangers*, Par. 1785, p. 140. 141. Het is dit laatſte werk vooral, 't welk de belangrijkheid van den *Ceylonschen* handel in olifanten doet zien. De Schrijver beweert namelijk, dat de waarde naar mate der grootte zoodanig toeneemt, dat wanneer b. v., al het andere gelijk ſtaande, een kleine oli-

De Keizer ſtelde dus voor, dat de *Nederlanders* de olifanten, die, uit zijn gebied komende, naar het hunne mogten overloopen, wanneer zij gevangen wierden, gedeeltelijk ten zijnen behoeve te *Jaffanapatnam* mogten verkoopen, om van daar naar *Coromandèl* te worden overgeſcheept. Men wees dit vriendelijk van de hand, daar men alsdan met den overvloed dezer dieren op het door den oorlog zoo verſcheurde *Coromandèl* geenen weg wist, en die toch van den Keizer, de zaak eenmaal ingewilligd zijnde, zou *moeten* overnemen. Wij hebben reeds gezien, dat de zaak, op herhaalden aandrang van *Candi*, naar *Batavia* ter beſlisſing gezonden, doch ook dáár was geweigerd. De verdeeldheid werd nog grooter door eenige *Cingaleezen*, onder het Rijk van *Candi* behoorende, die naar het *Nederlandsche* grondgebied gevlugt waren, en wier uitlevering de Vorst op een' vrij ſcherpen toon verlangde, terwijl hij nogtans zelf aan misnoegde uitgewekenen van daar aan zijn Hof beſcherming verleende.

Geſchil daarover met het Hof van Candi.

Lang duurden de onderhandelingen. Het was volſtrekt de ſtaatkunde der Maatſchappij niet, om oorlog wegens de binnenlanden te voeren. Haren wensch, het bezit der kusten, had zij verkregen; zij zocht dus door gezantſchappen, minzame taal en beloften het dreigende onweêr te bezweren. Doch in het laatst van 1760 barstte de opſtand in haar eigen grondgebied uit, en wel in het zuidelijk gedeelte des eilands omſtreeks *Maduré*. Men beklaagde zich over

Uitbarſting van den opſtand in Nederlandsch Ceylon.

ſant 80 of 100 *pagoden* per elleboog hoogte kost, een van 12 of 13 voet 150, 200, ja nog hooger loopt. De *Ceylonsche* nu zijn de grootſte van *Indië*.

allerlei drukkende belastingen, zelfs op de kokosboomen, de nuttigſte leeftogt der ingezetenen; over het verpachten der zaaivelden, waardoor nog boven de drukkende lasten de pachters verrijkt moesten worden; over de ſchromelijke ongeregtigheid, dat men kokos- en andere boomen, die tot noodzakelijk onderhoud van velen dienden, wilde uitroeijen, om den kaneelboom te vermenigvuldigen; over volſlagen gebrek aan regtsoefening, daar men op de eerſte beſchuldiging de menſchen niet voor eenige regtbank bragt, maar willekeurig in ketenen ſloeg. Men onderzocht de zaak, en bevond nog, dat een bevelhebber met eenige *Javaansche* ſoldaten huizen had doen omver halen, goederen rooven, op de inwoners ſchieten, en eene menigte zoo mannen als vrouwen gevankelijk naar *Colombo* doen vervoeren, waaruit men dus zien kon, dat de klagten der *Cingaleezen* niet geheel ongegrond waren. Gelijktijdig met deze gisting vernam men, dat op het grondgebied van *Candi* verſcheidene menſchen aangehouden en beroofd waren, terwijl men zich vooral van de brieven der Maatſchappij meester maakte. Het kaneelſchillen op het gebied van *Candi* werd verboden, en de reeds geſchilde kaneel in beſlag genomen.

Eerſte vijandelijkheden.

De opſtand in het eigene gebied der Maatſchappij breidde zich intusſchen hoe langs hoe verder uit, en men had dus aan weêrszijden eenen vijand te duchten, want de gezindheid van het Hof van *Candi* was weldra niet meer twijfelachtig. In deze hagchelijke omſtandigheden ſtond de Heer JAN SCHREUDER, buitengewoon Raad van *Indië*, als Gouverneur aan het hoofd van het eiland, een man van middelmatige bekwaamheden. Een IMHOFF zou meer veêrkracht ge-

toond, en misſchien, even als in 1737, den opſtand in de geboorte geſmoord hebben. Eerst den 31ſten December, na dat het oproer reeds zoor ver verſpreid was, dat verſcheidene *Lascars* (*Indiaansche* ſoldaten), en zelfs, naar de namen te oordeelen, *Portugeezen* van afkomst, *Don* HENDRIK RODRIGO en *Don* ANTONIO, zich bij de muitelingen gevoegd hadden (*), werd er last gegeven, dat ruim een honderdtal *Javanen*, op *Ceylon* overgekomen, tot verſterking der aldaar aanwezige troepen zouden aanrukken, en dat die troepen, *zonder nadere bevelen af te wachten*, den vijand moesten te gemoet trekken. Dit deed eene goede uitwerking. Den 2den Januarij 1761 werd de eerſte Luitenant FEDDER boven *Negombo* door meer dan *dertigduizend* opſtandelingen omringd; doch, nadat zij eene viermaal herhaalde waarſchuwing hadden in den wind geſlagen, deed hij er op losbranden, met dat gevolg, dat de geheele, zoo talrijke maar ordelooze hoop, met verlies van driehonderd der hunnen, de vlugt nam. Doch men vernam weldra, dat den moedigen FEDDER, hoezeer hij zich lucht gemaakt had, door het overgroot getal muiters, die eenen *Guerilla*-krijg voerden, de terugweg naar *Negombo* was afgeſneden en onbruikbaar gemaakt.

(*) De *Portugeezen* hebben in geheel *Indië*, doch vooral op *Ceylon*, door hunne ſtaatkunde van met inlandſche vrouwen te huwen, eene talrijke gemengde nakomelingſchap achtergelaten, die de taal en ook in naam de Godsdienst hunner vaderen, maar veelal de zeden hunner moeders heeft. Zelfs te *Batavia* was (althans vroeger) eene kerk voor deze *Mestizen*, van welken velen in de *Hollandsche* bezittingen (zoogenaamd) tot de Hervorming zijn overgegaan.

Ontzag, door de Nederlandsche Regéring aan die van Candi betoond.

Terwijl dus de opstandelingen blijkbaar door het Hof onderſteund werden, en zulks van die zijde geenszins ontveinsd werd, ſchreef men uit *Colombo* naar *Candi* de nederigſte brieven, en de Gouverneur deed den Koning weten, *dat hij zijn karakter van welmeenend, gedienstig en getrouw aan het Opperste Hof nooit zou ter zijde stellen.* Doch op dezen en meer andere brieven verwaardigde men zich niet eens, antwoord te zenden.

De oorlog begint.

Ondertusſchen poogden de tòlken der Maatſchappij te *Candi*, door den zich aldaar bevindenden Hoogepriester uit *Siam*, het Hof over te halen, om nog eenige plaatſen tot het ſchillen van de kaneel toe te ſtaan; dit werd met ſtilzwijgen beantwoord, en men hield den Hoogepriester zelfs verdacht, van met de Maatſchappij te heulen. De komst van 500 gemeene *Cingaleezen*, zoo mannen, vrouwen als kinderen, benevens eenige Hoofden te *Candi*, die de bitterſte klagten over de Maatſchappij en hare wreede behandeling deden hooren, vond weinig ingang bij de meeste Grooten, in weêrwil des Keizers zelv', die den vrede wenschte te verbreken. De Rijksgrooten, die vóór de rust geſtemd hadden, zouden toen vermoord zijn. De Keizer zou door zijne naaste bloedverwanten en door eene menigte gevlugte *Malabaren*, die op *Ceylon* destijds zeer talrijk waren, aangezet zijn om den oorlog te beginnen, ten einde de *Nederlanders* van *Ceylon* te verdrijven, en de kusten aan die *Malabaren* in te ruimen. Men hoopte voorts op hulp uit *Tansjour* in het zuiden van *Indostan*, en de komst van 20 *Engelsche* ſchepen ter reede van *Trinconomale*, waarvan de inlanders op *Candi* ook verwittigd waren, kwam zeer verdacht voor. Eindelijk werd de reeds genoemde

Siamsche Hoogepriester gewaarfchuwd, indien hij vertrekken wilde, zijne afreis te verhaasten, daar de oorlog wel *zeven* of *acht* jaren kon duren.

Eerfte verrigtingen nadeelig voor de Hollanders; bij Negombo behalen zij voordeel 1761.

In de bijzonderheden van dezen oorlog, die de voorfpelling des Konings, wat de langdurigheid betreft, bijkans bewaarheidde, verbiedt ons beftek ons te treden. Genoeg, de *Cingaleezen*, door die van *Candi* verfterkt, omringden de *Hollandsche* forten en plaatfen *Hangwelle*, *Maduré*, *Caliture*, *Negombo*, *Calpetty* en *Baticalo*, vermoordden de bezetting van *Hangwelle*, die op belofte van vrijen uittogt het fort had verlaten: *Maduré* moest ook ontruimd worden, nadat de dappere FEDDER, die zich daarin geworpen had, gefneuveld was; de manfchap keerde over zee naar *Colombo*. Doch te *Negombo* deed de bezetting een' moedigen uitval, die een' zeer goeden uitflag had, een gedeelte van 's vijands belegeringswerken vernielde, en aldus het beleg deed opbreken, zoodat men befloot deze plaats te behouden, maar het afgelegene *Baticalo* op de Oostkust te ontruimen. De Koning van *Candi* fchreef toen aan de *Engelschen*, met verzoek om *Ceylon* ter zee te benaauwen, terwijl hij te lande allen toevoer zou affnijden, waardoor de *Hollanders* genoodzaakt zouden zijn zich over te geven, wanneer de Koning hunne bezittingen aan de *Britten* zou afftaan. Hierop geen antwoord ontvangende, zond hij eenen *Mohammedaan* (*) daarheen (†). Er had toen eene briefwisfeling tus-

(*) In *Indië* door de *Europeanen* doorgaans *Moor* genoemd.

(†) Dit geheele verhaal is uit het zeer omflagtige verhaal van den opftand op *Ceylon*, in de M. S. S. boeken van *Ceylon*, 1762 III. D. *fol.* 1097–1507. Het voornemen des Konings van *Candi*, die met de *Hollanders* meende te doen,

fchen die van *Candi* en de *Engelschen* plaats, ja een *Engelsch* Zendeling landde uit *Madras* te *Trinconomale* en vertrok naar *Candi.* Ook zou eene andere wending, die de *Bengaalsche* zaak in *Europa* genomen had, hen waarfchijnlijk de *Cingaleezen* hebben doen onderfteunen; *want*, zeggen onze papieren, *als zij met de Franschen geene bezigheden meer hebben, zullen zij alles aanwenden wat mogelijk is, om deel in den kaneelhandel te krijgen.* Daarom was men ook zoo begeerig, om de zaak met den Koning te fchikken, en deed zelfs doorgaans de eerfte ftappen; men betuigde niet te weten waarom de oorlog gevoerd werd, daar de Maatfchappij zich immers altijd getrouw aan de verdragen gehouden had. De Koning van zijne zijde gewaagde nu niet meer van de weigering, om met het vaste land handel te drijven, maar kwam op het veel aannemelijker punt van de verdrukking zijner landgenooten en onderdanen, die hem hunnen nood geklaagd hadden, en die hij gehouden was te befchermen.

Uitwerkfelen van hetzelve.

De nederlaag der inlanders bij *Negombo* had intusfchen voor de *Hollanders* eene goede werking gedaan. Verfcheidene dorpen tusfchen *Colombo* en *Gale*, en zelfs in den omtrek van *Negombo*, boden onderwer-

---

zoo als zijne voorzaten omtrent de *Portugeezen*, vindt men daarin op *fol.* 1380–1398. De zaak werd door eenen *Siamschen* priester uitgebragt, welke Natie ons toen zeer genegen was. Men hield den man voor een' fpion en zond hem naar *Batavia.* Om den fmokkelhandel der *Engelschen*, of eenig ander voordeel dat zij uit de onlusten konden trekken, te beletten, liet men zes grootere en kleinere fchepen gedurende den wintermousfon van 1760 op de Zuidkust van *Ceylon* kruisfen.

ping aan, en men schonk hun onder zekere voorwaarden kwijtschelding van straf. Daarentegen bedreigden de opstandelingen hen, die zich onderwierpen, met den dood, en hunne vrouwen en kinderen, om onder de meest verachte *Kasten* gestoken te worden. Ook beklaagden zich eenige, huns ondanks tot den opstand genoodzaakte distrikten over de schandelijke handelwijze der muiters, die in naam des Konings allen, die weigerden deel te nemen aan den opstand, of zich slechts tijdelijk onderwierpen, op eene wijze mishandelden, die hun het oude zoogenaamde *juk* moest doen terug wenschen. Trouwens, dit is in meest alle omwentelingen het geval.

Eerbewijzingen aan eenen brief voor den Koning van Candi betoond.

Ondertusschen kwam den 5den October het schip *Sparendijk*, door den Gouverneur VAN DER PARRE met geschenken aan den Koning van *Candi* gezonden, ter reede van *Colombo* aan. Men leest waarlijk met ergernis, met welk eene slaafsche plegtigheid deze brief en geschenken voor eenen kleinen dwingeland, die niet ophield, de Maatschappij te sarren en te beleedigen, werd aan wal gebragt. Alle schepen moesten vlaggen; de brief werd op eene zilveren schotel gelegd, met een goudlakensch kleed overdekt; deze en de geschenken werden door drie hooge ambtenaren overgenomen, en bij het afscheid van het schip *Sparendijk* door 19 kanonschoten begroet; aan land gekomen moesten de brief en geschenken met de ambtenaren, door eene dubbelde rij krijgslieden en eereboogen, met muzijk naar het Gouvernementshuis worden gebragt; de Opperkoopman moest den brief onder een verhemelte op zijn hoofd dragen, en de krijgslieden moesten denzelven militaire eere bewijzen. Op het gemelde Huis moest de brief door soldaten worden

bewaakt, en zoo bij nacht als bij dag moesten brandende kaarſen daarbij geplaatst worden. Was dit alles ſlechts om van de Maatſchappij een hoog denkbeeld in te boezemen? Het komt ons zoo niet voor, maar wel, om den *Cingaleeschen* Vorst door zoo vele eerbewijzingen, eenen aan *hem* gerigten brief en geſchenken bewezen, zoo mogelijk te bevredigen (*), Doch deze vernedering miste haar doel.

Vergeefsch Gezantſchap.

De Afgezanten met de geſchenken kwamen ten Hove. Het antwoord was beleefd, doch beſtond uit eene reeks van klagten, vooral over de verdrukking der ingezetenen, en men liet hen ſpoedig vertrekken. Men gaf te *Candi* te kennen, dat er reeds *duizend Europeanen* in dezen oorlog geſneuveld waren, hetwelk overdreven ſchijnt. Om zoo veel mogelijk het Hof genoegen te geven, liet men twee naar 's Konings landen vooruitgeſchovene posten weder intrekken, hoezeer ook daardoor, volgens den bevelhebber van *Negombo*, die vesting in gevaar kwam.

Tweede aanval op Negombo mislukt. Van Eck volgt Schreuder als Gouverneur op.

In November verſcheen een *Engelsch* ſmaldeel van vier oorlogſchepen en een proviantſchip ter reede van *Colombo*. Men ſtelde zich in gereedheid, om den *Engelschen* het landen te beletten; doch zij pleegden geene vijandelijkheden. Den 7den December nam de nieuwe Gouverneur VAN ECK het Beſtuur van SCHREUDER over, en volgde in het eerst deszelfs vredelievende ſtaatkunde, tot dat eindelijk de *Nederlander*, naar zijnen aard, toen de middelen tot vrede uitgeput waren, zich in al zijne kracht verhief. De wakkere Gouverneur van *Negombo*, DROSDOWSKY,

(*) Dit blijkt ook uit het beſluit van 22 September 1761, t. a. pl. *fol.* 1459. De plegtigheden zelve vindt men, *fol.* 1095. 1096.

en de Majoor BISCHOF konden niet aanzien, dat men den Rijks-*Adigaar* (Grootvizier) van *Candi* gerust werken liet aanleggen, die hunne vesting bedreigden. In ſpijt der beſchroomde bevelen uit *Colombo* werd de batterij aangevallen, en met verlies van ſlechts één' dooden en zeven gekwetſten genomen. De *Adigaar* verſtoof met de zijnen; eene menigte inwoners nam de toevlugt op het *Nederlandsche* grondgebied, om zijne dwingelandij te ontgaan. In eenen tweeden aanval werden nog drie batterijen vermeesterd, en alzoo *Negombo* ten tweedenmale ontzet (*).

In de twee volgende jaren keerde de krijgskans door meerdere veêrkracht ten voordeele der Maatſchappij, die niet alleen *Maduré* en het geheele distrikt heroverde, maar ook uit *Trinconomale* in het Noordoosten veroveringen gemaakt, het landſchap *Wamblegam* onderworpen, en, in weêrwil van eenigen tegenſpoed, behouden had. Gedeeltelijk was dit bewerkt doordien men, in plaats der inlanders uit *Indostan*, *Franschen* of *Duitschers* (voor welke de oorlog thans geëindigd was) uit *Coromandèl* of *Maissour* aanwierf. Toen begon ook het Hof van *Candi* meer vredelievend te worden. Er werd een wapenſtilſtand verzocht en verkregen. Men zond van daar Gezanten met een aantal *Nederlandsche* gevangenen, die even als Gezanten begiftigd werden; doch dit gezantſchap moest ſlechts tot aankondiging dienen van een ander, hetwelk eigenlijk over den vrede zou handelen. Men zag te *Colombo* duidelijk, dat het oogmerk alleen was om tijd te winnen. Het Hof drong aan op ontrui-

Veldtogten van 1762 en 1763.

(*) Zie *Historiaal* enz., bl. 1400–1507.

ming der veroverde ſtreken, hetwelk de Gouverneur zeide, niet anders dan volgens bevel uit *Batavia* te kunnen doen. Zeer gaarne wilde de Koning de betrekkingen op den ouden voet herſtellen; maar dit was den *Nederlanderen nu* niet genoeg; zij eischten ſchavergoeding voor het geledene, en verzekering voor het toekomende, door den volledigen afſtand der kusten (*).

Ruwe brief van den Engelschman Cornish. Gematigd antwoord van van Eck.

De *Engelschen* ontveinsden kwalijk hunne ſpijt over deze voor hen onverwachte wending van zaken. Men vernam, dat de *Engelsche* Schout bij Nacht CORNISH bezig was, troepen in te ſchepen naar eene onbekende beſtemming. Men beſloot dus in den geheimen Raad te *Colombo*, „voor *Trinconomale* op zijne „hoede te zijn, dewijl het te denken was, dat de „*Engelschen* niets onbeproefd zouden laten, om onder „het een of ander voorwendſel eene haven op *Ceylon*, „zoo al niet *Trinconomale* zelve, magtig te worden." Men verbood den *Engelschen*, in die haven aan land te komen, waartoe hunne dubbelzinnige houding in den oorlog met *Candi*, en hun gedrag in *Bengale* waarlijk wel aanleiding gaf. De brief, deswege door CORNISH aan den Gouverneur VAN ECK geſchreven, is een toonbeeld van onbeſchoftheid en kwalijk verkropte ſpijt. *Hij*, de *Schout bij Nacht* (*Rear-Admiral*) CORNISH, zou een enkel ſchot op de vlag zijner *Groot-Brittannische* Majesteit, wanneer die in de haven van *Trinconomale* gezien werd, „*beschouwen als eene oorlogsverklaring*, en daarop

(*) Misſive van den Gouverneur VAN ECK aan de kamer der XVII. en *Secr. Resolutie Boeken M. S. van Ceylon* 1764, I. D. bl. 24-33.

„terſtond zoodanige maatregelen nemen, die de „dwaasheid en onbeſchoftheid (*insolentie*) van zijn „verbod zouden vereeuwigen. Hij ſtond verlegen, „of hij aan die onbeſchoftheid of aan die dwaasheid „des Gouverneurs de voorkeur zou geven, daar „deze toch van de krachteloosheid en ijdelheid zijner „bedreigingen wel moest bewust zijn." Welk eene taal omtrent den dienaar, boven CORNISH in rang verheven, eener Mogendheid, die meer dan tachtig jaren lang de naauwſte bondgenoot der *Engelschen* geweest was! Doch zij waren toen dronken van ijdelheid wegens de overwinningen op *Frankrijk* en *Spanje*, en zagen met verachting op den vreedzamen Bondgenoot, wiens zeemagt meer en meer voor de hunne onderdeed, terwijl zijne landmagt bijna te niet was. Onder MARLBOROUGH zou geen *Brit* die taal gevoerd hebben! De geheele brief was in dien toon. Het antwoord van VAN ECK was waardig en edel; met leedwezen weêrhouden wij ons van hetzelve te plaatſen; het levert een ſchoon contrast van de inborst der beide Natiën op. „Zijne geaardheid, „de welvoegelijkheid, het belang zijner Meesters en „zijn diepe eerbied voor den *Britschen* Koning en „diens vertegenwoordigers beletten hem, om den „Admiraal in zijne *onheusche* en *trotsche* uitdrukkin„gen na te volgen." Hij toonde aan, dat juist *het heimelijk aanvoeren van eenen afgezant* door CORNISH voor den Gouverneur van *Madras*, naar een' vijand van den Staat, den Koning van *Candi*, de *Ceylonsche* Regéring volgens regt en billijkheid tot het nemen van maatregelen van veiligheid had genoodzaakt, die echter, reeds ſedert dat de zaken des eilands ten goede veranderd waren, weder waren in-

getrokken. „Men zag nu in den Raad, dat de *Engelschen*, die ons de heerlijke baai van *Trinconomale* benijdden, *naar een voorwendsel zochten*; doch de Gouverneur verklaarde, *zich door geene bedreigingen te zullen laten afschrikken om voet bij stuk te zetten en te doen, wat een regtgeaard Patriot doen moet*, zoo de *Engelschen* weder mogten komen overwinteren, weshalve men besloot, de bezetting aldaar te versterken, alsmede tusschen die haven en *Baticalo* eene kleine baai, waar de *Engelschen*, *die men thans niet betrouwen, en omtrent welke men geene voorzorgen genoeg gebruiken kon*, ligt zouden kunnen landen (*).

Versterking naar Ceylon gezonden. Buitengewone sterfte.

Ondertusschen zorgde men in 't vaderland voor versterking naar *Ceylon* te zenden. Doch eene buitengewone sterfte der manschappen stelde die zorgen te leur. De schepen *Giezenburg*, *Lekkerland*, *Duinenburg*, *de Gouverneur Generaal* en *Schagen* hadden reeds vóór hunne komst aan de *Kaap de Goede Hoop* eene menigte zieken en dooden, en, na hunne verversching aan dien gezonden uithoek (waar zij ook nieuwe manschap innamen) nog veel sterfgevallen, eer zij op *Ceylon* kwamen; b. v. het schip *Duinenburg*, met 396 zoo zeelieden als soldaten bevracht, had van de *Kaap* alléén 74 dooden en 237 zieken. Deze overgroote sterfte en ziekelijkheid werd, behalve aan het slechte weder, ook aan de zorgeloosheid of liever slechte behandeling van den Opperstuurman DE ZWET en den Oppermeester DE BRUIN toegeschreven,

(*) *Secr. Resolutiën in Rade van Ceylon*, van Oct. 1761 tot Nov. 1762. *M. S. Boeken van Ceylon* 1764, I. D. (de brief van CORNISH van 14 Junij en het antwoord van VAN ECK 16 Julij 1762) *fol.* 170-175. voorts *fol.* 180-182.

en men zal op de andere fchepen misfchien wel dergelijke redenen van klagten gehad hebben.

De Regéring van *Ceylon* meende den oorlog met meer klem te kunnen voeren, door de leiding van denzelven aan een geheim Comité toe te vertrouwen. De tijd der werkzaamheden in den oorlog bepaalt zich op *Ceylon*, uit hoofde van den regentijd, flechts tot de vier eerfte maanden des jaars; doch de regen duurde in 1764 ongemeen lang, en zelfs de geheele maand Januarij door, zoodat men den veldtogt niet voor den 10den Februarij kon openen. Men befloot aanvallenderwijze te werk te gaan; en wel in onderfcheidene rigtingen van de kusten het land in te dringen, ten einde zich in de binnenlanden van *Candi*, als in het middelpunt van dien kring, te vereenigen. De Gouverneur VAN ECK zou zich zelf aan 't hoofd van die kolom ftellen, welke uit het westen, uit *Negombo* (het naast bij *Candi*), moest optrekken; de tweede uit het zuidwesten, de derde uit het zuiden van den kant van *Maduré*, de vierde uit het noordoosten van *Trinconomale* door het land der woeste *Weddas* of *Vadahs* heen; de vijfde eindelijk uit het noordwesten van *Aripa*. Het hoofdcorps drong vooral met een' gunftigen uitflag door de bosfchen en over de gebergten der binnenlanden tot flechts 6½ mijlen van de Hoofdftad *Candi* door, en nam vier groote rijstmagazijnen des Konings in bezit. Hier waren de wegen door het digte bosch zoo ongangbaar, dat men eenige dagen moest doorbrengen met dezelve te banen. De voorhoede drong toen nog verder door, en verdreef den vijand, doch moest zich, door gebrek aan kruid en lood, met verlies van 26 dooden en gekwetften weder bij het hoofdcorps voegen; toen

Veldtogt van 1764 mislukt.

dit op het punt was, den optogt te hervatten, viel er een driedaagsche regen, die alle de dalen onder water zette, en de *Koelis* of lastdragers deed verloopen. Hierdoor moest de onderneming gestaakt en de terugtogt aangenomen worden, hetwelk voor den Gouverneur, die gehoopt had te *Candi* den vrede voor te schrijven, eene grievende teleurstelling was. Aan de bevelhebbers der andere troepen, die ook meer of min vooruitgetrokken waren, werd last gezonden, dadelijk op het grondgebied der Maatschappij weder te keeren. Deze aftogt werd gelukkig volbragt, met uitzondering van den zuidwestelijken troep, die, bij het overtrekken eener rivier, afdwaalde en in wanorde geraakte, waardoor de *Candianen* 150 man, en daaronder 56 *Europeanen*, gevangen namen (*). De gevangenen werden naar *Candi* gevoerd, doch (eene zeldzaamheid bij dien landaard!) geenszins mishandeld.

Toebereidselen tot den veldtogt van 1765. Thans moest er raad geschaft worden. Men zou zich hebben kunnen laten verleiden, om vrede te maken op den ouden voet, maar de staat van zaken was, sedert de vestiging der *Engelschen* in *Bengale*, niet meer dezelfde. De Regéring van *Madras* had den 7den Augustus de *Nederlanders* durven te gemoet voeren, dat de Vorst van *Candi onafhankelijk*, en bevoegd was, met alle andere Natiën verdragen te sluiten, immers dat den *Engelschen* geene stukken ten tegendeele bekend waren. Men wilde zich dus

(*) Deze onderneming is kortelijk beschreven in den brief van den Gouverneur VAN ECK aan de XVII. d. 13. Nov. 1764 (*Brieven van Ceylon M. S.*, I. D. 1765 *fol.* 80-102.) en uitvoeriger in het IV. D. (*Dagregister van den Secretaris* ANGELBEEK) *fol.* 1340-1587.

nog liever eenige volharding in den oorlog getroosten, om daardoor een *vast* en *verzekerd* verdrag te erlangen, waarbij de uitſluitende regten der *Nederlanders* op de kusten en den buitenlandſchen handel des Rijks werden erkend. Men zou dus de onderneming op *Candi*, zoodra de regentijd geëindigd was, hervatten, en tot dat einde op *Coromandèl* een Bataillon *Sipayers* of geregelde, en 1200 man ligte inlandſche troepen, en op *Malabaar* een tweede Bataillon *Sipayers* aanwerven. De bagaadje zou, door de gemelde ligte troepen uit *Indostan* (de *Cingaleezen* vertrouwde men niet meer), en door 500 *Chineezen*, uit *Batavia* te ontbieden, moeten worden gedragen. Dit plan werd door de Hooge *Indische* Regéring goedgekeurd, en nu beſloot men het ontwerp van den veldtogt, die met Januarij 1765 eenen aanvang zou nemen, te veranderen, en ſlechts aan ééne zijde, doch in twee kolommen, op te rukken tot op ééne plaats in 't gebergte, welke die van *Candi* ontzettend verſterkt hadden, en die men dan met vereenigde krachten hoopte te winnen. De onzen noemden deze plaats de *Thermopylen* van *Candi;* doch zij hielden dezelve voor hunnen moed niet onverwinbaar.

Die van *Candi* hoopten intusſchen door hunne meerderheid in getal eene verſchanſing der *Nederlanders* niet verre van *Negombo*, door vijfhonderd man en vier metalen veldſtukken verdedigd, welke de aldaar gemaakte nieuwe veroveringen *Chilauw* en *Putulang* moest dekken, te veroveren, doch hunne aanvallen ſtuitten af op den moed en de krijgskunst der onzen; zij deinsden af en ontruimden de kustlanden. Eene onderneming van den *Adigaar*, om den kaneeloogst in de veroverde landen te belet- Mislukte aanvallen der inlanders.

ten, mislukte geheel. Daarentegen waren eenige ftreken, die zich reeds onderworpen hadden, op nieuw tot de partij van *Candi* overgegaan; hun land werd toen, op last uit *Colombo*, te vuur en te zwaard verwoest.

Vergeeffche vredesonderhandelingen.

Dus vond zich het Hof van *Candi* in zijne hoop over de gevolgen van den terugtogt der *Hollanders* geheel teleurgefteld, en zocht nu de afgebrokene onderhandelingen weder aan te knoopen. Doch het wilde den eerften ftap niet doen, even min als de *Nederlandsche* Regéring. Men onderhandelde dus door heimelijke boodfchappen, tot dat eindelijk die van *Candi* openlijk eene vredeboodfchap zonden. Het antwoord was krachtig, en hield onder anderen in, dat men reeds te lang toegevendheid en vleijerij jegens het Hof had gebezigd, en zich vernederingen getroost; dit was misbruikt uit trotschheid, en dus zou de Maatfchappij voortaan een' hooger' toon voeren. Inderdaad werkte zulks, en het Hof verzocht de *Hollandsche* voorflagen te mogen weten, om in nadere onderhandelingen te treden. Doch men volhardde in den eisch van volkomenen afftand der kusten. De onderhandelingen werden dus afgebroken, en de vijandelijkheden in 1765 hervat. In den nacht tusfchen 4 en 5 Januarij tastte de Lt. Kolonel FEBER de vijanden onverhoeds aan, en behaalde bijna zonder moeite eene volkomene overwinning. Zeven hunner Hoofden, benevens een groot aantal gemeenen, lieten het leven. Zij ontvloden uit hunne verfterkte legerplaats, waarvan de *Nederlanders* toen de batterijen flechtten.

Veldtogt van 1765. Candi ingenomen. Dood van van Eck. Falck Gouverneur.

De veldtogt van 1765 was, althans in den beginne, zeer gelukkig. Het hoofdleger, onder den Gouverneur VAN ECK in perfoon, trok de vruchten van het gemaakte plan, om op één punt (in plaats van

met onderſcheidene afdeelingen) door te breken, doch werd ook meer door de omſtandigheden begunſtigd. Het ſtond reeds den 25ſten Januarij te *Wisenam*, waar het in 1764 eerst eene maand later geweest was; het drooge en goede weder leide aan de verdere verrigtingen geene beletſelen in den weg, en, na het hooge gebergte van *Ballane* in het midden des eilands te zijn overgetrokken, dat men tot nu toe voor onoverkomelijk voor een leger gehouden had, bereikten de *Nederlanders* reeds den 19den Februarij de hoofdſtad *Candi*, alwaar zij, behalve ander wapentuig, ook 42 ijzeren en metalen kanonnen bemagtigden. Doch naauwelijks was men hier binnen, of de wanorde, door hebzucht veroorzaakt, rees ten top. De voorhoede onder den Luitenant Kolonel FEBER, aangevuurd door het denkbeeld, om zich in eenen *Indischen* Koningszetel voor de geledene vermoeijenisſen ſchadeloos te ſtellen, ſloeg dadelijk aan 't plunderen, waarmede de Gouverneur, bij zijnen intogt met den hoofdtroep, dezelve bezig vond. Nu was ook, gelijk men denken kan, aan dezen geen houden; alles, tot de lastdragers en ſlaven toe, verſpreidde zich in de zalen van 's Konings paleis, en elk poogde zoo veel mogelijk van den buit magtig te worden. Men beſchuldigde vooral eenen *Franschman*, LA BAUME, eenen aanvoerder der lastdragers en bijzonderen gunſteling des Gouverneurs VAN ECK, van zich bij die gelegenheid bijzonder te hebben verrijkt. Doch hij verontſchuldigde zich, hoewel niet meer bij zijnen begunſtiger. Dezen trof de dood kort na zijne terugkomst van *Candi* te *Colombo*, waarheen hij reeds den 4den Maart

vertrokken was (*). Hij was een man van kracht en beleid, die de belangen der Maatſchappij kende, en zich door geenen oogenblikkelijken tegenſpoed van het gemaakte ontwerp liet afbrengen. In plaats van SCHREUDER was hij door den Raad van *Indië* DE KLERK, wien *Ceylon* als Provincie was toegewezen, doch die zijne verzwakte ligchaamsgeſteldheid, niet meer beſtand tegen den oorlog, deed gelden, als zijn vriend aanbevolen (†), en hij deed eer aan die aanbeveling. In zijne plaats werd de Heer IMAN WILLEM FALCK Gouverneur van *Ceylon*.

De Koning van Candi houdt vol. Men vleide zich met de ſtellige hoop, dat deze verovering den oorlog voor goed zou doen eindigen, en de Rijksgrooten benevens de Koning van *Candi* dadelijk hunne onderwerping aan alle de eiſchen der Maatſchappij zouden inleveren. Doch men bedroog zich. Wel waren er, reeds vóór den intogt, nieuwe onderhandelingen aangeknoopt; maar acht Artikelen, door de Maatſchappij voorgeſteld, en hoofdzakelijk de reeds vermelde inſluiting in de binnenlanden, zonder gemeenſchap met de zee, behelzende, kwamen den inlanderen zoo hard voor, dat zij liever hunne Hoofdſtad vooreerst misſen, dan zich daaraan onderwerpen wilden; zelfs trok de Koning zijne belofte weder in, van zijne vredegezanten met volmagten te voorzien. Welligt maakte de wanorde des *Nederlandschen* legers hem zoo ſtout, daar hij tevens begreep, dat gebrek aan levensmiddelen weldra de grootſte vijand der *Nederlan-*

(*) *Boeken van Ceylon M. S.* 1766, *fol.* 358-365.
(†) HUYSER, *Leven van* DE KLERK, bl. 50.

ders zou worden. Hij wachtte dus den regentijd af.

De *Nederlanders* poogden hem intusschen nog op eene andere wijze, dan door het bezit zijner hoofdstad, te krenken. Er was nog een Prins, naar zijn voorgeven uit oud *Cingaleesch* Koningsbloed, die aanspraak maakte op den troon van *Candi*. De *Hollanders* begunstigden dezen, doch braken niet geheel met den regerenden Koning, om den laatsten niet tot wanhoop te drijven. **Pretendent op zijne kroon.**

Doch te midden van al dit sammelen brak de regentijd aan. Het hoofdleger was ook naar *Colombo* wedergekeerd, doch met het achterlaten eener sterke bezetting, welke nu door den regen, die alle valleijen deed onderloopen, van de kust was afgesneden. Men verzuimde echter te *Colombo* niet, om zoo veel mogelijk levensmiddelen naar *Candi* te brengen; maar intusschen werd de bezetting door onophoudelijke gevechten met die van *Candi*, waarin de *Nederlanders* echter steeds de overwinning behielden, afgemat; en reeds in den beginne telde men onder de 900 *Koelis* of lastdragers 200 zieken. De bezetting bedroeg 1800 man, zonder de vrouwen en kinderen; de achtergelatene levensmiddelen waren voor zes maanden (binnen welken tijd men de bezetting slechts noodig oordeelde) naauw berekend, en te *Candi* was niets te bekomen, daar geen *Cingalees* er te markt kwam. Van dáár, dat het gebrek begon te nijpen. De levensmiddelen, slechts tot den laatsten Julij voorhanden, werden door spaarzame uitdeeling nog tot den laatsten Augustus gerekt, maar toen was het onmogelijk het langer te *Candi* uit te houden. Men besloot dus tot den af- **Moeijelijkheden voor de Nederlanders in Candi.**

togt; maar hoe de zieken en de krijgsbehoeften te vervoeren? Men nam daartoe de inlandſche *Koelies*, die zich gereedelijk onder belofte van hooge belooning lieten vinden. De bagaadje moest achtergelaten, het veroverde kanon en andere wapenen onbruikbaar gemaakt worden. Doch men had de nutteloozе barbaarschheid, het paleis des Konings en de geheele ſtad *Candi* aan de vlammen te offeren.

Aftogt der Nederlanders. De terugtogt moest over de bergen en door de bosſchen heen, langs welke men gekomen was. Doch de beide wegen, die naar de kust geleidden, waren door de *Candiërs* goed verſterkt en met troepen bezet; zij hadden kuilen gegraven met priemen, en los met aarde bedekt, om de manſchap daarin een' ijsſelijken dood te doen ſterven; aan de zuidzijde van den berg *Ballane* was de weg niet minder afgeſloten, en hier waren bovendien geene levensmiddelen. Men beſloot dus eenen zijweg ten noorden van den gemelden berg in te ſlaan, die, hoewel niet dan voor enkelde voetgangers geſchikt, thans nogtans in den nood dienen moest. Daar ſlopen dus de mannen heen, die nog zoo kort geleden als overwinnaars de vijandelijke Hoofdſtad waren binnengetrokken, maar helaas! van de overwinning misbruik hadden gemaakt, nu door een' woesten vijand van voren, van achter en aan weêrszijde beſtookt. Het was bijkans een toeſtand, gelijk die der *Atheners* in *Sicilië* (*). Doch de *Nederlanders* waren gelukkiger; zij bereikten de zoogenaamde *zeven Korles*, na tegen honger, vermoeidheid, ſlecht weder, ziekten, en een' verre overmagtigen vijand geworſteld

(*) Zie mijne *Gesch. van Griekenland*, II. D. bl. 538–542.

te hebben. De troepen, met levensmiddelen tot ontzet opgerukt, doch die ongelukkig de bezetting gemist hadden, drongen door tot de rivier van *Candi*, en, de ſtad verlaten vindende, trokken zij met de grootſte orde terug, zonder van den vijand te lijden. Het verlies der *Nederlanders* door dit alles wordt door hen zelve op 163 begroot (*). Een *Engelschman*, PERCIVAL, die in 1800 eene reis naar *Ceylon* en aan het Hof van *Candi* gedaan heeft, ſpreekt van vierhonderd der *beste Nederlandsche* ſoldaten, die te *Cuddawil* en *Sittivacca*, ſlechts op twee dagreizen afſtand van *Colombo*, door de *Cingaleezen* zouden gevangen genomen en gedood zijn (†). Waarſchijnlijk heeft PERCIVAL deze berigten te *Candi* opgedaan, en ligt de waarheid misſchien tusſchen beide, ſchoon het *Hollandsche* berigt meer in bijzonderheden loopt. Hoe het zij, ook deze veelbelovende onderneming was weder gemist, wel met groote ſchade voor de inlanders, maar zonder eenig voordeel, ja, met zwaar verlies der onzen. Doch de inlanders hadden den moed en de volharding der *Nederlanders* gezien, en dit had diepen indruk op hen gemaakt.

Nieuwe onderhandelingen.

Men had te *Candi* eenen brief van den *Engelschen* Gouverneur van *Madras*, GEORGE PIGOT, aan den Koning van *Candi* gevonden, meldende de komst van een' Raadsheer om met hem in onderhandeling te treden. Men ontveinsde deze blijkbaar vijandelijke daad, gelijk aan die, welke de *Engelschen* in *Bengale* zoo euvel

(*) *Boeken van Ceylon* 1766, II. D. *fol.* 360. 361. 381–387.
(†) PERCIVAL, *Voyage à Ceylon*, T. I. p. 29.

opgenomen hadden, en voelde zich daardoor ſlechts te meer genoopt, om op goede voorwaarden met den Koning te ſluiten. Tot dat einde beſloot men denzelven door *gebrek* te dwingen. Alle toevoer van zout, gedroogde visch en lijnwaden, welke zijne hoofdſtad van het vaste land of uit de bezittingen der Maatſchappij moest bekomen, werd nu verboden. Men belette hem, hulpbenden uit *Coromandèl*, namelijk van den Vorst van *Tansjour* en den Nabob van *Carnatica* of *Arkot* (thans eenen leenman der *Engelschen*) te bekomen (*). Door deze middelen vond zich de Koning op het laatst van 1765 bewogen, weder een gezantſchap naar *Colombo* te zenden. Dit werd toegeſtaan, en de Heeren DE COSTE en VAN ANGELBEEK als Commisſarisſen benoemd, om met die van *Candi* te handelen. De eiſchen der *Nederlanders* waren geſtreng. Zij verlangden den ſtelligen afſtand van alle de regten des Konings op de oude bezittingen der Maatſchappij in *Ceylon*, voorts dien van alle de kusten des eilands, hetzij de *Nederlanders* die nu al of niet bezaten, en vergoeding der oorlogskosten; doch dezen eisch kon men wijzigen, en daarvoor de binnenlandſche Provinciën, die de Maatſchappij in vroegeren tijd had bezeten, bedingen. Voorts moest al het door de *Hollanders* achtergelatene geſchut, alle gevangenen, overloopers en *rebellen* (zoo moest dus de Koning de door hem opgezette *Cingaleezen* beſchouwen) aan de *Hollanders* worden overgeleverd. De jaarlijkſche Gezanten naar *Candi*

(*) *Ceylon* 1766, II. D. *fol.* 361. PERCIVAL, *l. c.* Volgens hem knelde het gebrek aan zout te *Candi*.

zouden niet meer, zoo als tot nu toe gebruikelijk was geweest, voor den Koning behoeven te knielen. Gedurende de onderhandeling werden die eifchen in zoo verre verzacht, dat men de breedte der ftranden bij fommige punten op flechts twee mijlen bepalen, het afhalen van zout (dat alleen dáár gevonden wordt) voor *Candi* toeftaan, en den Koning ook het punt, waarom de oorlog eigenlijk begonnen was, deel in de winften op de olifanten, zou toegeven. Doch ook ten dezen prijze wilden de Gezanten de binnenlandfche (kaneelgevende) Provinciën niet afftaan, zoodat men dit punt moest laten varen, en alléén de vrijheid van het kaneelfchillen zonder verdere aanvraag bedingen. Op dezen voet werd dan een verdrag in 14 Artikelen ontworpen, waarvan de bekrachtiging (*ratificatie*) binnen 14 dagen van *Candi* moest inkomen, of het zou voor nietig verklaard worden.

Doch deze tijd verftreek, en de *ratificatie* was er nog niet, maar wel vele beloften. Men beantwoordde zulks met de bedreiging, dat men zich hierdoor niet zou laten weêrhouden, den veldtogt met het gunftige getijde te openen, want men begreep zeer wel, dat dit dralen niet anders ten doel had, dan den ondragelijken ftaat van onzekerheid te doen voortduren, en weder een jaar in dier voege ten einde te brengen. Tweeduizend man onder den Kolonel FEBER zouden van den eenen, duizend andere uitgelezene manfchappen onder den Majoor DUFFLO van den anderen kant (uit het noordwesten) in 's Konings land doordringen. De verwerping, onder fchijnbaar vredelievende uitdrukkingen, der voornaamfte bepalingen van het ge- Oorlogstoebereidfelen.

floten verdrag, en de gebrekkige vorm van den last eens nieuwen gezantfchaps, voor de leus ter voltooijing van het vredewerk afgevaardigd, deed den veldtogt inderdaad openen. Dan de Gezanten hielden, daar de Koning thans opregt den vrede fcheen te verlangen, fterk aan bij den Gouverneur, de onderhandelingen niet af te breken, terwijl zij zich plegtig voor de *ratificatie* verbonden. Sommige punten echter weigerden zij volftrekt, zoo als den afftand der kusten en de vrijheid tot kaneelfchillen zonder het jaarlijkfche vernederende gezantfchap (iets, 't welk de ijdelheid van eenen Oosterfchen Despoot inzonderheid ftreelen moest). Liever wilden zij zich de rampen des oorlogs getroosten. Maar daar de *Hollanders* vol hielden, kwamen zij tot toenadering, en verzochten nog twaalf dagen wapenrust, om intusfchen nadere bevelen uit *Candi* te halen. De voorzigtige *Nederlanders*, die zich door geenen ijdelen glans van wapenen lieten verblinden, maar de fchromelijke oorlogskosten en de uitputting van hun eigen land in het oog hielden, en die ook eene toenemende verbittering der *Candiërs* vreesden, *met welke men toch vroeg of laat weder als vrienden zou moeten leven* (*), ftemden dit verwijl toe, mits hunne reeds vooruit-

(*) Eene zeer wijze bedenking, die in de ftaatkunde van het hoogfte gewigt is, maar te veel uit het oog wordt verloren. — In 't geheel toonen de bedenkingen van Gouverneur en Raad, die de gronden voor den vrede regtvaardigen, eene meer dan gemeene kennis van zaken, door geene drift of vooringenomenheid verduisterd. *Ceylon* 1767, I. D. *fol.* 11-17. Zij verdienden aan de vergetelheid onttrokken te worden.

gerukte troepen door *Candi* onderhouden wierden.

Reeds vijf dagen voor den gestelden tijd, den 7den Februarij, kwam er antwoord van het Hof, 't welk door een misverstand in handen der *Nederlanders* viel, die daaruit den last zagen, om den afstand der kusten zoo lang tegen te houden als mogelijk, doch eindelijk toe te geven. Nu wist men genoeg. Het stuk werd, zonder te doen merken, dat het gelezen was, aan de Gezanten ter hand gesteld, en daarop volgde dan den 14den Februarij 1766 de vrede, die, behoorlijk aan weerszijde geteekend en *geratificeerd*, een voor *Nederland* roemrijk einde maakte aan eenen bijna zesjarigen oorlog. Alle de 14 Artikelen werden aangenomen, en daarmede de alleenhandel der *Hollanders* op *Ceylon*, het volle en onbetwiste gebied der kusten van dat heerlijke eiland; het *Taprobane* der Ouden, het bezit van de kaneelbosschen zonder vernederende voorwaarden, en tegen een' Rijksdaalder het pond, en de uitsluiting aller vreemdelingen van het eiland, bedongen.

Voordeelige vrede met Candi.

Hoe voordeelig *Ceylon* voor de Maatschappij was, blijkt uit een' kleinen trek, in een' brief van den Gouverneur aan de Kamer van Zeventienen. Bij de optelling der redenen, die vóór de bevrediging pleitten, waartoe in de eerste plaats de verbazende oorlogskosten behoorden, zegt hij, dat die nog jaarlijks merkelijk zouden toenemen, en *mogelijk met de winsten op de kaneel niet eens zouden kunnen goedgemaakt worden* (*). Deze winsten bestreken dus de kosten van zes oorlogsjaren! De kaneeloogst was

Onmiddellijke voordeelen van den vrede.

(*) Bl. 12.

ook in 1765 zoo overvloedig, dat de *Ceylonsche* Regéring, als eerste vrucht van den vrede, 4000 balen naar het vaderland zond, en hoop gaf, om met de tweede bezending hetzelfde getal over te zenden, behalve nog 600 balen, die men naar *Batavia* zond.

Gezantschap van Candi naar Batavia. Er werd nu ook van wege den Koning een gezantschap naar *Batavia* gezonden, met verzoek, om eenige verzachting van de voorwaarden des vredeverdrags. De Gouverneur-Generaal VAN DE PARRE besloot, deze aan Oostersche pracht gewone Hovelingen door koninklijke praal te verblinden, en dus bij het onthaal zoowel door de kleeding der Raden van *Indiën* als door andere blijken van pracht te schitteren. Dit gelukte zoo wel, dat de Gezanten geheel verpletterd waren, en niets wisten uit te brengen. In hun verzoek werd niet getreden; de Maatschappij verklaarde, nimmer een hairbreed van 't geslotene en bekrachtigde vredeverdrag te zullen afwijken (*).

Lotgevallen van den Kroonpretendent. Doch de Kroonpretendent, wien men gedurende de onderhandelingen als een schrikbeeld voor het Hof van *Candi* had bij zich gehouden (hoewel de Regéring hem, als eenen *Malabaar* van geboorte, welke Natie den *Hollanderen* op *Ceylon* zeer vijandig was, geenszins vertrouwde), de Kroonpretendent, dien men nu als eene soort van gijzelaar voor de goede trouw van *Candi's* Regéring wilde bewaren, werd eerst naar *Batavia* op eene buitenplaats gezonden; doch, vermits men begreep, dat hij daar nog te digt bij *Ceylon* woonde, met hetwelk hij, gelijk me-

(*) HUYSER, *Beschrijving der O. I. Etablissementen*, bl. 100 (*Noot*). Uit den eigen' mond van DE KLERK.

de met *Coromandèl*, briefwisſeling onderhield, werd hij naderhand onder de Landvoogdij van DE KLERK op eene min edele wijze 's morgens vroeg van zijn bed geligt, op een ſchip geworpen en naar *Amboina* vervoerd, alwaar hij nog vele jaren daarna leefde (*).

In 1767 deed de Gouverneur FALCK eenen togt naar het noorden des eilands, vooral om *Trinconomale* te bezoeken, dat onwaardeerbare punt, in welks diepe binnnenbaai eene vloot het geheele jaar door liggen kan, hetgeen op de geheele tegenoverliggende kust van *Coromandèl* het geval niet is, en 't welk dus door de *Engelschen* gretig begeerd werd. Hij bezigtigde naauwkeurig deze belangrijke ſtelling, en beſloot aldaar vestingwerken, ook ter beſcherming dier *binnenbaai*, te doen aanleggen. Men dacht ook op de verdediging van *Colombo*, *Gale* en *Jaffanapatnam* (†). Togt van Falck naar Trinconomale.

Deze voorzorg was te noodzakelijker om de aangroeijende magt der *Engelschen*, ook aan de overzijde van *Ceylon*. Het landſchap *Carnatica*, 't welk het zuidergedeelte van *Coromandèl* uitmaakt, was nog altijd het tooneel van een' burgeroorlog tusſchen twee *Nabobs*, waarvan de een door de *Franschen*, de ander door de *Engelschen*, begunſtigd werd. Door de Betrekkingen tusſchen de Nederlanders en Haider Ali.

(*) HUYSER, t. a. pl.

(†) *Boeken van Ceylon* 1767, I. D. *fol.* 415-417. 1768, III. D. *fol.* 775. 782. Op *fol.* 868. 869. vindt men een verſlag van een *Examen* bij het godgeleerde kweekſchool te *Colombo*, 't welk niet zeer voor de doelmatigheid van het onderwijs aldaar pleit. Trouwens de preekmethode in het vaderland (althans in *onze* taal) was ook nog niet veel bijzonders. De kweekelingen waren *Malabaarsche* of *Cingaleesche Mestizen*, blijkens hunne *Portugeesche* namen. Onder dezelve was één *Hollander*, MANUEL JURIAAN ONDAATJE.

overwinningen der laatſten in *Bengale* zoowel als in zuidelijk *Indiën*, en den voordeeligen vrede, dien zij met *Frankrijk* ſloten, zou de *Fransche Nabob*, gelijk hij genoemd werd, in de grootſte verlegenheid geraakt zijn; dan hij bekwam een' onverwachten ſteun in eenen dier gelukzoekers, welke meermalen in *Indië* zoo ſpoedig verdwijnen als opkomen. Doch deze was een man van ongewone talenten, wiens krijgskunst, werkzaamheid en volharding zijnen gezworen' haat tegen de *Engelschen* evenaarden. Het was de *Mohammedaan* HAIDER ALI, die in dienst van den *Hindoeschen* Koning van *Maissoer* (een bergachtig landſchap in het harte des lands) eerst dien Vorst door veroveringen in de omſtreken zeer magtig had doen worden, en naderhand als een ſchijnkoning in een zijner paleizen had opgeſloten, terwijl hij het geheele gebied voerde (1760). Allengs breidde hij zijne magt over het geheele zuiden van *Malabaar* uit, en ſtichtte daar een Rijk, hetwelk hij aan zijnen zoon heeft overgelaten, en 't welk bijna veertig jaren geſtaan heeft. Na verſcheidene oorlogen met de *Maratten* wendde hij het oog oostwaarts, alwaar de *Engelschen* hunne magt over de van *Carnatica* afhankelijke Provinciën *Madura*, *Tanjour*, *Marwar* en *Tinavelly*, die alle ook met de *Hollanders* te *Negapatnam* in betrekkingen ſtonden, uitbreidden. Hij vervoegde zich bij een aantal inlandſche Vorsten, ſloot vrede met de *Maratten* en den *Nizam* of Oppervorst van *Dekan*, beide bondgenooten der *Engelschen*, (den laatſten Vorst wist hij door het huwelijk van deszelfs dochter met zijnen zoon TIPPOE aan zich te verbinden) en hij zou zijn doel, de verdrijving der *Britten* uit *Carnatica*, waarſchijnlijk

bereikt hebben bij eenige onderſteuning uit *Frankrijk*. Doch de geldmiddelen van dat Rijk waren in de uiterſte wanorde. Om dus met eene *Europische* Mogendheid (waarvan hij de noodzakelijkheid inzag) een verbond te ſluiten, vond hij niemand geſchikter dan de *Nederlanders*, meesters van *Negapatnam*, *Paliacatte* en het nabij gelegene *Ceylon*. Hij deed dus aanzoek aan de *Ceylonsche* Regéring, om een *verdedigend verbond* te ſluiten, en hem vooreerst olifanten, geſchut, buskruid, geweren en verdere krijgsbehoeften te leveren, tegen betaling hetzij in geld hetzij in peper. Bij eenen oorlog der *Nederlanders* met eenige *Europische* Mogendheid nam hij dan de beſcherming hunner bezittingen op het vaste land van *Indostan* op zich, mits men hem en zijn volk, op denzelfden voet als de toenmaals in dienst zijnde *Sipayers* of *Indische* huurbenden, betaalde. Daarvoor zou men hem ook tegen eenen aanval van *Europische* Mogendheden moeten beſchermen. In zijne oorlogen met andere *Indische* Vorsten verlangde hij geene hulp.

Dit aanzoek werd mondeling, doch te gelijk met eenen brief des *Khans* zelven en een ſchrijven van den weleer door de *Franschen*, daarna door HAIDER ALI beſchermden *Nabob* van *Carnatica*, *Radja* SAHEB, aangebragt door den Heer LA BAUME, eenen *Franschman* in *Hollandsche* dienst, die eenen zijner werfofficieren aan dien destijds verdrevenen Vorst had gezonden, om hem denzelven aan te bevelen. Dit was echter ſlechts een voorwendſel; de Gouverneur van *Ceylon* wenschte door dien verdreven' *Nabob* met HAIDER in kennis te komen, en had het plan van een tegenwigt tegen den *Engelschen*

invloed door hem ontworpen (*). SAHEB liet zich deze gelegenheid voor zich en zijn' vriend niet ontſnappen, om zich in de gunst der *Hollanders* aan te bevelen. *De liefde*, ſchrijft de *Radja* aan den Gouverneur Baron VAN ECK, *en de goede vriendschap der Hollanders is in ons hart vast gegrond, welke weldaad wij ons leven lang niet zullen vergeten.* LA BAUME was van *Cochin* te *Colombo* overgekomen, en
29 April 1766. had deze, zoo mondelinge als ſchriftelijke aanzoeken overgebragt. De Gouverneur FALCK ſchreef daarover dadelijk aan den Gouverneur VAN DE PARRE naar *Batavia*, en vond in dit verbond (enkel als *ruilhandel* beſchouwd) geene zwarigheid, te minder, daar hij op de oorlogsbehoeften, tegen peper ingewisſeld, veel hoopte te winnen; doch in de levering der olifanten vond hij beletſelen, die nogtans HAIDER ALI zou trachten weg te nemen, door zoo vele olifanten en oorlogsbehoeften als mogelijk van *Ceylon*, *in zijne eigene vaartuigen*, af te halen; het overige hoopte hij, dat men hem uit *Batavia* naar *Cochin* zou zenden. FALCK beval den Gouverneur Generaal zulk een verdrag niet onduidelijk aan, doch wilde de verdere handeling en uitvoering aan den Gouverneur van *Cochin* overlaten, waartoe echter HAIDER weinig genegenheid toonde, uit vrees van ontdekking door de *Engelschen*. De *Ceylonsche* Gouverneur meende, dat zulk een verbond, in geval van oorlog met eenen *Europischen* vijand, der Maatſchappij zeer voordeelig zou zijn, en hoopte, dat de hulp van den *Sultan* (†) wel *kosteloos* te bekomen zou

(*) *Boeken van Ceylon* 1767, I. D. *fol.* 418.

(†) Dien titel bekwam HAIDER althans naderhand. De

zijn, tegen de belofte van een *gedeelte der veroveringen.* „De naam alleen," voegt er FALCK bij, „van dergelijke overeenkomst met eenen zeer magti-„gen Landheer getroffen, zou het aanzien van onze „Maatſchappij in deze westerſche kwartieren naar al-„le waarſchijnlijkheid doen rijzen (*)." De noodzakelijkheid hiervan had FALCK in een' vroegeren brief van 12 April reeds aangedrongen, zeggende, „dat „de Maatſchappij, hare vreedzame grondregelen bij „aanhoudenheid volgende, het voorwerp van min-„achting bij de *Westersche* Natiën (die van *Hindos-„tan*) worden, en het ééne voordeel van de han-„del na het ander verliezen zou, terwijl hare me-„dedingers hunnen handel op eene geduchte wijze „dreven, en de middelen om zich ſterk te maken, „door de *Indische* Grooten zelve deed betalen." Ten bewijze voerde hij den *Nabob* van *Carnatica*, MOHAMMED ALI *Khan*, aan, die (natuurlijk op aanzetting der *Engelschen*, even als de *Nabob* van *Bengale*), „met de *Nederlanders* in onmin ſcheen te *wil-„len* geraken, om zich dan ontſlagen te achten van „het voorſtaan der weinige regten, die zij, in verge-„lijking der *Engelschen*, nog bezaten (†).

Oorlog van Haider Ali tegen de Engelſchen.

Ondertusſchen vereenigde zich HAIDER ALI met den broeder van MOHAMMED ALI zelve, met *Radja* SAHEB, en ontving ook eenige hulptroepen van den *Nizam*, zoodat hij of in perſoon, of door zijnen zoon TIPPOE *Madras* belegerde, en MOHAMMED ALI

Gouverneur noemt hem hier verkeerdelijk *Nabob*, welken titel hij nooit heeft gedragen.

(*) *Boeken van Ceylon* 1767, I. D. *fol.* 422. De brieven zelve, *fol.* 423. 424.

(†) *Boeken vau Ceylon* 1767, I. D. *fol.* 417.

verfloeg, die echter door eene list zijn' broeder van het Bondgenootschap wist af te trekken, en vervolgens, terwijl deze op hem vertrouwde, te *Madura* gevangen te nemen. Door dit verraad werden de Bondgenooten genoodzaakt, van *Madras* af te trekken; er viel bij *Trinemally* een hoofdslag voor, waarin de *Engelschen* onder den Overften SMITH, of volgens anderen KEMBLES, eene volkomene overwinning behaalden, en 56, of volgens hunne eigene berigten 70 stukken geschut, allen krijgsvoorraad en bagaadje wonnen. Het verlies der *Engelschen* was van weinig belang. Deze neêrlaag had voor HAIDER de nadeeligste gevolgen. De *Nizam*, zijn nieuwe bondgenoot, viel van hem af, erkende bij den vrede MOHAMMED ALI voor regtmatigen *Nabob* van *Carnatica*, en stond zelfs geheel *Maissour* of het Rijk van HAIDER (waarop hij, als Opperlandvoogd des *Mogols*, aanspraak had) aan de *Engelschen* af. HAIDER trok daarop in zijne bergen terug, en werd door den regentijd voor de vervolging der *Britten* beschut.

26 Sept. 1767.

23 Febr. 1768.

Het is ons niet gebleken, of de Regéring van *Nederlandsch Indiën* eenig werk gemaakt hebbe van het door den Gouverneur FALCK zoo ijverig aanbevolene verdrag met dien Vorst. Het is denkelijk, dat de spoedige neêrlaag van HAIDER en de afval des *Nizams*, onze voorzigtige Regéring daarvan terug gehouden heeft. De *Engelschen* sneden HAIDER weldra van de Oostkust af, en poogden zulks ook in 1769 van de Westkust te doen, door de verovering van *Mangaloer*, zijne beste krijgshaven in *Canara* op de kust van *Malabaar*. Doch HAIDER dreef hen terug, maakte in *Mangaloer* de krijgskas en al het geschut buit, keerde toen weder naar de Oostkust,

de binnenlanden, die ſlechts beſchaving behoeven, deels onafhankelijk zijn, deels (vroeger) de Christelijke, en thans de *Mohammedaansche* leere belijden (*). Van de Staten op de kust was *Succadana* weleer de magtigſte; het beheerschte *Sambas* ('t welk zich echter al vroeg had losgeſcheurd, en magtiger was, dan thans), *Mompawa*, *Landak*, *Sangoei* en *Tayang*, *Simpang* en *Kandawangan;* doch alle deze rijkjes ſcheurden zich los, zoowel van het gebied van *Succadana*, waarvan de rijkszetel zelfs binnenwaarts naar *Matam*, aan de rivier van *Katappa*, verlegd werd, als van het vroeger aldaar heerſchende *Bantam*, waarvan *Succadana* zelve leenroerig geweest was. Het jongſte dier rijken was dat van *Pontianak*, in 1770 door den *Arabier* SEID ABDUL RACHMAN geſticht. Deze oefende het hier noch ongewone noch ſchandelijk gekeurde beroep van *zeerooyer* uit. Daar hij buitengemeene bekwaamheden bezat, wist hij grooten buit te maken, ſchoon hij de middelen niet ontzag, en vele ſchepen van *Europeërs* met het bloed der manſchap bezoedelde. (Doch als *Mohammedaan* rekende hij dit misſchien, als oorlog tegen de Ongeloovigen, voor een verdienſtelijk werk.) Eenmaal meester van *Pontianak* geworden, regeerde hij met kracht. Hij hield eene geregelde krijgsmagt van alle *Mohammedaansche* bewoners, en ſtelde een vast tarief van in- en uitgaande regten vast.

Deze nieuwe, uit het niet opgerezene, magt boe-

(*) Ten tijde van VALENTIJN waren in het Rijk van *Banjermassing* op de Z. O. kust 4000 *Dayakkers* tot het Christendom bekeerd. Alle reizigers komen overeen in de ſtelling, dat deze menſchen, gelijk de *Alfoereezen*, onder eene zeer ruwe ſchors eene goede kern bezitten.

zemde aan de kleine Vorsten op de kust niet weinig bekommering in. Eensklaps viel het hun, vooral den Sultan van *Landak*, in, dat zij een' Opperheer hadden, niet den zwakken Sultan van *Matam*, maar den Koning van *Bantam* op *Java*, wiens magt in hunne verbeelding door den afſtand vergroot werd. Doch in de vele jaren, dat deze Vorst geen gezag over *Borneo* had uitgeoefend, waren zijne betrekkingen zoo zeer veranderd, en was zijn aanzien zoo zeer verminderd, dat er aan handhaving der regten van eenen afgelegenen leenman niet te denken was. Hij ſtond dus zijne regten op de geheele Westkust van *Borneo* gereedelijk aan de *Oostindische* Maatſchappij af, die hem thans beheerschte. Doch de *Indische* Regéring, onder het verſtandige bewind van DE KLERK, was niet genegen om hare ſchatten tegen eenen magtigen Vorst, gelijk den Sultan van *Pontianak*, te verſpillen; zij bediende zich veeleer van de regten, door dien afſtand verkregen, om den Sultan als haren cijnsbaren leenman te erkennen, en hem dus de regten, die hem nog ontbraken, te geven. Maar nu vestigde zich ook de Maatſchappij te *Pontianak* (1776). Er werd eene faktorij geſticht, met zes ſtukken geſchut, eene gewapende brik en honderd man voorzien, onder eenen Reſident als burgerlijk ambtenaar, en eenen Kapitein als krijgsopperhoofd, voorts eenen ſchrijver, boekhouder en heelmeester. Te *Landak*, hetwelk, door den afſtand van wegens *Bantam*, ook onder *Nederland* gekomen was — thans eenen wezenlijken, in plaats van een' ſlechts in naam beſtaanden Oppergebieder — rigtte men eene dergelijke faktorij op, doch kleiner. In 1779 erkende ABDUL RACHMAN bij verdrag de Opperheerſchappij der Maat-

ſchappij, die zich daarbij de *regtstreeksche* oppermagt over de *Javanen*, *Chineezen* en *Maleijers* voorbehield, zoo dat hij ſlechts over zijne *Arabieren* gezag behield. Ook mogten er verder niet meer dan een bepaald getal *Chineezen* worden toegelaten; want de Maatſchappij zag wel vooruit, dat dit nijvere volk, 't welk zoo verbazend vermenigvuldigt, haar eerlang de oppermagt over *Borneo* zou betwisten (*).

Omwentelingen op Banjermasſing op Borneo's Z. O. kust.

Op de Zuidoostkust van *Borneo* had omtrent dezen tijd ook eene omwenteling plaats, die later aan de *Nederlanders* invloed op dezelve verſchafte. Reeds meermalen hadden zij betrekkingen met de inlanders aangeknoopt, wier valsch en trouweloos karakter die echter ſteeds had doen afbreken. Dus was het onder anderen in 1669 gegaan. De *Engelschen* meenden zich nu daarvan te bedienen, om handelsvoordeelen met de inlanders te bedingen, wier Vorsten hen in 1698 derwaarts uitnoodigden; doch in 1707 werden alle de beambten, benevens de geheele *Engelsche* bezetting, vermoord. Daarop wendde zich de Sultan weder aan de Maatſchappij te *Batavia*, die het echter ſtandvastig weigerde. De latere gebeurtenisſen in 1756 hebben wij gezien. Dit alles gebeurde onder de Regéring van Vorsten, die zich beroemden van het bloed der aloude *Javaansche* Keizers te zijn, die hunne voorouders als Stadhouders derwaarts gezonden hadden, doch welke zich onafhankelijk hadden gemaakt. Doch in het midden der achttiende Eeuw werd deze Vorstenſtam op zijne beurt door eenen neef, voogd van den wettigen erf-

(*) Zie MUNTINGHE t. a. pl. HOGENDORP, *Coup d'Œil*, p. 272–274.

genaam, verdrongen, hetwelk tot burgeroorlogen en ontzettende wreedheden aanleiding gaf, daar de voorſtanders des afgezetten' Konings zich langs allerlei wegen weder in het gezag poogden te herſtellen. Wij zullen naderhand zien, in hoe verre zulks de *Nederlanders* bevoordeelde (*).

Gebeurtenisſen op Celebes. Macasſar met ſtorm ingenomen.

Op het eiland *Celebes* was thans *Macassar* aan het afnemen, terwijl *Boni* meer en meer toenam. Dit Rijk, ſedert *Raja* PALACCA in 1660 onze Bondgenoot, was door de *Nederlandsche* beſcherming zeer in magt toegenomen, en had bijkans over de geheele Oostkust van *Celebes* zijn oppergebied uitgeſtrekt. Eene menigte kleine Vorsten, in het verbond tusſchen de Maatſchappij en de Regenten van *Celebes* begrepen, werden van lieverlede zoodanig aan den invloed van *Boni* onderworpen, dat hunne onafhankelijkheid nog ſlechts in naam beſtond (†). De *Boniërs* of *Bougineezen* bevoeren ten koophandel, ter visſcherij of ten zeeroof bijna alle de wateren van den *Indischen Archipel.* Deze vermeerdering van magt en aanzien is te merkwaardiger, daar *Boni* zeer dikwerf onder *Koninginnen* ſtond, die echter meestal van een' mannelijken aard waren, zoo als BATARA TOJA in 1726 tot 1749. Doch *Macassar* was nog niet geheel vervallen. Eerst langzamerhand verloor het den eerſten rang in het eiland, en wel voornamelijk door inwendige verdeeldheden; doch ſomtijds gaven juist die twisten hetzelve eene ongemeene kracht. Zoo nam in 1734 zekere KRAING BANTO-

(*) HOGENDORP, p. 278. 279.

(†) Generaal Majoor VAN DEN BOSCH, *Nederlandsche Bezittingen*, II. D. bl. 79. 80.

verwoestte *Carnatica*, dat land van *Engelands* belangrijkften bondgenoot, te vuur en te zwaard, betwistte aan de *Engelsche* legermagt met 40,000 ruiters en 12,000 voetknechten het flagveld, hetwelk zij flechts met groote moeite ter naauwernood behielden (4 Oct. 1768); vervolgens bedreigde hij op nieuw *Madras*, weshalven de *Engelschen* blijde waren, door den vrede flechts niets te verliezen. HAIDER ALI behield alle zijne bezittingen. Er is geen twijfel aan, indien hij eenige jaren vroeger, met zijne toenmalige magt, het tooneel had betreden, of hij zou door hulp der *Franschen* en *Nederlanders* de *Engelschen* uit het zuidelijke *Hindostan* hebben kunnen verdrijven. Thans was hunne magt in *Carnatica*, waar de *Nabob* van hen even zoo afhankelijk was als die van *Bengale*, duurzaam gevestigd, en onze bezitting *Negapatnam* was bijkans ter hunner befchikking.

Kleine gefchillen in Coromandel.

Eenige min belangrijke gefchillen van onzen Opperkoopman te *Madura* en *Trichinopoly* met *Indische* Vorsten gaan wij kortheidshalve voorbij (*).

(*) Zie dit alles nader in het *Kort Detail van het voorgevallene in de Madureesche*, *Marruasche* en *Travancoorsche* Rijken federt 1 Jan. tot ult. Dec. 1767, *Boeken van Ceylon*, *fol.* 791-842. Alsmede over HAIDER ALI: BENZLER, *Geschichte der neuesten Weltbegebenheiten im Grossen*, *von* 1755-1787, III. B. f. 268-270. 418-427. SPRENGEL, *Bibliothek der neuesten Reisebeschreibungen*, IV, B. 2. Abth. HYDER ALY *und* TIPPO SAHEB, *oder Historisch geographische Uebersicht des Mysorischen Reichs*, *nebst dessen Entstehung und Zertheilung*, f. 9. 11. 12. 24-27. Vroeger was HAIDER nog eens (doch flechts zijdelings) met de *Nederlanders* in aanraking geweest. Hij beoorloogde de *Hindoesche* Vorsten op de kust van *Malabaar* (de *Nairos*), die de *Mooren* of *Mohammedanen* onder

Vredejaren. Dood van van de Parra. Riemsdijk en de Klerk Gouverneurs-Generaal.

Na het einde des oorlogs op *Ceylon* volgde, gelijktijdig met de herstelling des vredes in *Europa*, eene reeks van vredejaren, die zich door geene bijzonder belangrijke gebeurtenissen onderscheidden. De Gouverneur-Generaal VAN DE PARRA overleed, na een vijftienjarig Bestuur, in 1775, en werd door den Directeur-Generaal VAN RIEMSDIJK uit *Utrecht* opgevolgd, die echter nog geene twee jaren in 't Bewind bleef, maar in 1777 door den toenmaligen Directeur-Generaal DE KLERK werd vervangen, die reeds 67 jaren bereikt en daarvan 50 in *Indië* had doorgebragt (*). Op *Java* bleef het vrede, daar de magt des *Sousouhounangs* en die des *Sultans* zoo wel in het evenwigt hingen, dat zij noch elkander, noch vooral de *Nederlandsche* O. I. Maatschappij konden benadeelen. Met *Borneo's* Westkust opende zich een uitzigt op naauwer betrekkingen.

Dit groote en belangrijke eiland, met *Madagascar*

---

hen, uit nijd wegens derzelver rijkdom, verraderlijk aangevallen, en 600 daarvan vermoord hadden. De overigen namen in de *Hollandsche* vesting *Cranganoor* de toevlugt. HAIDER ALI, zelf *Mohammedaan*, was hierover ten hoogste verstoord, overwon de *Nairos*, nam *Calicoet*, de hoofdstad van den *Samorin* in (die ons vroeger meermalen is voorgekomen), eischte eene brandschatting van 120 Millioenen Ropyen, en floot den *Samorin* in zijn paleis op, die zich toen uit wanhoop met zijn geheele geslacht verbrandde (zie SPRENGEL, s. 18. 19.). Het zal toen ook wel geweest zijn, dat hij aan de Maatschappij de beide kleine forten *Chettua* en *Paponetty* op *Malabaar* ontnomen heeft. HUYSER, *Beschr. der O. I. Etablissementen*, bl. 113. De Maatschappij verloor daaraan echter niet veel.

(*) HUYSER, *Leven van* DE KLERK, bl. 52. 53.

en *Nieuw-Guinea* het grootste der wereld, bezit heerlijke, diep binnenwaarts ook voor groote vaartuigen bevaarbare rivieren, eene van welke in onzen tijd door de Heeren HOGENDORP, HARTMAN en GRONOVIUS tot diep in het land, ja tot voorbij het middelpunt van hetzelve (West en Oost) is opgevaren (*). Het eiland heeft aan alle zijne kusten een' aangespoelden grond, rijker zelfs dan die van *Jaya* en *Sumatra*, die, aan de Zuid- en Westkust door den grooten Oceaan bestookt, aan die zijden minder vruchtbare stranden hebben. Slechts gebrek aan handen ter droogmaking van moerassen en afleiding der stilstaande wateren tot vruchtbaarmakende stroomen, belet die kusten, al de welige vruchtbaarheid van *Java's* grond te vertoonen. Het land brengt diamanten en goud uit het delfstoffelijke; peper, rijst, sago, bindrotting (*bamboes*) en ijzerhout uit het plantenrijk voort, en er zouden ook zeer goed koffij, kruidnagelen en muskaatnoten kunnen groeijen. Uit het dierenrijk heeft men was, vogelnestjes (voor eene lekkernij gehouden), en uit de omliggende zeeën zeeschildpadden (*caret*), paarlen en eene soort van zeekwal, bij de *Chineezen* zeer bemind, en *agar-agar*. Er zijn op het eiland geene verscheurende dieren. In den noordhoek (die echter altijd buiten het bereik der *Nederlandsche* magt is gebleven) groeit de beste kamfer. Men berekent, dat jaarlijks voor *zes Millioenen Spaansche* matten aan goud wordt uitge-

Borneo. Vestiging der Nederlanders aldaar. De Westkust wordt hun afgestaan.

(*) Graaf VAN HOGENDORP, *Bijdragen tot de Huishouding van Staat in het Koningrijk der Nederlanden*, X. D. bl. 73. 74.

voerd (*). Moeijelijk is het, de waarde der gevondene en uitgevoerde diamanten te bepalen. De landbouw zou eene geheel andere en hoogere vlugt nemen, indien de kustbewoners niet meer zeeroovers, of op zijn best tusfchenhandelaars, dan landbouwers, en de inwoners der binnenlanden geene mijnwerkers waren. De laatstgenoemden zijn *Chineezen*, begroot op omtrent 100,000 mannen, die flechts inlandfche vrouwen nemen, en zich behalve met de mijnwerken ook met den handel in goud en lijnwaden, en met handwerken ijverig bezig houden. Zij zijn grootendeels onafhankelijk. De kustbewoners zijn zamengevloeid uit drie Natiën: *Maleijers*, oorfpronkelijk uit *Sumatra*, en overal in den *Indischen Archipel* verfpreid, een zedeloos, fpeel- en twistziek volk; *Boegineezen* uit *Boni* en *Celebes*, ijverige en groote handelaars, vooral in *opium* en lijnwaden; en *Arabieren*, welke laatfte niet alleen handel dreven, maar ook, wegens den eerbied hun betoond als landgenooten van den Profeet van *Mekka*, wiens leer de kustbewoners belijden, de heerfchappij over een aantal kleine Staten langs de West- en Zuidoostkust hadden verkregen; terwijl de woeste, doch geleidelijke en, in weêrwil hunner wreede gewoonten (†), zachtzinnige *Dayakkers* in

(*) Volgens de berekening van den doorkundigen Raad van *Indië*, MUNTINGHE. Zie zijn opftel over *Borneo*, in den *Recensent ook der Recensenten*, Jan. 1831, waaruit deze berigten ontleend zijn.

(†) De *Dayakkers*, zoo 't fchijnt verwant met de *Alfoereezen*, hebben de verfoeijelijke voorouderlijke inzetting, dat niemand trouwen mag, zonder zijne vrouw *ten minste* één menfchenhoofd te hebben gebragt. Zij doen dit ook, maar zonder bloeddorst.

vallen (*), en het Rijk werd deerlijk verwoest; doch de dood van ALOMPRA redde de hoofdſtad. Nu echter gevoelden de *Siammers* dringende behoefte aan wapenen. In April 1769 wendde de Rijksbeſtuurder van *Siam* zich tot de *Indische* Regering te *Batavia*, met kennisgeving, dat het benaauwde land thans weder adem ſchepte, en den afgebroken' handel met de *Nederlanders* weder wenschte aan te knoopen; men verlangde dus, dat de Maatſchappij zich weder in de Hoofdſtad zou vestigen, en den Koning met 1000 gewéren gerijven. Het eerſte werd voorshands geweigerd, doch het tweede ter helft ingewilligd; men leverde 500 ſnaphanen in ruiling tegen was en ſappanhout. Een aanzoek om hulp van twee gevlugte *Siamsche* Prinſen in het volgende jaar werd geweigerd.

In het westen van *Aziën* dreef men thans handel op *Mascate* (in *Gelukkig Arabië*) aan den ingang der *Perzische* golf (bij de onze *Masquatte* genoemd) (†).

Zorg voor de Godsdienst in Indië.

Behalve den handel en het landbezit begon men zich gedurende de Regéring van DE KLERK ook te *Batavia* op de hoogere behoeften van den geest toe te leggen. De toeſtand der Godsdienst in *Indië* was tot nu toe, gelijk men uit den aard der zaken kan nagaan, zeer treurig. De verre reis, het ongezonde klimaat, de verwijdering van dierbare betrekkingen hielden verreweg de meestbekwame Godsdienstleeraars terug van de bekleeding eener ſtandplaats in *Indiën*, en men moest zich dus meestal van de on-

(*) ZIMMERMAN, *de Aarde en hare Bewoners*, XIII. D. bl. 200.

(†) *Boeken van Batavia* 1761, I. D. *fol.* 231.

kundigften, wel eens van katechizeermeesters en ziekentroosters, daartoe bedienen. Dit wekte de aandacht van eenige ijverige Godsdienstvrienden in 't vaderland, en de voorflagen der Heeren PETRUS HOFSTEDE, VOLLENHOVEN en NUYS VAN KLINKENBERG tot voortplanting der Godsdienst in *Indië* zagen het licht. Men zond die ftukken van wege de Kamer der Zeventienen om berigt naar *Batavia.* DE KLERK floeg daarop voor, om goede fcholen aan te leggen, en door belofte, dat wanneer een predikant tien jaren gediend had, hij alsdan zijne halve jaarwedde ook in 't vaderland zou genieten, de Geestelijken aan te moedigen, om ook in *Indië* te dienen. Mogt hij het *twintig* jaren in *Indië* uithouden (eene groote zeldzaamheid zeker!) zoo zou hij met behoud zijner volle wedde mogen terug keeren. Doch hiervan kwam niets; en het bleef, omtrent deze verbetering, bij voorflagen. De Predikant HOFSTEDE had het oprigten van een *Indisch* kweekfchool in het vaderland, voor aanftaande leeraars, voorgeflagen, zekerlijk het beste middel van allen.

Oprigting van het Bataviafche Genootfchap der Wetenfchappen.

Er werd ook in 1778 een geleerd Genootfchap te *Batavia* opgerigt, zekerlijk het tweede in *Indië* na dat van *Calcutta*, en hetwelk federt zoo vele fchoone vruchten ten behoeve der kennis van den *Indischen Archipel*, vooral van *Java* gedragen heeft, voornamelijk echter (men moet dit bekennen) nadat RAFFLES en HORSBURGH, hetzelve in de echte manier dier ftudiën, waarvan den *Engelschen* de lauwer toekomt, ingewijd hebben.

Zorg voor den landbouw.

Den landbouw op *Java* moedigde DE KLERK mede aan, door een aantal onbebouwde landerijen te doen verkoopen, en de voordeelen daarvan, tot nu toe

door de inlandſche Regenten genoten, in de kas der Maatſchappij te ſtorten, waardoor derhalve een dubbeld nut bereikt werd. Aan den anderen kant onthief hij de inlandſche Regenten van de onmiddellijke betaling eener aanzienlijke geldſom, die zij nu van tijd tot tijd in 's lands voortbrengſelen konden afdoen. Hij weigerde de plegtige en omſlagtige hulde van de Regenten van *Java's* Noordoostkust in perſoon te ontvangen, deels uit hoofde zijner eigene nederige geaardheid, deels (gelijk men zeide) omdat hij vreesde, dat het toen zwak bevolkte *Batavia* door het talrijke gevolg dier bovenlanders voor eene overrompeling zou bloot ſtaan. Ook wilde hij niet, dat men voor hem met de koets op de ſtraat zou ſtil houden, gelijk tot nu toe het gebruik was (even als voor een' Oosterſchen Vorst), noch dat men, na het begin der Godsdienstoefening, bij zijn inkomen in de kerken zou opſtaan. Daarentegen maakte hij zich eene enkelde maal aan misbruik van gezag ſchuldig, door den Preſident en vier leden van het geregtshof te *Batavia* af te zetten, dewijl zij eenige papieren, die hun onder den eed van geheimhouding waren toevertrouwd, niet afgeven wilden. De Kamer der Zeventienen herſtelde hen echter volkomen in hunne eer en bedieningen.

Bepalingen omtrent de inlandſche Regenten. Zedigheid van de Klerk.

Eenentwintig maanden na zijne benoeming (10 Julij 1779) werd DE KLERK eerst plegtig als Landvoogd gehuldigd, nadat de bevestiging in dat hooge ambt door den Prins Stadhouder, WILLEM V. als Opper-Gouverneur-Generaal was ingekomen. Hij had nu bijna een' zeventigjarigen ouderdom bereikt, na vele aan *Nederlandsch-Indië* bewezene dienſten; alles was, zoo wel in het vaderland als in *Indië*, in eenen ge-

Ziekelijkheid van de Klerk. Hij legt zijn ambt neder en ſterft. Alting Gouverneur-Generaal.

wenschten vrede, en men plukte de rijke vruchten eener gelukkige onzijdigheid te midden van den oorlog tusfchen *Engeland* en *Frankrijk*. Doch de gevolgen eens hoogen ouderdoms begonnen zich bij DE KLERK te doen gevoelen. Zijne gedurige ziekelijkheid werd door eene zware ziekte vervangen, en een verblijf op zijne landgoederen, zoo te *Grogol*, twee uren van *Batavia*, als in de aangename en vrij gezonde voorftad *Molenvliet* (*thans* te midden der *Bataviasche* bevolking gelegen!) was niet in ftaat, zijne gekrenkte gezondheid te herftellen. Hij verzocht dus om zijn ontflag, hetwelk hem den 16den Maart 1780 werd toegeftaan, en bij voorraad het Bewind aan den Directeur-Generaal ALTING opgedragen. DE KLERK overleed daarop den 1ften September 1780, en ALTING werd kort daarna in 't Bewind bevestigd (*).

Wij ftaan thans aan een zeer gewigtig keerpunt onzer Gefchiedenis. Het verleidende gebouw van de welvaart der *Oostindische* Maatfchappij, waarvan de grondflagen reeds lang ondermijnd zijn, is op het punt, van bij den oorlogsftorm uit het Westen in te ftorten. Befchouwen wij thans dus nog eens, hoe dit gebouw in de laatfte jaren gefteld was.

Toeftand der O. I. bezittingen in 1780. Vermindering der uitdeelingen. Voordeelen van den Staat bij de Maatfchappij.

De uitdeelingen konden zich, niettegenftaande den doorgaanden vrede, niet meer op dezelfde hoogte ftaande houden. De achterftallen in *Indië* waren in 1779 reeds tot bij de 85 Millioenen guldens opgeloopen. Het is waar: de raad, dien het groote handelhuis van HOPE & Co. in 1759 aan de Bewindhebbers der Maatfchappij gegeven had, om regtftreeks handel op *China* te drijven, en mede de lijnwaadhandel uit

(*) HUYSER, *Leven van* DE KLERK, bl. 53–64.

LANKAS den troon van *Goa-Macassar* in bezit en verdreef den wettigen Vorst; hij vereenigde zich met den zeeroover SINKANG, nam de ſtad *Goa* in, belegerde de *Hollandsche* vesting *Rotterdam*, en bragt het Rijk van *Boni* in gevaar van den ondergang. Na eenen vijfjarigen oorlog werd hij nogtans door de *Hollanders* in 1739 in drie gevechten overwonnen, en *Goa* hernomen; BANTOLANKAS overleed aan zijne wonden, waarmede de oorlog een einde nam, en de *Macassaren* zich onderwierpen. De vereenigde *Hollanders* en *Boniërs* vervolgden daarop de zeeroovers naar *Wajou* en behaalden twee overwinningen. Van toen af bleef de rust tamelijk bewaard tot op 1767, wanneer de Koning zich op *Goa* niet veilig oordeelde en naar *Bima* vlugtte, van waar hij door de *Hollanders* naar *Batavia* werd overgebragt, en om een verblijf op *Ceylon* verzocht, hetwelk hem toegeſtaan werd. Men leide dien gewezen' Koning 50 Rijksdaalders in de maand toe! Daarop volgden nog in 1768 en 1769 verſcheidene Regéringsveranderingen, tot dat in 1776 een gelukzoeker, met name SANKILANG, van zoo gemeenen oorſprong, dat zijne afkomst ſteeds onbekend is gebleven, op *Celebes* een gevaarlijk oproer berokkende, hetwelk *zestien* jaren lang het land aan regéringloosheid ten prooi gaf. In 1778 werd de gelukzoeker meester van de ſtad *Goa-Macassar*, en van de rijkskleinodiën, die in het Oosten ware zinnebeelden van het gezag zijn. Nu moest de Maatſchappij volſtrekt haar aanzien doen gelden. DE KLERK, die in *Borneo* het gezag der Maatſchappij had uitgebreid, kon zulks op *Celebes* niet laten vervallen (immers, alle Regéringsveranderingen, buiten de wettige troonsopvolging, mogten

bij de Vorsten van *Celebes* niet zonder tusſchenkomst der Maatſchappij plaats hebben). Men zond dus eenige troepen uit *Java*, onder den Majoor SEIDLERS, en onder de inlanders voornamelijk *Madureezen* daarheen, die zich bij den aanval op de ſtad *Macassar* ongemeen onderſcheidden. De Majoor getuigde naderhand zelf aan den levensbeſchrijver van DE KLERK, dat zonder de *Madureezen* er niet ligt zulk een ſpoedig einde aan den oorlog zou gekomen zijn, gelijk nu het geval was. *Macassar* werd ſtormenderhand ingenomen, de vestingwerken geſlecht, en de opvolging in het Rijk naar de verkiezing der Maatſchappij geregeld. Echter bleef SANKILANG in de binnenlanden nog twaalf jaren (tot 1790) gewapend op de been, hoezeer dan ook deze vijandelijkheden voor de Maatſchappij van weinig belang waren.

Veranderingen in de Molukken. Ook in de *Molukken* deed DE KLERK het gezag der Maatſchappij gelden. De Koningen der eilandjes *Tidor* (voorheen altijd de mededinger van *Ternate*) en van *Bachian* werden, zoo 't heette om derzelver *kwaadwilligheid*, afgezet, en die landen even als *Ternate*, geheel afhankelijk van de Maatſchappij, met Koningen ſlechts in naam (*).

De Nederlanders op Sumatra door de Engelſchen benadeeld. Op *Sumatra* werden de *Engelsche* faktorijen, die vroeger het eigendom der *Nederlanders* geweest en naderhand door de *Franschen* veroverd waren, bij den vrede van 1763 aan de eerstgemelden terug gegeven. Er had op dat goudrijke eiland eene gelijkſoortige omwenteling plaats gehad als op *Borneo*, doch

(*) HUYSER, *Beschrijving der O. I. Etablissementen*, bl. 42. 43. *Leven van* DE KLERK, bl. 55. 56. CRAWFURD, III. D. bl. 388. 526. 527. 534. 535.

ten nadeele van de *Nederlanders*, gelijk dáár ten hunnen voordeele. De *Nederlandsche* Maatſchappij had reeds in 1693 met den Koning van *Baros*, heer der N. W. kust van *Sumatra*, een handelsverdrag geſloten; doch de ondergeſchikte Regenten maakten zich allengs onafhankelijk, en onvoorzigtiglijk erkenden de dienaars der Maatſchappij die onafhankelijkheid, door afzonderlijke verdragen met die inlandſche Regenten te ſluiten. Deze misſlag gaf aan die kleine Despoten den moed, hunnen Opperheer, den Koning van *Baros*, geheel de gehoorzaamheid op te zeggen; en de *Nederlanders* op *Padang* meenden daaruit veel voordeel te trekken. Doch zij bedrogen zich. De *Engelschen* kwamen en boden aan de *Sumatrasche* Regenten voordeeliger voorwaarden, die gereedelijk aangenomen werden, „want," dus redeneerden de vrijgeſtelde *Sumatrasche* Heeren, „wanneer men de „magt heeft, verbonden te maken, zoo heeft men „ook die, van dezelve te breken, en voordeeliger „met anderen te ſluiten." Daar de Maatſchappij op *Sumatra's* Westkust de kracht niet ontwikkelen kon, die zij op *Ceylon* had ten toon geſpreid, zoo kon zij deze onderkruiping niet beletten, en leed daardoor in den handel veel verlies. In 1765 poogden de *Britten* ook meester te worden van het binnenlandſche distrikt *Passamang*, zes mijlen ten zuiden des Evenaars, niet zoo zeer wegens den aanzienlijken handel, als wegens overvloed aan levensmiddelen, waaraan de Noordoostkust anders gebrek heeft. Een der kleine Vorsten nogtans gaf den *Nederlanderen* berigt van de reeds vergevorderde onderhandeling, en verleende hun bijſtand, zoodat zij het Rijk van den magtigen bergvorst van *Kinaly* gewapenderhand

innamen en hem noodzaakten bij de *Engelschen* om onderhoud te bedelen. Doch de *Nederlandsche* bezetting aan de rivier *Taujong* werd den 5den Junij 1772 verraderlijk overvallen en vermoord, waarop de genoemde *Raja* weder in het bezit van zijn goudrijk gebied kwam (*). Op *Palembang* (*Sumatra's* Oostkust) werd eene nieuwe vijfhoekige ſterkte gebouwd, wegens de bouwvalligheid der oude (†).

Siam tracht weder handelsbetrekkingen met Nederland aan te knoopen. Handel met Mascate.

Aldus breidde de Maatſchappij ten *Oosten* van *Batavia* haar gebied nog altijd uit, of wist het ten minſte te handhaven, doch om de *West* begon zij voor de *Engelschen* te zwichten, gelijk wij in het geval van *Bengale* en *Sumatra* hebben gezien. (*Ceylon* maakt hier eene roemrijke uitzondering.) De handel bleef nog ſteeds voortgaan, zoowel naar de oostelijke als westelijke landen van zuidelijk *Aziën*, en de gezaghebbers dier landen koesterden nog eerbied voor de Maatſchappij, uit hoofde van haren ouden roem. Men dreef, in het oostelijk ſchiereiland, nog handel op *Arracan* en *Pegu* (§), alsmede op *Siam*, hoewel in die landen groote omwentelingen hadden plaats gehad. In het midden der achttiende Eeuw was namelijk door zekeren ALOMPRA het thans zoo aanzienlijke Rijk der *Birmannen* geſticht, hetwelk eerst hun vaderland *Ava* omvatte, daarna hunne verdrukkers, de *Peguanen*, ten onder bragt, en vervolgens zich over *Arracan* en een gedeelte van *Siam* uitbreidde. De hoofdſtad van laatstgemelde Rijk was ook in een dringend gevaar, om in handen der *Birmannen* te

(*) ESCHELSKROON, *Besch. van Sumatra* in EBELING *Bibl. der Reisebeschreibungen*, III. Th. ſ. 19. 20. 45. 46.

(†) HUYSER, *Beschrijving*, bl. 64.

(§) Zie *Boeken van Batavia* 1760, III. D. *fol.* 979-984.

te breiden, was van zulke voordeelige gevolgen, dat daaruit die verachtering voor een groot gedeelte vergoed werd; nogtans waren de uitdeelingen, die in 1720 en vroeger doorgaans *veertig* ten honderd bedroegen, omstreeks 1747 reeds op 20, sedert 1758 op 15 ten honderd gedaald, en nadat zij van 1766 tot 1769 weder tot 20 waren opgeklommen, in 1771 en acht volgende jaren niet meer dan 12½ ten honderd (*). Naar evenredigheid daalden dan ook de aandeelen, hoewel dezelve toch in 1780 nog 327 perCt. stonden (in 1723 waren zij over de 650 geweest, en zouden dus, naar mate de verminderde uitdeelingen, en vooral van derzelver oorzaken, veel lager hebben moeten staan (†)). De aandeelen maakten intusschen een belangrijk Artikel van handel op de beurs van *Amsterdam* uit, waar zij uit dien hoofde ook hooger stonden dan bij andere Kamers. De handel in staatspapieren was in *Holland* reeds een gewigtig gedeelte van den algemeenen handel, en het verderfelijke actiespel, onder den naam van *verkoopen op tijd bekend*, was in de zeventiende Eeuw in dit papier reeds zeer levendig, doch werd herhaalde malen verboden. Het land genoot als *onmiddellijke* voordeelen der Maatschappij de aanzienlijke sommen bij de verlenging van derzelver oktrooi betaald (in 1696 tot 1740 drie Millioenen, en na 1742 3 perCt. van hare jaarlijksche uitdeelingen), maar ook meermalen buitengewonen onderstand, zoo als in 1665 het on-

(*) Ieder *dividend* van 12½ perCt. bedroeg 807,480 guldens, en dus naar evenredigheid. Het verschil bij de uitdeelingen van 1715 tot 1720 maakte dus jaarlijks 1,776,444 guldens uit.

(†) *Koophandel van Amsterdam*, II. D. bl. 38. 39. 47.

derhoud van twintig oorlogſchepen ten behoeve van den Staat, leveringen van ſalpeter (voor buskruid) tot lage prijzen, voorſchot van aanzienlijke ſommen en regten van in- en uitvoer, die in 1683 op 300,000 guldens geraamd, en ſedert 1690 tot op 364,000 jaarlijks verhoogd werden. De Particulieren moesten tot op 1777 den Staat 6 ten honderd van de oorſpronkelijke waarde hunner aandeelen, d. i. 180 guldens, betalen, hetzij er uitdeeling was of niet, en op de erfenisſen, in zoo verre die uit aandeelen der O. I. Maatſchappij beſtonden, werd eene belasting van den twintigſten penning of vijf ten honderd gelegd (*).

Beſtuur in het vaderland en in Indië.

Van de Regéring in het vaderland, de Kamer der Zeventienen, waarvan de Prins Erfſtadhouder ſedert 1748 altijddurend Voorzitter was, welken post hij in perſoon (hetgeen zelden geſchiedde) of door vertegenwoordigers bekleedde (†), is boven reeds geſproken. Behalve de Zeventienen was er nog eene jaarlijkſche bijeenkomst in *'s Hage*, uit tien Directeuren beſtaande, namelijk vier van *Amsterdam*, twee van *Middelburg*, en een uit elk der vier andere Kamers. In deze vergadering onderzocht men de brieven uit *Indiën*, en ſtelde de antwoorden op, die naderhand bij de Zeventienen herzien werden (§). Onder den Gouverneur-Generaal ſtond onmiddellijk de Directeur-Generaal van den koophandel. Was de Gouverneur-Generaal naar buiten de vertegenwoor-

---

(*) SAALFELD, *Geschichte des Holländischen Kolonialwesens in Ostindiën*, II. T. ſ. 34-40. RAYNAL, Ch. 38.

(†) Deze moesten uit voorname deelhebbers der Maatſchappij beſtaan, en in *Holland* en *Zeeland* woonachtig zijn.

(§) JANIÇON, *Etat présent de la Republ. des Provinces Unies*, T. I. p. 326.

diger van de Maatſchappij, moest hij daartoe al den luister van eenen *Aziatischen* Monarch ten toon ſpreiden, en had hij het oppertoezigt over de belangen van het uitgeſtrekte ligchaam, dat hij vertegenwoordigde (*); de Directeur-Generaal had door de talooze bijzonderheden, op welke hij het oog moest houden, eenen nog bezwaarlijker post. Hij was belast met den aankoop van alle goederen, die de Maatſchappij noodig had, en met den verkoop van haren voorraad: hij moest alles, wat tot den koophandel in betrekking ſtond, nagaan, had de ſleutels aller magazijnen onder zich, en moest alle morgen de berigten ontvangen van alle opper- en onderkooplieden in dienst der Maatſchappij, of in betrekking tot dezelve ſtaande. De Raad van *Indië* was het eigenlijk beſturende ligchaam van het *Aziatische* onder *Nederland* ſtaande Rijk, waarvan de Gouverneur-Generaal ſlechts de Voorzitter was, en zonder wiens toeſtemming hij niets van belang mogt verrigten. Hij vergaderde doorgaans tweemaal 's weeks, en voorts zoo dikwerf als de Gouverneur-Generaal noodig oordeelde, hem zamen te roepen. Het getal der *gewone* Raden van *Indië* was vijf, dat der *buitengewone*, die ſlechts bij zeer gewigtige gelegenheden eene beſlisſende ſtem hadden, doorgaans acht, dus met de beide Opperhoofden vijftien perſonen (†).

(*) De Gouverneur-Generaal had 800 Rijksdaalders in de maand en 500 voor zijne tafel, behalve nog het onderhoud van zijn uitgeſtrekt huis, doch dit waren nog ſlechts de vaste inkomſten hem uit *het vaderland* toegekend: in *Azië* zat hij aan de bron der ſchatten, en had dagelijks gelegenheid zich, ook zonder eigenlijke oneerlijkheid, te verrijken.

(†) HUYSER, *O. I. Etablissementen*, bl. 15. Volgens JANI-

Regterlijk gezag.

Er was voor de regtszaken te *Batavia* een *Raad* of *Hof van Justitie*, aan hetwelk men van het Collegie van Schepenen te *Batavia* in hooger beroep kwam. De Voorzitter was tevens altijd lid van den Raad van *Indiën* en Grootzegelbewaarder; voorts bestond de Raad uit negen regters, waarvan er een Fiscaal was, een' afzonderlijken Waterfiscaal (tegen den sluikhandel) en een' Secretaris. Alle deze leden moesten in het vaderland tot Doctoren in de Regten bevorderd zijn. De magt dezer regtbank strekte zich zelfs over den Gouverneur-Generaal uit, wien hij voor zich roepen en, schuldig bevonden wordende, *ter dood veroordeelen kon* (*). De Schepenen-regtbank van *Batavia* bestond uit negen leden, en besliste over alle zaken, niet boven de 50 rijksdaalders, zonder beroep. Nog had men in die hoofdplaats de *Weeskamer*, de Collegiën van *Heemraden* (opzieners van wallen en dijken en tevens Burgerkrijgsraad), van *Boedelmeesters* (der vreemdelingen) en die van *huwelijks- en kleine zaken*, zooveel als Vrederegters, voor welke tevens de huwelijken gesloten werden (†).

Kerkelijke gesteldheid.

Wat het kerkelijke beheer betreft, zoo was de *Nederduitsche Oostindische* Hervormde Kerk geheel aan die in het vaderland onderworpen, en van hare

---

çON (p. 354) was het gezamenlijke getal wel twintig Raden van *Indië*, zoo dat er toen (omstreeks 1730) meer moeten geweest zijn dan in 1780. Waarschijnlijk waren er niet altijd even veel buitengewone Raden, die zelden te *Batavia*, maar doorgaans in de overige gewesten, als bevelhebbers verstrooid waren. De Raden van *Indië* werden door de Zeventienen aan den Stadhouder voorgedragen, en van dezen uit een drietal verkoren. (*) JANIÇON, p. 335.

(†) JANIÇON, p. 356. 357. HUYSER, bl. 18.

klasſen en ſynoden afhankelijk. Zoo had de Maatſchappij het gewild, daar zij alle magt aan zich wenschte voor te behouden. Geen leeraar mogt in de Koloniën, zelfs niet in de Hoofdſtad *Batavia*, aangeſteld of zelfs wegens wangedrag afgezet worden, geene kweekſchool opgerigt, geen Katechismus ingevoerd, geen boek goedgekeurd worden zonder de bewerking of uitdrukkelijke bewilliging der Maatſchappij. Anders was de O. I. Maatſchappij niet karig in het onderhoud van predikanten, en wij hebben even te voren gezien, hoe men de predikanten, die huiverend tegen de verre reis en het vernielende klimaat opzagen, door belofte van jaargelden in 't vaderland na verloop van zekeren tijd zocht te lokken. Er werd eene ſom van 500 guldens aangewezen voor diegenen, welke zich op de *Leydsche* Hoogeſchool voor de kerkdienst in *Oostindië* wilden verbinden (*). Er waren kweekſcholen voor de vorming van inlandſche predikanten te *Batavia* en *Ceylon*. Voorts waren er vijf predikanten voor de twee *Hollandsche* kerken te *Batavia*, en een op het eiland *Onrust*, drie *Hollandsche* leeraars, die in 't *Portugeesch*, en twee, die in het *Maleitsch* predikten; deze talen leerden zij te *Batavia*, en trokken voor die buitengewone moeite eene verhooging van jaarwedde. Voorts was er nog een *Commissaris politiek* bij den Kerkenraad (†), van welken echter, althans van de predikanten, niet te vreezen was, dat zij, gelijk wel eens in 't vaderland gedurende de zeventiende Eeuw, de rol van *Demagogen* zouden

(*) BROES, *De Kerk en de Staat in wederzijdsche betrekking, volgens de Geschiedenis*, IV. D. 1. St. bl. 73. 74.

(†) JANIÇON, p. 357. 358.

ſpelen. Wij zien in het voorbeeld van VALENTIJN, hoe diep onderdanig en alles goedkeurend die Evangeliepredikers waren ten aanzien der *Edele Heeren.*

De Gouverneur-Generaal IMHOFF, die tot de *Luthersche* Gemeente behoorde (een bewijs dat men althans Protestanten buiten de Hervormden ook reeds tot hooge posten bevorderde), deed in 1746 eene fraalje kerk voor zijne talrijke geloofsgenooten te *Batavia* bouwen.

Onverdraagzame wetten.

Eene wet, die wij in ons verdraagzame vaderland van onze vaderen niet kunnen begrijpen, logenſtraft, helaas! eenigermate den lof, onzer *Indische* Regéring door buitenlanders gegeven, dat zij aan de vreemdelingen op *Batavia* de volkomenſte geloofsvrijheid gaf, mits (en deze *mits* is toch belangrijk) dat zij in de ſtad zelve geene openbare eeredienst uitoefenden. Maar de belemmering ſtrekte zich nog verder uit. Er was bij eene wet vastgeſteld, dat niemand, zonder gedoopt te zijn, een huwelijk zou mogen ſluiten, terwijl geene dan wettig gehuwden hunne kinderen als erfgenamen mogten nalaten, waaruit, door de natuurlijkſte gevolgtrekking, moet opgemaakt worden, dat geen ongedoopte aan zijne kinderen zijne bezittingen mogt nalaten. Wij hebben echter reden om te denken, dat deze wet zeer ſchaars, indien ooit, in praktijk is gebragt; zij zou anders zekerlijk de verhuizing van verreweg de meeste *Chineezen* en zekerlijk van alle *Mohammedanen* hebben ten gevolge gehad. Ook werd de doop in dit geval ſlechts als eene plegtigheid beſchouwd; want men noodzaakte de gedoopten geenszins tot eene geloofsbelijdenis, zonder welke de eerſte toch iets van geene beteekenis bleef. Men mag vermoeden, dat de geheele wet door aandrang van eenige geestelijke ijveraars in ons

vaderland is genomen, doch wij denken te gelijk, dat zij in *Indië* dadelijk achter de bank geschoven is (*).

Bijzondere hoofdkantoren. Batavia, Bantam, Cheribon en Java's N. O. kust.

Te *Batavia* bleef nog altijd de hoofdzetel van de magt der Maatschappij, alwaar alle schepen naar de onderscheidene neërlatingen gelost en geladen werden, en waar men het kostbare hoofdbestuur had (†). Men klaagde reeds ten tijde van den Gouverneur-Generaal MOSSEL, dat juist in dit kostbare beheer de bron van het kwaad zat, hetwelk de Maatschappij deed verachteren; hij beweerde nogtans, dat deze hoofdstad, buiten alle de andere kantoren, jaarlijks 2,800,000 guldens wegnam, doch 3,300,000, en dus eene halve Millioen winst, opleverde. In het jaar 1779 was dit reeds, te midden van een' diepen vrede, tot 5,646,000 *verlies* achteruit gegaan. *Bantam*, alwaar men 's Konings paleis, de *Diamant* en de vesting *Speelwijk*, waar de *Nederlandsche* Resident vertoefde, benevens nog andere punten met 350 man moest bezetten: *Bantam* kostte slechts 78,262 guldens, hetwelk tiendubbeld goedgemaakt werd door den alleenhandel van den peper, dien men bedongen had, tegen 2½ stuiver het pond. Tot dit Rijk behoorden de tegenoverliggende *Lampongs* op *Sumatra*, en alle de eilanden in Straat *Sunda*, waarvan sommigen eene schuilplaats voor zeeroovers opleverden, en daarom door de *Nederlanders* bezet werden. Het Rijk van *Cheribon* was tusschen drie Vorsten verdeeld, die echter geheel van

(*) Zie BROES, t. a. pl. bl. 71. 72.

(†) Dat de stad in 1769, tijdens het verblijf van STAVORINUS, reeds in verval was, blijkt daaruit, dat de muzijkpartijen des avonds op de straat en de schouwburg reeds afgeschaft waren. Uit naauwgezetheid geschiedde dit zeker niet, maar wel uit bekrimping. Zie STAVORINUS, *Reize naar Batavia, Bantam en Bengale*, I. D. bl. 166.

de Maatschappij afhingen; in 1769 werd er nog een afgezet, gevangen genomen, en naar *Amboina* gebannen (*). *Cheribon* was een der beste gedeelten van *Java*, en daaronder behoorden de *Preanger* Regentschappen. In 1779 leverde het duizend lasten rijst en eene Millioen ponden suiker, tegen 1½ en 2 stuivers het pond, en reeds 1 Millioen 200,000 pond koffij tegen 2⅛ stuiver het pond. De lasten bedroegen in gemelde jaar 12,584, en de handelsvoordeelen 35,761 guldens (†). Van *Java's* Noordoostkust hebben wij bij gelegenheid van den afstand derzelve aan *Nederland* gesproken, wat de bijzondere deelen en de voortbrengselen aangaat. Sedert dien tijd was in het land de bebouwing aanzienlijk vooruitgegaan, en bij de inwoners de veiligheid toegenomen, zoodat de Gouverneur HARTING reeds in 1756 schreef, dat men thans met een' zak met geld alleen uit *Samarang* naar *Sourakarta*, de verblijfplaats des *Sousouhounangs*, zou kunnen gaan, alwaar men te voren eene *compagnie* dragonders ten geleide moest hebben; HARTING schreef zulks aan de goede en zachte Regéring van het Opperhoofd toe. Het waren namelijk deze inlandsche Opperhoofden of Regenten, die nog altijd onder de *Hollandsche* Regéring, gelijk onder den *Sousouhounang*, het land regeerden, en slechts voor een jaarlijksch *contingent* in voortbrengselen aan de Maatschappij moesten zorgen. Het schijnt echter, dat men in de eerste jaren na den oorlog omtrent dit onbepaalde *contingent* eenigzins inschikkelijk was, of dat het verbazend hoog was opgedreven; althans de Gouverneur HARTING heeft slechts van *sommige* streken vermeld,

(*) STAVORINUS, *Eerste Reize*. I. D. bl. 183. 184.
(†) HUYSER, bl. 129–132.

dat zij hetzelve geheel of ten deele opbragten. *Sourabaya* gaf *duizend* lasten rijst, hetwelk eene aanzienlijke fom en ook zoo veel was als de Regenten dragen konden, daar de Maatfchappij *telkens al wat meer bedongen had.* Ook bedroegen de lasten in 1779 281,873, de winften 436,874, dus een overfchot van 155,000 guldens (*).

Amboina was na *Java* het belangrijkfte punt der *Nederlandsche* bezittingen, en beftond uit het eiland van dien naam, door eene diepe Z. W. en N. O. loopende baai in de twee fchiereilanden *Hitoe* en *Ley-Timor* verdeeld. In laatstgemelde lag de ftad aan de zee, door het kasteel *Victoria* befchermd. Dit eiland was het eenige, waar de teelt der kruidnagelen geduld werd. In 1769 werd het getal dier boomen op niet meer dan 500,000 bepaald, en in 1773 werd gelast, nog 50,000 daarbij uit te roeijen, doch in 1775 bedroeg het geheele getal nog 513,268 (†). Daar ieder boom op twee pond nagelen (ruim) werd gerekend, kon men de teelt op meer dan ééne Millioen ponden rekenen. De *Amboineezen* waren even als de *Javanen* tot gedwongenen bouw dier fpecerij aangehouden, en in zoo verre lijfeigenen. Daar *Amboina*, of, zoo als men doorgaans zeide, *Ambon*, flechts van eene matige uitgeftrektheid en toch niet te klein was voor deze kostbare teelt, werd het *monopolie dáár* gevestigd; aan de gedwongene kweekers werd 6 ftuivers voor het pond betaald, en de prijs, bij de O. I. Maatfchappij daarvoor bepaald, was 3 **Amboina.**

(*) *Boeken van Batavia* 1757, III. D. *fol.* 926. HUYSER, bl. 127.

(†) STAVORINUS, *Reize naar Samarang*, *Macassar*, *Amboina*, I. D. bl. 253. 254.

gulden 5 ſtuivers; was door den overvloed eene daling in prijs te duchten, zoo werd het meerdere *verbrand.* Doch hoe weinig het *monopolie* aan het oogmerk voldeed, bleek daaruit, dat in 1779 de uitgaven meer dan 200,000, en de winſten daarentegen ſlechts 48,750 guldens bedroegen, hetwelk ruim anderhalve ton gouds verlies uitmaakt. En toch was *Amboina* een gezond en vruchtbaar land, hetwelk zich gemakkelijk zelve kan voeden. Men begrijpt dus, hoe omſlagtig en kostbaar het Beſtuur moet geweest zijn, dat zulke ſommen verſlond. Er was een Regérings- en een Geregtshof; leden derzelve waren de Gouverneur, de Opperkoopman, de Bevelhebber der troepen, de Fiscaal en de Boekhouder; ſoms werden de eerſte heelmeester, een burgerkapitein en een vrijburger ook in het geregtshof geroepen. Nog was er een kleine raad, beſtaande uit vijftien inlandſche hoofden voor de inboorlingen. De inwoners waren ſedert 1681 zeer vreedzaam, en voegden zich onder de onmiddellijke *Nederlandsche* heerſchappij, die hunne Regenten, onder den naam van *Orang Kaya's* bekend, zelve aanſtelde, gelijk deze ook aan haar alleen verantwoordelijk waren. Een groot aantal *Amboineezen* had de Christelijke Godsdienst aangenomen. Rondom het eiland werd nog tot de *Nederlandsche* bezittingen gerekend het groote eiland *Ceram* (althans ten deele), *Boero*, *Amblauw*, *Manipa*, *Kelang*, *Bonoa*, *Oma*, *Honimoa* en *Noussa Laout.* Op de drie laatstgemelde, nabij *Amboina* gelègene eilanden werd ook de nagelteelt, dien men er gemakkelijk kon nagaan, geduld, niet op de andere.

Banda. De *Banda*-eilanden bragten de *muskaatnoot* en *foelie* bij uitſluiting voort. Dezelve zijn van geringer

uitgebreidheid dan *Amboina*, en waren daarbij tevens zeer onvruchtbaar en ongezond, door de ſchadelijke dampen van den grooten vuurberg (*Goenong-Api*), die ſoms verſchrikkelijke verwoestingen aanrigtte. Dus waren de inwoners aan drieërlei onheilen blootgeſteld, uitbarſtingen van den vuurberg, die ſedert 1586 zeer menigvuldig waren (*); herhaalde *epidemische* ziekten, die zeer vele ſlagtoffers wegſleepten, gelijk in 1658, 1672, 1684, 1688, 1692, 1702 en 1715, en aardbevingen, in 1629 en 1683, welke vier dagen lang met geringe tusſchenpoozen duurden, en de meeste huizen op *Neira* beſchadigden. En nogtans bleven de menſchen hier om winst bij elkander; zij keerden, na het vernielende toeval, naar den voet van hunnen *algemeenen vijand* terug, om daar verder *als de ongelukkigste volkplanters der wereld* (†) te verkwijnen, terwijl zij elders, ver van dien altijd dreigenden nabuur, de muskaatnoot even goed hadden kunnen aankweeken! Daar nu *Banda* ook niets opbragt dan het hoofdvoortbrengſel, en uit *Java* geſpijzigd moest worden, zoo was het niet te verwonderen, dat de balans in 1779 nog nadeeliger ſloot dan onder MOSSEL, daar zij ſlechts 9550 guldens aan inkomſten (behalvè voor den handel) en daarentegen *f* 146,170 aan uitgaven had, dus een verlies van 136,820 guldens (§). Het

(*) Gelijk in 1598, 1609, 1615, 1632, 1691, wanneer de vernielende dampen, asch en volkanieke ſtöffen het eiland *Neira* met volkomen verwoesting bedreigden, en met weinig tusſchenpoozing tot 1695 aanhielden. De meeste burgers uit *Banda* vlugtten toen naar *Amboina*, *Ternate* of *Macassar*. DE KLERK, *Beschrijving van Banda in de Boeken van Batavia M. S.* 1757, III. D. *fol.* 717. 718.

(†) Uitdrukkingen van DE KLERK, t. a. pl. *fol.* 718. 719.

(§) HUYSER, bl. 23. 33.

Gouvernement van *Banda* bestond uit de eilanden *Neira*, met het uitnemende kasteel *Belgica*, 't welk het geheele kleine eiland bestrijkt, en 't welk de kundige DE KLERK voor de eenige onwinbare sterkte in *Neêrlands Indië* verklaarde, wanneer dezelve met 400 man bezet en genoegzaam van alles voorzien was; beneden hetzelve was het lagere of waterkasteel *Nassau*. Het laatste was in 1607 gebouwd, het eerste in 1751 geheel vernieuwd. Het tweede eiland, *Lonthoir* of het *hooge land* genaamd, verreweg het grootste der *Banda*-eilanden, en in derzelver midden, ten zuiden van *Neira* en den vuurberg gelegen, werd door het veel zwakkere kasteel *Hollandia*, in 1624 gebouwd, beschermd, minder tegen eene *Europische* zeemagt, dan tegen inlandsche zeeschuimers, vooral tegen de vermetele en wreede *Papous* uit *Nieuw-Guinea*, die (als of de genoemde natuurlijke rampen nog niet genoeg waren) deze eilanden te meermalen kwamen verontrusten. Dit kasteel diende ook als toevlugt tegen de slaven, die in 1710 een verschrikkelijk oproer dachten te stichten, hetwelk echter ontdekt en in bloed gesmoord werd. Voorts had men nog de eilanden (*Poulo*) *Way* en *Rhun*, ten W. van *Banda* (dit laatste was een twistappel met de *Engelschen* van 1650 tot 1667), en *Rosingain*, ten O. des hoofdeilands, een oord meest voor ballingen dienende. De natuurlijke rampen van de *Banda*-eilanden werden eenigermate opgewogen door het welige gezigt (zoo heerlijk, zegt DE KLERK, als er misschien op den ganschen aardbodem gevonden wordt) en de rijke vrucht der muskaat- en foeliebosschen (*). De foelie is de

(*) DE KLERK, *M. S. Boeken van Batavia*, *fol.* 713-715. 717.

binnenſte ſchil dezer noot, die in geurigheid naast de kaneel en nagel boven andere ſpecerijen uitmunt. Ook hier heerschte de gedwongen levering, niet door inlanders van *Aziatischen* ſtam, die in de zeventiende Eeuw uit hoofde hunner ongehoorzaamheid aan de *Nederlanders* geheel uitgeroeid waren, maar door de nakomelingen der herwaarts verplante *Europeanen*, met *Indisch* bloed gemengd, en *Perkeniers* genoemd. Zij moesten vroeger de goede noten aan de Maatſchappij leveren tegen 14 penningen (*dus nog geen stuiver*) het pond, en bekwamen voor de aangeſtokene ſlechts de helft; doch toen een zware orkaan in 1778 de meeste perken vernielde, werd de prijs tot 3½ ſtuiver verhoogd. Voor de foelie betaalde men den landbouwers ſlechts 8 ſtuivers 5½ penningen, doch naderhand 10 ſtuivers. In *Europa* werden dan de noten doorgaans tegen 3 guldens 15 ſtuivers en de foelie tegen 6 guldens het pond verkocht, van de eerſte kwamen doorgaans 250,000, van de tweede 100,000 pond aan de markt. Ook hier bedrogen de grove winſten de Maatſchappij, die niet berekende, hoe duur haar de ſpecerijen door de verbazende kosten van onderhoud van het *monopolie* en het waken tegen den ſluikhandel te ſtaan kwamen (*).

Eilanden ten oosten van Banda.

Ten oosten, zuidoosten en zuiden van *Banda* liggen een aantal eilanden, deels kleiner deels grooter, die DE KLERK onder dit Gouvernement begrijpt, hoewel zij het *Nederlandsche* gezag ſlechts ten deele erkenden. Zij worden in de *oostelijke* en *zuidelijke* onderſcheiden. Tot de eerſte behoorde het aanzienlijke

(*) HUYSER, bl. 29-31.

Arouw, eigenlijk eene verzameling van eilanden (*), door ſmalle zeeëngten van elkander geſcheiden, zoo dat zij bijna één eiland uitmaken. Het werd in 1623 door de *Nederlanders* ontdekt en in bezit genomen, die er veel *sago*, paradijsvogels, caſuarisſen en eenig ander gevogelte vonden. Sedert bleef de noordwestzijde aan de *Nederlanders* getrouw, die er te *Woekan* eene neêrlating hadden; ook velen omhelsden aldaar het Christendom; doch de zuidoostelijke volken waren woeste Barbaren, die in 1683 aan eenige *Hollanders*, die te ſcheep in deze oorden verſchenen, eenen wreedaardigen moord pleegden. De geaardheid des lands belette, daarvoor wraak te nemen. Meer westelijk liggen de eilanden *Groot en Klein Key*, in 1751 moordenaars der manſchap van een *Hollandsch* vaartuig: *Tenember* (†), met hetwelk de Maatſchappij reeds in 1645 nopens een verdrag van uitſluitenden handel overeenkwam, tot hetwelk ook de eilanden *Groot* en *Klein Kauwer* (*Koor* en *Kauwer*) toetraden, waarop hier eene bezetting gelegd werd (dit Bondgenootſchap is in 1665 vernieuwd en veranderd, gelijk ſedert de muskaatbomen vermeld zijn): *Tehor* of *Tauwer*, weleer rijk in muskaatnoten en kokosboomen: *Matabello*, *Mannawoekan*, *Goram* en

(*) Zie de kaart achter de belangrijke *Reis in den Zuidelijken Molukschen Archipel*, gedaan in 1825 en 1826 door den Luit. D. H. KOLFF, Amſt. 1826. Men vindt die eilanden op alle andere kaarten gebrekkig voorgeſteld; die van onzen zeeman, welke daar zelf geweest is, heeft van dezelve het eerst een volledig denkbeeld gegeven.

(†) DE KLERK, *fol.* 701. Ik vind dit op de kaart van KOLFF niet, maar wel de *Tenimber*-eilanden bij *Timor Laut*.

Ceram Laut, alle welke eilanden tot het in 1645 geslotene verbond met de *Nederlanders* zijn toegetreden, die er sedert alle de noteboomen hebben uitgeroeid. Dit laatste nu moest natuurlijk de inlanders verbitteren en wel eens tot gewelddadigheden doen overslaan; en hoezeer dan ook de aard dezer volken ook door een' lateren reiziger (KOLFF) gansch niet geprezen wordt, zijn toch de namen *schelmen* en *geboefte* (*), aan menschen verkwist door een volk, vierduizend uren van daar thuis behoorende, hetwelk hen van een edel geschenk der natuur komt berooven, wat hard. Voor 't overige handelen deze inlanders, vooral die van *Goram* en *Ceram Laut*, sterk op *Nieuw Guinea* en drijven er niet minder sterk zeeroof. Dezen laatsten oefenden zij ook wel tegen *Nederlanders*, die op *Nieuw-Guinea* voeren; alsdan plunderden en vermoordden zij alles aan boord, en staken het vaartuig in brand. Tusschen *Ceram Laut* en *Ceram* ligt *Keffing*, welks inwoners in 1649 de stoutheid hadden den Gouverneur van *Banda*, VLAK, op zee op te ligten, en een' tijdlang gevangen te houden, tot dat hij uit *Amboina* ontzet werd; ja zij verlangden in 1681, dat de

(*) Zoo noemt hen DE KLERK, *fol.* 704. *verso.* wel is waar op voorgang van eenen *Orang-Kaya* dier streken, zeer verkleefd aan de *Hollanders* en al te schrander voor een' *Cerammer.* Zie ook KOLFF, bl. 324, en elders. Men had in 1637 een verbond met die van *Goram* gesloten, welk eiland toen zeer *beroemd* was wegens zijne muskaatnoten, en aldaar in 1648 4149, in 1670 1000, en in 1748 137 vruchtdragende boomen vernield. DE KLERK, *fol.* 703. Welk volk kan goedschiks zulk een *leeuwenverbond* dulden! Heil den edelen Baron VAN DER CAPELLEN, die in onze dagen *Neêrland* van die schande verlost heeft. Want het is nog eene grootere schande, verdrukkers dan verdrukten te zijn.

Nederlanders zeebrieven van hen zouden nemen. Voorts is de handel naar die eilanden, vooral naar *Goram*, voor *Banda* onmisbaar, omdat men vandaar *sago* (het noodigfte levensmiddel, 't welk het dorre *Banda* niet voortbrengt), kokosnoten, olie, vee, wild (wilde zwijnen en hazen), hout, *betel* en andere levensbehoeften of gemakken aanbrengt (*).

Eilanden ten zuiden van Banda. De *zuidelijke* eilanden van *Banda* zijn *Kisser* of *Makisser*, *Lettie*, *Roma*, *Mooa*, *Lakor*, *Locan*, *Damme*, *Babber* en *Timor*. Op *Kisser* en *Roma* groeiden geene fpecerijen maar kokosnoten, en men vond er fchapen, geiten, varkens enz., was en *catjang* boomen; maar *Damme* was van ouds om zijne fchoone en uitnemende noten en foelie beroemd; hier werden in 1648 niet minder dan *drieduizend* boomen uitgeroeid, en in 1663 nog eenige duizend. Op *Nila* werden 7000 boomen vernield. *Wetter* gaf was, fchapen, geiten en varkens, even als het volkrijke *Babber* (†). *Timor*, ten zuidwesten van *Banda* gelegen, is een groot eiland, maar op hetwelk de *Nederlanders* flechts één verfterkt punt, *Coupang*, bezaten. Sandelhout, was en flaven waren voorwerpen van uitvoer dezes eilands, hetwelk in 1779 een *voordeelig* flot van 1907 guldens (11,712 lasten en 13,619 inkomften) opleverde.

Ternate. *Ternate* was thans volkomen een wingewest van onzen Staat, en de Koning, die nog dezen naam droeg, had er niet meer dan een' fchijn van gezag. Wij zagen vroeger, welk eene magt die Vorst weleer had bezeten; dat hij, door de *Portugeezen* en *Spanjaar-*

(*) KOLFF, bl. 329. HUYSER, bl. 29.

(†) DE KLERK, *M. S. Batavia* 1757, III. D. *fol.* 698–712.

den verdrukt, de *Nederlanders* tot hulp had geroepen, terwijl hij naderhand op zijn kleine eiland zelfs tweederlei bezettingen, *Spaansche* en *Nederlandsche*, had moeten dulden. In 1663 was echter het kasteel *Gamma Lamma* door de *Spanjaarden* verlaten, en van dien tijd af waren de *Nederlanders* de eenige ſchutsheeren van *Ternate*, die in dit, wegens zijne nagelbosſchen eertijds zoo beroemde eiland, ook zoo veel mogelijk alle kruidnagelen uitroeiden. Het aanzienlijke fort *Oranje* werd de hoofdplaats der *Nederlanders*, waaruit den Koning al meer en meer de wet werd voorgeſchreven; hij werd in 1680 cijnsbaar aan de Maatſchappij, en onderwierp zich ſedert aan die afhankelijkheid, hetwelk hem ten minſte rust verſchafte. Doch de twee naburige Koningen over de eilandjes *Tidor* en *Batchian*, die beſchuldigd werden van *onrust te stoken*, werden in 1778, gelijk wij boven zagen, afgezet en voor hun leven naar *Batavia*, en de Kroonprins van *Tidor*, dien men als de oorzaak dezer omwenteling beſchouwde, naar *Ceylon* gebannen. Er werden andere afhankelijke Vorsten in die Rijkjes geplaatst, ook op den voet der cijnsbaarheid en volstrekte afhankelijkheid, gelijk te *Ternate*. Dus beſtond dan deze landvoogdij uit deze kleine eilanden op de Westkust van *Dsjilolo*, uit dat grootere eiland, en uit de Noordoostpunt van *Celebes*, *Gorontalo* en *Manado*, die ook eertijds tot *Ternate* behoord hadden. Van hier bekwam men eenig ſtofgoud en vogelnestjes (eene lekkernij bij ſommige *Indische* volken) waarvoor men lijnwaden inruilde. *Ternate* kon dus meer dan het onvruchtbare *Banda* zich zelve voeden, doch men moest daarentegen aan de Konin-

gen voor het verlies hunner nagelboomen als genoegzaam éénig inkomen een jaargeld van *f* 32,250 betalen. Daar nu *Ternate* blootelijk als voorpost ter bescherming van *Amboina* en *Banda* ten noorden diende, kon het geen voordeel opbrengen, doch dat de kwaal van ambtsmisbruiken hier sedert MOSSEL ontzettende vorderingen gemaakt had, blijkt daaruit, dat de uitgaven in de twintig jaren van 1759 tot 1779 van *f* 144,500 tot op *f* 229,406 waren toegenomen, waartegen de vermeerdering der inkomsten van *f* 90,000 tot op *f* 114,990 niet kon opwegen. Het te kort was dus *f* 114,409. De inrigting was hier en op *Banda* bijkans op den voet, zoo als wij dien te *Amboina* hebben gezien. De bezetting en de *Nederlandsche* ambtenaren met elkander maakten 700 man uit.

Macassar, Borneo, Malacca en Sumatra.

Omtrent *Macassar* hebben wij de jongste gebeurtenissen vóór 1779 reeds vermeld. Dit moedige volk was thans diep vernederd, doch ongemerkt groeide *Boni* tot eenen niet minder gevaarlijken vijand der Maatschappij op. Het was gedurende de achttiende Eeuw hare grondstelling, de schaal tusschen de Koningen van *Goa-Macassar* en *Boni* in evenwigt te houden; de diepe vernedering van den eersten moest dus de magt van *Boni* vergrooten, doch het was minder *hiervoor* dat men vreesde, dan wel voor eene vereeniging der beide Staten. De vrije vaart der *Celebers* had men nooit geheel kunnen beletten, maar toch besnoeid, en naar het *westen*, naar de *Hollandsche* bezittingen op *Java*, bepaald, om hen van het *oosten*, de *Molukken*, af te trekken. Ook moest ieder vaartuig een' *Hollandschen* pas hebben, op *Macassar*

afgegeven (*). De omliggende eilanden *Bouton*, *Saleyer* en *Sumbawa* behoorden ook tot het *Nederlandsche* gebied. Hoezeer *Macassar*, of de hoofdplaats, fort *Rotterdam*, eigenlijk flechts tot een bolwerk ten westen voor de fpecerijeilanden diende, gelijk *Ternate* ten noorden en *Timor* ten zuiden, en dus weinig winst gaf, zoo getuigt toch de Raad van *Indië* DE NIJS, dat eene landftreek ten noorden van *Macassar*, *Boulo Comba* en *Bonthain*, zoo veel rijst kweekte, dat zij niet alleen zich zelve geheel voorzien, maar zelfs daarvan nog naar *Amboina*, *Banda* en *Batavia* uitvoeren kon. De Regéring genoot de tiende van dat voortbrengfel (†). De andere ftapelgoederen van *Celebes* waren fappan- en fandelhout voor de verwerijen, en fchildpadden; men had ook nog eenige paarlen, edelgefteenten enz., en bekwam daarvoor fijne lijnwaden, goud en goederen uit *Europa*, *Japan* en *China*; doch deze handel was niet toereikend om de fchade te dekken, die de Maatfchappij bij *Celebes* had; met de rijsttienden bedroegen de inkomften niet meer dan ruim *f* 63,100, terwijl de onkosten 163,100 guldens uitmaakten, en men dus eene jaarlijkfche fchade leed van 100,000 guldens. Over *Borneo* is vroeger gefproken. De geheele krijgsmagt op *Banjermassing* bedroeg 25 of 30 foldaten, die de levering van peper (600,000 pond tegen 3 ftuivers het pond), welke de Koning had op zich genomen, moesten befchermen. Op ruwe diamanten, goud, was, rottingen en *sago* werd weinig gewon-

(*) DE NIJS (buitengewoon Raad van *Indië*), *Berigt over Macassar en Siam*, *in de Boeken van Batavia* 1757, III. D. *fol.* 768. 773.

(†) *Ald. fol.* 769.

nen. Men kon de inkomften dus op niets rekenen; de uitgaven bedroegen bijna 13,000 guldens. In de nabijheid van *Banjer* hadden de *Engelschen* op eenige eilanden de muskaatnoot begonnen aan te kweeken, doch dezelve was geheel ontaard. De 30 of 40 man, die op *Borneo's* Westkust in bezetting lagen, kostten wel flechts 9726 guldens, maar in het eerfte jaar van het bezit diens lands had het ook flechts *f* 1764 opgebragt, zoodat het verlies nog *f* 7922 bedroeg. *Malacca* was iets voordeeliger. Deze aloude hoofdbezitting der *Portugeezen*, die den fleutel ter zee uit *Hindostan* naar den *Archipel* en naar *China* bevatte, had 300 man bezetting, die 113,235 guldens kostten, doch aan tollen en andere voordeelen had de Maatfchappij *f* 162,520, dus bijna *f* 50,000 winst, genoegzaam de eenige bezitting, die federt MOSSELS tijd vooruit gegaan was. Er viel hier veel tin, waarvan in gewone jaren door elkander 3 of 400,000 pond tegen 30 guldens werd afgezet, doch in 1778 200,000 pond tegen 42 guldens. Ook bragt *Malacca* goud, kamfer, peper, ivoor, *areek*, zwavel en masthouten op. De tegenoverliggende Oostkust van *Sumatra* leverde eene minder gunftige flotfom. Wij zagen reeds, dat de Koning verpligt was, aan de Maatfchappij de peper uit *Sumatra*, en het tin uit het daaraan zoo overrijke eiland *Banca* te leveren. De peper bedroeg jaarlijks 1½ of 2 Millioenen ponden, tegen 1½ of 2 ftuivers, en werd in het vaderland doorgaans tegen 17 ftuivers verkocht, hetwelk in 1778 elf tonnen gouds winst gaf. Het tin werd meest naar *China* gezonden, daar de overfcheping naar het vaderland te veel aan vracht zou gekost hebben. De winst was ook niet bijzonder

groot, en bedroeg in 1778 flechts 98,000 guldens. Voorts handelde men nog in bindrotting en ruwe diamanten. Behalve deze twee hoofdartikelen, die de Maatfchappij aan zich had voorbehouden, gaf de winst op den bijzonderen handel en andere kleine inkomften flechts de nietige fom van 3922 guldens, terwijl de bezetting *f* 49,677 kostte. Op *Sumatra's* Westkust of *Padang* gevoelde men fmartelijk de mededinging der *Engelschen*, die uit *Bencoelen* het eiland met lijnwaden en opium (die er zeer gezocht waren en te voren uitfluitend door de *Nederlanders* werden geleverd) overftroomden. De weleer zoo voordeelige handel, die volgens ESCHELSKROON in 1760 nog op een kapitaal van 550,000 guldens *f* 408,500 deed winnen, verminderde federt ontzettend. Goud, peper, kamfer, gom, *benzoin* (die naar *Japan* verzonden werd), zwavel, *sappan*-hout, fchildpad, amber, katoen, ivoor, vogelnesten en *bamboes* werden uitgevoerd, zout daarentegen uit *Java* (waarop de Maatfchappij niet minder dan 1500 perCt. won) ingevoerd, benevens *Indische* fpecerijen. Ongelukkig echter waren ook deze artikelen federt de mededinging der *Engelschen* veel minder voordeelig. De beide kantoren *Ayerbangies* en *Baros* werden geheel verlaten.

Ceylon. Men zou vermoed hebben, dat de zoo voorfpoedige en roemrijke vrede met *Ceylon*, die alle de kusten des eilands in handen der *Nederlanders* bragt, en den Koning van *Candi* geheel van hen afhankelijk maakte, hunnen handel en de voordeelen van dit eiland zou vermeerderd hebben. Het tegendeel had echter plaats. De aanzienlijke vermeerdering der krijgsmagt, die er gedurende den oorlog was noodig geweest, de toen gemaakte fchulden, de verder, ook na den vrede,

vereischte troepen (4000 man met de burgerlijke ambtenaren, om dat men den Koning thans niet meer kon vertrouwen, en ook voor de *Engelschen* op zijne hoede moest zijn), dit alles had de winsten, te voren uit dit juweel van het Oosten getrokken, aanmerkelijk verminderd. Doch hier kwam nog eene andere oorzaak bij. De overgroote schroomvalligheid ten aanzien der Vorsten van *Hindostan*, waarvoor de Gouverneur FALCK gewaarschuwd had, droeg de voorspelde noodlottige vruchten. De *Nabob* van *Carnatica* vooral, een leenman der *Engelschen*, veroverde in 1771 het landschap *Marrua* (*), waarvan de Vorst bij de onzen onder den naam van den *Theuver* bekend was. De *Nabob* beweerde, dat die Vorst hem, als Stedehouder van den grooten *Mogol*, Oppervorst van *Hindostan*, gehoorzaamheid schuldig was, doch de *Theuver* hield zijne onafhankelijkheid staande, die hij reeds in de zeventiende Eeuw had bezeten, en riep de *Nederlanders*, volgens het met hen in 1659 geslotene vriendschapsverbond, te hulp. Maar men weigerde zulks, omdat de *Nabob* verzekerde, de voorregten der Maatschappij in *Marrua* heiliglijk te zullen handhaven, en men liet den Bondgenoot in de steek. Weldra werd nu de *Nabob* meester van deszelfs hoofdstad *Ramanadapouram*, zeer nabij het eiland *Ramiseram*, vlak tegenover het nabij *Ceylon* gelegene *Manaar*, en nabij de parelbanken, welke zich in die zeeëngte bevinden. Hierop maakte hij dadelijk aanspraak, en thans, nu hij door de flaauwhartigheid der *Ceylonsche* Regéring, eenmaal zoo magtig geworden

(*) *Marrua* is op een na het zuidelijkste landschap der kust van *Coromandel*, ten noorden van *Tinnevelly*.

was, verkoos men liever de parelvisscherij geheel te laten varen, dan zich in een kostbaar en moeijelijk geschil met dien gevaarlijken nabuur te steken. Dit verlies, gevoegd bij de reeds gemelde oorlogskosten en vermeerderde krijgsmagt, had de voordeelen der Maatschappij zeer aanmerkelijk besnoeid. De uitgaven bedroegen in 1779 *f* 1,243,038 en de inkomsten *f* 611,704, dus nog niet de helft der lasten, en er was een jaarlijksch te kort van zes tonnen gouds, terwijl onder MOSSEL de winsten op derdehalve ton gouds werden geschat. De voortbrengselen van dit eiland waren, behalve kaneel: kardamom, elpenbeen, paarlen, edelgesteenten, koffij, katoen, *cauris* of schelpen, die voor munt dienen, lijnwaden, *areek* en allerlei houtsoorten, benevens zout uit *Tutocoryn;* daarentegen werden ingevoerd fabrijkgoederen, geneeskruiden, opium, specerijen, tabak, kamfer, sandelhout, salpeter, zwavel, koper, ijzer, staal en porcelein. Aan den overkant, bij de Zuidpunt van *Hindostan*, behoorden nog onder de Landvoogdij van *Ceylon* het eiland *Manaar* en de faktorijen van *Kilkaré*, *Ponnecail*, Kaap *Comoryn* en *Manapaar*, die alle dienden tot den lijnwaadhandel en de weverij. In 't begin strekte zich haar regtsgebied ook over *Malabaar* uit, maar dit werd reeds spoedig daarvan gescheiden (*). Deze belangrijke landvoogdij, na *Java* de eerste van *Neërlands Indië*, bezat het regt, dat haar Hoofd niet alleen, gelijk de andere Onderlandvoogden, met *Batavia*, maar onmiddellijk met de Directeuren in 't vaderland briefwisseling hield, en dus eene zekere on-

(*) VALENTIJN, III. D. (*Ceylon*) bl. 239.

afhankelijkheid genoot van den Gouverneur-Generaal. De Regéring beſtond, even als te *Amboina* uit een Collegie met den Landvoogd, een Geregtshof en eenige mindere beambten. De zetel des gebieds was te *Colombo*. De voornaamſte andere plaatſen op *Ceylon*, zoo als *Gale* en *Jaffanapatnam*, hadden krijgsbevelhebbers, die naast den Gouverneur de hoogſten in rang waren. Te *Gale* werden, wegens de onveiligheid der reede van *Colombo*, de ſchepen voor *Nederland* geladen, en kwamen ook aldaar aan. Voor het onderwijs en de voortplanting van de Godsdienst werd in *Ceylon* meer gedaan, dan elders in *Neêrlands Indië*. Er was eene kweekſchool voor predikanten en ſchoolonderwijzers, en buitendien waren er 58 ſcholen op het eiland, waarvan 18 te *Gale* en 19 te *Maduré*. In 1720 werd het getal der Christenen op *Ceylon* op 389,000 geſchat.

Coromandèl. Het tegenoverliggende *Coromandèl* had ook vele belangrijke *Nederlandsche* bezittingen, waarvan het Opperhoofd eigenlijk *Directeur* heette, doch doorgaans *Gouverneur* werd betiteld. Van de hoofdſtad *Negapatnam* (10 Gr. 45 Min. N. B.), en de aanzienlijke ſterkte aldaar gebouwd, is reeds vroeger geſproken. Deze ſtad was als middelpunt en ſteun van alle onze bezittingen op de kust van veel gewigt, doch vereischte ook zoo ontzettend vele kosten aan onderhoud en bezetting, dat zeker Gouverneur daarvan zeide: „*Als de muren van* Negapatnam *van zil-*
„*ver waren, konden zij nog tegen de daaraan ver-*
„*spilde kosten niet opwegen.*" Voorts had de Maatſchappij op deze kust ten Noorden van *Negapatnam* het bekoorlijke *Sadras;* en hare andere bezitting

Paliacatte op 18 Gr. 40 Min. zuiderbreedte, waar de ſchoonſte katoenen lijnwaden geweven werden, met het reeds in 1609 gebouwde fort *Geldria.* Mindere faktorijen waren *Porto Novo*, *Palicol*, *Jagenakpoeram* en *Bimilipatnam.* Te *Mazulipatnam*, weleer de hoofdzetel der *Nederlanders* in noordelijk *Coromandèl*, had, door de verbazende omwenteling in *Indië* en den invloed der *Engelschen*, de koophandel voor de *Hollanders* bijna geheel opgehouden, en over 't geheel hadden die veranderingen den lijnwaadhandel (den voornaamſten tak van beſtaan op deze kust) zeer verminderd, en het kantoor was dus in 1770, in plaats van de derdehalve ton winst, die MOSSEL daarvan nog trok, tot *f* 25,000 verlies (*f* 427,131 inkomſten tegen *f* 452,133 onkosten) afgenomen. In 1778 werd bij de O. I. kamer uit *Coromandèl* verkocht voor twee Millioen guldens aan lijnwaad, en 200,000 pond *caliatour*-hout, voor 20 guldens de 100 pond. Nog gaf deze kust, behalve de toen in *Europa* zoo gewilde geſchilderde O. I. lijnwaden (chitſen), diamanten, robijnen, paarlen, agaatſteenen, indigo en rijst, en ontving daartegen ſpecerijen, zwavel, tin, lood, kwikzilver, aluin, gomlak, *benzoin*, porcelein, ſandelhout, kamfer, koper en goud uit *Japan*, en ſtoffen uit *China.* De beſtuurders op *Negapatnam* waren de Gouverneur; aan het hoofd van het Negotie-kantoor een overdrager en *seconde*-boekhouder; voorts een ſecretaris en een ſoldij-boekhouder, alle met onderſcheidene klerken onder zich, van welken men er gaarn een', die de *werkezel* genaamd werd, al den arbeid op den hals ſchoof, om zich aan gemak en vermaken over te geven; voorts een *Adi-*

gaar of hoofdopziener der dorpen. Bij elk ander kantoor, gelijk te *Sadras*, *Paliacatte* enz. was een Opperhoofd en dergelijke onderbeambten (*).

Malabaar. Ook *Malabaar* had in den fchok gedeeld, die in het midden der achttiende Eeuw den handel zoowel als de ftaatkundige betrekkingen van *Hindostan* had veranderd. De *Nederlanders* bezaten aldaar de veroveringen van RIJKLOF VAN GOENS in het midden der zeventiende Eeuw, *Coylang*, *Cranganoor*, *Cochin* en *Cananoor*. De Maatfchappij voerde van daar uit: voornamelijk peper in zeer goede hoedanigheid en ruime hoeveelheid, rijst, wilde kaneel, kardamom, gember, was, kokosolie, *areek*, fapanhout, fraai meubelhout, ebbenhout, allerlei foorten van katoenen kleederen, en daarentegen in: allerlei goederen uit *Europa*, *Japan* en *China*, doch vooral fuiker, arak, *Japansch* koper en fpecerijen (†). De handel en gevolgelijk de voordeelen hadden dus van belang kunnen zijn, waren dezelve niet door gedurige gefchillen met de Vorsten der kust, en ten laatften met den magtigen HAIDER ALI, die grooten omflag ter verdediging vereischten, zeer verminderd. Het getal der bezoldigde *Europeërs* bedroeg in 1776 867 en 405 inlanders. De berekening van winst en verlies liep zeer uiteen: wij zagen boven, dat MOSSEL begreep, dat de kust eenige winst kon opleveren, doch wij lezen in eene echte opgave gedu-

(*) HAAFNER, *Reis van Madras naar Ceylon*, N. Uitgave, bl. 9-11. 25. 39.

(†) ESCHELSKROON bij EBELING, f. 83. 90. Ook voerde men van daar naar *Batavia* en de *Kaap de Goede Hoop* voor bijzondere rekening flaven uit.

rende zijn Beſtuur (in 1756) door den Raad van *Indië* HOOREMAN gedaan (*), dat de lasten van *Malabaar* toen in veertig jaren *f* 18,930,200, en de voordeelen daartegen ſlechts *f* 8,564,550 hadden opgeleverd, hetwelk een nadeelig verſchil maakt van *f* 10,368,650 of ruim 250,000 guldens in 't jaar. Gemelde Raad van *Indië* ſtelde dus toen reeds de vraag voor, of het niet geraden zou zijn, de geheele kust van *Malabaar* op te geven, en, in plaats van *landbezit* te genieten, ſlechts *handel* te drijven. HOOREMAN raadde zulks echter af, uit hoofde van den gewigtigen peperhandel, die alsdan geheel zonder beſcherming zou zijn. In 1779 was de verhouding minder nadeelig; *f* 414,977 aan inkomſten tegen *f* 489,645 aan uitgaven, dus een verlies van *f* 74,668. Doch de winst, die MOSSEL uit deze bezitting meende te kunnen trekken, zal ſlechts op het papier beſtaan hebben.

Ten noorden van *Malabaar* bij de golf van *Guzurate* aan de rivier *Tappy*, ligt de toen nog zeer aanzienlijke koopſtad *Suratte* (ſedert door *Bombay* grootendeels vervallen), op 21 Gr. N. B. De Maatſchappij had aldaar geene ſterkte, maar ſlechts ſedert 1616 eene *loge*. De ſtad was toen nog onder het gebied van den grooten *Mogol*, doch de *Engelschen* hadden reeds vrijheid bedongen van den tol, die echter ſlechts 2½ perCt. bedroeg. De *Nederlandsche* handelsbedienden en ambtenaren aldaar bedroegen 150 man. MOSSEL meende, dat *Suratte* in 1760 omtrent acht tonnen gouds winst kon geven; in 1779 was Suratte.

(*) *Boeken van Batavia* 1757, III. D. *fol.* 819. 820. Zie ook HUYSERS, bl. 114-116.

dat reeds tot naauwelijks 200,000 guldens verminderd, door de wispelturigheid der *Moorsche* Regenten. Men ontving van daar allerlei katoenen lijnwaden, fijne met goud en zilver geborduurde doeken, chitsen, edelgesteenten, agaat, kristal, schildpad, gom en geneeskruiden, rood lak, indigo, opium, *assa fœtida*, zeep enz., en voorzag daarentegen het land met veel *Europische* fabrijkgoederen, specerijen, kandijsuiker, tin, *Japansche* en *Javaansche* waren, waarvan de specerijen en het *Japansche* koper de hoofdzaak uitmaakten, en waarmede twee groote schepen bevracht werden. Want *Suratte* was als 't ware de algemeene stapelplaats der *Indische* volken, en eene stad bijna zoo groot en zoo volkrijk als *Londen*. Daar zag men in bonte mengeling *Hindoesche* kooplieden (*Banyanen*), *Maratten*, *Parsen*, *Arabieren*, *Perzianen*, *Mooren* (*Mohammedaansche Mongolen*), *Engelschen*, *Franschen*, *Portugeezen*, *Nederlanders* en andere *Indische* en *Europische* volken bijeen. De *Mogolsche* Regéring hield, zoo lang zij nog eenige kracht bezat, in *Suratte* voorbeeldige orde, doch thans was zij niet meer daartoe in staat, en eerlang maakten de *Engelschen*, die de stad reeds in 1758 onder Kapitein WATSON uit *Bombay* hadden ingenomen, zich hier meester van het gezag, waaraan men ook de vermindering van den *Hollandschen* handel moet toeschrijven (*).

Perzië. Naar *Perzië* werd gehandeld met *Europische* goederen (inzonderheid gemeen laken van allerlei kleuren), specerijen, suiker in overvloed, en andere *Indische* goederen, tin, porcelein, kina, indigo, gem-

---

(*) HUYSERS, bl. 116-120. ESCHELSKROON bij EBELING, f. 87-95. GROSE *Voyage*, Vol. I. p. 98. Vol. II. p. 323.

ber, gomlak en *Chineesche* goederen, en vandaar uitgevoerd ruwe zijde, zijdenſtoffen, fluweel, wol uit *Kerman*, allerlei droogerijen, dadels, zwavel, *sal ammoniac*, granen en edelgeſteenten. *Perzië* was door de ſchrikkelijke omwentelingen en verwoestingen, die het gedurende bijna de geheele achttiende Eeuw ſchokten, te zeer beroerd, ontvolkt en verarmd, om meer een' belangrijken handel voor de Maatſchappij te kunnen opleveren (*).

Bengale was thans ook geheel in handen der *Engelschen*, en de *Nederlandsche* bezittingen aldaar ſedert de tooneelen van 1760 minder veilig dan ooit en geheel ter hunner beſchikking. Deze beſtonden uit het aanzienlijke dorp *Chinsoura*, aan de westzijde van den mond der *Ganges*-rivier, die den naam van *Hougly*-rivier draagt, naar welke *Chinsoura* dan ook wel eens genoemd werd. Zij was de hoofd- en ſtapelplaats, waar alle de goederen werden opgeſlagen, die echter wegens de ondiepten des ſtrooms ten halven wege moesten gelost worden. Tegen over *Hougly*, maar lager, bezaten de *Nederlanders* het fort *Bernagoor*, twee uren ten noorden van *Calcutta*. Hooger op had men nog eene *loge* te *Cassimbazaar* in het land, waar de zijde voortkwam, en te *Patna*, voor de teelt van opium, ſalpeter, *borax* en lijnwaden. De handel hierin toch was zeer aanzienlijk. In 1778 werd uit *Bengale* voor twee Millioenen aan lijnwaden, voor drie tonnen gouds aan zijde, en twee millioenen ponden ſalpeter, voor 38 ſtuivers de 100 pond, verkocht. De opium, die veelal naar *Batavia* en *China* ging, waar de inwoners **Bengale.**

(*) ESCHELSKROON bij EBELING, ſ. 84. 91.

op dezelve even verſlingerd zijn als de gemeene klasſe hier te lande op korenbrandewijn, was door het groote voordeel eene goudmijn geweest. Jaarlijks voerde men 700 of 800 kisten, elk van 125 pond, derwaarts uit. Men ſchatte de winst van dit Artikel op eene halve Millioen. Deze handel was ſedert 1745 in handen eener bevoorregte Maatſchappij, die 300 aandeelen, elk van 2000 rijksdaalders, had. De *opium* werd alsdan te *Batavia* openbaar verkocht. Nog voerde men uit *Bengale* rijst, waarmede *Ceylon* voorzien werd, ſuiker, lange peper, muskus enz.; de invoer beſtond in ſpecerijen, peper, koffij en ſtofgoud. Over 't algemeen was de handel voordeelig: de winsten bedroegen *f* 385,159, de onkosten *f* 265,517, en dus was er een overſchot van *f* 119,642, in weërwil der jammerlijkſte misbruiken, die bij het Beſtuur waren ingeſlopen, en ſommigen op het denkbeeld bragten, of het, daar de *Engelschen* toch in *Bengale* volſtrekt meester waren, niet beter zou zijn, den geheelen toeſtel van vestingwerken en ambtenaren af te ſchaffen, en ſlechts een' vrijen handel te bedingen (*).

Arracan, Pegu en Siam. De handel op het naburige *Arracan* was, gelijk wij vroeger zagen, zeer oud, doch thans geheel vervallen, en men zond volſtrekt niets meer derwaarts. *Pegu*, thans eene Provincie van het *Birmansche* Rijk, had tot op 1677 eene *Nederlandsche* faktorij gehad. Het is mij niet volkomen gebleken, of de handel derwaarts ſedert geregeld hervat werd, ſchoon ESCHELS-

(*) DIRK VAN HOGENDORP, *Berigt van den tegenwoordigen toestand der Bataafsche bezittingen in Oostindiën en den handel op dezelve*, Delft 1801, 8vo. bl. 157. 158. STAVORINUS, *Reize naar Batavia*, *Bantam* enz., I. D. bl. 281.

KROON in 1761 (maar misſchien uit vroegere berigten) als artikelen van uitvoer naar *Batavia* de beste robijnen, zilver, tin, was, honig, ivoor, kardamom, groote watervaten, lange peper, kajepoet-olie en eenige lijnwaden, en als invoer derwaarts *Europiſche* fabrijkgoederen en *Neurenberger* waren, kwikzilver en andere metalen, paarlen, porcelein, gomlak, *Indiſche* lijnwaden en *Perziſche* zijden ſtoffen, *Molukſche* ſpecerijen en tabak van *Java* opgeeft (*). STAVORINUS zegt, dat de handel te niet was (†).

Wij hebben gezien, dat de diep vervallen handel naar *Siam* onder DE KLERK eenigermate verlevendigd werd, door de toezending van gewéren. De Koning had vroeger een uitſluitend handelsverdrag met de *Nederlanders* gemaakt, doch in weêrwil van hetzelve vergunde hij den handel thans aan alle andere volken; de *Nederlanders* hadden ſlechts het regt, om alléén in den mond der rivier van *Siam* tot de toenmalige hoofdſtad *Judia* op te varen, terwijl de overige *Europiſche* ſchepen aan den mond moesten blijven liggen. De handel werd met één ſchip gedreven, hetwelk *Javaſche* paarden, ſuiker, ſpecerijen en lijnwaden aanbragt, en gomlak, olifantstanden en eenig goud, doch voornamelijk het ſterke ſapanhout terug voerde, hetwelk onmisbaar was voor de verbetering der ſchepen (§). De handel op *Cambodia* had in

(*) ESCHELSKROON bij EBELING, ſ. 84. 85. 96.

(†) *Reize naar Batavia*, *Bantam*, *Bengale*, enz. I. D. bl. 279.

(§) RAYNAL, T. I. bl. 31. ESCHELSKROON voegt er bij: rijst, wierook, olie, *kassia*, zwarte kandijſuiker, tin, ivoor, arak, koeijen- en buffelshuiden, gember, vogelnesten, rogvellen en edelgeſteenten, en, als Artikelen van *invoer* uit *Batavia*,

1643 door den moord der *Nederlanders*, dien wij vroeger beschouwden, en die op *Tonquin* sedert 1700, wegens knevelarijen der ambtenaren, opgehouden.

China. De handel op *China* zou waarschijnlijk levendiger geweest zijn, zonder de omstandigheid, dat er zich juist te *Batavia* zelve, in het middelpunt des *Nederlandsch-Indischen* handels, eene menigte *Chineezen* bevonden, die jaarlijks uit hun vaderland eenen rijken voorraad van thee, zijden stoffen, porcelein, koper, kwikzilver, vermiljoen, muskus en rhabarber aanbragten, en die goederen weder tegen lood, tin, peper, wierook, kamfer, amber, kruidnagelen, muskaatnoten, kaneel en andere voortbrengselen verruilden. *Hier* toch, dacht men, kon de Maatschappij de prijzen zetten, voordeeliger dan zij dit te *Canton*, bij de mededinging van zoo vele andere *Europische* Natiën, zou hebben kunnen doen, en daarenboven genoot zij hier nog 4 pCt. inkomende regten. Slechts in zoo verre bleef het wenschelijk, meenden de Bestuurders van *Indië*, met *China* ook eenigen regtstreekschen handel te onderhouden, dat men alsdan telkens versche thee bekwam, en met den staat des *Europischen* handels aldaar, ten behoeve der prijsbepaling te *Batavia*, niet onbekend bleef.

Dus bleef de handel uit *Batavia* naar *China* lang afgebroken; slechts de vrees voor de mededinging van de Maatschappij van *Oostende* deed denzelven herleven, en daarop werd, sedert de groote behoefte aan

---

omtrent dezelfde goederen als voor *Japan* en *China*, welke wij dáár dus zullen beschouwen, f. 88-94. Doch volgens STAVORINUS (*Reize naar Batavia*, *Bantam*, *Bengale*, I. D. bl. 279.) werd er in 1770 op *Siam* zoomin als elders op het oostelijke schiereiland meer gehandeld.

hee in *Europa*, die handel na 1756 met meer ijver en vrucht gedreven, en aan eene Commisſie uit Bewindhebberen opgedragen, die onmiddellijk de ambtenaren te *Canton* en op de ſchepen aanſtelden (*). De Maatſchappij zond dan ook weder jaarlijks vier of vijf groote ſchepen uit het vaderland naar *China*, die te *Batavia* eene lading moesten innemen van tin, peper, lood, noten en kruidnagelen, welke in *China* zoo goed als baar geld waren; de andere helft der lading beſtond in gereede penningen (*Spaansche* matten), en het geheel in 2½ Millioen waarde, waarvoor men thee (drie of vier Millioen pond), zijden ſtoffen, nankingslinnen, porcelein en curcuma innam. Men berekende de winst dezer lading, die onmiddellijk naar het vaderland ging, op *f* 650,000, en dit was het door het huis van HOPE & C°. aangeradene middel tot herſtel van de geldmiddelen der Maatſchappij, waarvan wij boven ſpraken, en hetwelk zulke goede vruchten droeg (†).

Geheel anders was de handel met *Japan* ingerigt. **Japan.** Volgens een berigt nopens denzelven, in 1756 op aanzoek van MOSSEL door den Raad van *Indië* VAN DER WAYEN medegedeeld, kon men in *Japan* ten aanzien des handels onderſcheiden: *de gouden Eeuw* tot 1671, toen, in weêrwil der verplaatſing van *Firando* naar *Desima* (§), de handel nog geheel onbelemmerd plaats had, met zoo veel ſchepen als men wilde. Doch in 1672 werd de uitvoer van zilver verboden, en een *maximum* geſteld op de goederen, die men

(*) SAALFELD, *Gesch. des Holl. Kolonialwesens in Ostindiën*, I. B. ſ. 321–323.

(†) HUYSERS, bl. 65. 66.

(§) Zie I. D. bl. 351.

mogt uitvoeren. De *zilveren Eeuw* des handels duurde zoolang de uitvoer van koper nog geheel onbepaald bleef, hetwelk de Maatſchappij genoegzaam dekte tegen het verlies, 't welk uit het gemis van het min belangrijke zilver ontſtaan kon. Doch in 1685 werd de handel op 300,000 *tails* (omtrent een Millioen guldens) geſteld, waarvan een derde in ſtukgoederen en een derde in zijde moest beſtaan; in 1698 werd de uitvoer van 't koper op 25,000 *pikols* geſteld (*); in 1700 het getal der ſchepen op vier, uiterlijk vijf bepaald; en daarna vier jaren te voren ook de munt (*coubang*), in gehalte voor een derde verminderd, voor dezelfde waarde werd uitgegeven, zoo ſtelt de gemelde ambtenaar met het begin der achttiende ook dat der *koperen Eeuw*. Naderhand werd de gehalte verbeterd, maar de zwaarte van het geld wel voor de helft verminderd. Op de klagten der *Hollanders* werd de oude munt volkomen herſteld, maar nu *voor het dubbeld gerekend*. Daarbij kwam nu vermindering van het koper, van het getal der ſchepen, dat allengs tot twee afdaalde, rampen op het vaarwater, waardoor vele ſchepen te grond gingen, mindere prijzen voor de gezondene goederen, en meerdere onkosten in de jaarlijkſche reis, die het Opperhoofd ter huldebetooning aan den Keizer van *Nangasaki* naar *Jedo* moest doen; dit alles verminderde zeer de waarde des *Japanschen* handels, zoo dat men dit tijdvak ſedert 1721, waarin de uitvoer van koper tot 10,000 kisten bepaald werd, volgens IMHOFF wel het *ijzeren* zou kunnen noemen, en men

(*) Vroeger had men ſoms 30,000 *pikols* of kisten in één jaar uitgevoerd. Een *pikol* is 125 pond.

zelfs een oogenblik in beraad ſtond, om het geheele kantoor op te breken. Nogtans was de handel in koper hoogstvoordeelig, en daarom deszelfs beperking den *Nederlanderen* zoo onaangenaam. De *pikol* kostte in *Japan* ſlechts 31, en werd in *Bengale*, *Suratte* en *Malabaar* verkocht voor 92 guldens (*). Daarenboven leverde *Japan* nog jaarlijks omtrent 30,000 pond kamfer voor het vaderland, en 20,000 voor den *Indischen* handel, ſoda, verlakt werk en porcelein. Vroeger, toen de handel levendiger was, voerde men ook thee, gouddraad, *Japansche* rijst, zijden ſtoffen en ingemaakte vruchten uit. De invoer beſtond in ſuiker, ſapanhout, zijden kleederen en lijnwaden, lakens, kwikzilver, vermiljoen, was en *Moluksche* ſpecerijen, doch was in 1779 reeds tot vijf tonnen gouds verminderd; men rekende de winſten op *f* 106,000 en de onkosten op ruim *f* 96,000 (met de jaarlijkſche zoogenoemde hofreize), gevende dus niet meer dan *f* 10,000 winst. Doch daarvoor mogt ook de *Nederlandsche* vlag alléén en bij uitſluiting op *Desima* waaijen; geen ander *Europisch* volk werd in het Rijk toegelaten. Jaarlijks voeren er van *Batavia* twee groote ſchepen, die doorgaans eene maand reis hadden, en in December of Januarij terug kwamen (†). Dat de *Japanneezen*, in weêrwil hunner trotschheid en ſtijfhoofdigheid, nogtans het belang gevoelden, om behalve met *China* ook met de overige wereld eenige gemeenſchap te hebben, blijkt daaruit, dat wanneer men hen ſtellig

(*) *Boeken van Batavia* 1757, III. D. *fol.* 735-740. (*Rapport van den Raad van Indië* VAN DER WAYEN.)

(†) HUYSERS, bl. 59.

bedreigde, met de geladene ſchepen het eiland *Desima* voor goed te zullen verlaten, en allen handel af te breken, zij dadelijk in hunne eiſchen gedweeër werden, hetwelk echter ſlechts één jaar duurde; in het volgende begon men van de zijde van den Gouverneur van *Nangasaki* of andere ondergeſchikten nieuwe kwellingen, die echter daarvoor dan wel eens geſtraft werden, of geheel in ongenade vielen (*). Eene mannelijke houding was dus het beste middel tegen dit volk, waarbij men echter altijd op eene gepaste wijze door geſchenken en beleefdheden de gunst der beide Gouverneurs van *Nangasaki*, waarvan de een zich in die ſtad, de ander ten Hove te *Jedo* bevond, moest zoeken te winnen.

Scheepvaart der O. I. Maatſchappij. Naar deze onderſcheidene havens werden dus jaarlijks gezonden: een of twee ſchepen in September naar *Perzië* en twee naar *Suratte*, die onder weg *Punto Gale* op *Ceylon* moesten aandoen, om er lijnwaden voor *Europa* te losſen en kaneel in te laden; alsdan vertrokken zij met de veranderde *Mousson* van *Ceylon*, losten de voor *Malabaar* beſtemde lading te *Cochin*, en namen er andere goederen weder in, waarop zij zich naar hunne onderſcheidene beſtemmingen verdeelden. Bovendien was er nog altijd één ſchip van de vier of vijf, die naar *Ceylon* gingen, bepaaldelijk voor *Cochin* beſtemd. Twee ſchepen gingen tusſchen April en Augustus van *Batavia* naar *Coromandèl*, waarvan er een doorgaans te *Jaffanapatnam* op *Ceylon* kaneel innam. In Julij of Augustus gingen de ſchepen gewoonlijk naar *Bengale*, van waar zij in Junij of Julij weder naar *Batavia* kwamen. Een of

(*) *Boeken van Batavia* 1757, III. D. *fol.* 747.

twee schepen gingen in Mei elk naar *Malacca*, naar *Palembang*, naar *Borneo's* Westkust en naar *Banjermassing;* vijf of zes tusschen November en Februarij naar de zoogenaamde *groote Oost* of naar *Macassar*, *Amboina*, *Banda*, *Timor*, *Solor* en *Ternate;* in Mei of Junij twee schepen naar *Japan*, vier naar *China*, en één naar *Padang* op *Sumatra's* Westkust. De geheele scheepsmagt der Maatschappij werd op 103 groote schepen gesteld, behalve eene menigte sloepen, barken en andere kleine vaartuigen; en in 1776 en 1777 berekende men de geheele krijgsmagt in het Oosten op 19,162 *Europeanen* en 2,663 inlanders, te zamen 21,825 koppen (*).

De Kaap de Goede Hoop.

Behalve deze landen en kantoren in *Azië* had de *Oostindische* Maatschappij nog eene onwaardeerbare, maar slecht gewaardeerde bezitting in *Afrika*, de *Kaap de Goede Hoop*. Sedert dat wij het laatst van dezen uithoek gesproken hebben (in den aanvang der achttiende Eeuw (†)), was zij weinig vooruitgegaan, een gevolg van den ergdenkenden geest, die de Regéring der Maatschappij tegen deze Kolonie bezielde. Alle verkeering met en verkoop aan vreemden buiten de Maatschappij was in dezelve verboden (§). Alle hare behoeften moest *deze* haar leveren, al was het dan ook ten duursten; de volkplanters mogten geen schip uitrusten, om ter zee met elkander handel te drijven. De vele *Lutherschen* aan de Kaapstad mogten er geene

(*) VALENTIJN, IV. D. (*Batavia*) bl. 258–260. CAMPAGNE, *Kort overzigt van den voormaligen handel der Nederlanders van Azië in Azië*, bl. 201. 202. HUYSERS, bl. 140.

(†) Zie II. D. bl. 338.

(§) Het schijnt dat men de andere Natiën uit de volkplanting zocht te wéren, hetwelk echter geenszins gelukte.

kerk bouwen. Zoo doende kon de Kolonie niet bloeijen, en toch was er de lucht zoo gezond en gematigd, de natuur zoo ſchoon, de grond op vele plaatſen zoo vruchtbaar (buiten de hier altijd noodlottige droogten), dat zij zigtbaar vooruit ging. De volkplanters verſpreidden zich wel tot 200 uren ver van de hoofdplaats in de binnenlanden, waar zij ſlechts, naar herderlijke wijze, goede weilanden vonden, zoodat zij wel eene maand of 40 dagen noodig hadden, om tot den verkoop hunner overtolligheden en het inruilen hunner behoeften naar de *Kaapstad* te komen, iets, hetwelk door velen als een onheil beſchouwd werd, daar het door al te groote verſpreiding de zamentrekking van de krachten der Kolonie moeijelijk maakte, terwijl het tevens de meest afgelegene boeren deed verwilderen. Men had, zeggen zij, die uitbreiding langzamer en meer geregeld tot ſtand kunnen brengen. Maar de vruchtbaarheid der kolonisten was in dit gezonde land zeer groot, zoodat de jongere zoons gereedelijk andere plaatſen betrokken, terwijl de vele droogtens hen ook wel noodzaakten tot het verder opzoeken van waterrijke oorden. Zien wij niet nog in *Noord-Amerika* geheele ſcharen de zeegewesten verlaten, om zich, uit loutere verkiezing, of op het denkbeeld van meerdere vruchtbaarheid, in de binnenlanden, aan den *Ohio* of *Mississipi*, neder te zetten?

Geſteldheid der Kaapſtad. Bevolking en Regéring der Kolonie.

Men kan dan ook niet klagen, dat de bevolking in de hoofdplaats, waar de beste handelsgelegenheid voor *Europa* was, zich opeen hoopte. STAVORINUS, die hier in 1768 was, noemt de *Kaapstad* nog een *vlek*, en zegt, dat de ſtraten van hetzelve nog dien naam niet verdienden, alzoo zij ongepla-

veid en vol hoogten en laagten waren; men dacht echter toen aan beftrating. De huizen waren meest alle van éėne verdieping, *met stroo gedekt*, en meerendeels van buiten met kalk gewit. Derzelver getal bedroeg toen nog flechts 500. De bevolking beftond uit allerlei Natiën, meest *Hollanders*, doch ook *Franschen* en *Duitschers*, die zich hier neêrgezet hadden. Doordien bijkans alle takken van beftaan door de Maatfchappij en hare drukkende lasten belemmerd waren, fchoot hun weinig over dan het voordeel van de vreemdelingen, die hier jaarlijks met de fchepen naar en van *Batavia* aankwamen, en aan deze gezonde ligplaats zich kwamen ververfchen (eene voorname reden waarom men dezen kostbaren uithoek aanhield). STAVORINUS befchuldigt de *Kapenaars* van dien tijd, dat zij, onder fchijn van gulle gastvrijheid, die zich aan de aankomelingen bijna opdrong, niets bedoelden dan zich met hunne verteringen te bevoordeelen. Het gebrek aan aanmoediging, en deze gemakkelijke, maar fobere kostwinning, liet dan ook deze volkplanters — ten minfte volgens onzen genoemden landgenoot — in eenen ftaat van onbefchaafdheid en traagheid voortleven, die zich om niets buiten hunnen zeer beperkten gezigts- en werkkring bekommerde. Het geheele getal der weerbare manfchappen fchatte de genoemde reiziger op duizend in de ftad, en tweeduizend buiten dezelve, dus op 3000, hetwelk op omtrent 15,000 zielen in 't geheel doet denken, buiten de *Hottentotten*, den ingeborenen volksftam, die echter niet tot flavernij veroordeeld, maar flechts tot den arbeid gehuurd werd (hoewel hij allengs verfmolt door de uitbreiding der

Blanken (*)), en de ſlaven, welke men eertijds meest uit *Madagascar* haalde, doch die, ſedert de *Franschen* in de naburige eilanden *Bourbon* en *Mauritius* gevestigd waren, doorgaans uit de veel minder gedweeëe *Maleijers* uit *Indië* beſtonden. De Regéring der *Kaap* beſtond uit eenen Gouverneur, eenen Raad, een Geregtshof (van waar men zich op dat van *Batavia* kon beroepen), eenen *Secunde* of tweeden perſoon naast den Gouverneur (gelijk de Directeur-Generaal in *Indië*), die even als de Fiscaal den rang van Opperkoopman had, en Voorzitter was van het Geregtshof. Voor de zeezaken zorgde een Equipagiemeester, tevens lid van den Burgerlijken Raad. Dus was de Regering op dezelfde leest geſchoeid als te *Batavia*. De krijgszaken ſtonden onder eenen Majoor of Luitenant-Kolonel; het krijgsvolk beſtond uit omtrent driehonderd man. Het land was eerst verdeeld in de vier distrikten van de *Kaapstad*, *Stellenbosch*, *Drakenstein* en *Waveren*, naderhand, bij verdere uitbreiding, in *Kaapstad*, *Stellenbosch*, *Zwellendam* en het afgelegene *Graaf Reinet*, waarbij vervolgens nog *Tulbagh* gevoegd werd.

De Gouverneur Tulbagh.

Even na het midden der achttiende Eeuw was de Heer TULBAGH Gouverneur van de *Kaap*. Deze verſtandige en menschlievende Beſtuurder deed, gedurende een vijftigjarig verblijf, niet alleen al het moge-

(*) Zoodra een herder- of jagersvolk met eene Natie van landbouwers in aanraking komt, moet deze uit den aard der zaak toenemen, en de andere, die als 't ware geen vast punt op den grond heeft, verdringen. Dit heeft zelfs in het zoo beroemde, menschlievende *Noord-Amerika* plaats. De *Kapenaars* zijn dus nog geene wreedaards, omdat de *Hottentotten* verminderd zijn.

lijke voor de vermeerdering en welvaart der bevolking (een geheel Distrikt in de Kolonie draagt nog zijnen naam); maar hij durfde ook den *monopolie*-geest tarten, en lokte gedurende den oorlog van 1756 tot 1763 de beide oorlogende partijen, beurtelings of gelijktijdig, naar de *Kaap*, waar zij zich in een onzijdig gewest tot matige prijzen van voorraad voorzagen, en dus de welvaart der *Kaapstad* zeer bevorderden. Dat deze welvaart ook niet geheel, gelijk men bijna uit STAVORINUS zou opmaken, aan onwaardigen verſpild was, bleek in 1775 aan eene daad van menſchenliefde, door eenen *Kapenaar* uit den geringſten ſtand verrigt, die voor de edelſte zelfopofferingen niet behoeft te wijken, en te grootſcher is, naarmate zij niet, gelijk die der DECIUSSEN en anderen, menſchen vernielde, maar menſchen behield (*).

Gedurende den winter is het inloopen in de *Tafelbaai* door den N. W. wind ten uiterſte moeijelijk. In het jaar 1775 werd het ſchip *de Jonge Thomas* noordwaarts van het kasteel der *Kaap* aan wal gedreven. De Regéring verbood op doodſtraf het ſchip te naderen, om het ſtelen der goederen uit hetzelve voor te komen, en rigtte zelfs galgen op, om zulks te beletten. Ook ſcheen redding, in weerwil van het hartverſcheurende geſchrei der ongelukkigen aan boord, door het woeden der golven onmogelijk. Sommigen, die het waagden, werden tegen de klippen te pletter geworpen. Een oppasſer van den compagnietuin, die uitgereden was, om zijnen zoon, die als korporaal

Edele daad van Woltemade.

(*) Zie SPARMANS *Reize*, I. Th. ſ. 146. In mijn *Afrika, ten vervolge op* ZIMMERMAN, I. D. bl. 44. ſtaat verkeerdelijk bij deze daad het jaartal 1779 vermeld.

op de wacht was, eten te brengen, ziet den jammer aan 't ſtrand. Hij bedenkt zich niet lang, tart de vernielende baren gelijk het dreigende, onteerende ſtraftuig, en drijft zijnen klepper in zee. Daar roept hij twee ongelukkigen op, zich aan een uitgeworpen touw, of aan den ſtaart van het dier vast te houden, en brengt dus met ongeloofelijke inſpanning en het dreigendſte levensgevaar veertien ongelukkigen, twee aan twee, aan land. Is het groot, in één oogenblik van geestdrift het leven aan 't vaderland te geven door de lont in het kruid te ſteken, het is grooter, zonder al het verheffende van krijgs- en eerzucht, zonder hoop op onſterfelijken roem, alleen uit menſchenliefde en pligtbeſef, zonder te kunnen zwemmen, tot *zevenmaal* toe het grimmige Element te tarten, om, voor de broeders het leven te wagen. En dit deed WOLTEMADE, een man uit den geringſten ſtand, die ſlechts de toenmaals zeer gebrekkige opvoeding eener afgelegene volkplanting had genoten! Waarſchijnlijk zou hij zijn werk door de redding van alle ſchipbreukelingen hebben bekroond gezien, wanneer niet derzelver ongeduld hen met hunnen redder te gelijk in den afgrond geſtort had. Na den zevenden togt een weinig uitrustende (hij was een man van jaren), riep men hem van boord al jammerend toe, met de hulp toch vooral niet te dralen. Dit trof het hart van den menſchenvriend, en hij ging weder in zee, eer het paard nog genoeg uitgerust had. Daar men nu dacht, dat dit misſchien 's mans laatſte poging zou zijn, ſprongen er velen te gelijk in zee; een rampzalige greep den teugel des paards, en trok daardoor het afgematte dier onder water. Allen verdronken, en ook hun

Droevig omkomen van WOLTEMADE te midden van zijne menschlievende pogingen. III. D. bl. 266.

weldoener, ook de edele WOLTEMADE. Hoe weinig het toenmalige Bestuur aan de *Kaap* zedelijke grootheid waardeerde, blijkt uit het volgende: De jonge korporaal WOLTEMADE verzocht om het sober postje zijns vaders, die voor de menschheid gestorven was, en – verkreeg het niet. Doch in het vaderland dacht men anders. De Bewindhebbers der *Oostindische* Maatschappij deden een schip naar WOLTEMADE's naam noemen, zijne geschiedenis aan den spiegel daarvan schilderen; en gelastten daarenboven, de kinderen van WOLTEMADE spoedig en boven anderen te verzorgen. Doch de zoôn was reeds, na de vermelde weigering, naar *Batavia* gegaan en aldaar gestorven, eer hij de tijding van dit gunstige besluit vernam.

Dat de *Kaap* geene winstgevende volkplanting was, zal men uit het bovenstaande reeds hebben kunnen opmaken, en inderdaad was in 1779 de balans zeer ten nadeele der Kolonie. Tegen over *f* 195,168 winst stonden *f* 505,269 aan lasten over (men betaalde wel 900 zoo krijgslieden als ambtenaren), en er was dus een te kort van *f* 310,101 (*).

Wanneer wij nu, volgens de opgave van HUYSERS, al de winst en het verlies der onderscheidene kantoren

(*) Zie over den toestand der *Kaap de Goede Hoop*, tusschen 1760 en 1780: RAYNAL, *Hist. polit. et philos.*, V. I. L. II. Ch. 36. *Reize van* STAVORINUS *naar Batavia en Bantam*, II. D. bl. 127–144. Deszelfs *Reize naar Batavia, Samarang enz.*, I. D. bl. 48. *en verv.* II. D. bl. 309–321. HUYSERS, bl. 121–124. SAALFELD's, *Gesch. des Holl. O. I. Colonialwesens*, II. Th. S. 89–95. *Aanmerkingen van* G. W. Gr. VAN HOGENDORP *op* SPARMAN's *Reize in deszelfs Verhandeling over den O. I. Handel*, II. D. St. bl. 45.

Nadeelige toestand der O. I. Maatschappij door verachtering der geldmiddelen.

der Maatschappij in 1779 bijeen rekenen, zoo bedraagt het te kort ƒ 1,589,722; doch nog veel nadeeliger is de uitkomst in den *Staat der Generale Oostindische Compagnie*, die in 1779 en 1780 niet minder dan ƒ 2,426,527 verlies opgeeft. Bekwame mannen voorzagen dan ook reeds den val der *Oostindische* Maatschappij, in de zelfzucht en schaamtelooze berooving van Compagnie's goed door de ambtenaren, in weerwil van haren schijnbaren voorspoed, en hare gedurige, wel is waar verminderde, maar toch altijd nog veel te hoog opgedrevene uitdeelingen.

Westindische Koloniën. Opstand der Negers in Berbice.

De *Westindische* Koloniën werden in dit tijdperk door meer dan ééne schrikkelijke ramp getroffen. Men had de Kolonie *Berbice* deerlijk verwaarloosd, en terwijl de Negers er geenszins beter dan elders behandeld werden (over welke behandeling wij vroeger genoegzaam gesproken hebben), verzuimde men nogtans alle middelen van bedwang, en wist dus zoo min te regéren door het inboezemen van vrees als van liefde. Hierbij kwam nu eene besmetting, die in 1756 en 1757 het meerendeel der Blanken wegmaaide, zoodat verscheidene plantaadjen zonder Directeurs waren, en het getal der krijgslieden in 1762 naauwlijks twintig man bedroeg. Dit bemoedigde de Negers, die van den anderen kant door de wreede doodstraf van eenige muitende slaven in 1762 verbitterd waren; in Febr. 1763 verspreidde zich de opstand als een loopend vuur over de geheele Kolonie. De lange rust, zorgeloosheid en het brandende klimaat schenen alle moed en veêrkracht bij de Blanken te hebben uitgedoofd, zoodat sommigen de plantaadjen met geweer, krijgsbehoeften en alles verlieten; de meeste schippers en schepelingen in de

Kolonie weigerden ook hunne dienst, zoodat zelfs de getrouwe ſlaven wel genoodzaakt waren, tot redding van hun leven den ſtroom te volgen, en eerlang de geheele zwarte bevolking tegen over een handvol Blanken in de wapenen ſtond. De Blanken, vooral de weerlooze vrouwen en kinderen, waren nu diep te beklagen en genoegzaam ter genade der muiters. Vele plantaadjen werden afgeloopen, de huizen verbrand en de menſchen vermoord. Op de plantaadje *Pereboom* waren eene menigte vlugtelingen bijeen, die door de onwilligheid van ſchipper COCK, om deze ongelukkigen te redden, meestal op het deerlijkst omkwamen, nadat zij een verdrag met de Negers hadden geſloten, om ongemoeid de rivier af naar het fort te mogen vertrekken; een verdrag, 't welk de Zwarten verraderlijk braken, zoodat ſlechts weinigen ontkwamen. De gevangenen ondergingen een erger lot dan de geſneuvelden. De wreedheden, die HARTSINCK verhaalt, zijn verſchrikkelijk. De een zag vrouw en kinderen voor zijne oogen lid voor lid verminken en daarop vermoorden, waarop eerst hem zelv', na vreesſelijk gezweept te zijn, de dood uit zooveel ſmart kwam verlosſen. Anderen werden de armen aan ſtukken geſlagen; een' derden, een' Geneesheer, dien het domme volk van vergiftiging beſchuldigde, werd levend van lid tot lid de huid afgeſtroopt, en hij daarop doodgeſlagen. Eenige mannen en vrouwen benamen zich, uit vrees voor zoo veel leed, door ſchietgeweer het leven, of ſprongen in 't water. De predikant RAMRING werd geſpaard op de aanmerking eens Negers, „dat dit een man was, die met God „ſprak en voor hen bad." Men voorzag hem dus van andere kleederen en gaf hem de vrijheid, met bij-

voeging, „dat hij den Gouverneur kon gaan zeg-„gen, dat de wreede behandeling door eenige plan-„ters (die zij noemden) de oorzaak was van de-„zen opſtand." Aan het fort werd de weerbare toe-ſtand opgenomen, doch grof geſchut en klein ge-weer *onbruikbaar* bevonden. De Kolonie ſtond veeg, doch de Gouverneur VAN HOGENHEIM wikkelde de Negers, ten gevolge hunner opeiſching van het fort *Nassau*, in eene onderhandeling om tijd te win-nen, waarin hij ſlaagde. Ondertusſchen zagen de in-woners uit het fort in het rond hunne woningen door de vlammen vernielen, en ſmeekten dringend Gouverneur en Raden om verlof, aan boord der al-daar liggende ſchepen te gaan. Het geſchiedde: de Regéring en de voornaamſten der burgerij begaven zich op het ſchip *de Standvastigheid*, en ſtaken het fort *Nassau*, waarvan eerst de krijgsvoorraad zoo veel mogelijk geborgen en het overige vernield was, in brand. Men meende nog post te vatten op de plantaadje *Dageraad*, die rondom door moerasſen of de rivier omgeven was, en waarvan de ſlaven ge-trouw waren; doch de onwil der ſchippers deed ook van dit ontwerp afzien, en tot aan den zeekant, bij de ſchans *St. Andries*, afzakken, waar men de onge-lukkige vlugtelingen der rivier *Canje*, in ruw opge-ſlagene hutten, reikhalzend naar hulp zag uitzien. Hier werden de burgers genoegzaam oproerig, en verklaar-den, dat door het vernielen van 't fort *Nassau* alle banden van tucht en ondergeſchiktheid geſlaakt wa-ren. Ook de ſchippers wilden naar 't vaderland te-rug, en waarſchijnlijk ware de Kolonie verlaten ge-worden, zonder de tijdige komst van honderd man troepen uit *Suriname*, waarop men weder op de *Da-*

geraad post vatte. Gelukkig was in *Suriname* juist de vrede met de *Marron*-Negers gesloten, 't geen de volkplanters gelegenheid gaf de zusterkolonie te helpen, en aan de Zwarten de hoop op bondgenooten ontnam (*). De onderhandelingen met het Opperhoofd der Negers, KOFFY, werden ondertusschen door *Parlementairs* van den *rooden* menschenstam (†) voortgezet; KOFFY bood aan, den *Nederlanderen* de helft der *Berbice* te laten, en de nog getrouwe slaven niet te verontrusten, doch *men moest niet denken, dat de Negers weder slaven wilden zijn.*

Eene tweede versterking van 146 man uit *St. Eustathius* deed nu besluiten, om weder aanvallend te werk te gaan. Men bediende zich daartoe van de hulp der *Indianen*, en verzocht den Gouverneur van *Essequebo*, die menschen, welke den *Nederlanderen* meer dan de Negers toegedaan waren, tot eenen aanval van achter op de vijanden te bewegen. Ook verscheidene *Engelschen*, die reeds vele plantaadjen te *Demerary* en *Essequebo* bezaten, snelden uit vrees voor het hunne de *Nederlanders* te hulp (§). Doch nu trof de ongezondheid der landstreek de aangekomene manschappen met eenen nieuwen aanval der besmettelijke ziekte, die 80 man alleen van de hulptroepen uit *St. Eustathius* buiten dienst stelde, waarvan er dagelijks stierven.

Intusschen werd de droevige tijding naar het vaderland overgebragt, en men besloot, drie fregatten, onder den dapperen HARINGMAN, die in den zevenjarigen oorlog de vlag van den Staat op de

De opstand gedempt.

(*) RAYNAL, L. XII. C. 44.
(†) Dezen noemen de *Hollanders bokken.*
(§) RAYNAL, *l. c.*

Fransche kust met één oorlogschip tegen twee *Engelsche* moedig gehandhaafd, en door standvastigheid de *Britten* tot afhouden had genoodzaakt (*), en vervolgens nog zes schepen met een regiment voetvolk naar de *Berbice* te zenden. In de laatste dagen van 1763 kwam deze versterking op de rivier *Berbice*. Reeds vooraf waren kleine troepen aldaar aangekomen; waarop men tot den vereenigden aanval van de zeezijde en te lande uit *Demerary* had besloten, ten einde de opstandelingen tusschen twee vuren te brengen, en te beletten, dat zij niet de Kolonie ontvlugtten, en, gelijk in *Suriname*, altijd plunderzieke Gemeenebesten van vrije Negers zouden oprigten. HARINGMAN was met de drie fregatten thans ook verschenen. De Negers hadden groot gebrek aan levensmiddelen; zij vlugtten dus naar de binnenlanden; de getrouwe Negers, die nu moed bekwamen, scheidden zich van hen af; de opstandelingen werden overal geslagen, gedood en grootendeels gevangen genomen, en de Kolonie werd door HARINGMAN, echter niet zonder aanmerkelijk verlies, nog vóór de komst van het regiment onder den Kolonel DE SALVE weder tot rust gebragt. De aankomst dezer aanzienlijke versterking voltooide het dempen des opstands; zoodat de gemelde Kolonel reeds den 14den Augustus des volgenden jaars weder kon vertrekken. Vijfendertig Negers werden met den dood gestraft, aan de overigen vergiffenis geschonken (indien slavenarbeid dien naam verdient). Men leide eene nieuwe versterking aan boven het

(*) STUART *vervolg op* WAGENAAR, I. D. bl. 475. 476. II. D. bl. 186. 187.

vernielde fort *Nassau*, waar vroeger het vlek *Nieuw-Amsterdam* had geſtaan (*). *Berbice* was ſchijnbaar gered, maar den fellen ſchok, die het getroffen had, kwam het nimmer weder te boven. Niet alleen de geledene ſchade der verwoeste plantaadjen, maar ook de vrees voor hervatting van dergelijke tooneelen, en de verarming van vele planters deden de Kolonie van nu af aan 't kwijnen ſlaan. Velen wilden hunne plantaadjen verkoopen, doch de ſpotprijs, dien men er voor bood, deed ze ophouden (†).

Op *Suriname* werd de vrede, met zoo veel moeite eindelijk in 1762 getroffen, ook eerlang door eenen nog felleren oorlog dan vroeger vervangen. Men vertrouwde namelijk te veel op dien vrede, en was niet genoeg op zijne hoede tegen de bron van het kwaad, de mishandelingen der Negers. Integendeel: men gaf zich, daar de voorſpoed door de rust herleefde, aan niets dan zorgelooze vermaken over, die weldra tot buitenſporigheden en zwelgerij overſloegen, waarbij de planters hunne ſlaven niet alleen tegen de wetten der menſchelijkheid, maar ook van het blijkbaarſte eigenbelang, erger dan lastdieren behandelden. Men bedacht niet, dat honderd vijf en twintig plantaadjen der volkplanting, die door elkander elk op honderd tachtig ſlaven berekend werden, 76,500 dier ongelukkigen konden bevatten, welke door het voorbeeld der vrije *Seramica-* en *Ouka*-Negers ligtelijk tot navolging konden worden bewogen. **Opſtand der ſlaven in Suriname.**

Ondertusſchen verkocht het geſlacht SOMMELSDIJK zijn aandeel aan *Suriname* in 1770 aan de ſtad *Am-*

(*) HARTSINCK, *Besch. van Guiana*, I. D. bl. 368-517.
(†) LUZAC, *Hollands Rijkdom*, II. D. bl. 241-244.

sterdam, die dus nu twee derden daarvan in bezit had; het andere derde behoorde aan de zeer verachterde *Westindische* Maatſchappij. Men rekende, dat de ingezetenen der *Vereenigde Nederlanden* voor *vijftig* Millioenen guldens op de plantaadjen dier Kolonie hadden opgeſchoten, waarvoor zij die plantaadjen zelve tot onderpand hadden (*). Het was dus voor het vaderland een gewigtige ſlag, toen er andermaal een opſtand plaats greep, en thans over de *Cottica* in het oostelijk gedeelte der Kolonie (†). Het aantal der opſtandelingen vermeerderde dagelijks, en zij werden eerlang even geducht voor de volkplanting, als weleer de westelijke en zuidelijke Negers. In 1772 ſcheen de Kolonie nabij haren ondergang; even als in *Berbice* in 1763 vloden de meeste planters verſchrikt naar de hoofdplaats *Paramaribo*, en zagen geene andere redding, dan in het oprigten van een regiment *vrijgelatene slaven* van 300 man. Een wanhopig middel, doch 't welk goede werking deed! Deze menſchen, die waarſchijnlijk goed behandeld waren, ſtreden met leeuwenmoed tegen hunne eigene landslieden (§).

Intusſchen vermogt dit ſlechts voor den eerſten aanval te dienen. Een duurzaam redmiddel voor de

---

(*) LUZAC t. a. pl., bl. 225. 226. STEDMANS *Reize verkort* door PASTEUR, I. D. bl. 59.

(†) Volgens de kaart bij STEDMAN's *Reize* is de *Cottica* eene groote kreek, die aan de eene zijde in de *Commewijne* valt, en aan de andere door de *Wana*-kreek met de *Marowijne*, de oostelijke grensſcheiding der Kolonie, gemeenſchap heeft. Dit is met meer *Zuid-Americaansche* rivieren, onder anderen met de *Rio Negro*, tusſchen den *Orinoco* en den *Amazonen*-ſtroom het geval.

(§) STEDMAN, bl. 60. 62. 63.

Verſterking derwaarts gezonden. Fourgeoud en Stedman.

kwaal moest men, gelijk te *Berbice*, in 't vaderland zoeken. De geregelde krijgsmagt was door de geſchillen over derzelver onderhoud tusſchen de Maatſchappij en de ingezetenen ook hier deerlijk verwaarloosd. *Amsterdam*, hetwelk zulk een groot en onmiddellijk belang in de volkplanting had, ſtelde nu dringend en herhaalde malen ter vergadering der Staten van *Holland*, en door deze ter Algemeene Staatsvergadering, het zenden eener krijgsmagt naar *Suriname* voor. De Overſte FOURGEOUD, een *Zwitser*, werd aan het hoofd van een *corps* van 1200 vrijwilligers geſteld, hetwelk op twee oorlogsſchepen onder de Kapiteins VAN DE VELDE en CRAS, benevens drie nieuwe fregatten of liever brikken (van 10 tot 16 ſtukken), den 25 December 1772 uitliep.

Het is ons oogmerk niet, omtrent de krijgsverrigtingen dezer troepen in bijzonderheden te treden. De algemeene wijze van oorlogvoeren in deze landen is uit het vroeger verhaalde genoegzaam bekend, en den lezer, die hierin belang mogt ſtellen, verwijzen wij tot de zeer onderhoudende reis van Kapitein STEDMAN, eenen *Schot*, die als vrijwilliger van de *Schotsche* Brigade, welke de Republiek toen nog in dienst had, dezen togt bijwoonde en naauwkeurig beſchreven heeft (*). Men zal daarin met belangſtelling zijne vermoeijende togten door boschrijke wildernisſen; zijne beſchrijving van de levenswijze en zeden der Kolonisten en Negers, zoo der getrou-

(*) Van deze oorſpronkelijk in 't *Engelsch* geſchrevene reis beſtaan twee vertalingen, de eene volledig in 3 deelen; de andere door PASTEUR, volgens eene *Hoogduitsche* verkorting van JACOBS en KRIES in twee deeltjes.

we als der Boschnegers; van de onmenschelijkheid, in dezen oorlog gepleegd; van de wreede doodstraffen der opstandelingen (somtijds met eenen haak door het lijf opgehangen, zoo dat zij dagen lang moesten sterven), en van de liefde des schrijvers voor de schoone *Mulatte* JOHANNA, wier bevrijding hij niet verwerven kon, lezen. Genoeg: reeds vóór de aankomst der troepen werd eene sterke stelling der opstandelingen, wier Opperhoofd BARON een man van moed en volharding was, door de zwarte vrijwilligers met de sabel in de vuist na een hevig bloedbad vermeesterd, doch het gelukte BARON, te ontsnappen (*). Daar hij de wegen en schuilhoeken volkomen kundig was in dit lage en moerasfige land, zoo kon hij de troepen, in weêrwil hunner meerdere krijgskunde en herhaalde overwinningen, gedurig afmatten, weshalve de oorlog lang onbeslist bleef. Zelfs hadden de opstandelingen eene schier onbereikbare schuilplaats aan de moerassen der kust nabij

(*) BARON was vroeger de slaaf van eenen *Zweed* in de Kolonie *Dahlberg* geweest, die hem om zijne vatbaarheid onderscheidde, en lezen, schrijven en het metselaars-ambacht liet leeren. Hij nam hem zelfs mede naar *Holland*, en beloofde hem bij zijne terugkomst de vrijheid, doch brak zijn woord, en verkocht hem aan een' *Jood.* Wij hebben boven de gezworene vijandschap tusschen deze *Semiten* en het nakroost van CHAM opgemerkt. Erger beleediging kon dus BARON niet aangedaan worden, die zich reeds met het denkbeeld van vrijheid gestreeld had. Hij wilde niet werken; de *Jood* liet hem onder de galg geeselen, de Neger ontsnapte, en zwoer aan alle *Europeanen* eeuwigen haat. Aan het hoofd der opstandelingen deed hij zijnen eed gestand. STEDMAN, I. D. bl. 67.

Paramaribo, van waar zij de velden en tuinen verwoestten, en jonge vrouwen opligtten (*).

Verschil met Amsterdam. De Negers onderworpen of verdreven.

Toen men te *Amsterdam* bespeurde, dat de zending der troepen niet zoo spoedig werkte als in *Berbice*, begon men over de kosten te klagen. De stad verlangde nu met even veel drift de terugroeping, als vroeger de zending der krijgsmagt. Men gaf voor, dat, reeds vóór de komst der troepen, door het Bewind in *Suriname* krachtige maatregelen tot handhaving der rust waren beraamd; dat de Kolonie dus veilig was, te meer daar de gezondene magt niets van eenig belang had verrigt, en dus overtollig was. De Prins Stadhouder was van een tegenovergesteld gevoelen, volgens berigten uit de Kolonie ontvangen, die de Staten Generaal dan ook bewogen, om veeleer eene *versterking* van krijgsvolk naar *Suriname* te zenden, waartegen *Amsterdam* zich verzette, en verklaarde, niets in de kosten daartoe te zullen dragen. Ondertusschen bleven de troepen op dringend aanzoek der volkplanters in de Kolonie tot den eersten April 1777, na (volgens STEDMAN) hun doel volkomen te hebben bereikt. Zij hadden, *zonder veel bloedvergieten*, *eenentwintig* steden of dorpen (gehuchten) der opstandelingen vernield, *tweehonderd* bebouwde velden derzelven verwoest en dezen daardoor genoodzaakt, over de *Marowyne* naar het *Fransche* gebied te wijken, alwaar de *Franschen* hen niet alleen opnamen, maar ook van alles voorzagen. En dus eindigde deze opstand in eene lange rust voor *Suriname*, *Essequebo* en *Demerary*, waar ook de binnenlandsche geschillen door bemiddeling des Stad-

(*) STEDMAN, bl. 64-67.

houders bijgelegd werden en de vrije vaart veroorloofd. In de twee laatste jaren vóór 1780 deelden ook deze Koloniën in den algemeenen bloei van het toen nog onzijdige vaderland (*).

HOOFDSTUK IV.

Van den Engelschen oorlog van 1780 *tot op de vernietiging der Oostindische Maatschappij in* 1800.

Engelsche oorlog. Welvaart van St. Eustathius door den handel met Noord-America. Klagten der Engelschen.

De oorlog met de *Engelsche* volkplantingen in *Noord-America*, die onder den naam der *Vereenigde Staten* een nieuw Gemeenebest hadden opgerigt, wikkelde ook de *Vereenigde Nederlanden*, na eenen tweeëndertigjarigen vrede, in eenen oorlog ter zee. Wij hebben elders de aanleiding tot dezen oorlog geboekt (†), die, bij de langdurige zorgeloosheid der *Nederlandsche* Regéring om zich te wapenen, voor de Koloniën, waar die voorzorgen nog minder in acht genomen waren, de noodlottigste gevolgen moest hebben. De eerste aanval der *Britten* had plaats op een klein *Westindisch* eiland, maar hetwelk zich door den handel met *Noord-America* ongemeen verrijkte, *St. Eustathius*, in de kleine *Antillen* op 16 Gr. N. B. gelegen, en dus ongemeen geschikt, zoowel om met de *Fransche Westindische* eilanden als met *Noord-*

(*) LUZAC, t. a. pl. bl. 219-225. en *Bijlage* P. bl. 162. 163. Bb. 2. bl. Dd. 233-247. STEDMAN door PASTEUR, II. D. bl. 236.

(†) *Verkorte Geschiedenis der Nederlanden*, II. D. bladz. 288-295. (2e druk).

America handel te drijven. Reeds in 1777 beklaagde zich het *Engelsche* Opperhoofd op het eiland *St. Christophe* of *St. Kitts*, GREATHEAD, bij den *Nederlandschen* bevelhebber van *St. Eustathius*, DE GRAAF, dat er *dagelijks*, *en in 't openbaar* uit *St. Eustathius* toevoer van levensmiddelen en oorlogsbehoeften, aan de *oproerige onderdanen* des Konings plaats had, en dat eene sloep onder de nieuwe *Americaansche* vlag een brigantijn, aan een' *Engelschman* toebehoorende, genoegzaam onder het bereik van 't geschut des eilands genomen en aldaar opgebragt had; dat een ander schip der opstandelingen onder hunne vlag door het *Nederlandsche* geschut begroet was, en vrijheid had bekomen tot het laden van buskruid, krijgs- en mondbehoeften voor het *Americaansche* leger. Daar DE GRAAF ophelderingen weigerde, vervoegde zich de *Engelsche* Gezant, YORKE, tot de Staten Generaal, en eischte voldoening op eenen zeer hoogen toon. Men was van onze zijde verstandig genoeg, zich hierover niet te belgen, maar den Heer DE GRAAF dadelijk terug te roepen om zich te verantwoorden. *Engeland* nam hiermede volkomen genoegen, en dus scheen deze zaak afgedaan (*).

DE GRAAF werd echter sedert, onschuldig bevonden zijnde, teruggezonden, en *St. Eustathius* bleef door *Neêrlands* onzijdigheid zoodanig het middelpunt van allen handel in *Westindiën*, en zulk een krachtdadig middel om *Noord-America* te voorzien, dat Lord

(*) *Nederl. Jaarb.* 1777, bl. 402. *Vervolg op* WAGENAAR, I. D. bl. 105-119. STUART *Vervolg op* WAGENAAR, III. D. bl. 94-98.

STORMONT in 1781 in 't Parlement zeide: „Indien *St. Eustathius* vóór drie jaren in zee was verzonken, zou het met den *Americaanschen* oorlog thans gedaan zijn." Dáár werd echter handel gedreven niet alleen door *Hollanders*, *Franschen* en *Americanen*, maar ook door *Engelschen*, die, zoo doende, winst behaalden ten koste van hun eigen land. Dit werd bij de inneming door RODNEY erkend, en men houdt zelfs den *Britschen* Gezant in *'s Hage*, YORKE, die over dien handel moest klagen, verdacht, van rijkelijk daarin te hebben gedeeld. Elk, die op dat eiland zich vestigen wilde, kon rijk worden; huis- en pakhuishuren en alle levensmiddelen rezen tot een' ongeloofelijken prijs; doch alle goederen konden in de pakhuizen niet worden geborgen, maar werden op het ſtrand opééngeſtapeld.

Verovering van St. Euſtathius. Plundering van het eiland. Verovering van Saba en St. Martin.

De *Engelschen*, die zoo vele verliezen in hunnen handel niet alleen, maar ook door den afval van hunne Koloniën moesten verduren (eene afſcheiding, die hun naderhand zoo ongemeen voordeelig geweest is), konden niet zonder bitteren nijd dezen voorſpoed hunner naburen, die hun altijd een doren in 't oog was, aanſchouwen. *Daags na de oorlogsverklaring*, den twintigſten December 1780, werd reeds eene ſloep naar *Barbados* gezonden, waarbij de *Engelsche* Admiraal RODNEY, in de *Westindiën* bevel voerende, last bekwam om *St. Eustathius*, waar niemand aan den oorlog dacht, weg te nemen. Ongelukkiglijk was de *Fransche* Admiraal GUICHEN, die RODNEY verſcheidene gelukkige zeeſlagen geleverd had, naar *Europa* teruggekeerd. RODNEY was dus meester in de *Westindiën*. De Republiek had zelfs geen oorlogſchip aldaar om *St. Eustathius* en des-

zelfs aanzienlijken handel te dekken, behalve één fregat, de *Mars* van zesendertig ſtukken onder den Kapitein Graaf van BIJLANDT. DE GRAAF was weder bevelhebber, toen de *Engelsche* vloot, uit 16 linieſchepen benevens een aantal fregatten, bombardeergaljooten en andere kleine vaartuigen beſtaande, den 3den Feb. 1781 voor *St. Eustathius* verſcheen. Aan weêrſtand viel niet te denken. Na eenige vruchtelooze ſchoten gaf het fregat zich over, en daarop de geheele Kolonie. Dat de *Engelschen* de goederen van den Staat prijs verklaarden, wordt door het oorlogsregt gewettigd, maar hiermede was hunne roofzucht niet te vrede. De goederen van Particulieren, van zoo vele kooplieden, als aldaar op de trouw der verdragen handel gedreven hadden, werden op de ſchaamtelooste wijze, en tegen alle voorſchriften van het regt der volken, geroofd. Men ſchatte de waarde der goederen, die men er vond en wegnam, volgens een' gematigden overſlag, op meer dan *drie en dertig* Millioenen guldens (drie Millioen P. St.), waaronder drie Millioenen aan gereed geld. Behalve deze waarde in goederen vond men er nog 200 of 250 koopvaardijſchepen. Hiermede nog niet te vrede, zond RODNEY twee linieſchepen en een fregat af, om 23, met ſuiker en andere koloniale goederen rijkbeladene en naar het vaderland beſtemde ſchepen, onder het geleide van een oorlogſchip van 60 ſtukken (de *Mars*, Schout bij Nacht CRUL), te onderſcheppen en weg te nemen. De brave CRUL weigerde, hoezeer tegen overmagt, de vlag te ſtrijken; hij werd daarop aangevallen en ſneuvelde in 't begin van het gevecht, waarop de Luitenant VAN HALM het konvooi overgaf. CRUL werd op *St. Eustathius* met alle krijgs-

eer begraven. RODNEY liet nog een poos de *Hollandsche* vlag waaijen, waardoor hem nog 17 koopvaardijschepen in handen vielen. Het naburige *Saba* en het *Nederlandsche* aandeel van *St. Martin* werden mede door den *Engelschen* Vlootvoogd bezet, wiens handelwijze omtrent de ongelukkige inwoners, die hij niet alleen van koopwaren, maar ook van zilvergeld, slaven en pakhuizen beroofde, en zelfs gedeeltelijk ten huize uitdreef en naar het *Engelsche* eiland *St. Christophe* deed overbrengen (*), ons aan de rooftogten der oude *Noormannen* en hedendaagsche *Barbarijers* herinnert, en in het *Britsche* Parlement zelve, vooral in den beroemden, welsprekenden BURKE, een krachtigen berisper vond. Hij vergeleek daarmede de handelwijze der *Franschen* op het eiland *Granada*, die er alle bijzondere eigendommen ontzien hadden. Doch het Parlement stelde den Minister in 't gelijk. RODNEY ging voort met den buit te verkoopen, die een spotprijs — niet het vierde der waarde — gold, en door de *Deenen* van het naburig eiland *St. Thomas* werd opgekocht, hetwelk sedert in grooten bloei kwam, daar het ook de weldaad der onzijdigheid — doch voorzigtig — genoot.

Nogtans bleef de geheele buit niet in handen der *Britten*. Een gelijk getal schepen als aan CRUL ontnomen waren, maar met het tot geld gemaakte eigendom van *St. Eustathius* beladen, viel het *Fransche* oorlogschip *Hannibal*, met nog zes kleinere vaartuigen, onder den wakkeren LA MOTHE PIQUET

(*) Eerst de talrijke *Joden*, daarop de *Americanen*, vervolgens de *Franschen* en eindelijk de geborene *Hollanders* ondergingen dit lot.

in handen. Waarschijnlijk zouden de twee linieschepen en fregatten den overwinnaar ook ten buit geworden zijn, indien zijn zwaar oorlogschip hen op de vlugt had kunnen bereiken (*).

De Engelschen in Essequebo, Demerary en Berbice binnengeroepen.

Na *St. Eustathius* en de naburige eilanden vielen ook de Koloniën op de vaste kust, *Essequebo* en *Demerary* den vijand in handen, en wel op de volgende laaghartige wijze. Dadelijk na de oorlogsverklaring hadden zich een groot aantal kapers gereed gemaakt, om aan die beide *Nederlandsche* bezittingen op de uitzeilende koopvaardijschepen te kruisen, en, volgens eenen *Engelschen* schrijver, daarvan reeds een groot aantal genomen, *zonder nog door kaperbrieven van hunne Regéring gemagtigd te zijn*, van wier *grootmoedigheid* zij vertrouwden, dat zij hun dit kleine gebrek in den vorm ten behoeve der goede zaak wel zou vergeven. De Gouverneur der beide naauwvereenigde Koloniën (daar de *Demerary* in de *Essequebo* valt, hebben beide eenen gemeenschappelijken uitloop in zee), VAN SCHUYLENBURG, oordeelde dezelve volstrekt niet bestand tegen eene vijandelijke overmagt. Deze had hij intusschen kunnen afwachten, maar hij vreesde te zeer het verlies, door de kapers te lijden, en besloot dus liever de *bescherming* des vijands in te roepen. Men schreef dit ook gedeeltelijk aan de verachtelijke drangreden toe, dat eenige bezitters van zwaarverpande plantaadjen zich door overgang onder vreemde heerschappij op eene schelm-

(*) Het was volgens STUART (IV. D. bl. 103.) een schip van 110, volgens LACRETELLE (*Hist. de France au 18me siècle*, T. III. p. 129.) slechts van 74 stukken. De laatste doet ons denken, als of het *alléén* het *Engelsche* konvooi genomen had (p. 145).

ſche wijze van hunne ſchuldeiſchers wilden ontſlaan. Men zou intusſchen de minder onteerende, meer natuurlijke reden kunnen aanvoeren, dat er zich reeds vele *Engelschen* in de beide Koloniën, vooral in *Demerary*, met der woon hadden nedergezet. Een *Engelschman*, CLARKE, was in Februarij op het punt, om wegens den oorlog naar *Engeland* te vertrekken, toen hem SCHUYLENBURG van zijn voornemen kennis gaf, van liever voor één *Konings schip* de vlag te zullen ſtrijken, en één' Konings Officier liever de hand te willen geven, dan de inwoners aan de mishandelingen der kapers te zien blootgeſteld. Door bemiddeling van CLARKE ſtelde de *Engelsche* Gouverneur van *Barbados*, terwijl hij het uitzeilen der kapers van dat eiland belette, aan SCHUYLENBURG eene onderhandeling voor op denzelfden voet als aan *St. Eustathius*, *St. Martin* en *Saba* was toegeſtaan, en SCHUYLENBURG nam dit zonder onderzoek aan! Ook te *Barbados* kende men die voorwaarden niet, en eerst op *St. Eustathius* zelve vernam men van RODNEY, dat hiermede overgave op genade of ongenade gemoeid was. Doch reeds had RODNEY zich te zeer gehaat gemaakt bij de *Engelschen* zelve, om nog een' nieuwen gruwel bij dien van *St. Eustathius* te voegen. Hij ſtond aan de inwoners der beide volkplantingen in *Guijana* de gunſtigſte voorwaarden toe, vrijheid van perſonen en eigendommen, en Regéring naar eigene wetten: alleen de goederen der *Westindische* Maatſchappij werden aan *Engeland* toegewezen; de door de kapers *zonder commissie* geroofde goederen en ſchepen echter niet aan de eigenaars, maar aan de *Britsche Admiraliteit*. *Berbice*, waar de *Engelschen* de plantaadje van den

Heer VAN KINSBERGEN hadden in brand gestoken, volgde het voorbeeld der andere Koloniën, en bekwam gelijke voorwaarden. Dus behielden deze lieden alles, goederen, eigendommen en vrij bestuur — alles behalve de eer.

De zegepraal van het onregt was echter niet volkomen. De *Britsche* roovers verloren het weggenomene zoo spoedig als zij het gewonnen hadden, door de destijds op zee zeer magtige *Franschen*. Van de buitgemaakte terugkeerende koopvaardijvloot is reeds gesproken; maar ook den verrasten grond der eilanden, zoo min als de lafhartig overgegevene Koloniën des vasten lands zou *Engeland* behouden.

Bouillé herneemt St. Eustathius. Geeft het aan Neêrland terug.

De *Fransche* Admiraal BOUILLÉ was het, die aan RODNEY zijne prooi kwam ontnemen, welke toen reeds deerlijk verbitterd was door de de algemeene kreeten van verontwaardiging der *Engelschen* in *Westindië*, welke zeer groote verliezen in den buit van *St. Eustathius*, grootendeels hun eigendom, hadden geleden. Overladen met verwijtingen, die hij verachtte, en met pleitgedingen, die men hem op den hals wierp en die hij niet afwachten kon, vierde hij zijne verontwaardiging in openbare beschuldigingen zijner tegenstanders den teugel. Hij beschuldigde namelijk de *Britsche* kooplieden, dat zij de zaak van hun vaderland verraden en den vijand met mond- en scheepsbehoeften hadden verzorgd. Vol verdriet over dit gevolg zijner daad, die hij ligt voor een heldenstuk hield, kwam hij in September te *Londen* terug. Doch de Marquis DE BOUILLÉ, Gouverneur van het eiland *Martinique*, bespeurende, dat *St. Eustathius* door den achtergelatenen bevelhebber COCKBURNE slecht bewaakt werd, besloot, daarop eene kans te wagen.

St. Eustathius is een over 't geheel bar en rotsachtig eiland, flechts aan de gewone landingsplaats genaakbaar, alwaar de *Engelschen* gezorgd hadden, goede batterijen aan te leggen. Maar BOUILLÉ's oog vestigde zich op de verwaarloosde klippen aan de andere zijde des eilands. Langs eenen omweg kwam hij den 15den November voor *St. Eustathius*, doch hield zich over dag buiten 't gezigt; des nachts kwam men aan land, en beklauterde met moeite de rotfen, waarbij de *Franschen* met het getij en velerlei andere wederwaardigheden te worftelen hadden, zoodat er flechts 400 man aan wal konden komen; vele floepen vergingen. Met den aan *Franschen* eigenen, onftuimigen moed trokken zij voorwaarts, en overrompelden de geheel geruste, bijna dubbeld zoo fterke bezetting, zoo dat deze de wapenen neerleide. COCKBURNE, die een toertje te paard deed, werd gevangen genomen. Het geld, aan de *Nederlandsche* ingezetenen toebehoorende, vond men nog met de bewijzen van eigendom in zakken (een Millioen), en werd hun eerlijk terug gegeven; de fommen, door COCKBURNE en andere *Engelsche* Officieren voor zich zelve geroofd, verdeelde BOUILLÉ onder zijne foldaten. Op gelijke wijze viel *Saba* en *St. Martin* in handen der *Franschen*. Inmiddels liep ook de oorlog in *America* gedurende den veldtogt des jaars 1781 den *Engelschen* verbazend tegen. De *Franschen* hadden *Tabago* ingenomen; de Graaf VAN GRASSE, hun vlootvoogd, had den *Engelschman* HOOD in de *Chesapeak*-baai geflagen; de *Franschen* en *Americanen* veroverden *Yorktown* in *Virginiën*; ook de *Engelsche* Opperveldheer CORNWALLIS moest zich met zijn geheele leger aan hen overgeven. Dit deed den moed der *Engelschen* zinken.

In het begin des jaars 1782 maakten de *Franschen*, onder bevel van den Heer KERSAINT, zich ook zonder slag of stoot meester van *Essequebo*, *Demerary* en *Berbice*. „Het was een roemrijk oogenblik „voor de *Franschen*," zegt LACRETELLE te regt, „waarop alle hunne pogingen en alle hunne bekwaamheid slechts ten dienste der zwakken werden aangewend, maar tevens een zonderling tijdstip, waarin de Koning van *Frankrijk* zijne schatten verspilde, om den dank te verdienen van twee „Republieken!" Indedaad had *Frankrijk* thans, onder den deugdzamen LODEWIJK XVI., wezenlijk een tijdstip van *regtvaardigheid* in deszelfs staatkunde; het was, of *scheen* althans, de schutsengel der mishandelden en verdrukten. Toen BOUILLÉ *St. Eustathius* en de bijgelegene eilanden hernam, riep hij de overgeblevene *Hollandsche* ingezetenen bijeen, en verklaarde hun, dat de Koning geenszins deze Kolonie ter vergrooting zijner magt had ingenomen: maar alleenlijk om dezelve aan de ingezetenen en hunnen wettigen Souverein, de *Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden*, weder te geven; hij zou het land slechts zoo lang bezet houden, tot dat *Nederlandsche* troepen de zijnen konden vervangen, en hij stelde Regenten uit de inwoners aan. Hetzelfde was met de drie Koloniën in *Guijana* het geval (*). Maar

Herneming en teruggave van Demerary, Essequebo en Berbice.

(*) Zie over de verovering en herovering der *Nederlandsche* volkplantingen in *Westindiën* en *Guijana*, LOOSJES, *Vervolg op* WAGENAAR, III. D. bl. 234-270. STUART, *Vervolg op* WAGENAAR, IV. D. bl. 87-110. *Geschichte der neuesten Weltbegebenheiten aus dem Englischen*, XI. B. (1781) f. 115-127. XII. B. (1782) f. 456-459. LACRETELLE, *Hist. de France au* 18. *Siècle*, T. III. (5. *Edition*) p. 145. 149-157.

niet alleen bij *Westindië* bepaalde zich de edelmoedigheid der *Franschen;* de *Kaap de Goede Hoop* en *Ceylon* dankten hun haar behoud of herwinning.

De Fransche vlootvoogd Suffren redt de Kaap de Goede Hoop. De Engelschen nemen aldaar zes Oostindische schepen.

Het oogmerk der *Engelschen* was vooreerst op de *Kaap de Goede Hoop* gerigt. Dit punt, door de *Portugeezen* onverantwoordelijk verzuimd, was door de *Nederlanders*, die er al het gewigt van gevoelden, als pleisterplaats en ververschingspunt naar *Oostindië*, beter gewaardeerd, hoezeer dan ook, door verkeerde en drukkende maatregelen, niet zóó hoog in voorspoed opgevoerd, als men had kunnen doen. Maar de *Britten* hadden de *Kaap* volstrekt noodig voor het onmetelijke Rijk, hetwelk zij thans reeds in *Indië* hadden gesticht, en waartoe *Bengale*, *Bahar*, *Benares*, *Orixa* en *Carnatica* (hun geheel onderworpen, hoezeer onder den naam van den *Nabob*) benevens een gedeelte der kust van *Malabaar* behoorden. Zoo lang de *Kaap*, eene hoogstbelangrijke aanlegplaats, die door *St. Helena* slechts zeer gebrekkig vervangen werd, niet in handen der *Engelschen* was, konden zij niet zoo gemakkelijk derwaarts versterking zenden of hunne troepen ververschen als eene andere Mogendheid, meesteresse van dezen uithoek. Zoo ten minsten redeneerden toen reeds kundige reizigers dier Natie (*), en het is te begrijpen, dat de Re-

Suriname werd in staat van verdediging gesteld, en had eenige *Engelsche* kapers afgewezen. Kapitein DE ROOK, die er de tijding des oorlogs had aangebragt, nam op den terugtogt eene *Engelsche* brigantijn, en bragt die in de *Hollandsche* havens op. *Curaçao* werd door twee oorlogschepen onder de Kapiteins RIETVELD en CRAS, die er nog twee fregatten vonden, behouden; men nam hier eenen *Engelschen* kaper.

(*) ROOKE, *Reize naar Gelukkig Arabië*, aangehaald bij P. LOOSJES, *Vervolg op* WAGENAAR, III. D. bl. 274-278.

géring dergelijke oogmerken koesterde. Gelegenheid, om uit het moederland dadelijk troepen derwaarts te zenden, was er niet, en de geheele weerbare magt aan de *Kaap* was 500 man, volgens de *Engelschen.* Maar ook hier bood *Frankrijk* weder de behulpzame hand. De Minister van buitenlandſche zaken, DE VERGENNES, gaf den *Nederlandschen* Gezant kennis, dat hij aan de *Kaap*, door een naar *Mauritius* beſtemd vaartuig, de tijding des oorlogs had bekend gemaakt, en dat de Ridder der *Malthezer*-Orde, DE SUFFREN, een beproefd zeeheld, met 1200 man op zeven ſchepen vertrokken was, om de *Kaap* te beveiligen. Indedaad kwam hij als redder aldaar vóór den *Engelschen Commodore* JOHNSTONE, die, met eene vloot van 40 grootere en kleinere ſchepen en 3000 man, ter verovering was uitgezonden. Hij had bij het eiland *St. Jago* een onbeſlist gevecht met dezen, doch kwam hem vóór aan de *Kaap*, waar men al bevend de *Engelschen* wachtte, en nu de *Franschen* met geestdrift als redders ontving. Met de laatſten vereenigd, telde men thans eene magt van nagenoeg drieduizend man, waaruit de verkeerde rekening der *Engelschen* bleek, die ſlechts van 500 weerbare *Kapenaars* droomden; JOHNSTONE zag nu geene kans, de *Tafelbaai* in te loopen tot aanval der *Kaapstad*, doch hij nam verſcheidene zeer rijke prijzen. De eerſte was dat O. I. ſchip, hetwelk, zoo als wij vroeger verhaalden, naar den edelen menſchenvriend *Held Woltemade* genaamd, en zoo wel met krijgs- en mondbehoeften als met gereede penningen naar *Ceylon* beſtemd was. Hij vernam van de ſchepelingen, dat er nog vijf ſchepen in de onverdedigde *Saldanha*-baai, ten Noorden der *Kaap*, lagen, welke hij nu als eene

gemakkelijke prooi beschouwde. Indedaad vermogten zij niets tegen eenen zoo welgewapenden en overmagtigen vijand, die daarenboven den nacht en mistig weder te baat nam. Het eenige, wat zij konden, was op strand te loopen, en met de manschap de vaartuigen te verlaten, waarvan er nogtans één door het volk in den brand werd gestoken. De overigen werden met de lading genomen, een zwaar verlies voor de Maatschappij, die echter de *Kaap* behield. Dit was het loon der *Nederlanders* aan de *Kaap* voor hunne redding van twee *Engelsche* O. I. schepen met rijke ladingen uit de handen van twee hen vervolgende *Fransche* fregatten (*)!

Berigt der oorlogsverklaring in Oostindië.

JOHNSTONE, na de *Houtbaai* in goeden staat van verdediging te hebben gevonden, keerde naar *Engeland* terug, en men zond uit de *Kaap*, waar nu de vestingwerken verbeterd en krijgsbehoeften uit *Ile de France* werden overgebragt, met een genomen *Engelsch* schip berigt naar *Ceylon.* Ook te *Batavia* bekwam de Gouverneur Generaal ALTING in Junij berigt van de vredebreuk. Men was in *Indiën* alles behalve deze tijding wachtende. De handelwijze der *Britten* in 1760 was er vergeten; en zoo weinig ergdenkend was men omtrent deze Natie, onzen Bondgenoot (zoo 't heette) sedert bijkans eene Eeuw, dat men op *Ceylon* reeds bedacht was om haar eene

---

(*) *New Annual Register* 1781, p. 24. Zie ook *Vervolg op* WAGENAAR, III. D. bl. 283. JOHNSTONE zelf schaamde zich eenigszins over den roof, aan de herbergzame Kolonie gepleegd, en spaarde daarom twee hoekerschepen, die hij niet kon medevoeren! De twee Koningen van *Tidor* en *Machian*, naar de *Kaap* gebannen, reddeden zich op zijne vloot.

krijgsmagt toe te ſchikken tegen den geduchten HAIDER ALI, die, in vereeniging met de *Franschen* en verſcheidene *Indische* Vorsten, den oorlog vernieuwd had. Doch hunne pogingen waren ongelukkig: *Pondichery*, de *Fransche* hoofdſtad, en in het midden der achttiende Eeuw eene der aanzienlijkſte ſteden der *Europeërs* in *Indië*, werd reeds in 1778 ingenomen; ook viel de Vorst van *Dekan* af van 't verbond. Nogtans hield de onvermoeide HAIDER vol, en belegerde zelfs in 1780 *Arcot*, de hoofdſtad des *Nabobs* van *Carnatica*, bondgenoot (of onderdaan) der *Engelschen;* hij ſloeg de tot ontzet opdagende *Britten* volkomen op den 10den Sept., nam *Arcot* en het kasteel in (3 Nov.), en het was in dezen nood, dat de *geloofs- en bondgenoot* den bijſtand der *Hollanders* inriep. Thans bezigde men natuurlijk die magt tegen den trouwloozen vijand. In *Batavia* liep een *Engelschman*, GORDON, *na* de tijding der oorlogsverklaring binnen, en werd in beſlag genomen, doch hij ontkende de waarheid derzelve zoo ſterk, dat men, nog geheel vreemd aan het denkbeeld van *oorlog met Engeland*, hem met de groote ſommen gelds, die hij aan boord had, liet zeilen! Tot loon daarvoor bragt hij in *Hindostan* de eerſte tijding der oorlogsverklaring, waarop de aanval op onze kantoren volgde, die wij ſtraks moeten verhalen. Men rustte nu te *Batavia* koopvaardijſchepen ten oorlog uit, en ſtaakte de gewone uitzendingen naar den Noord van *Indië*. Ter beſcherming des eilands werden *Javanen* gehuurd en in den wapenhandel geoefend (*).

(*) LOOSJES *Vervolg op* WAGENAAR, III. D. bl. 278—286. STUART, IV. D. bl. 114-118.

Aanmerkingen over dezen oorlog.

Dit was het begin van dien heilloozen driejarigen *Engelschen* oorlog, die aan de beide *Nederlandsche* handelmaatſchappijen den doodſteek dreigde, en zekerlijk veel heeft bijgedragen tot derzelver latere ontbinding. De lage handelwijze der *Engelschen* door een' onverhoedſchen aanval, dien niemand na eenen vrede van drie menſchengeſlachten verwachten kon, vertoont zich daarin even zeer als de jammerlijke hulpeloosheid en het diepe verval onzer weleer zoo grootſche, zoo vreesſelijke zeemagt en van alle verdedigingsmiddelen in de Koloniën, als ook de ſterkte, bekwaamheid en ſnelheid van de zeemagt der *Franschen*. Doch hoe vernederend, dat men deze hulpe behoefde! Wat zouden TROMP, DE RUITER en EVERTSEN, wat HULFT, VAN GOENS en SPEELMAN, daarvan wel gezegd hebben!

Mackay neemt, plundert en verwoest Sadras.

De volgende gebeurtenisſen kwamen met dit begin overeen, en waren niet meer dan eene keten van rampſpoeden, waarin alléén *Fransche* hulp eenige verligting aanbragt. De kennisgeving van GORDON bleef niet vruchteloos, en de *Nederlandsche* bezittingen in *Coromandèl* moesten zich na een' onverhoedſchen aanval overgeven. Den 17den Junij 1781 eischte de Kapitein GEORGE MACKAY het fort *Sadras* op, waar het Opperhoofd DE NEYS juist bezig was eenige vrienden te onthalen. MACKAY had twee dagen te voren, onder ſchijn van een vriendenbezoek, de ſterkte van het fort komen opnemen, waar zich niet meer dan 30 man, meest *Invaliden*, bevonden, benevens nog 30 inlandſche ſoldaten. Eerst wilde hij, dat men zich op genade of ongenade overgaf, en alsdan zou het den *Nederlanderen* niet beter zijn gegaan dan te *St. Eustathius*. Doch de *Hollanders*

eischten eene *Capitulatie*, die ten minſte de vrijheid waarborgde der *bijzondere* eigendommen. MACKAY nam die, niet zonder moeite, aan; maar ſchond haar op de ſnoodſte wijze. Het groote ſchip, 't welk de goederen der krijgsgevangene manſchap naar *Madras* zou overbrengen, zond hij weg; er was dus geene gelegenheid tot vervoering derzelve, en zij moesten te *Sadras* in een verzegeld pakhuis achterblijven, 't welk hij echter terſtond deed openbreken en berooven; alle de gezonden der bezetting, die volgens het verdrag krijgsgevangen moesten blijven, dwong hij, door gevangenis in een duister hok, in *Engelsche* dienst te treden; de overigen en de ambtenaren zond hij naar *Madras*, ondermijnde toen het fort van *Sadras* en deed het in de lucht ſpringen, waarop de *Hindoesche* inwoners, zich niet meer voor ſtroopende benden beveiligd achtende, in allerijl de plaats verlieten, die daarop woest en eenzaam bleef. De overige *Nederlandsche* kantoren aan de kust werden door de *Engelschen* op eene gelijkſoortige wijze bemagtigd en vernield, ten einde onzen lijnwaadhandel te bederven (*).

Onderhandelingen met Haider Ali.

De *Nederlanders* te *Negapatnam*, onze hoofdplaats op *Coromandel*, hadden thans op eigen gezag, doch door den nood gedrongen, een verbond aangegaan met HAIDER ALI (29 Julij 1781). Hij werd uit die ſtad bijgeſprongen met 10,000 pond buskruid en 40,000 ſnaphaankogels, die hij dadelijk betaalde; ook zond men hem van dáár 600 man met zes veldſtukjes ter hulpe. Daarentegen had HAIDER

(*) HAAFNER, *Reize van Madras naar Ceylon* (nieuwe druk) bl. 39-49.

tot voortzetting des oorlogs aan de *Hollanders* 100 *Lak* (10 Millioenen) ropyen geboden, mits men hem nog flechts met eenige geoefende *Europische* troepen onderfteunde; de Gouverneur van *Negapatnam* drong hierop krachtig aan bij de *Ceylonsche* Regéring, die echter zelve te zeer door den vijand bedreigd was, om de verlangde hulp te kunnen zenden.

De *Engelschen* belegerden intusfchen *Negapatnam* van de zeezijde, of liever: zij roofden en plunderden er volgens hunne gewoonte. Verfcheidene vaartuigen werden van de reede gehaald en in brand geftoken, waarbij *drie* menfchen op een vaartuig verbrandden. Schoone heldendaden tegen weerlooze fchepen! De *Engelsche* belegeraars ontvingen levensmiddelen van de *Deenen* uit *Tranquebar*, terwijl, volgens het zoogenaamde *oorlogsregt*, de *belegerde* haven van *Negapatnam* door geene onzijdige fchepen mogt worden bezocht, op ftraffe van verbeurdverklaring der aangebragte goederen en misfchien van het fchip (*).

De Engelfchen nemen Negapatnam.

De verovering viel den *Britten* nu gemakkelijker, nadat zij den moedigen, maar van alle zijne Bondgenooten verlatenen HAIDER ALI driemaal, op den 1ften Julij, 27 Aug. en 27 Sept., geheel verflagen hadden. Hoe wenfchelijk ware thans het verbond met dezen wakkeren krijgsman voor de *Nederlanders* geweest, indien zij hem *vroeger* onderfteund, en daardoor hunne eigene bezittingen hadden beveiligd! Doch thans was het te laat. De overwinnaars van HAIDER, welken

(*) Rapport van den Gouverneur van *Negapatnam*, VAN VLISSINGEN, aan den Gouverneur FALCK. *Boeken van Ceylon*, II. D. bl. 797-802. M. S.

Negapatnam (volgens eenen *Engelschen* ſchrijver), *een doren in 't oog was*, beſchouwden het thans als *wezenlijk gevaarlijk*, vooral als bergplaats van de verwachte *Fransche* vloot, en daar zij nu de handen in *Carnatica* eenigszins ruim hadden, werd *Sir* HECTOR MUNRO gelast, om de ſtad, die reeds ter zee door *Sir* EDWARD HUGHES was ingeſloten, ook te land aan te tasten. Wij hebben gezien, welke geweldige kosten de bouwing en het onderhoud van *Negapatnam* aan de Maatſchappij had veroorzaakt, en daarvoor had zij wel reden, van haar eenige veiligheid te verwachten. Ook had de vesting thans een aanzienlijken troep krijgsvolk van HAIDER ALI tot verſterking ingenomen, zoo dat HAAFNER hare bezetting (misſchien wel wat vergroot) op meer dan 8000 man rekent (*). Daarbij konden de *Engelschen* door den oorlog tegen HAIDER, en aan de andere zijde tegen de *Maratten*, weinig troepen misſen; het jaargetijde was reeds verre gevorderd; bij den *Mousson* kon de vloot geene zee houden. Nogtans werd het beleg ondernomen, en wel met eene veel mindere, naauwelijks half zoo ſterke magt als de bezetting. Het had ſlechts drie weken, en, na de opening der loopgraven, ſlechts *negen* dagen geduurd, Nov. 1781. toen de bevelhebber, na eenen herhaalden uitval, en

(*) HAAFNER, *Reize van Madras naar Ceylon* (N. D.) bl. 2. Nogtans komt de *Engelsche* ſchrijver der *groote wereldgebeurtenissen*, waaavan wij de *Hoogduitsche* vertaling meermalen hebben aangehaald, hiermede overeen. Daaronder waren, zegt hij, 500 *Europeërs*, 700 *Maleijers*, 4500 *Cipayers* of geregelde *Indiaansche* troepen en 2300 man van HAIDER, waaronder 1000 ruiters. *Geschichte der neuesten Weltbegebenheiten im Grossen*, XII. B. (1782) ſ. 220.

toen men *begon* bres te ſchieten, verzocht in verdrag te komen. Men kan zich bezwaarlijk weêrhouden, om hier, zoo niet met HAAFNER aan verraad en omkooping, ten minſte, gelijk in *Demerary* en *Essequebo*, aan lafhartigheid te denken, die ſlechts het geruste bezit van eigendommen beoogde, zonder aan krijgseer te denken. Het verdrag gaf alle bezittingen van den Staat en der Maatſchappij aan de *Engelschen* over, mits de ingezetenen het hunne behielden, en de ſoldaten gevangen bleven (*). Zoodanig had een lange vrede en rust de *Nederlanders* ontzenuwd! Zeer groot was de buit aan krijgsbehoeften in de ſtad. Wanneer zij zich nog een' korten tijd gehouden had, zou de *Mousson* den vijand verdreven hebben. Thans kon hij zijne manſchappen ſlechts met de grootſte moeite weder aan boord brengen om naar *Madras* te vertrekken.

Verovering van Trinconomale en der Westkust van Sumatra.

De verovering van *Negapatnam* gaf den *Britten* denzelfden moed, om van daar *Ceylon* te veroveren, als de *Nederlanders* door de inneming van *Ceylon* weleer tot die van *Negapatnam* waren aangemoedigd (†). Zoodra de kentering van den *Mousson* bedaard was, bragt dezelfde *Sir* EDWARD HUGHES, die *Negapatnam* ter zee had ingeſloten, eene vloot met landingstroepen op den 5den Januarij 1782 naar *Ceylon* over. Eerst werd het fort *Trinconomale* met ſtorm veroverd, waardoor de ſchepen in de baai konden komen. Vervolgens werd, zonder tegenſtand zoo 't ſchijnt, een berg vermeesterd, die het fort

(*) De troepen van HAIDER en de *Cipayers* hadden, toen men van overgaaf ſprak, dadelijk de wapenen weggeworpen en de vlugt uit de ſtad genomen.

(†) Zie II. D. bl. 70.

Oostenburg bestreek. Hierop werd dit laatste opgeeischt, doch de Gouverneur antwoordde, dat hij de plaats tot het uiterste zou verdedigen.

HUGHES, wiens moed men niet in twijfel mag trekken, schijnt een gevoelig en meêwarig mensch geweest te zijn. Hij gevoelde naar 't schijnt, hoe snood zijne bevelen waren, om ongetergd eene Natie aan te vallen en te berooven, die zoo vele jaren deze zelfde haven — de eenige goede in de golf van *Bengale* — met gulle gastvrijheid voor de *Engelschen*, die haar niet konden ontberen, had opengezet. Met den Gouverneur was hij persoonlijk door vriendschap verbonden, en er was misschien geen enkel Officier op de vloot, die niet gedurende den langen vrede aldaar vele vriendschapsdiensten genoten had. Hij schreef dus andermaal aan den Gouverneur, stelde hem de magt der *Engelschen*, de onmogelijkheid van ontzet bij de zwakheid der *Hollanders* op *Ceylon* voor, en bezwoer hem bij hunne onderlinge genegenheid, om hem niet tot eenen stap te dwingen, die hem meer dan iemand tegen de borst stuitte, doch waartoe hij door dienstpligt gedrongen was. Doch de brave *Hollander* liet zich niet lokken. Hij antwoordde, dat hij als *mensch* hem gaarne gehoor geven zou, maar het als *bevelhebber* niet doen mogt. Doch onder alle deze teederhartige betuigingen van menschlievendheid, om zoo mogelijk de zwakste zijde van het hart des bevelhebbers te treffen, had de Majoor GEILS, daartoe afgevaardigd, niet verzuimd om ook die zijner vesting te bespieden, en keerde, daar de *Hollander* aan zijnen pligt getrouw bleef, terug met het berigt, waar men het *lagere fort* (*Oostenburg* bestond uit eene dubbelde

verſchanſing) zou kunnen aantasten. Hiervan maakte *Sir* EDWARD gebruik, en het fort werd den 21ſten Januarij met het aanbreken van den dag beklommen. Nogtans moet men *hier* de menſchelijkheid der *Engelschen* roemen: nadat de ſterkte in hunne handen was, waarbij zij 21 dooden en 42 gekwetſten bekomen hadden, onthielden zij zich van alle bloedvergieten, en van de bezetting kwamen ſlechts zeer weinig menſchen om 't leven. De *Engelschen* vonden hier eene ontzagchelijke hoeveelheid geſchut, krijgsbehoeften, twee rijkgeladene ſchepen en kleinere vaartuigen in de haven, en maakten bijna 400 *Europeanen* gevangen. Nog vroeger had de aankomst van vijf *Engelsche* Oostindievaarders uit *China* bij fort *Marlborough* of *Bencoelen* de *Engelschen* dier faktorij bewogen, de *Nederlandsche* bezittingen op de Westkust van *Sumatra* aan te vallen. De Gouverneur van *Padang*, door valſche berigten van de magt des vijands (die zeer gering was) misleid, gaf zich benevens alle overige bezittingen der *Hollanders* op de Westkust van *Sumatra* over (*).

Verrigtingen van de Suffren in Oostindië.

Nadat de *Bailli* (†) DE SUFFREN de *Kaap* had verlaten, begaf hij zich naar de golf van *Bengale*. Deze voortreffelijke zeeman vertoonde in die wateren de bekwaamheden en den moed, dien er *onze*

(*) *Gesch. der neuesten Weltbegebenheiten aus dem Englischen*, XII. B. (1782) IV. Kapitel ſ. 217-230. veel uitvoeriger dan onze Geſchiedſchrijvers, LOOSJES (III. D. bl. 286.) en STUART (IV. D. bl. 118).

(†) *Bailli*, is eene waardigheid der Ridders van *Maltha*, waartoe DE SUFFREN behoorde. In den onophoudelijken kleinen oorlog tegen de *Turken*, dien deze Orde toen nog voeren moest, verkreeg zij verſcheidene bekwame zeelieden.

zeelieden weleer ten toon hadden gespreid. Volgens een' *Franschen* Geschiedschrijver was de krijgstucht op zijne schepen voorbeeldig, en deelde hij aan alle zijne manschap zijnen moed, zijn' scherpen blik en zijne vastberadenheid mede (*). Zijne vloot bestond uit 12 linieschepen, 4 fregatten en 14 transportschepen. Zijn mededinger, de *Engelschman* HUGHES, was zijner als krijgsman niet onwaardig, en de fortuin was somtijds onzeker, offchoon DE SUFFREN doorgaans het meeste voordeel behaalde. Den 17den Februarij 1782 geraakte hij slaags met de *Engelschen*, tusschen *Pondichery* en *Porto Novo*, dreef hen naar de baai van *Trinconomale*, en zou hen, zonder stilte en daarop volgenden tegenwind, hebben vernield. (De *Engelschen* ondervonden toen voor het eerst het hooge belang dier veilige haven.) Daarop ontscheepte DE SUFFREN 3000 man te *Porto Novo* ter hulpe van HAIDER, die zich den 4den April van de sterke vesting *Koedeloer* in *Coromandèl* meester maakten. Intusschen zeilde DE SUFFREN naar *Trinconomale*, en de Gouverneur FALCK, die nog op *Ceylon* bevel voerde, had gelast, uit *Jaffanapatnam* tot herovering van dat onschatbare punt mede te werken. Doch ondertusschen bekwam HUGHES uit *Europa* ook versterking van 800, of volgens anderen van 1000 man in zes transport- en twee oorlogschepen. Er volgde daarop een, zoo 't schijnt, onbesliste zeeslag op den 12den April; althans de *Indische* Regéring te *Ceylon* doet geene uitspraak, aan wien de overwinning gebleven is. Wel nam de *Engelsche* vloot na den slag ten *zui-*

(*) LACRETELLE, *Hist. de France au* 18*me siècle*, T. III. p. 179.

den der bogt van *Trinconomale* eene ftelling, en DE SUFFREN fchreef zich de overwinning toe: ook zag men twee *Engelsche* fchepen masteloos, en vele lijken langs de kust drijven; zelfs ontfcheepten zij 550 gekwetften; doch den 20ften April verwijderden zich de *Franschen* eensklaps, en HUGHES zeilde de baai weder binnen.

De Engelfchen zoeken vergeefs den Koning van Candi te winnen.

Ondertusfchen veroverden de *Engelschen*, in weêrwil eener nederlaag, hun door TIPPOE SAIB, HAIDER'S zoon, toegebragt (*), op denzelfden 17den Feb., waarop zij ter zee geflagen werden, de *Nederlandsche* vesting *Tutukoryn* in het zuiden van *Coromandèl*, die zij daarop ondermijnden, om haar bij gelegenheid of nooddwang te doen fpringen. Hunne Regéring te *Madras* zocht van het bezit van *Trinconomale* voordeel te trekken tot een verbond met den Koning van *Candi*, hetwelk hun in 1767 ontgaan was. De voorftellen, aan denzelven gedaan, waren zeker allerverleidelijkst. Na de *Hollanders* in het zwartfte licht te hebben gefteld, verbond men zich, om alle ftreken in *Ceylon*, die de *Engelschen* op de Maatfchappij zouden veroveren, aan den Koning af te ftaan, met behoud alleen der vestingen, waarvoor men jaarlijks zeer aanzienlijke gefchenken, die twintigmaal meer zouden bedragen dan die der *Hollanders*, aan het Hof zou geven; daarenboven om een' van 's Konings nabeftaanden tot vorst van die landen, waaruit hij zelf afftamde, *Madura* en *Marrua* in het zuiden van *Coromandèl*, te verheffen, en 's lands voortbrengfe-

---

(*) Men zond nu ook van onze zijde een gezantfchap met gefchenken uit *Ceylon* aan HAIDER ALI. *Boeken van Ceylon*, *fol.* 36. *verso.*

len op eenen voordeeligen voet over te nemen. De trotſche *Britten* onderwierpen zich zelfs aan de ſlaafſche plegtigheid der kniebuiging en andere *Oosterſche* laagheden, door de *Hollanders* afgeſchaft, en die de *Engelschen* in *China* naderhand met zoo veel ophef geweigerd hebben. Doch het Hof van *Candi*, door de ondervinding van voor achttien jaren wijzer geworden, verwierp deze lokſtem der verleiders, en verklaarde zich ſtandvastig als de vriend der Maatſchappij, zonder nogtans, wel bewust van haren zwakken ſtaat, zich openlijk tegen de *Engelschen* te durven verzetten. Tot deze vriendſchappelijke gezindheid omtrent de Maatſchappij zal ook de wederverſchijning van DE SUFFREN te *Baticalo* niet weinig hebben bijgebragt, want desniettegenſtaande drong het Hof nu ſterk aan op den *afstand* der *zeekusten*, die toch in 1766 ſtellig aan de *Hollanders* verzekerd waren.

De beide *Engelsche* zendelingen werden, op hunnen terugkeer naar *Madras*, door het *Fransche* fregat *la Fine* genomen. Zij hadden hunne brieven in zee geworpen; dezelve werden echter weder opgevischt, en daardoor de genoemde daadzaken bekend, benevens het plan eener onderneming te lande met *Candi* vereenigd tegen de *Hollanders*. Van een en ander haastte DE SUFFREN zich, den Gouverneur FALCK kennis te geven. Hij bleef, hoezeer naar de *Fransch-Afrikaansche* eilanden (*Mauritius* en *Bourbon*) teruggeroepen, op zijne verantwoordelijkheid achter, daar eene afwezigheid van zesdehalve maand de *Engelschen* ſtellig meester in de *Indische* Zeeën zou gelaten, en DE SUFFREN's plan op *Trinconomale* zou hebben doen mislukken. Na tot den 3den Junij te *Ba-*

De Suffren herovert Trinconomale.

ticalo gebleven te zijn, vertrok DE SUFFREN weder naar de vaste kust, en den 6den Julij had er een derde hevige zeeſlag tusſchen *Negapatnam* en *Tranquebar* plaats, die andermaal onbeſlist bleef, hoezeer beide partijen daarin veel ſchade leden. Allerhevigst was de verbittering, waarmede geſtreden werd, en de *Fransche* vlootvoogd zou den vijand vernield hebben, zoo alle zijne Officieren hunnen pligt gedaan hadden. Dit was echter niet het geval, en eenige werden als eerloos afgezet; nogtans weken de *Engelschen* eindelijk het eerst, en het ſchijnt, dat DE SUFFREN's volgende verrigtingen, en de werkeloosheid der *Engelsche* vloot gedurende dezelve, toonen, dat hij de meeste aanſpraak had op de zege. De onvermoeide *Fransche* vlootvoogd herſtelde zijne ſchade aan masten uit een *Nederlandsch* fregat, hetwelk hij te *Tranquebar* vond, en kwam den 8ſten Augustus te *Baticalo* terug, met ſtellig oogmerk om *Trinconomale* aan te tasten, van waar de *Engelsche* Admiraal nog altijd verwijderd bleef. Reeds had de Gouverneur FALCK den *Franschen* Kapitein D'AYMAR, die met een ſmaldeel te *Gale* was aangekomen, verzocht tot eenen aanval op *Trinconomale*, met belofte, hem alsdan met volk, geſchut en krijgsbehoeften te zullen onderſteunen, gelijk de troepen in *Jaffanapatnam* ook ſteeds in gereedheid werden gehouden, waarbij zich nu ook andere manſchappen uit *Baticalo*, *Gale* en *Colombo* voegden, onder den bevelhebber SCHEERKENS. Reeds in April hadden de *Nederlanders* den *Franschen* vlootvoogd kanonnen en bomketels bijgezet. DE SUFFREN (dien onze gezaghebbers op *Ceylon een' buitengemeen vurig en driftig zeeheld* noemen) vereenigde zich toen met D'AYMAR,

en verfcheen den 25ften Augustus voor *Trinconomale.* Dadelijk werden er des nachts 2400 man ontfcheept, reeds den 26ften de loopgraven geopend, en den 29ften waren de batterijen geheel voltooid; DE SUFFREN kwam tot den 30ften genoegzaam niet uit de loopgraven, en deed op dien dag het fort opeifchen, hetwelk zich oók dadelijk overgaf. Onder het verdrag was ook het fort *Oostenburg* begrepen, doch de bevelhebber daarvan erkende zulks niet, maar wachtte toch geenen aanval af, daar hij zich den 31 Augustus mede overgaf. De bezetting beftond in 300 *Europeanen* en 600 *Cipayers*, welke volgens het verdrag naar *Madras* moesten worden gezonden; doch de meesten dier manfchappen verkozen dienst te nemen onder den dapperen *Franschen* bevelhebber. Den vrijen aftogt vergunde hij, voornamelijk om meester van de vesting te zijn, eer de *Britten* tot hulp mogten opdagen.

De Gouverneur FALCK liet de veroverde forten nu terug eifchen, doch het antwoord des Ridders was ontwijkend. Hij had daartoe geene bevelen, zeide hij, maar daar de Heer DE BUSSY eerlang het bevel ftond over te nemen, die door den Koning gelast was, alle veroverde landen, die te voren aan de Maatfchappij behoord hadden, aan dezelve weder te geven, zoo twijfelde hij geen oogenblik aan de teruggave ook dezer bezitting, waar hij intusfchen het ftaatkundige, burgerlijke, regterlijke en geldelijke gezag der *Nederlanders* herftelde, en alléén de *militaire* magt aan zich hield. Men verzocht ten minfte de *Hollandsche* vlag te mogen opfteken, doch ook dit werd beleefdelijk afgeflagen, omdat geene Koningstroepen onder vreemde vlag konden dienen. Dus

Hij herftelt de Hollandfche Regéring, doch houdt de vesting bezet.

bleef de witte vlag op *Trinconomale* wapperen, en de *Hollanders* trokken terug. De *Fransche* bezetting beſtond uit 600 *Europeanen* en eenige honderd man *Indische* troepen.

Verlegenheid om geld op Ceylon.

Ondertusſchen was men op *Ceylon* in de grootſte verlegenheid om geld. Daar DE SUFFREN naar de *Indiën* gezonden was, voornamelijk om de *Hollanders* te onderſteunen, zoo rekende men in *Frankrijk* op eene ſchadeloosſtelling van dien togt door *Hollandsch* geld. De O. I. Maatſchappij beloofde dus op zijn aanzoek aan den *Franschen* Minister de ſom van vijf Millioenen *francs* voor die vloot. Zij zond, bij gebrek aan andere gelegenheid, der *Ceylonsche* Regéring bevel, om 2½ Millioenen guldens voor te ſchieten. Doch deze betuigde, daartoe in de volſtrekte onmogelijkheid te verkeeren, daar de kasſen ten eenenmale uitgeput waren. *Ceylon*, zeide zij, was nooit een rijk land geweest, en de weinige klinkende munt, nog bij Particulieren te vinden, was reeds meestal aan de Maatſchappij voorgeſchoten; de weinige particuliere handel geſtremd; men had uit *Malabaar* en *Coromandèl* reeds dringend aanzoek om geld ontvangen, en zich naar *Batavia* om onderſtand gewend, doch tot antwoord ontvangen, dat men zelve verlegen was, en op zijn hoogst zes tonnen gouds zou kunnen geven. Men was op *Ceylon* geweldig verlegen om zwavel voor buskruid (doordien de gemeenſchap met *Malabaar* geſtremd was); men vreesde, dat eerlang de kruidmolens zouden moeten ſtilſtaan, en verzocht dus op zijne beurt 25,000 pond zwavel voor buskruid, hetwelk naauwelijks aan de behoeften zou beantwoorden. De *Fransche* Kolonel LANNOY verzocht ondertusſchen te mogen weten, wanneer men de vijf

Millioenen *livres* zou kunnen ontvangen; de *Ceylonsche* Regéring betuigde in de uiterfte verlegenheid te zijn, wanneer dit geld niet in tijds uit het vaderland kwam, vermits alsdan de *Fransche* vloot zekerlijk naar *Mauritius* zou verzeilen, en HAIDER ALI, door hen verlaten, eenen voordeeligen vrede met de *Engelschen* zou fluiten, welke hem dien zekerlijk zouden vergunnen, om dan met hunne geheele reuzenmagt *Ceylon* en *Malabaar* aan de *Nederlanders* te ontrukken. Het belang van laatstgemelde kust zocht de *Ceylonsche* Regéring aan te dringen door de aanmerking, dat dezelve, twee fcheepsladingen koopmanfchappen bekomende, 300,000 of ten minfte 200,000 *ropyen* (*) zou kunnen bijzetten; en buitendien grooten voorraad aan granen had. Men betaalde evenwel van tijd tot tijd aan de *Franschen* op *Ceylon* eenig geld, zoo als reeds in Augustus 50,000 ropyen.

De Maatfchappij had thans verloren *Hougly*, *Patna* en verdere kantoren en faktorijen in *Bengale*, de kantoren te *Suratte* en op *Sumatra's* Westkust, alles op *Coromandél*, *Mangaloor* op de kust van *Malabaar*, en de herwinning van *Trinconomale* kon in *Europa* nog niet bekend zijn. De koophandel was natuurlijk door den oorlog geftremd en ftond geheel ftil, daar zich de vlag van den Staat niet vertoonen durfde in de *Indische* Zeeën. Om het noodzakelijkfte te bekomen (aan winst was niet te denken), moest men zich in *Indië* van vreemde vlaggen bedienen, en daarna, toen men weder *Hollandsche* fchepen wist te bekomen, verflonden de woekervrachten en hooge *assurantiën* (foms tegen 14 ten honderd) **Benarde toeftand der O. I. Maatfchappij.**

(*) Eene *ropy* is 25 fluivers waardig.

geweldige ſommen. Men moest de voortbrengſelen van *Java* op vreemde ſchepen naar *Europa* zenden, zoo dat dezelve in *Deensche* havens of in de *Hanzesteden* aankwamen, en den handel dier plaatſen ten koste van *Holland* vermeerderden. Het geldgebrek was zoo groot, dat de Kamers der Maatſchappij in het vaderland naauwelijks voor ééne week baar geld in voorraad hadden. Het moederland moest dus te hulp komen. *Holland* gaf in 1781 voor 33 jaren *f* 1,200,000 tegen 6 ten honderd. In 1783 werden bij de dertien tonnen gouds geleend. Er werd achtervolgens in *Holland* een krediet tot zevenentwintig Millioenen toe voor de Maatſchappij geopend. Zonderling was intusſchen de omweg, langs welken de goederen der Maatſchappij ſoms in *Europa* werden overgebragt. Men voerde die eerst naar *Cadix;* als dan werden zij te *Parijs* uit de hand verkocht en door den kooper naar *Marseille* overgebragt, alwaar men meerendeels de goederen in ſchepen van particulieren naar *Nederland* overbragt. Andere ſchepen hadden, gelijk in 1665, eene ſchuilplaats gezocht te *Bergen* in *Noorwegen*, en kwamen ook eindelijk binnen (*).

(*) VAN OUDERMEULEN, *Memorie tot voordeel der deelgenooten van de O. I. Compagnie*, in de *Stukken*, *rakende den tegenwoordigen toestand der Bataafsche Bezittingen in Oostindië*, uitgegeven door D. VAN HOGENDORP, 's Hage en Delft 1801, bl. 131–135. Zie over de gebeurtenisſen op *Ceylon*, *Boeken van Ceylon* 1783, I. D. *fol.* 1–12. *Rapport van den Gouverneur* FALCK *aan de Gecommitteerden der O. I. C. tot de zaken van oorlog*, *fol.* 18–23. 30. 31. 38–44. M. S. De *Engelschen* kwamen weder voor *Trinconomale*, maar toen het te laat was. Men vindt ook eenige bijzonderheden wegens de ondernemingen der *Engelschen* op *Ceylon* en *Coroman-*

De *Engelschen* hadden ook onze bezittingen op de kust van *Guinea*, en wel het gedeelte, dat men de *Goudkust* noemt, niet ongemoeid gelaten. De *Nederlanders* bezaten aldaar een aantal forten, meestal

Overgave der vestingen op de kust van Guinea.

---

dël, in de *Reis van* J. C. BAANE *door een gedeelte der Nederlandsche bezittingen in Oostindië* (Amst. 1826 met pl. bl. 25.), die als Officier op een *Nederlandsch* oorlogschip, *de jonge Hugo*, 't welk met het fregat *Pallas* bestemd was om de vloot van den Ridder SUFFREN te versterken, de reis deed. Hoe groot moet de verwondering van dien toen nog jongen zeeman geweest zijn, toen hij, in Augustus 1780 te midden des vredes uitgezeild, in 1782 beurtelings te *Trinconomale* en *Negapatnam* beide de *Engelsche* vlag zag wapperen! Hij kende de oorlogsverklaring wel; doch eene zoo spoedige overgave van twee *zulke* belangrijke punten zal hem toch wel onbegrijpelijk zijn voorgekomen! Te *Tranquebar* binnen gezeild, durfden de *Engelschen* hem (hoewel natuurlijk vergeefs) van de *Deenen* opeischen. Hij woonde den zeeslag van den 6den Julij bij. Het gevecht moet zeer hevig geweest zijn; er was bijna geen schip der *Fransche* vloot, hetwelk niet zwaar geleden had; op het Admiraalschip waren meer dan 150 dooden en gekwetsten. BAANE had dikwijls gelegenheid, den Commandeur DE SUFFREN gemeenzaam bij te wonen, en vond hem zeer spraakzaam en gedurig met alle zijne gedachten bij zijn beroep. BAANE denkt, dat wanneer de *Franschen* geslagen waren, de vlootvoogd, daar *Mauritius* te ver af was, naar *Batavia* ter overwintering zou gezeild zijn. Bijna dagelijks werden er *Engelsche* schepen opgebragt, waarvan de matrozen veel in *Fransche* of *Hollandsche* dienst overgingen. Te *Coedeloer*, waarheen zich na den zeeslag de vloot het eerst begaf, was de hongersnood zoo verbazend, *dat er dagelijks wel honderd menschen door gebrek omkwamen!* BAANE zag ook den naderhand zoo beroemden TIPPOE SAÏB, gezeten op een' witten olifant onder een verhemelte van geel satijn met al zijnen opschik, ter waarde van wel eene Millioen ropyen. Van eene reis naar *Atsjien* kwam hij op *Ceylon* terug, na reeds in zee verwittigd te zijn, dat *Trinconomale* door de *Fransche* en *Nederlandsche* magt was hernomen. bl. 26–45.

voor den ſlavenhandel geſchikt, zoo als (van het westen naar het oosten gerekend) *St. Antony* tot *Axim*, *Hollandia*, *Batenstein* tot *Boutry*, *Witsen* tot *Tacorary*, *Oranje* te *Saccondie*, *Commanie*, *St. George d'Elmina* (de hoofdbezitting der *Nederlanders*), en de beste vesting op deze kust, *Nassau* tot *Mourie*, *Groot-* en *Klein-Cormantijn*, *Goede Hoop* te *Berkoe*, en *Creyecoeur* te *Accre*. Deze plaatſen, wier ongezonde ligging en weinige opbrengst, zoo het ſchijnt, tot verwaarloozing door het moederland aanleiding gaven, werden ſlechts door weinige *Nederlanders* bezet; hare voorname beſcherming ontleenden zij van de Negers, inboorlingen des lands, die aan den voet der vesting in dorpen woonden, welke den tweeden, gelijk de *Nederlandsche* forten zelve den eerſten, der beide namen droegen, welke zij voeren. De *Engelschen* zonden een ſchip, de *Leander*, van 50 ſtukken uit, hetwelk alle die forten (behalve dezulke, welke zij der verovering niet waardig keurden) bezettede, waarbij eenige voor onze volkseer treurige, doch ook eenige meer hartverheffende voorvallen plaats hadden.

Bij *Commanie* liggen de beide ſterkten der *Engelschen* en *Hollanders* zeer digt bij elkander. De laatſten waren te voren bezitters des geheelen lands; de *Engelschen* bouwden er naderhand eene kleine ſterkte, en wonnen al meer en meer voet. Het *Hollandsche* fort *Vredesburg* was in 1688 door den Generaal ZWEERS aangelegd, en ſtond in 1782 onder den Heer HEYKOOP, die, zich voor de ſterkſte der beide partijen houdende, den *Engelschman* tot overgave opeischte. De *Engelsche* bevelhebber, de Heer PRICE, antwoordde gematigd en beſcheiden, dat hij

de plaats niet kon of mogt overgeven, dan aan overmagt, en haar zoo lang mogelijk zou verdedigen. Verder gebeurde er niets. De Heer HEYKOOP befloot tot eene overrompeling bij nacht, doch liet het beftuur daarvan ongelukkiglijk aan eenen lafaard over, die zich wegens *oudere dienst* en *hoogeren rang* daartoe opdrong, met ftormladders aan het *Engelsche* fort kwam, doch op het hooren der ronde, die volgens gewoonte voorbij gaat en roept: *alles is wel!* (een bewijs dat niets ontdekt was) onder het geroep: *wij zijn verraden!* op de vlugt flaat, en zijnen hoed, degen, en twee geladen pistolen in den loop laat, die door de verbaasde *Engelschen*, welke nu eerst den aanflag befpeurden, opgenomen en in 't kasteel gebragt werden. PRICE zond den volgenden morgen eene boodfchap aan HEYKOOP, waarin hij hem liet dank zeggen, van zijnen flaap niet te hebben geftoord; hij zou echter voortaan meer op zijne hoede zijn. HEYKOOP deed daarop een' openlijken aanval, en de Negers der beide forten befchoten elkander dapper. Dan terwijl de *Hollanders* eene verfterking uit *d'Elmina* bekwamen, beftookte de aankomende *Leander* hen uit zee, en wierp ook eenige zijner matrozen in 't fort; de onzen moesten de fterkte verlaten, welke de *Engelschen* in de lucht deden fpringen. Het *Hollandsche* Negerdorp werd mede verlaten en uitgeplunderd. Bij den aftogt werd nog een ftuk gefchut onvoorzigtiglijk afgevuurd, en doodde vele *Hollandsche* Negers (*). Nog gemakkelijker ging voor de *Engelschen* de overgave van het

(*) DE MARRÉE, *Beschrijving der Goudkust van Guinea*, 's Hage 1817, I. D. bl. 139-142.

fort *Nassau*, waarvan de bevelhebber alle zijne bezittingen naar het *Engelsche* fort *Cabo Cors* zond, daarvoor wisfels op *Engeland* ontving, en vervolgens, bij de aankomst van het fchip *Leander*, de fleutels van het fort in perfoon aan den *Engelschen* bevelhebber ging overbrengen. Hij ging, fchijnbaar gevangen, naar *Engeland*, en werd uitgewisfeld, na zijn geld voor de goederen (en misfchien voor de overgeleverde vesting) ontvangen te hebben. Hij werd in *Nederland niet* geftraft (*). Was de krijgstucht zoo diep vervallen, of bleef men misfchien onkundig van het geval? Men wilde hem daarna zelfs in een' hoogeren post plaatfen: doch hiervoor kende hij toch zich zelv' te goed, en verkoos liever zijn geluk in *Oost-* of *Westindië* te beproeven. Ook *Cormantijn*, alwaar de Negers den bevelhebber tot de overgave noodzaakten, ging zonder tegenftand over. Te *Berkoe* waren de Negers mede omgekocht; de *Engelsche* Commandant van *Winneba* drong in het fort binnen, als om den bevelhebber een bezoek te geven, en vroeg hem om zijnen degen, die gereedelijk werd overhandigd (†). Daarop werd *Crevecoeur*, de oostelijkfte der *Nederlandsche* bezittingen, aangetast. Deze vesting had vroeger reeds aanmerkelijke gefchillen gehad met het nabij gelegene *Deensche* fort *Christiaansburg*, om het bezit van een' regenbak (in die heete landen eene zaak van belang), iets hetwelk tot een' wezenlijken oorlog kwam, die flechts door de beide Regéringen in *Europa* vereffend werd. De wrok tusfchen de *Deenen* en *Nederlanders* bleef ech-

(*) DE MARRÉE, I. D. bl. 149.
(†) *Ald.* bl. 211. 212.

ter altijd nog ſmeulen. Toen de *Leander* ter zee, en zekere Kapitein KENZY met *Engelsche* troepen en Negers te land, *Creyecoeur* aanvielen, was de *Hollandsche* Gouverneur juist aan de hoofdplaats *d'Elmina*, en had het bevel aan zekeren krijgsman uit *Pommeren* in *Hollandsche* dienst, met name AUCHARD opgedragen. Deze brave ſoldaat weigerde bij de opeiſching de overgave; *zeventien* dagen hield zich het fort, hoewel door het nabij gelegene *James*-fort zoowel als door den *Leander* beſchoten. Ook de *Hollandsche* Negers weerden zich dapperlijk tegen de *Engelschen* onder KENZY. Hier toonde zich de deugd en trouw van een' Neger, OTTO, in een ſchitterend licht. Hij was opperhoofd van het *Hollandsche* dorp, en wees ſtandvastig alle voordeelige aanbiedingen, hem door de *Engelschen* gedaan, van de hand. Voor eigen rekening kocht hij geweren, kruid en lood, zoo lang hij geld had, en bij gebreke daarvan verkocht hij ſlaven te *Christiaansburg* voor krijgsbehoeften, die hij onder de zijnen deed uitdeelen. AUCHARD van zijnen kant rigtte zelf den geheelen dag het kanon, en ſliep, wanneer de natuur volſtrekt rust verlangde, in zijne montéring op de batterij. Eindelijk ging de *Engelsche* bevelhebber, ziende, dat zijne moeite vergeefs was, na zijn ſcheepsvolk aan boord te hebben genomen, weder onder zeil; doch de bevelhebber der *Deenen*, KIÖGE, wiens wrok geene palen kende, zond den *Engelschen* ſcheepsbevelhebber een vaartuig achterna, om hem volgens de ondervinding, die hij door het aankoopen van den Neger OTTO had ontvangen, te berigten, dat er bij de *Nederlanders* gebrek aan kruid heerschte. De

Brit keerde terug, hervatte het beleg, en indedaad was na vijf dagen in de vesting het buskruid verschoten. AUCHARD legde zijnen dapperen wapenbroeder OTTO, met het vertrouwen, 't welk deze verdiende, den toeſtand van het fort open, en vroeg hem raad. De brave Neger haalde nu den *Nederlandschen* bevelhebber over om met hem het fort te verlaten, liever dan zich over te geven, en in zijne woning binnenslands eene ſchuilplaats te zoeken. — Vijf uren verre binnenslands was een aan OTTO toebehoorend dorp, waarheen zich de *Nederlanders* begaven. De *Engelschen* konden naauwelijks gelooven, dat *Creyecoeur* ontruimd was, en het duurde lang, eer zij zich daarin waagden. Het ontruimde Negerdorp werd toen verbrand, het fort onbewoonbaar gemaakt, en in het volgende jaar deed men het in de lucht ſpringen, met medeweten van den *Deenschen* bevelhebber, die zoo veel had toegebragt tot het verderf der *Hollanders*.

Edel gedrag der Negers te Accra vooral van Otto.

Hij voegde bij deze ſnoode handelwijze ook nog geveinsdheid. In brieven aan AUCHARD betuigde hij zijn bitter leedwezen, dat zulk een dapper Officier onder onbeſchaafde Negers zou moeten blijven, en meldde, dat hij een vertrek voor hem te *Christiaansburg* had in gereedheid doen brengen, waar alles tot zijne dienst in gereedheid zou zijn. AUCHARD doorzag, zoo 't ſchijnt, den *Deen*, en weigerde zijn aanbod in het eerst; doch zijne vriendelijke gastheeren, die hem anders uit al hun vermogen dienden, overreedden hem; „want," zeiden zij, „de gemakken uwes „levens kunt gij bij de Blanken veel beter hebben „dan bij ons; gij zult te *Christiaansburg* beter be-

„handeld worden, dan wij u *kunnen* doen; het leven „moet u onder ons verdrietig vallen; gij kunt ziek „worden en ſterven — neen ga, goede Blanke, ga „naar de uwen!" Hoe edel, hoe kiesch en juist gedacht! AUCHARD ging naar de *Deenen*, doch ſtierf er weldra van verdriet. De *Engelsche* Kapitein, door zijne dapperheid getroffen, bood hem op zijn ſchip volkomen vrijen overtogt naar *Europa;* doch hij wilde geene weldaden aannemen van de vijanden zijns lands. KIÖGE zocht nu de *Hollandsche* Negers, doch vooral OTTO, tot zich naar *Christiaansburg* te lokken; hij bood hem zelfs aan, een ſteenen huis voor hem te bouwen. „En welke vlag zou daarvan „waaijen?" vraagde de Neger. „Natuurlijk de *Deen-* „*sche!*" was 't antwoord. „Ik ben," hervatte de „edele man, een *Hollandsche* Neger, en moet den „tijd afwachten, wanneer de Blanken vrede maken; „alsdan zal ik weten, of de *Hollanders* de ſterk- „te terug bekomen of niet; vóór dien tijd kan ik „geene andere vlag aannemen. Nogtans wil ik „ulieden wel uit dankbaarheid voor uwe weldaden „diensten betoonen." Ook deed hij den *Deenen* wezenlijk zeer gewigtige dienſten, onderſteunde hen in den oorlog, en hielp hen in het bouwen van twee forten (*Koningsteen* en *Prinsensteen*) (*). Zoo edel,

(*) DE MARREÉ, I. D. bl. 202-211. In 1789, negen jaren na dit geval, toonde OTTO wel, dat hij nog hart voor de *Hollanders* had. De *Deensche* Gouverneur van *Christiaansburg* had in eene vlaag van ijlhoofdigheid bevel gegeven, den *Hollandschen* Gouverneur van *Accra* (*Crevecoeur*) die zich juist op reis bevond, gevangen te nemen. Nadat deze het gevaar ontſnapt en in zijne vesting was

zoo getrouw handelen Negers, een menfchenftam, door de Natuurphilofophen met hunne verhevene fchranderheid ééne fchrede boven den aap geplaatst, en misfchien, volgens hen, daaruit voortgefproten! Gelukkig dat daden, gelijk zulke, die wij vermeld hebben, al zijn zij dan ook door eenvoudige Zwarten bedreven, meer voor de waardigheid der menfchelijke natuur en zijne verhevenheid boven het dier pleiten, dan de ftelfels der hooggeleerde Natuurphilofophen!

De Deenen bezetten eenige Hollandfche posten en houden die in.

Het was niet zonder reden, dat de *Deensche* Gouverneur de Zwarten zoodanig tot zich lokte. Drie kleine *Hollandsche* fterkten met dorpen, *Tessie*, *Temma* en *Pennie*, ten oosten van *Christiaansburg*, waren te zamen flechts door vijf *Europeërs* bezet, die bij de ontruiming van *Crevecoeur* naar het naburige *Christiaansburg* weken. Hierop vleide de *Deensche* Gouverneur KIÖGE de Negers dier dorpen zoodanig (hun tevens zekerlijk den geheelen ondergang der *Nederlandsche* magt diets makende), dat zij de *Deensche* vlag aannamen en zich voor onderdanen dier Natie verklaarden. Na de teruggave der *Guineesche* bezittingen in 1785 deden de *Hollanders* vergeeffche pogingen, om de drie dorpen terug te bekomen, alwaar de *Deenen* de *Hollandsche* forten gefloopt, en nieuwe aangelegd hadden. Men beduidde den *Nederlanders*, dat zij hier niets meer te zeggen had-

---

binnen gekomen, verfcheen OTTO in krijgsgewaad en met de fabel in de vuist voor hem, en bood aan, om het *Deensche* dorp in de asch te leggen, en zoo doende die voorgenomen fchending van het regt der volken te wreken. Doch de Gouverneur hield hem terug. DE MARRÉE, I. D. bl. 229-233.

den, maar door de vrijwillige opdragt der inboorlingen op *Deensch* grondgebied waren. Sedert hebben de *Deenen* die drie plaatsjes ongehinderd in bezit gehouden, en *Crevecoeur* is de oostelijkste *Nederlandsche* bezitting gebleven (*).

Vergeefsch beleg van St. George d'Elmina.

Van alle de *Hollandsche* sterkten op de Goudkust had alléén de hoofdplaats, *St. George d'Elmina*, het geluk, den vijand terug te drijven. Het meergenoemde schip *Leander* kwam ook hier (Februarij 1781), en zettede 500 of 600 man aan land, die den naburigen berg van *St. Jago*, met het daarop gebouwde fort *Koenraadsburg* moesten bestormen en daarop de vesting innemen. Het was deze berg, hooger dan de vesting en welke dezelve bestrijkt, dien de *Hollanders* in 1637 bij de verovering van *d'Elmina* bezetteden en daardoor hun doel — de verovering der vesting — verkregen. Doch hier werden de *Engelschen* moedig terug geslagen; de Negers de bezetting van *Koenraadsburg* uitmakende, vochten wanhopig en gaven geen kwartier, waardoor vele *Engelschen* omkwamen en de onderneming mislukte. Van de zeezijde weerden de ongemeen dikke muren de aanvallen der *Britten*; van 1500 schoten wil men dat slechts vijfentwintig het kasteel raakten en niet dieper doordrongen, dan de dikte der kogels zelve. Dus trokken zij onverrigter zake af, en *d'Elmina* bleef de eenige ongerepte vesting op de kust van *Guinea* (†). Met den vrede van 1784 nogtans werden

(*) DE MARRÉE, I. D. bl. 228.

(†) *St. George d'Elmina*, de aanzienlijkste plaats van *Guinea*, behoort nu bijna twee Eeuwen aan de *Nederlanders*. Zij ligt op de afhelling van een' berg, en heeft boven zich

alle de genoemde ſterkten terug gegeven, en in 1786 ook het fort *Creyecoeur* bij *Accra* herbouwd. Het was deze vrede, tot welks beſchouwing wij thans moeten overgaan.

Vredesonderhandelingen. Nederland door zijne Bondgenooten verlaten.

De onderhandelingen daartoe werden in 1782 geopend. De Staat had, nadat het Ministerie in *Engeland* veranderd, en er *Whigs* in hetzelve gekomen waren (*destijds* meer dan de *Torys Neêrland* genegen), door bemiddeling van *Rusland* eenen goeden vrede, zelfs met vernieuwing des voor *Neêrland* zoo gunſtigen verdrags van 1674, kunnen bedingen, doch men was te zeer afkeerig van *Engeland*, uit hoofde der geweldenarijen en verraderlijke beroovingen in *Oost-* en *Westindië*, en te zeer aan *Frankrijk* gehecht en ook indedaad aan hetzelve verpligt voor de teruggave of beſcherming van zoo vele volkplantingen, om nu zonder die Mogendheid te ſluiten. Er beſtond nog wel geen ſtellig verdrag, maar toch eene overeenkomst (*concert*), en deswegen werd de Keizerin van *Rusland* voor hare poging bedankt, en *Engelands* aanbod verworpen, hoezeer men daarbij het regt op de volkomen vrije vaart zou hebben kunnen verkrijgen, en alle onze bezittingen terug bekomen. *Neêrlands* onkreukbare goede trouw, welke den Staat ook in de oorlogen van 1672 en 1747 had doen vervallen, deed het nu ook eene uitſtekende gelegenheid verliezen, om zonder aanmerkelijke ſchade uit den oorlog te geraken. De *Russische* Keizerin

een groot Negerdorp van wel 12,000 zielen, en meer zuidwaarts naar zee toe een ander dorp. Wie echter den berg *St. Jago* in bezit heeft, is tevens meester der plaats. Zie DE MARÉE, II. D. bl. 5-14.

had *Frankrijk* doen verzoeken, de Republiek in het ſluiten van een' afzonderlijken vrede niet te belemmeren; het antwoord was beleefd, maar weigerend, en werd van ſtellige beloften aan de Staten gevolgd, *dat Frankrijk bij den vrede zijne belangen niet van die der Republiek zou afscheiden.* En waarlijk! minder had een Staat niet verdiend, die zijne dierbaarſte belangen had opgeofferd aan een ontwerp van *zamenwerking* der vloten, gedurende éénen zeetogt (1782).

Wanneer de zaken der Bondgenooten gedurende het geheele jaar 1782 in dien voorſpoedigen ſtaat waren gebleven, in welken zij zich in den aanvang van hetzelve bevonden, zou de vrede ook voor *Nederland* zekerlijk gunſtiger zijn uitgevallen. Doch dit was het geval niet. De werkzame, even bekwame als grootmoedige BOUILLÉ had wel in de eerſte helft van 1782 het aanzienlijke eiland *St. Christophle* met 8000 man aangetast, en met den belangrijken post *Brimstone-Hill*, den Gouverneur SHIRLEY en den Generaal FRASER in handen gekregen, daarop de eilanden *Nevis* en *Montserrat* veroverd, en nu bedreigde de vereenigde *Fransche* vloot onder DE GRASSE *Jamaica*, het *Engelsche* hoofdeiland in *Westindië*; doch de groote overwinning van RODNEY op laatstgemelden *Franschen* vlootvoogd (12 April), waarbij deze met zes linieſchepen, de krijgskas en eene menigte tegen *Jamaica* beſtemd geſchut in 's vijands handen viel, een ſchip in de lucht vloog, een te gronde ging, en vier van de vloot af naar *Curaçao* verdwaalden, deed de kans keeren. Te gelijker tijd verbrandde de dappere verdediger van het door eene *Fransche* en *Spaansche* krijgsmagt belegerde *Gibraltar*, ELLIOT, door

gloeijende kogels de vlottende batterijen der *Spanjaarden.* Hierdoor werden de tot hiertoe zoo voorspoedige takken van het huis van *Bourbon* meer tot den vrede genegen. Doch zij wilden hunne gemaakte veroveringen niet opgeven; de onafhankelijkheid van de nieuwe *Noord-Americaansche* Republiek was nog minder te betwisten; *Engeland* van zijne zijde wilde niet alles verliezen. Om uit dezen doolhof van staatkundige verwikkelingen te geraken, was slechts één middel, dat door allen gretig omhelsd werd: — *Holland* moest aan den algemeenen vrede opgeofferd worden.

Vrede van 1783 en 1784.

Wij hebben gezien, dat *Frankrijk* nog in 1782 beloofd had, *zijne belangen niet van die der Republiek* te zullen afscheiden, en reeds op den 20sten Feb. 1783, werden de afzonderlijke *vredespreliminairen* tusschen *Noord-America*, *Frankrijk*, *Spanje* en *Engeland* geteekend. De onafhankelijkheid van het eerste werd daarbij erkend, en zelfs een zeer uitgestrekt grondgebied aan het nieuwe Gemeenebest afgestaan. *Frankrijk* bekwam *St. Lucia* en *Tabago* in ruiling voor de ingenomene eilanden, benevens de *Engelsche* bezittingen aan de rivier *Senegal; Engeland* gaf aan *Frankrijk alle* bezittingen in *Oostindië*, met name die in *Bengale* en *Orixa* met vrijen handel, *Pondichery*, *Carical*, *Mahé* en het kantoor te *Suratte* terug. *Spanje* bekwam *Minorca* in *Europa*, en *Florida* in *America* terug. *Nederland* alléén, het ongelukkige *Nederland*, zag nu, hoezeer toen reeds eene eerlijke, onbaatzuchtige staatkunde in *Europa* tot de droombeelden behoorde. Bekoord en weggesleept door de edelmoedigheid van eenige *Fransche* krijgslieden

en van den braven LODEWIJK XVI. (in zoo verre hij zelf regeerde) had het gemeend, dat in dit land de ſlangenlist der gewone *Diplomatie* niet meer beſtond. Men had zich verrekend. De *Engelschen* eischten nu eerst *Trinconomale*, doch vervolgens *Essequebo* en *Demerary* met *Negapatnam* in eigendom. Vergeefs was alles wat men tegen dit laatſte inbragt: het verlies, daarmede, van den nu geheel onbeſchermden lijnwaadhandel op *Coromandèl* en zelfs het gevaar voor *Ceylon*. Een tweede, niet minder ondragelijke eisch was eene vrije vaart door alle *Indische* Zeeën, dus ook te midden der *Molukken*, zoo lang het eigendom der *Nederlanders*, waardoor de ſmokkelhandel met ſpecerijen volſtrekt niet te weren zou zijn. De *Nederlandsche* Gezanten te *Versailles* onderteekenden dus de *preliminairen* niet mede, doch bewilligden in eenen wapenſtilſtand ter zee. Te vergeefs hoopte de *Britsche* Gezant FITZ-HERBERT, nog even vóór de *preliminairen*, op eenen afzonderlijken vrede der Republiek met *Engeland*, *mits ook het oude verbond hernieuwd werd*. Men was hiertoe te zeer verbitterd, en ſchoon *Frankrijk* ons in onze billijke eiſchen niet wilde onderſteunen, zoo keurde nogtans de partij, die thans meer en meer aan het roer van den Staat kwam, het verkiesſelijker, zich met verlies aan de zijde van *Frankrijk* te houden, dan het oude bondgenootſchap te vernieuwen. In dien zin werden dus op den 2den September 1783 de *preliminairen* des vredes geteekend, en, hoezeer de *Engelsche* Gezant, Hertog van *Manchester*, nog hoop op betere voorwaarden gaf, wanneer men tot bepaalde fluiting des vredes de onderhandelingen naar *Londen* of den *Hage* verleide, zoo zegepraalde nogtans de afkeer van

Engeland; men getroostte zich liever het gemis van *Negapatnam* en de vrijheid der vaart in de wateren der *Molukken*, dan het uitzigt op nieuwe vriendschap met den thans zoo diep gehaten, ja verfoeiden, ouden Bondgenoot (*). De *preliminairen* werden letterlijk in een vredestraktaat veranderd, en op den 20sten Mei 1784 te *Parijs* onderteekend. *Padang* en de overige plaatsen op de Westkust van *Sumatra*, alsmede de geheel ontmantelde en ten deele verwoeste kantoren op de kust van *Coromandèl*, werden nu, behalve *Negapatnam*, terug gegeven en de vrijheid der *Engelschen* erkend, om tusschen de *Moluksche* eilanden vrijelijk heen en weder te varen. Van dien dag af mogt men den ondergang der *Oostindische* Maatschappij te gemoet zien.

Oorlog met den Sultan van Riouw. De eerste jaren na den vrede waren nogtans zoo schadelijk niet; er werden zelfs nog eenige lauweren geoogst. De Natie der *Maleijers*, die zulk eene belangrijke rol in de *Indiën* speelde, was uit het eiland *Sumatra* afkomstig, doch had zich van daar op het schiereiland *Malacca* en op de vele kleine eilanden ten zuiden van hetzelve nedergezet. Als Koningen van *Djohor* zijn hare Vorsten meermalen in onze geschiedenis voorgekomen, en behoorden tot de oudste en getrouwste bondgenooten der Maatschappij, voor welke zij ook *Malacca* hadden helpen veroveren. Nogtans was de nabijheid dier hoofdstad, en de monopolie-geest der Maatschappij hun hinderlijk, zoo dat de volgende Koningen hunnen rijkszetel naar

(*) Zie over deze onderhandelingen vooral STUART *Vervolg op* WAGENAAR, in de laatste helft des IV. D., en RENDORP'S *Memoriën over den Engelschen oorlog*, II. D.

hte eiland *Riouw*, in den *Archipel* tusſchen *Sumatra* en het *Maleitsche* ſchiereiland, doch nader bij het eerſte, verleiden. Van tijd tot tijd was dit *Riouw* een nest van zeeroovers geworden, die in de druk bezochte ſtraat van *Malacca* overvloedigen buit vonden. De oorlog van 1783, die den *Talisman* der *Nederlandsche* onverwinnelijkheid in het oog der Oosterlingen gebroken had, bemoedigde nu dien *Maleitschen* Vorst, om meer openlijk de zeeroovorij te begunſtigen. De Maatſchappij zag weldra, dat de oorlog met dezen Vorst onvermijdelijk was, en hij zelf ſcheen dien te zoeken, trotsch op de ſterkte zijns eilands, en op zijn verbond met den Koning van *Salangoor*, mede op het ſchiereiland van *Malacca*. Dadelijk na de bekendwording van den vrede met *Engeland* beſloot de *Indische* Regéring de hoofdſtad *Riouw* op het gemelde eiland te doen blokkeren, door de oorlogſchepen *de Dolfijn* en *het Hof ter Linden*.

Het eiland Riouw of Bintang. Nederlaag der Hollanders aldaar.

Riouw is eigenlijk de naam der hoofdplaats van het eiland *Bintang*, aan welks zuidzijde zij aan den mond eener rivier ligt, die daaraan den *Portugeeschen* (naderhand bedorvenen) naam *Rio* ſchijnt te hebben gegeven. Verder zuidwaarts is een doolhof van eilanden, waarop de wilde muskaatnoot groeit. Deze binnenzee is vischrijk, doch heeft ſlecht water (*).

(*) Wij volgen in het verhaal dezes oorlogs vooral BAANE (bl. 124. *en verv.*), die denzelven in perſoon heeft bijgewoond, en in *Indië* verſcheidene zonderlinge lotgevallen had. Te ſcheep naar *Moka* vertrokken zijnde, bekroop hem en eenige andere waaghalzen de lust, om, als *Mohammedaansche* pelgrims verkleed, *Mekka* en het huis van ABRAHAM (door hem en zoo vele reizigers verkeerdelijk het graf

Het geheele ſmaldeel beſtond weldra uit drie oorlogſchepen met eenige brikken en andere gewapende vaartuigen onder den Kapitein ABO, waarbij zich eerlang nog twee oorlogſchepen voegden, de *Willem Frederik* en de *Diamant*. Gemakkelijk was deze ſtandplaats niet, daar de ſtoute *Oostersche* eilanders, vooral de *Bougineezen*, met geweld telkens de blokkade ſchonden, en zich dan dapper tegen de *Hollanders* weerden, zoodat zij hunne vaartuigen niet anders dan bij entering wilden overgeven, en ook geen kwartier gaven noch aannamen. Het verbitterde de *Nederlanders* nog meer, dat juist twee artikelen van hun *monopolie*, *tin* en *peper* uit *Banca* en *Sumatra*, onder de ingeſmokkelde goederen waren. Somtijds vereenigden zich *vijftig Indiaansche* vaartuigen tegen één *Hollandsch* ſchip, hetwelk zich dan ſlechts kon redden door de ankers te kappen, en tot herſtelling naar *Malacca* gezonden werd. Men moest met levensgevaar water halen, hetwelk daarenboven ſlecht was, en velen waterzuchtig maakte. De gevangene *Hollanders* werden door de *Maleijers* op het wreedaardigst ter dood gebragt, onder ſidderingwekkende omſtan-

---

van MOHAMMED genoemd) te bezoeken. Reeds hadden zij die heilige plaats bereikt en eenige wasſchingen verrigt, toen door de noodzakelijke ontblooting van een' hunner reisgenooten, eenen *Roomschgezinden*, die een kruisbeeld op zijnen arm had geprikt, hunne vermomming als Christenen blijkbaar werd, en zij dus gevangen werden en gevaar liepen van hun leven te verliezen. Gelukkig had de opmaker van het plan, Dr. LA ROCHE, den Pacha uit eene zware ziekte herſteld, die hem daarvoor uit dankbaarheid met zijne reisgenooten in ſtilte vrijheid ſchonk. Dat zij niet lang meer in *Arabië* vertoefden, is ligt te begrijpen. BAANE's *Reis*, bl. 102–115.

digheden; zelfs werd de barkas, waarop zich BAANE bevond, door de *Bougineezen* afgeloopen, en hij ontkwam ter naauwernood met negen man, waaronder drie zwaargekwetsten.

Eindelijk besloot men, in het laatst van 1783, tot eenen algemeenen aanval op *Riouw*, doch dezelve ging met allerlei noodlottige omstandigheden vergezeld. Reeds was het vuur begonnen, de batterijen des vijands grootendeels tot zwijgen gebragt, hij zelf in wanorde geraakt. Doch een fregat zette zich vast op eene zandbank, waardoor de aanval tot den vloed moest uitgesteld worden. Eerlang vliegt dit vaartuig, waarop zich de Commissaris-Generaal LEMKER bevond, met de beste manschappen der vloot, die daarop als vrijwilligers waren overgegaan, in de lucht; de reeds gestrekene vlaggen des vijands worden weder opgestoken; men hoort gekerm in een gedeelte van het schip, dat nog niet vernield is, doch ook hier springen de bommen en handgranaten, en de vijand rigt zijn geschut meest op dit punt, zoo dat die ongelukkigen, niet door het water bereikt, hunnen dood in het vuur vonden. De reeds gelande manschappen namen nu in wanorde de vlugt; het geheele smaldeel keerde naar *Malacca* terug, en werd door meer dan honderd galeijen vervolgd.

Doch ook hier vonden zij geene rust. De stad was reeds aan de noordzijde door den Koning van *Salangoor* berend, en werd spoedig mede aan de oost- en zuidzijde door de Koningen van *Johor* en *Riouw* belegerd. De voorsteden werden verlaten, en hieruit ontstond groot gebrek. Drie maanden lang bleef *Malacca* ingesloten; de inlanders waagden zelfs nu

Belegering van Malacca. Ontzet door Kapt. van Braam.

en dan eenen ſtorm, maar de zee konden zij den *Nederlanders* echter niet affnijden. Van daar verſcheen eindelijk, den 29ſten Mei 1784, verlosſing uit het vaderland. Over de *Kaap de Goede Hoop* kwamen voor *Malacca* vier linieſchepen, twee van 68, een van 56, een van 54, en twee fregatten van 44 en 36 ſtukken. De bevelhebber met rang van Kapitein was J. C. VAN BRAAM, de Kapiteins der oorlogſchepen G. OORTHUYS, die zich in den *Engelschen* oorlog voordeelig had onderſcheiden, J. S. STAVORINUS, die na 1768 twee reizen naar *Indië* had gedaan, en de Graaf VAN RECHTEREN. De geheele wapening beſtond uit 2130 man met 326 ſtukken geſchut. Dadelijk na de aankomst werd een krijgsraad gehouden, en daarin beſloten tot eenen aanval op de verſchansſingen des Konings van *Riouw*, die op den 5den Junij zou plaats hebben. Men bedoelde, de vijandelijke batterijen eerst tot zwijgen te brengen, en dan te landen, maar die verſchansſingen waren meer dan *twaalf* voeten dik, en dus was de ſchade zoo gering, dat men van dit plan moest afzien. Men vervaardigde alstoen eene vlottende batterij, benevens twee zoogenoemde *steenbokken*, elk van een' achttienponder voorzien, en gedekt door 21 landingsvaartuigen, waarop 734 man onder den Majoor HAMEL en den eerſten Luitenant DIRK VAN HOGENDORP waren. Op deze wijze gelukte de landing; nu werden de vijandelijke verſchansſingen zeer ſpoedig vermeesterd, en benevens alle de verlatene vaartuigen in brand geſtoken. De geheele zege had den *Nederlanders* ſlechts twaalf dooden en vier en vijftig gekwetſten gekost; de vijand had daarbij 21 vaandels, 126 zware metalen ſtukken geſchut, en 15 ijzeren

kanonnen verloren. Schoon was voor de overwinnaars het gezigt der brandende batterijen in den nacht. Maar vele ongelukkigen verbrandden ook daarin, behalven driehonderd lijken, die de *Hollanders* op het ſlagveld hadden gevonden; onder welken zich de Koning van *Riouw* zelf bevond. Hij droeg het lidteeken eener wond, hem door een' *Europischen* ſoldaat toegebragt (waaraan men hem herkende), en had gezworen, nimmer vrede met de Maatſchappij te zullen maken, zoo lang hij dit lidteeken zag.

Malacca was nu ontzet, want ook de troepen van *Salangoor* braken van de noordzijde de belegering op, zoodra zij de tijding van de nederlaag hunner landgenooten vernamen. Maar de *Nederlanders* wilden nu voor goed den oorlog ten einde brengen, en tot dat einde *Salangoor* het eerst, en daarna *Riouw* beſtoken. Dit voornemen werd vertraagd door het ſpringen van het O. I. ſchip *Dolphijn* onder Kapitein ABO, die zich gelukkig aan wal bevond; nogtans vlogen er wel vierhonderd vijftig man in de lucht. Evenwel werd de togt in Augustus ondernomen, en met zulk een ſchitterend gevolg, dat, in het gezigt der goed verſterkte ſtad en van eenen hoogen berg met geſchut bezet, de landing (op 2 Augustus) plaats had, onder beleid des Heeren DIRK VAN HOGENDORP, met ruim 800 man in 20 vaartuigen. Eerst werd het ſtrand ſchoon geveegd en daarop onder het hevige vuur der batterijen ook de berg beklommen en vermeesterd. Alles gelukte volkomen. Het veroverde geſchut bedroeg in 't geheel 68 ſtukken, doch de overige buit was zeer gering, daar de vijand in 't gebergte gevlugt was. De Luitenant HOGENDORP verſchanste zich op den berg met 250 man.

Inneming van Salangoor.

De *Hollanders* hadden daarbij niet meer dan zes dooden en zestien gekwetften verloren. De bevelhebber liet nu aan de gevlugte inwoners, bij onderwerping, befcherming en vergiffenis aanbieden, 't welk door de meesten aangenomen werd. Ook hooger de rivier op, werden de verfchanfingen der *Maleijers* van *Salangoor* bemagtigd; eene hulpbende uit *Atsjien* voegde zich bij de *Hollanders*, en men bemagtigde grooten voorraad van de *Salangoren*. De *Nederlanders* verhieven daarop eenen Vorst uit *Atsjien*, die de onzen tot hulp gekomen was, als Koning van *Salangoor* onder de leenheerfchappij der Compagnie.

Den 10den Oct. zeilde eene tweede onderneming naar *Riouw*, en met een' beteren uitflag dan vroeger. De vijanden, door de gebeurtenisfen bij *Malacca* en *Salangoor* onthutst, fmeekten om den vrede, doch flechts om tijd te winnen. Men nam daarop het voor de rivier liggende eiland *Mars* in, nadat de vijand eerst eenen woedenden aanval gedaan had. De onkreukbare moed der *Nederlanders* echter kwam alle hinderpalen, ook het doortrekken der ongebaande bosfchen en moerasfen, te boven, met verlies van 49 dooden en gekwetften. De neêrlaag (die den vijand vijfmaal zoo veel had gekost) brak den trots des Konings van *Riouw*, wien ook zijne dapperfte troepen, de *Bougineezen*, ontvlugt waren; hij gaf zich dus onvoorwaardelijk aan de Maatfchappij over. Tweeentwintig vaandels werden naar den *Hage* gezonden en den Prins Stadhouder, WILLEM V., aangeboden. Dus eindigde deze oorlog voorfpoedig; *Riouw* kwam onder de *Nederlanders*, die daarvan tegenwoordig eene vrije haven hebben gemaakt, en de Koning

werd naar het naburige Rijk *Lingga* verwezen (*).

De vijand had de Koningen van *Succadana* en *Mampauwa* op het eiland *Borneo* tot bondgenooten gehad. Tegen dezen kwam der Maatschappij het verbond met den Koning van *Pontianak*, in 1779 gesloten, te stade, die zich nu bij de *Nederlanders* voegde, om die beide opgestane Vorsten te straffen. Het gevolg daaarvan was de ondergang des Rijks van *Succadana*, welke stad geheel vernield werd, terwijl deszelfs Vorst zich naar *Matan* begaf, en aldaar de oude heerschappij in een klein gedeelte van zijn gebied voortzette, tot hetzelve in onzen tijd ook gevallen, en, onder het opperbewind der Maatschappij, in handen gekomen is van eenen *Siammer*, *Radja* AHEL, gelijk wij te zijner tijd zien zullen.

Aanwinst van Succadana op Borneo.

Ook de Vorst van het naburige *Mampauwa*, die aan den opstand deel had gehad, werd uit dien hoofde van zijnen zetel verdreven (†), en de zoon van

Inneming van Mampauwa. De Westkust van Borneo verlaten.

(*) Relaas van het verrigte van 'slands Eskader, onder den Kapitein-Commandant J. C. VAN BRAAM, in 1784, achter de *Reis van* BAANE, bl. 293-338.

(†) *Radja* ALI, de vijand der Maatschappij, was uit *Riouw* naar *Borneo's* Westkust gevlugt, en aldaar door den Vorst van *Mampauwa*, zijnen geloofsgenoot, met open armen ontvangen, gelijk *Riouw* ook reeds vroeger door denzelfden Vorst met levensmiddelen ondersteund was, niettegenstaande de herhaalde waarschuwingen van den Resident STUART te *Pontianak*. Daar nu de *Sultan* van *Pontianak* zich door *Mampauwa* voor beleedigd hield, en ondersteuning had van dien van *Sambas*, besloot de *Indische* Regéring, zonder *Mampauwa regtstreeks* aan te tasten, aan deszelfs genoemden vijand hulp te verleenen. Nadat de onderneming tegen *Succadana* door de vereeniging van den Vorst van *Pontianak* met de *Nederlanders*, waarvan in den tekst gesproken wordt, geslaagd was, zag men zich echter deerlijk te leur gesteld, doordien

Neêrlands getrouwen bondgenoot, den Sultan van *Pontianak*, in het bewind gesteld. Dan deze jonge Vorst herinnerde zich te zeer het vaderlijke bedrijf van zeeroover, en ontzag zich zelfs niet, een' *Chineeschen* schipper en *Europischen* scheepskapitein te vermoorden, om zich van schulden te ontslaan. Deze wreedheid maakte hem bij zijne Rijksgrooten zoo

---

de Vorst van *Sambas* achterlijk gebleven was, onder voorwendsel van zijn eigen land te moeten dekken. Sultan SARIEF van *Pontianak* en de *Nederlanders* zeilden toen naar *Mampauwa*; doch de stad was zoodanig versterkt en met vestingwerken omgeven, dat de aanval mislukte, en men denzelven in eene blokkade veranderen moest. Doch deze mislukking zou, zonder krachtdadiger maatregelen, voor het aanzien der Maatschappij in dien oord noodlottig geweest zijn. Men vreesde tevens (zoo opregt was de vrede hersteld!) dat de *Engelschen* de inlanders te hulp zouden komen, en alsdan de Maatschappij geheel van de Westkust zou verdrongen worden, gelijk reeds gedeeltelijk op *Sumatra* het geval was. De Regéring zond dus eene grootere magt onder den Kapitein Commandeur WILLEM SILVESTER derwaarts, met last om na de vermeestering van *Mampauwa* aldaar den zoon van Sultan SARIEF van *Pontianak* tot Regent aan te stellen. Zie *Papieren van Batavia* 1788, I. D. *fol.* 53-57. *Memorie instructief, aan den Kapt. Comm.* W. SILVESTER. De uitslag beantwoordde aan de verwachting, en *Mampauwa* moest bukken. In het verhaal der onderneming van ambtswege door den Kapitein SILVESTER vindt men, dat dezelve deels door de wapenen, deels door een taai geduld tot stand werd gebragt. De Vorst van *Sambas*, die voorheen slechts hulp weigerde, ondersteunde nu dadelijk de opstandelingen. De Kapitein beklaagt zich in zijn berigt zeer over de ziekelijkheid en neêrslagtigheid, zoo van zich zelven als van velen der zijnen, en betuigt, met den Kapitein FRYKENIUS in een' onheelbaren twist geraakt te zijn. Het geheele Rapport is in een' zigtbaren staat van kwijning naar ligchaam en ziel opgesteld. *Boeken van Batavia* 1788, III. D. *fol.* 455-462.

gehaat, dat zij bij den ouden Koning aandrongen, om liever zijn' tweeden zoon tot opvolger te benoemen. Doch deze weigerde zulks, uit hoofde der vele fchulden van zijnen vader, die hij geene kans zag te betalen. Men moest dus weder de toevlugt nemen tot den oudften zoon, en deze moest plegtig de voldoening der fchulden beloven; iets hetwelk, volgens den Heer MUNTINGHE, die ons dit feit verhaalt, doet zien, dat de Regéring in deze eilanden eenigzins door het gezag en belang der Grooten getemperd wordt (*). De nieuwe Vorst nam den titel van *Kafim* aan, en fchijnt zich op den troon van *Pontianak* meer achting, dan op dien van *Mampauwa* te hebben verworven. Doch vermits noch *Pontianak* noch *Landak* voordeelen gaven, evenredig aan de zware kosten der bezetting, werden de beide kantoren in 1790 verlaten.

Afftand van het Rijk van Banjermasfing aan de O. I. Maatfchappij.

Eene nog aanzienlijker magtsvermeerdering won de Maatfchappij op de zuidoostzijde van *Borneo*. Het Rijk van *Banjermassing*, te voren eene van *Java* afhankelijke Provincie, was, tot omtrent het midden der achttiende Eeuw, door Vorsten uit het huis der *Sousouhounangs* van *Java* beftuurd geworden; alstoen werd de troon overweldigd door zekeren *Pangerang* NATTA, eenen neef van den wettigen troonserfgenaam, hetwelk tot zware onlusten en burgeroorlogen aanleiding gaf. De omliggende volkjes van *Passer*, op *Borneo* ten noorden van *Banjermassing*, en *Poulo Laut*, een eiland ten zuiden van hetzelve, vlak bij *Canjer*, *Bougineezen* van afkomst, bragten

(*) MUNTINGHE, in den *Recensent ook der Recensenten*, Jaarg. 1831 bl. 24. 25.

den nieuwen Sultan zoodanig in 't naauw, dat hij geene redding wist, dan bij de O. I. Maatſchappij, tot welke *Banjermassing* vroeger meermalen de toevlugt genomen had, doch telkens het verbond had gebroken. Ditmaal echter ſnelde de Maatſchappij hem te hulp in het uitzigt van groote voordeelen, daaruit te bekomen. Nadat dus de vijand verdreven, en *Panumbaha* RATOE (dus was de titel des Sultans) in zijne bezittingen herſteld was, trachtte de Maatſchappij van de door haar verleende hulp alle mogelijke partij te trekken. Men maakte der Regéring het denkbeeld van landbezit op *Borneo's* Oostkust ſmakelijk, vooral uit hoofde van den peperbouw aldaar, dien men onder het *onmiddellijk* beſtuur der Maatſchappij beter hoopte te kunnen voortzetten. De Sultan, die nu geheel onder de magt der *Nederlanders* was, ſtond hun zijn Rijk af, om het weder als *leen* te aanvaarden, onder beding van eenen eed van gehoorzaamheid aan de Maatſchappij, die invloed behield op de aanſtelling der Rijksgrooten, zelfs van den eerſten *Vizier* of Rijksbeſtuurder; haar werd de landſtreek van *Passer*, het eiland (*Poulo*) *Laut* en andere gewesten op de kust, benevens het oppergezag over alle *Chineezen* en andere vreemdelingen door het geheele Rijk afgeſtaan; ook moest de Sultan in elken oorlog de Maatſchappij te hulp ſnellen, alle ontevredenen en muiters tegen dezelve dadelijk aan haar overleveren, of, wanneer het zijne onderdanen waren, voorbeeldig ſtraffen. De Sultan ſtond aan de Maatſchappij af alle de tollen, die zij in het Rijk van *Banjermassing* zou goedvinden te heffen, tot goedmaking van de kosten der be-

ſcherming des lands; de *Nederlanders* zouden den Sultan de helft van het bedrag daarvan uitkeeren, waartegen hij echter ook geene andere belastingen hoegenaamd zou mogen heffen. Alle de diamantmijnen en vogelnestklippen in het geheele Rijk zouden mede aan de Maatſchappij behooren, die echter de helft daarvan aan den Sultan zou doen geworden; zij zou de magt hebben, om door het geheele Rijk heen hout te doen kappen, en wel door 's Konings onderdanen tegen een' billijken prijs; de alleenhandel in peper werd haar afgeſtaan; geene andere *Europische* Natie mogt *Banjermassing* bezoeken; alle munten uit *Batavia* of andere Compagnie's bezittingen moesten op denzelfden voet ook op *Banjer* gangbaar zijn, en zij behield uitſluitend het regt der munt aan zich. Alle nagelen in het Rijk moesten uitgeroeid, en geene daar immer verder aangekweekt worden. Bij verkiezing van eenen nieuwen Gouverneur Generaal moest de Sultan zijnen Vizier nevens twee andere Rijksgrooten naar *Batavia* zenden, om hulde te betoonen; ook moest de aanſtelling van een' nieuwen Sultan te *Batavia* goedgekeurd worden (*).

Men kan zich naauwelijks een denkbeeld maken van eenen Vorst, die zulk een verdrag teekent, waarbij hij zich genoegzaam geheel met handen en voeten geboeid aan eene vreemde Mogendheid overlevert, en alle regten van oppergezag, genoegzaam zonder voorbehoud, aan haar afſtaat. Doch

(*) Deze Acte was gedagteekend den 13den Aug. 1787, en is in haar geheel te vinden in de *Archiven van Batavia* 1788, III. D. *fol.* 603-618.

ook de *Nederlandsche* Maatſchappij maakte hier blijkbaar misbruik van den toeſtand, waarin de Vorst, haar bondgenoot, tot wiens beſcherming zij gehouden was, zich bevond. Men ziet daarin de hebzuchtige, bekrompene ſtaatkunde van *kleine* menſchen. Toen de groote SPEELMAN in 1669 *Macassar* geheel in zijne magt had, ging hij zekerlijk in den geest van het *monopolie* te werk, maar leide den verwonneling geenszins *zulke* voorwaarden op. De uitwerking was natuurlijk: verwijdering zoo van den Vorst, die zich, om niet alles te verliezen, ſchoorvoetend aan deze voorwaarden onderwierp, als des volks van de *Nederlanders;* gelijk wij naderhand zien zullen, wanneer het ons blijken zal, dat alle de ſchoone uitzigten, die men door verbetering en vermeerdering des peperhandels van dezen maatregel wachtte, in rook verdwenen! Men had echter *schijnbaar* eene luisterrijke verovering en vermeerdering van landbezit voor de Maatſchappij, in een van de grootſte eilanden der wereld, verkregen.

Treurige toeſtand der Maatſchappij. Men zoekt naar hulpmiddelen. Rapport van W. van Oudermeulen.

Doch bij al deze uitwendige en ſchijnbare toeneming van magt en grondgebied, was nogtans de Maatſchappij in eenen bijkans hopeloozen toeſtand, wat de geldmiddelen aangaat. De vrede kon de gemaakte ſchulden niet doen betalen, te minder, daar het kunſtige gebouw van misleiding en buitenſporige uitdeelingen, waardoor men het krediet der Maatſchappij zoo lang had opgehouden, nu door den oorlog was ingeſtort. Men kon de zaken in *Indië* niet langer gaande houden, en was in den nijpendſten nood tot op de komst van klinkende munt uit het vaderland, waarmede men de loopende uitgaven

en de schulden der buitenkantoren voldoen moest (*). Er waren dus grondige redmiddelen noodzakelijk. Op een verzoek daartoe, in Junij 1783 aan de Staten Generaal gedaan, benoemden de Staten van *Holland* eene Commissie van onderzoek, waarbij de Kamer van Zeventienen de hulp en inlichting van vijf personen uit haar midden (de Heeren ELIAS, VAN OUDERMEULEN, OPPERDOES, HUIDECOPER VAN MAARSEVEEN en MEERMAN VAN DER GOES) aanbood. Daarenboven verlangde de Commissie twee Boekhouders van de Kamer der Zeventienen tot hulp. Na langdurige onderzoekingen (waarvan het werk van VAN OUDERMEULEN, *Memorie ten voordeele van de deelgenooten der O. I. Compagnie*, eenigermate als de slotsom kan worden beschouwd (†)), begreep men

(*) Missive van Gouverneur en Raden aan de Kamer der XVII. *Boeken van Batavia* 1787, I. D. *fol.* 6. 7.

(†) Het is ons mogen gebeuren, deze boven reeds aangehaalde, en slechts voor zijne medeleden der XVII. en de oude Regenten gedrukte *Memorie*, door de vriendschap van den Hoogleeraar TYDEMAN, in HOGENDORP's *Verzameling van Stukken over Oostindië* (waar zij herdrukt is) te zien. In de beide eerste hoofdstukken beschouwt VAN OUDERMEULEN de oorzaken van de verachtering der Maatschappij; in het derde den verachterden toestand zelv'; het vierde, over het nut en voordeel, dat de O. I. handel aan *Neêrlands* ingezetenen opbrengt, is een heerlijk *statistisch* tafereel van den *Nederlandschen* handel in het algemeen, waaruit men ziet, hoe uitgebreid die nog in 1785 was. Het vijfde hoofdstuk behelst ook belangrijke *statistische* opgaven. Het laatste hoofdstuk handelt over de middelen tot herstel. VAN OUDERMEULEN was vóór het oude stelsel, doch met verbeteringen. Zelfs HOGENDORP, de ijveraar voor den vrijen handel, prijst dit stuk ten hoogste, en heeft het met aanmerkingen verzeld. De *Memorie* is te rijk aan daadzaken, om voor uittreksels vatbaar te

eenparig, *dat de Maatschappij zonder groote en krachtige hulpmiddelen uit het moederland niet te redden was.* Bij de wegneming der bezittingen door de *Engelschen* waren er bijna elf millioenen in geld of geldswaarde in handen des vijands gevallen. Er was reeds eene gevestigde schuld van over de 55, en achterstallen ter waarde van 27 Millioenen. „De staat der „Maatschappij," zegt OUDERMEULEN, „is indedaad „een geraamte, en een geheel uitgeteerd ligchaam „gelijk geworden (*)." Wij hebben gezien, dat de Maatschappij reeds gedurende den *Engelschen* oorlog bij *Holland* herhaalde malen om hulp en krediet moest vragen; ook was zij verpligt geweest, hare betalingen tot op het bekomen dier hulpe te schorsen (†). Men begreep dus, dat de Staat niet minder kon bijdragen dan *dertig Millioenen*, ten einde de Maatschappij van hare achterstallen te bevrijden, en hoop te geven op verademing, zoodat zij door geregelde betaling harer interessen en voortzetting van haren handel, al was het dan ook niet tot *groot* voordeel der deelhebbers, ten minste den algemeenen handel des vaderlands zou kunnen blijven ondersteunen. Doch men begreep zeer wel, dat dit niet geschieden kon zonder groote veranderingen in haar bestuur, waartoe men trapsgewijze wilde overgaan, tot dat, de tijd van haar oktrooi in 1796 verstreken zijnde, men, vóór de vernieuwing van hetzelve, krachti-

---

zijn; maar zij is, als schatkamer van bouwstoffen, der lezing en behartiging dubbeld waardig.

(*) VAN OUDERMEULEN, bl. 140. 149-153.

(†) VAN HOGENDORP, *Coup d'Œil*, p. 405. VAN OUDERMEULEN, bl. 124.

ger en doortastender maatregelen nemen kon (*).

De tijd nogtans hiertoe was de ongelukkigste, dien men zich denken kan. Een ongelukkige oorlog was door hevige burgertwisten opgevolgd, die weder tot burgeroorlog, gelijk deze tot tusschenkomst van vreemden geleidde. Voor de eerste maal sedert de *Spaansche* tijden had men uitheemsch krijgsvolk als vijanden (of toch als oppermagtige beslissers) in het hart van *Holland* gezien (de *Pruissen* in 1787). De uit den *Hage* verdreven Stadhouder was daarin teruggekeerd, maar de wrevel tegen hem bleef in het hart van duizenden voortduren, en bij honderden telde men de vrijwillige of gedwongene ballingen naar *Frankrijk* en *Braband*. De Staatskassen waren uitgeput, en toch riep de geheel uiteengerukte landmagt, de verzuimde en met schulden gedrukte zeemagt (de Admiraliteiten) om de spoedigste voorziening, en schenen die meer dan de buitenlandsche bezittingen, de afgelegene volkplantingen van den Staat, te behoeven. Nogtans was voor een' echten *Nederlander* het denkbeeld hard, dat deze roemrijke stichting zijner vaderen dus hulpeloos te niet zou gaan, en daarmede de *Oostindische* handel zelf eenen schok bekomen, dien men toen niet dacht, dat hij zou kunnen doorstaan. De Maatschappij had geen krediet voor eene eigene geldonderhandeling; zonder baar geld kon zij geen schip uitrusten, en moesten hare werkzaamheden, die duizenden brood gaven, dadelijk stilstaan, iets hetwelk weder voor nieuwe onlusten deed vreezen.

Er was op dit oogenblik een man aan het roer

(*) V. D. SPIEGEL, *Nadenking van een Staatsman*, bl. 39. 40.

De Raadpenſionaris van de Spiegel dringt aan op krachtigen onderſtand aan de Maatſchappij.

van *Holland*, die door kracht van geest, door ſchranderheid en kundigheden zich boven de meesten zijner tijd- en landgenooten als Staatsman verhief; de Raadpenſionaris LAURENS PIETER VAN DE SPIEGEL. Hij begreep, dat de Maatſchappij nog eene menigte hulpmiddelen bezat, dat zij door ſpaarzaamheid en een voorzigtig beſtuur, door uitbreiding van den landbouw en daardoor van den handel, zich in vredestijd nog wel verheffen kon. Hij gaf dus den raad, dien *Hollands* Staten beäamden, om de *Oostindische* Maatſchappij niet aan haar lot over te laten, maar met dertig Millioenen bij te ſpringen.

Eene vrijwillige *Negotiatie* werd daartoe beproefd; doch daar de rijkſte kapitalisten tot de onderliggende partij behoorden, die tot geenen prijs de ontwerpen van VAN DE SPIEGEL en het toenmalige Bewind zou onderſteund hebben, zoo was zulks onmogelijk. Men ſchreef dus, als gedwongene geldheffing, eenen zoogenaamden *vijfentwintigsten* penning uit, d. i. vier ten honderd van ieders bezittingen, tegen 's lands gewonen intrest van $2\frac{1}{2}$ ten honderd; doch het geſchiedde voor gegoeden onmerkbaar, bij termijnen; het ingekomene geld moest dienen om de binnenlandſche ſchulden te betalen, zoodat elke termijn weder in omloop was, eer de volgende behoefde betaald te worden (*). Met de ingekomene 30 of 40 Millioenen (†) betaalde men nu de dringende ſchulden, onder-

(*) V. D. SPIEGEL, bl. 42–44.

(†) Daar men nog in 1798 en vervolgens, bij aanmerkelijke verarming door de *Fransche* dwangheerſchappij, ieder één percent op de bezittingen in *Holland* op 10 Millioenen rekende, zoo mag men althans in 1788 gerustelijk den 25ſten penning op 40 Millioenen ſchatten.

ſteunde de *Oostindische* Maatſchappij, loste kapitalen ten laste van den lande af, en bevredigde ook de ſchuldeiſchers der *Westindische* Maatſchappij, doch, daar haar oktrooi in 1791 was afgeloopen, werd zij niet herſteld, maar de vrije handel op alle *Nederlandsche* Koloniën in *Westindiën* aan alle *Nederlanders* toegeſtaan.

Affchaffing der Westindiſche Maatſchappij. Vrije handel en voordeelige uitwerkſelen daarvan.

Wij hebben vroeger gezien, met hoe vele rampen de *Westindische* volkplantingen hebben moeten worſtelen, gedeeltelijk door den dwang, dien de Maatſchappij der vrije ontwikkeling van den landbouw in den weg leide. De *Westindische* Koloniën toch waren, nog meer dan de *Oostindische*, geheel en al landbouwende volkplantingen, en konden dus niet voegzaam door een ligchaam beſtuurd worden, dat alleen op handelsbelangen berekend was. Ook had indedaad de ondervinding tweemaal het onbeſtaanbare hiervan betoogd. De eerſte *Westindische* Maatſchappij was, na hare onbegrijpelijk ſnelle opkomst door kaapvaart en overwinningen, even ſnel door ſlechte huishouding gevallen; de tweede had meer dan eene Eeuw lang een kwijnend aanwezen voortgeſleept en ſtierf zachtelijk aan uittering. In plaats dezer Maatſchappij ſtelde VAN DE SPIEGEL thans eenen *Raad van Koloniën* in. De vrije handel deed de *Westindische* Koloniën, vooral *Demerary*, met ongemeene ſnelheid toenemen, en in de tien eerſte maanden van 1794 had die volkplanting reeds het *dubbeld* opgebragt van het beste jaar, dat de *Westindische* Maatſchappij immer genoten had (*).

De ſchrandere Raadpenſionaris had, behalve het wel-

(*) VAN DE SPIEGEL, bl. 53.

Men zoekt in het vaderland de misbruiken te ontdekken en te verhelpen.

zijn des lands, nog een ander doel bij de vernietiging der *Westindische* en onderfteuning der *Oostindische* Maatfchappij, iets, 't welk de onfterfelijke PITT omtrent dezen tijd mede bereikte door zijn *Board of Controul.* Hij zag het gebrekkige der vele raderen, die ons zoo oneindig zamengefteld Staatswerktuig aan den gang hielden, en hij wenschte dit eenigzins te vereenvoudigen. „Onze geheele Republiek," zegt hij, „is, om zoo te zeggen, aaneen gelapt met „ftukken van onderfcheiden' aard en belangen, waar„door er nooit in dezelve heeft kunnen gebragt wor„den die eenheid en kracht van Beftuur en in de Fi„nantiën, voor welke anders zulk een vermogend „land vatbaar was. Groote mannen hebben lang te „voren het gebrek beklaagd, en men heeft wel eens „voorgefteld, om door middel van *een' algemeenen* „*Raad*, met genoegzaam gezag voorzien, dit ge„brek te verhelpen; doch deze wenfchen zijn meer „prijsfelijk dan mogelijk. De groote ligchamen in „den Staat hebben allen, 't zij uit noodzaak of uit „navolging, den geest van *zamenstel* in hun beftuur „overgenomen en gaan dus alle aan hetzelfde euvel „ziek. Dit weg te nemen, ten minften in de Ad„miraliteiten en de twee groote Handelcompagniën, „had ik mij voorgefteld (*)."

Dat de invoering van den *Raad van Koloniën* deze meerdere ondergefchiktheid der volkplantingen aan het Staatsbewind ten gevolge moest hebben, was blijkbaar. Men durfde zulks met de *Oostindische* Maatfchappij nog niet wagen, maar nu eischte men toch, voor de betoonde krachtdadige hulp, inzage

(*) *Nadenking van eenen Staatsman*, bl. 51. 52.

van zaken (*), en de vernieuwing van het oktrooi zou in 1796 niet zoo gemakkelijk noch onvoorwaardelijk als vroeger toegaan (†). Eene Staats-Commis-

(*) HOGENDORP, *Coup d'Œil*, p. 305.

(†) De verregaande misbruiken in *Indië* begonnen, bij de groote, en wel eens overdrevene vrijheid van drukpers, die vóór de omwenteling van 1787 in *Holland* regeerde, de aandacht der dagbladschrijvers (toen reeds bijkans eene Mogendheid) tot zich te trekken. Zoo las men in de Courant voor *Nieuwer-Amstel* van 13 Januarij 1787, dat zekere Bootsman STEENBERGEN, omdat hij den Heer Baljuw WIGERMAN van smokkelhandel had durven beschuldigen, met aanbod van zulks te bewijzen, naar *Banda* in ballingschap was gezonden, terwijl WIGERMAN Baljuw bleef. De zaak had niet voor de regtbank, maar voor de hooge Regéring gediend. Men voegde daarbij: „O! schreeuwende ongeregtigheden, waar „zal dit nog heen! Zullen alle die Oostersche gebeurtenis„sen niet eens de oogen onzer betaalsheeren openen? Zoo „ALTING langer Generaal blijft, is het gewis met *Batavia* „gedaan. Dagelijks gebeuren hier schreeuwende ongeregtig„heden, waarvan men, om in geene ongenade te vallen, „niet eens mag spreken; ieder burger is vol vrees, en weet „niet, hoe kort het duren zal, dat hij onder de heersch„zucht van snoode verraders zal moeten bezwijken." Vervolgens werd ALTING van ontzettende trotschheid en *Despotismus*, en benevens zijn' schoonzoon SIBERG, Gouverneur van *Java's* Oostkust, van opkooping van rijst en olie beschuldigd, waardoor deze en andere levensmiddelen ontzettend in prijs waren gestegen. Twee brave leden van het geregtshof, LUYKEN en BOGAART, waren daaruit ontzet, omdat zij den Bootsman hadden voorgestaan, en misschien den Baljuw, een' vriend van ALTING, zouden hebben doen vatten. Deze werd ook beschuldigd, van de ambten te verkoopen. In plaats nu van onweêrlegbare bewijzen van de valschheid dezer beschuldigingen naar het vaderland te zenden, zeiden Gouverneur en Raden in een besluit van 6 Nov. 1787, dat deze taal *geenszins aangenaam, maar zeer nadeelig voor hunne eer was*, dat zij die voor laster verklaarden, en dus de Staten Ge-

ſie werd benoemd, om, met onbepaalde magt in *Indië* de zaken zelve op te nemen en middelen tot herſtel aan te wijzen. Eer wij echter van die merkwaardige zending verſlag doen, moeten wij andere, eenigzins vroegere, gebeurtenisſen vermelden.

Riouw door zeeroovers ingenomen en Malacca bedreigd.

De *Indische Archipel* is altijd ten prooije geweest aan het onheil der zeerooverij. De rijkſte landen der wereld, die deze eilandzee zoomen, de veelvuldige kleine eilanden, banken en klippen, welke de roovers gelegenheid geven, op de rijkgeladene kielen te loeren, op dezelve aan te vallen, en dan onverhoeds achter dezelve te ontſnappen, dit alles had dezen kanker der ſcheepvaart ſints onheugelijke tijden in *Indië* doen beſtaan. Onder de eilanden, welke door drukke zeevaart daartoe vele aanleiding gaven, behoorden ook die van *Soloe* ten zuiden van de *Philippijnen* en ten oosten van *Borneo*, wier inwoners de beroemde DALRYMPLE, „het ſchuim van het „menschdom noemt, dat geene ondeugd ſchuwt, en „vooral in verraad en bedrog uitmunt (*).” Deze dreven dan ook den zeeroof met eene zeldzame ſtoutheid, en den 1ſten Junij 1787 vielen 42 *Soloesche* vaartuigen het eiland *Riouw*, pas door de *Hol-*

neraal of die van *Holland* deden verzoeken, den drukker of ſchrijver van dit ſtuk in regten te vervolgen en te *straffen*. Men moest begonnen zijn, met zich zelv', in gevalle de zaak kon bewezen worden, aan de ſtraf te onderwerpen. Maar de *Indische* Regenten waren te veel aan blinde onderwerping gewoon, om den (goeden of kwaden) *Dæmon* onzer Eeuw te kunnen begrijpen. Dat de Generaal ALTING intusſchen veel reden tot klagten gaf, is onbetwistbaar. Zie intusſchen *Bocken van Batavia* 1780, III. D. *fol.* 633-637.

(*) V. WIJK, *Aardrijkskundig Woordenboek* op het woord *Soloe*.

landers ingenomen, aan; de bezetting ontweek het eiland (zoo 't schijnt zonder tegenstand) naar *Malacca*, en zelfs die sterke stad werd bedreigd. Het is treurig voor het vaderlandsche gevoel, dat zich de daden van de mannen der zeventiende Eeuw herinnert, den toon te lezen, waarop de *Indische* Regéring den Commandant SILVESTER, destijds te *Mumbauwa*, om hulp smeekte. „Gij zijt," dus spraken Gouverneur en Raden van *Nederlandsch Indië*, „gij „zijt te zeer bekend met den zwakken staat, waarin „wij doorgaans hier dobberen, en dat de tegenwoor-„dige staat der Maatschappij niet geschikt is om toe-„reikende maatregelen te beramen tot krachtige uitrus-„tingen ter zee, waarvan men zich met eenig voor-„uitzigt van een voorspoedig gevolg, *tot verdrijving* „*of vernieling van dat groote aantal rooversvaar-*„*tuigen*, zou kunnen vleijen." Men had het dan ook niet verder kunnen brengen, dan om in tijds de noodige maatregelen te nemen, ten einde *Malacca* te dekken; waartoe de schepen *Zaanstroom* en *IJstroom*, elk met 50 soldaten en 60 zeelieden, benevens twee barken en nog twee kleinere vaartuigen werden gezonden. Men smeekte den Commandeur, toch dadelijk den steven naar *Malacca* te wenden, ten einde de benarde bezetting te hulpe te komen (*); dit zelfde verzoek werd aan de Kapiteins VAN HALM, MAY en LUCAS, bevelhebbers van de oorlogsfregatten *de Ceres*, *de Scipio* en *de Pijl* gedaan.

Van Halm bezoekt de Molukken.

VAN HALM was kort te voren benevens MAY uit de *Molukken* teruggekeerd, tot eene reis van opneming, zoowel van staat- als aardrijkskundigen aard.

(*) *Boeken van Batavia* 1788, III. D. *fol.* 445-447.

Men had, uit hoofde van de herhaalde reizen der *Engelschen* door die zeeën, ingevolge de vrijheid, verleend in het jongfte vredesverdrag, noodig geoordeeld de *Nederlandsche* oorlogsvlag aldaar ook te vertoonen, ten einde de kleine Vorsten in ontzag te houden. Ook hadden zoowel VAN HALM als MAY eenige voor de zeevaarders niet onbelangrijke ontdekkingen in die wateren gedaan (*), en floegen dus aan de Hooge Regéring eene naauwkeurige opneming voor van de *Moluksche* eilandzee, uit hoofde van de gebrekkigheid der gewone zeekaarten. Kapt. MAY had ook op het eiland *Saparoua* bij *Amboina* fcheepstimmerhout gevonden, en VAN HALM had der Regéring de bezitneming van *Groot-Ouby* en *Xulla-Bessy* aangeraden, hetwelk deze nader in overweging nam. Het fpoedige verval echter der Maatfchappij, en de groote gebeurtenisfen na 1795, hebben zulks verhinderd (†).

Verlies van fchepen. Verminderde vaart. Ontwerp tot verbetering der krijgsmagt tegengewerkt.

De Maatfchappij was ongelukkig door het verlies van verfcheidene harer fchepen, onder anderen *de Voorberg*, *de Ganges* en *Oud-Haarlem*, alle naar *Indië* beftemd, die gedeeltelijk met klinkende munt beladen waren. Deze lading werd echter met de manfchap grootendeels geborgen, doch reeds de latere

---

(*) Zoo als dat er tusfchen *Groot-Ouby* en *Grissea* niet vijf, zoo als op de kaarten, maar flechts één eiland was, en dat *Groot-Ouby* 5 of 6 mijlen westelijker lag dan op de kaarten. *Boeken van Batavia* 1788, III. D. *fol.* 459-462.

(†) De *Ouby-* of *Oby* en *Xulla*-eilanden liggen op 2 Gr. Z. B. tusfchen *Celebes*, *Ternate*, *Dsjilolo*, *Batchian*, *Ceram* en *Bouro*, en konden dus, onbezet blijvende, de *Engelschen* ongemeen voor den fluikhandel dienen, als liggende in het middelpunt der *Molukken*.

aankomst was, bij den treurigen ſtaat der geldmiddelen in *Indiën*, eene wezenlijke ramp. Om het verlies van zoo vele, ook in den *Engelschen* oorlog genomene ſchepen te vergoeden, leide het Hoofdbeſtuur in 't vaderland zestien nieuwe ſchepen aan, waarvan er echter negen *gehuurd* waren. Dit had te voren nimmer plaats gehad, en droeg ook thans de goedkeuring des *Indischen* Beſtuurs geenszins weg. Het vreesde, dat deze ſchepen, die, niet van de Compagnie zelve zijnde, op bepaalde tijden weder t'huis moesten zijn, niet behoorlijk van terugladingen zouden kunnen voorzien worden, *uit hoofde der verminderde vaart in* Indië, *de afnemende inzameling van retouren, en de overal heerschende ongunstige gesteldheid.* Zoo lang dus in het Westen van *Indië* de handel en vaart niet verlevendigden, had men zoo vele ſchepen niet noodig. Men klaagde voorts over gebrek aan klinkende munt, het meer en meer toenemende verlies op het papieren geld, tot hetwelk men de toevlugt had moeten nemen, en de ſchaarsheid van kopergeld, zoo dat men, om papier in dit laatſte te verwisſelen, 16 perCt. ſchade leed. *Zeeland* had voorgeſlagen, de krijgsmagt in *Indiën* op een' eenparigen voet te brengen, en een regiment *Wurtembergers* bepaaldelijk voor *Oostindiën* aan te werven, alzoo de rampzalige ſtaat der gewapende manſchappen aldaar in 1781, en nog in 1787, aan eene beweging der Stafofficieren op *Ceylon*, genoegzaam gebleken was. Deze ſoldaten zouden alsdan onder ſtrengere krijgstucht geſteld worden. De Regéring in *Indië* gaf daartegen verſcheidene gronden op, doch de laatſte ſchijnt de ware geweest te zijn, dat het een heerschzuchtig Opperhoofd wel eens in den zin zou

kunnen komen, zich tegen de bevelen der Hooge Regéring te verzetten. — Het bleek duidelijk, dat men in *Indië* flechts *afhankelijke* wezens begeerde, en dit moest in het vaderland juist den achterdocht opwekken (*).

Gefchillen met Palembang.

Met *Palembang* waren weder verfchillen gerezen, of liever bleven gedurig de oude wegens den fmokkelhandel beftaan. De Koning had beloofd, al den peper en al het tin in zijne Staten ten bepaalden prijze aan de Maatfchappij te zullen leveren; en deze had aangenomen, 30,000 *pikols* (elk à 125 pond) tin te zullen ontvangen, doch men wist van goederhand, dat van beide artikelen groote hoeveelheden naar andere Natiën gingen. De Kamer der Zeventienen hoopte hierin door een nader verdrag met den genoemden Vorst te voorzien, doch men merkte met reden aan, dat verdragen niet baatten, wanneer een der partijen niet gezind was, die getrouwelijk na te komen. De *Indische* Regéring erkende zelve, dat alle maatregelen nutteloos zouden zijn, zonder verhooging der inderdaad voor den inlander ondragelijke gedwongene prijzen, en wel van twee of drie Rijksdaalders op het *pikol*, waartoe die Regéring dan ook reeds befloten had. Tot het afvaardigen van eenen Gezant naar *Palembang* was geene gelegenheid, doordien men alle daartoe gefchikte perfonen miste! Schepen van oorlog, om aan de onderhandeling klem bij te zetten, waren ook niet bij de hand (†).

Onlusten op Java.

In 1790 braken er onlusten in de Vorstenlanden

(*) Misfive van Gouverneur en Raden aan de Kamer der XVII. *Papieren van Batavia* 1788, III. D. *fol.* 6-16.

(†) *Boeken van Batavia* 1791, *fol* 54-59.

van *Java* uit, niet tegen de *Nederlandsche* Regéring, maar tusſchen de Vorsten onderling. Wij hebben boven gezien, dat, behalve den Sultan en den Keizer of *Sousouhounang*, ook eene kleine landſtreek aan Prins MANKOENAGORO was afgeſtaan. Dezen nu wilde de Sultan van *Djodjokarta*, zoon van MANKABOEMI, onttroonen en uit *Java* verdrijven, om zich van zijn gebied meester te maken. Hij dreigde den *Sousouhounang* van *Sourakarta* met hetzelfde lot, zoo deze het waagde, den zwakſten der drie Vorsten te onderſteunen. Dus althans luidden de eerſte berigten. De Gouverneur van *Java's* Oostkust, GREEVE, vroeg in deze omſtandigheid last uit *Batavia*. Men koos de ſchijnbaar veiligſte partij, ſtipte onzijdigheid tusſchen de oorlogende partijen, doch met bijvoeging, dat, wanneer de omſtandigheden die niet langer gedoogden, men voor den Keizer en MANKOENAGORO partij moest kiezen; niet echter, dan na alle middelen van onderlinge bevrediging en bijlegging der geſchillen te hebben uitgeput. De reden dezer onbegrijpelijke zachtmoedigheid, die ons toch in andere gevallen, althans in de zeventiende Eeuw, niet eigen was, moet men aan de onmagt der Maatſchappij, zoowel in een krijgshaftig als geldelijk opzigt, aan zwevende geſchillen met den Koning van *Boni* op *Celebes*, en aan de nog onafgedane zaak van *Palembang*, die ernſtig dreigde te worden, toeſchrijven (*). Met dat alles, uit welke oorzaken dan ook deze vredelievendheid ontſtond, de uitwerking daarvan was allezins heilzaam. De Gouverneur GREEVE ging in September 1790 naar *Sourakarta* tot den Keizer en

(*) *Boeken van Batavia* 1791, II. D. *fol.* 237-249.

den Sultan, om de zaak in der minne bij te leggen. Schoon, gelijk wij zagen, de eerste berigten den Sultan als eersten aanvaller deden voorkomen, zoo werd toch de Heer GREEVE overtuigd, dat de schuld bij MANKOENAGORO lag, die zich met geweld als troonsopvolger van het Rijk van *Djodjokarta* wilde doen gelden, en ook den *Sousouhounang* in zijne belangen had medegesleept. Door het vertoonen eener magt van *Madureezen*, welke de *Nederlanders* tegen de onwilligen in de schaal schenen te zullen werpen, werd de zaak op den 28sten September, onder bemiddeling der Maatschappij, door een plegtig verdrag tusschen den Keizer (die de partij van MANKOENAGORO getrokken had) en den Sultan bijgelegd. Doch de kleinste dier Vorsten, die juist de oorzaak was van den oorlog, weigerde tot eenige schikking te komen, en de Regéring deed hem dus weten, dat hij zich aan haar en den Keizer had te onderwerpen, daar men reeds meer voor hem gedaan had, dan waartoe men gehouden was, en hem bij weigering aan zijn lot zou overlaten, hetgeen niet anders dan den ondergang van zijn Rijkje (van 4000 huisgezinnen (*)), kon naar zich slepen. Men had hem een aanzienlijk stuk lands (4000 *tjatjas*), vruchtbaar in rijst, waarop hij aanspraak maakte, toegekend, en desniettemin bleef hij ontevreden en woelziek. Omtrent den *Sousouhounang* zelv' waren te *Batavia* vreemde geruchten verspreid. Sommigen spraken van eene geheime zamenzwering, door hem met den Sultan gemaakt, om de Maatschappij uit de *Javaansche* bovenlanden te verdrijven. Anderen wilden, dat hij niet alleen dit

(*) CRAWFURD, *Indische Archipel*, III. D. bl. 369.

plan koesterde, maar tevens den Sultan zocht te vernederen. Doch de Regéring vond met reden in deze uiteenloopende geruchten (die ook niets anders, dan op een' dubbelzinnigen brief van eenen der Rijksgrooten steunden) te veel tegenstrijdigheid, om eenigzins booze vermoedens tegen den Keizer op te vatten. Men vermaande dus den Gouverneur GREEVE, zich in den nog voortdurenden twist tusschen *Djodjocarta* en MANKOENAGORO volkomen onzijdig te houden met *daden*, maar geene vermaningen aan laatstgemelden Vorst te sparen in *woorden*. Doch mogt het verraad des Keizers buiten verwachting blijken, zoo moest men voldoening van hem vragen, benevens overlevering zijner verraderlijke Ministers, en bij weigering zich met den Sultan tot het bekomen dier vergoeding verstaan. Men moest hiertoe echter vooral niet ligtelijk overgaan, daar men geene 500 *Europische* krijgslieden noch 70,000 of 80,000 Rijksdaalders, die GREEVE geeischt had, kon missen, maar slechts *dertig Europische* voetknechten, benevens *dertig* kanonniers, en *dertigduizend* Rijksdaalders, dewijl men niets bekwam uit het vaderland (*). Waarlijk! het werd hoog tijd, dat de Republiek het diep vervallen *Neêrlands Indië* te gemoet kwam.

Verkiezing eener Commissie van oppertoezigt over de Indiën. Handelingen daarover.

De drukkende last der gedurige toelagen aan de O. I. Maatschappij, deed dus de Gewesten op middelen bedacht zijn om daarin te voorzien. Er werd door den Prins Opperbewindhebber, daartoe in 1790 op den 18den Mei door de Staten Generaal gelas-

(*) Verslag van den Gouv. GREEVE aan Gouverneur en Raden wegens zijne onderhandelingen met de Vorsten, en antwoorden der Hooge Regéring, *Boeken van Batavia* 1791, *fol.* 424-603.

tigd, eene Commisſie van oppertoezigt benoemd, beſtaande uit de Heeren VAN DER DOES, Heer van *Noordwijk*, VAN DE WALL, Oud-Burgemeester van *Dordrecht* (*), den bekenden Burgemeester van *Amsterdam* RENDORP van *Marquette*, en den Secretaris van de *Noord-Hollandsche* Gecommitteerde Raden, HENDRIK VAN STRALEN, wiens loopbaan naderhand ook zeer bekend is geworden. Na eenige zwarigheden lieten zij zich die benoeming welgevallen, mits de noodige inlichtingen van Bewindhebberen bekomende. Reeds in Julij deed deze Commisſie verſlag, dat de Maatſchappij, wier achterſtand in 1779 ſlechts 8½ Millioen bedroeg, in Mei 1789 met 74, en in 1790 met omſtreeks 84 Millioenen ſchulden bezwaard was. Desniettemin beſchouwden zij den ſtaat der Maatſchappij nog niet als hopeloos, wanneer men ſlechts de noodige middelen aanwendde. Doch juist omtrent die middelen waren de gevoelens verſchillend. Een der voornaamſte deelhebbers, de Heer TITSINGH, die de Maatſchappij gedurende veertig jaren in allerlei betrekkingen had gediend, en thans tot in 1782 Opperhoofd in *Japan* was geweest, gaf een gedenkſchrift uit, waarin hij oordeelde, dat men de middelen tot herſtel minder in *Indië*, dan in het *Vaderland* zoeken moest, en zeer ijverde voor de tegenwoordige *Indische* Regéring en den Gouverneur-Generaal ALTING, over wien de Bewindhebbers over 't algemeen minder gunſtig ſchenen te denken. Immers, dezen ſtelden, in een bij de Commisſie ingediend ſtuk, het beheer in *Indië* zelf minder voordeelig voor, en twijfelden zeer, of men het herſtel wel aan

---

(*) De beroemde uitgever van de *Handvesten* dier ſtad.

dat ligchaam moest overlaten; zij helden meer over tot eene buitengewone bezending daarheen, hetwelk door TITSINGH als kostbaar en noodeloos in een tweede ſtuk zeer werd afgeraden. De Bewindhebbers vestigden vooral de aandacht van het Moederland op de *Kaap de Goede Hoop*, die, door ongehoorde verſpillingen en de aanzienlijke kosten van verſterking ſedert den oorlog van 1781, indedaad tot een' ondragelijken lastpost geworden was, en, in plaats der vier tonnen gouds jaarlijks, die zij van 1762 tot 1777 kostte, nu ieder jaar *anderhalve Millioen* noodig had (*). Ondertusſchen moest er onverwijld hulp voor *Oostindië* zijn, hoezeer ook de Maatſchappij ſedert 1781 met bijna 68 Millioenen onderſteund was. De Staten van *Holland* ſtonden dus in 1790 nog eene geldligting bij wijze van loterij van acht Millioenen toe. Bij een nader verſlag der Commisſie in Januarij 1791 droeg men eenige belastingen in *Indië* zelf voor, gelijk een *ambtgeld*, een *hoofdgeld van de slaven te heffen*, eene belasting op *het Collateraal*, en eenen 25ſten of 50ſten penning, bij wijze van (zoogenaamde) *vrijwillige gifte*. Dit laatſte was vooral niet onbillijk, nadat het Moederland zich diezelfde belasting wel ten behoeve van *Indië* had moeten getroosten. De Commisſarisſen ontveinsden zich niet, dat zoo er geene dadelijke, of op tijd werkende krachtdadige middelen tot inſtandhouding der Maatſchappij werden bij de hand genomen, haar toeſtand veeg was, en men ſlechts een' onvermijdelijken val moest zoeken te lenigen.

(*) *N. Nederl. Jaarboeken* 1790, bl. 1910-1991. 2204-2234. *Vervolg op* WAGENAAR, XXIV. D. bl. 76-100. 316.

Zij beſchouwden voorts de zaken uit een dubbeld oogpunt, in het vaderland en in *Indië* zelf. Voor het eerſte kwamen haar geſtrenge bezuinigingen zoo in het getal en de jaarwedden der ambtenaren, als in de ſchepen, tot de overvaart dienende, noodzakelijk voor. Het tafereel van *Neêrlandsch Indië* was zwart. „Doorwandelen wij," zeggen de Commisſarisſen, „de voornaamſte bezittingen, en geven wij acht op „de inwendige geſteldheid van den binnenlandſchen „handel, de toenemende en hooggaande verminde„ring der lasten, het aanhoudend gebrek aan baar „en de nog loopende masſa van papieren geld, de „onbeteugelde ſchraapzucht en trouweloosheid van „vele dienaren der Maatſchappij, den daaruit voort„vloeijenden ſmokkelhandel van vreemde Natiën, de „kwade trouw der inlandſche Vorsten, met welke „de Maatſchappij in verdrag ſtaat, de zwakheid en „toegevendheid der Hooge Regéring, de bovenma„tige kostbaarheid van het krijgswezen en hetgeen „tot verdediging vereischt wordt, in één woord: „op het geheel; dan zouden wij ſchier den moed „moeten opgeven, indien er geene leden onder het „Bewind gevonden wierden, welke zich de moeite „hebben gegeven, om op dit alles hunne bijzondere „aandacht te vestigen, en zoodanige middelen voor „te ſlaan, welke, naar hun inzien, nu nog in ſtaat „zijn, den geheelen val der Maatſchappij te voor„komen, en de verouderde kwaal zoo veel moge„lijk te genezen, immers voor eene inkankering te „bewaren." Men had uit dien hoofde den Gouverneur der *Kaap*, CORNELIS JACOB VAN DE GRAAFF, mede opontboden tot verantwoording, aldaar eenige bezuinigingen ingevoerd, en ſtelde voor de *Indiën*

eene *buitengewone*, met bijzondere magt bekleede en met den daaraan beantwoordenden luister verzelde Commisfie uit het Moederland voor (*).

Zending van Commisfarisfen Generaal naar Indië.

Ten gevolge dan van die voornemens, om de *Oost-indische* zaken grondig te herftellen, werd door den Prins Stadhouder als Opperbewindhebber en door de Kamer van Zeventienen, op den 19den Augustus 1791, benoemd eene Commisfie, beftaande uit de Heeren NEDERBURGH, eerften Advocaat der Maatfchappij, en FRYKENIUS, Zeekapitein, die zich naar de *Indiën* begeven en aldaar met den Gouverneur-Generaal ALTING en den Directeur-Generaal VAN STOKKUM vereenigen moesten, *om alle de misbruiken te onderzoeken, onbekwame en slechte dienaren uit hunne posten te verwijderen en door anderen te vervangen, met de verbondene Vorsten en Volken de vriendschap te vernieuwen en nadere verbindtenissen met hen aan te gaan.* Als beweeggrond (*considerans*) hunner *instructie* werd opgenoemd, „*de zeer groo-* „*te gebreken, die gedurig aanleiding gaven tot ver-* „*regaande malversatien en fraudes, tot kenbaar na-* „*deel van de Compagnie, gelijk zulks in de impor-* „*tante te kort koming aan de groote geldkas te Ba-* „*tavia, en de schandelijke handelingen omtrent de* „*kruidnagelen in de Westzijdsche Negotiepakhuizen,* „*nog onlangs op het eclatantst was gebleken;* gelijk ook „de onkunde, zorgeloosheid omtrent der Compag- „nie-belangen, en infubordinatie onder alle klas- „fen van dienaren, uit de klagten, welke de Ver-

(*) *Vervolg op* WAGENAAR, XXIV. D. bl. 306–321. Om de zaken op een' effen bodem te brengen, berekende men nog 6 of 7 Millioenen, *op het krediet van Holland*, noodig te hebben.

„ gadering der Zeventienen van de Hooge Regéring „ van *Indië* had ontvangen, en de menigvuldige be- „ wijzen van flordigheid, flecht overleg en fchande- „ lijke directie op meest alle kantoren, welke jaar op „ jaar voorkwamen, maar al te duidelijk bleek (*).” Waar de Hooge Regéring in echte ftukken zulk eene taal voert, waar een der Commisfarisfen zelf erkent, dat de zaken der O. I. Maatfchappij in een diep verval, ja, men mag wel zeggen, in een' hopeloozen toeftand verkeerden, dat er fchaarsheid was aan bekwame en eerlijke ambtenaren, verregaande wanorden en misbruiken in het Beftuur, te moeijelijker uit te roeijen, naar mate zij door lengte van tijd dieper wortelen hadden gefchoten; daar is toch het kwaad wel tot eene hoogte gekomen, die doortastende, niet enkel zachte middelen vordert. — Misfchien was de benoeming van den Gouverneur-Generaal en Directeur-Generaal, die te zamen de helft der ftemmen hadden, ook het regte middel niet, om de misbruiken — wier niet-herftelling althans gedeeltelijk aan hen kon worden toegefchreven — in den grond te genezen (†).

(*) *Echte stukken betrekkende de verrigtingen der Generale Commissie*, *door* Mr. S. C. VAN NEDERBURGH, 's Hage 1803, bl. 137. *Voorberigt*, bl. IV. V.

(†) De Heer NEDERBURGH had zich reeds, als Advocaat der *Nederlandsche Oostindische* Maatfchappij, bekend gemaakt, door eene Memorie, gedagteekend Maart 1791, waarin hij den toeftand der Maatfchappij als hopeloos, het bankeroet als onvermijdelijk affchetst, en beweert, dat men flechts denken moest, *om, bij den aanstaanden val der Maatschappij, de zaken buiten verwarring te houden*. Hij raadde daarop het middel aan, waarvan wij ftraks zullen fpreken: den handel bewesten *Batavia* vrij te ftellen. De Heer D. VAN HOGENDORP, NEDERBURGH'S

Eerst begaven de Heeren NEDERBURGH en FRYKENIUS zich naar de *Kaap-Kolonie*, alwaar de gebreken ook zeer groot waren. Wij hebben reeds meermalen gezien, dat aan de volkplanters bijkans alle handel, alle middelen van beſtaan buiten den landbouw, de veeteelt en het huisvesten van vreemdelingen ontzegd waren. De Heer REDELINGHUIS, een *Kapenaar*, beklaagde zich naderhand openlijk, dat de Bewindhebbers hunne bloedverwanten aldaar ſlechts plaatſten om zich te verrijken. Gedurende hun verblijf aldaar in 1792 en 1793 deden Commisſarisſen Generaal voor de inwoners der Kolonie vooreerst het drukkende verbod te niet, om de voortbrengſelen derzelve met eigene ſchepen te mogen uitvoeren, en openden voor hen alzoo eenen nieuwen, en ſedert zeer bloeijend gewordenen tak van beſtaan, de walvischvangst op de *Zuid-Afrikaansche* kusten, alwaar dit waterzoogdier ongemeen talrijk is. Waarſchijnlijk zou, indien de Kolonie in handen der *Nederlanders* gebleven was, dit bedrijf aldaar zeer voordeelig geworden zijn, gelijk er zich na de terugbekoming der Kolonie in 1803 eene Maatſchappij vestigde, die echter door de *Britten* bij de tweede

Hunne verrigtingen aan de Kaap.

ſtaatkundige tegenſtander, verwijt hem, dat hij, in weêrwil dezer ſombere ſchildering, van eene zoo jammerlijk geſtelde Maatſchappij de jaarwedde van *f* 90,000 voor drie jaren heeft aangenomen, behalve nog een penſioen (bij overlijden in het eerſte jaar) aan zijne weduwe en kinderen tot het 25ſte jaar van den jongſten, van *f* 3000; *f* 15,000 voor zijne uitrusting, en eene jaarlijkſche bijlage van *f* 5000, met voorbehoedmiddelen, tot in kleinigheden toe, om zich van de betaling dier gelden te verzekeren. Deze tegenwerping kunnen wij niet oplosſen, hoezeer ons anders de verantwoording van NEDERBURGH voldoende is voorgekomen.

verovering is geplunderd. Nog eene andere verbetering werd in 1793 in de Kolonie ingevoerd. Het *Kaapsche* fchaap met den vetftaart is aldaar zeer talrijk, en verftrekt den afgezworven' kolonist of *Kaapschen* boer doorgaans tot het voornaamfte, fomtijds tot het eenige voedfel. Doch deze foort heeft zeer flechte en korte wol, flechts van één duim lang. Men verbeterde nu dit ras door den invoer van *Spaansche* rammen, die fchapen van een gemengd ras voortbragten, waarvan de wol blijkbaar veel beter was dan die van het gewone, zijnde nu reeds vier duim lang (van een' gewonen *Spaanschen* ram had die de lengte van zes duimen). Eerlang waren er 600 fchapen; een derde derzelve groeide, door de zorgvuldige aankweeking van den kolonist VAN REENEN, weldra op het *Roggeveld* (eene koude en dorre bergvlakte, welke veel met het *Spaansch Oud-Kastiliën* overeenkomt) tot 2500 ftuks aan, en de *Kaapsche* wol werd een Artikel van uitvoer (*).

Onderzoek over eene geheel of gedeeltelijk vrije vaart naar Indië. Landelijk ftelfel.

Toen de Commisfie te *Batavia* door de aankomst der beide uit *Nederland* vertrokkene leden (Novemb. 1793) voltallig werd, opperde men natuurlijk het eerst de vraag, of het verkiesfelijk was, een' vrijen handel in de plaats van het *Monopolie* der Maatfchappij te ftellen. Dit toch begon thans zeer fterk ook in *Nederland* ter fprake te komen, omdat men het voorbeeld van *Engeland* had, alwaar de bijzondere handel ten koste van het *Monopolie* bij de vernieuwing van het oktrooi der *Engelsche* O. I. Maatfchappij zeer begunftigd werd, en men allengs daarheen

(*) NEDERBURGH, *Verhandeling over den vrijen handel op de O. I. Bezittingen*, bl. 251. 252.

werkte, om den bijzonderen handel in, en zelfs naar *Engelsch-Indië* geheel vrij te ſtellen. De Commisſie was echter niet van oordeel, dit ſtelſel te moeten volgen. Zij begreep, dat alle handel de *vervulling eener zekere behoefte* tot oogmerk had, en dat, die behoefte vervuld zijnde, de voordeelen van den handel ook ophielden; zoodat b. v. wanneer men op tien Millioenen één Millioen wint, men daarom nog geene tien voordeel heeft bij eenen omzet van honderd Millioenen. Er was dus gedurig overleg van kundigen noodig, om te weten, *waar* en *waarin* behoefte was, en *hoe* die behoefte moest worden voldaan. Ook zou er weldra, door de mededinging van eenen vrijen handel, gebrek aan de zoo gewilde voortbrengſelen van het Oosten ontſtaan. Doch hier tegen bragten de voorſtanders van den vrijen handel een ander ontwerp in, namelijk het *landelijk stelsel.* Men zou de volkplantingen, vooral *Java*, meer als *vruchtgevende gronden*, dan als *stapelplaatsen van goederen* beſchouwen; men moest alle gedwongene heerendienſten afſchaffen, de uitdeeling van landerijen aan *Europische* volkplanters aanmoedigen, en in plaats der, alle eigene veêrkracht verlammende, *gedwongene cultuur* tegen eene redelijke grondbelasting, door den Staat of de Maatſchappij te heffen, den aanbouw volmaakt vrij ſtellen, alle onbebouwde landen aan ieder, die zulks verzocht, hetzij *Europeanen*, *Chineezen* of *Javanen*, ten gebruike *schenken*, en de houtbosſchen als *nationaal eigendom* aanhouden. Alsdan zou er genoegzaam voortgebragt worden, om de *Europische* markt op het allerruimst te voorzien. Doch daartegen vreesden de *monopolisten*, dat dit tot *overvoering der markt*, en ſchadelij-

ke in plaats van voordeelige prijzen zou aanleiding geven (*). De houtbosfchen waren zoo voordeelig niet meer als men meende, en de hoogftammen, voor den fcheepsbouw gefchikt, reeds zeer uitgehakt.

Vermeerdering van den landbouw.

Ondertusfchen lieten Commisfarisfen toch niet na, den landbouw zooveel mogelijk op te beuren. De *Jacatrasche* en *Preanger Regentschappen* (het gedeelte van *Java* tusfchen de Rijken van *Bantam* en *Cheribon*), die in 1751 en 1752 nog niet meer dan 2,158,000 ponden koffij gaven, leverden in 1794 reeds 12,800,000. De koffij werd nu ook op *Java's* Noordooskust aangekweekt. Bij een later berigt van Commisfarisfen Generaal, van 4 Julij 1795, werd het eiland *Java* op de volgende jaarlijkfche bijdragen tot den uitvoer naar *Nederland* begroot: 18,600,000 pond koffij, 3,765,000 pond peper, 60,000 pond katoene garen, 30,000 pond indigo, 8 Millioenen ponden fuiker, behalve nog 4,600,000 voor den handel op *Sumatra* en *Japan;* en voor eigen gebruik 22,000 pond kardamom, 115,000 pond tamarinde, en 140 leggers arak, al hetwelk echter voor groote vermeerdering vatbaar zou wezen. Wij zullen naderhand zien, hoe aanzienlijk vooral de koffijteelt nog in de volgende jaren is toegenomen (†).

(*) NEDERBURGH, t. a. pl. bl. 116. 117. 242. De verdere bedenkingen en antwoorden der *Commissie* op de vraag wegens den vrijen handel zullen wij naderhand zien. Zie ook D. VAN HOGENDORP, *over de Bat. bezittingen in Oostindië*, bl. 37-40. 152-146.

(†) NEDERBURGH, bl. 176. 208. 209. HOGENDORP, bl. 67. Hij befchuldigt Commisf. Generaal, de kweek van koffij op de N. O. kust eerst bevolen, toen (Mei 1796) verboden, en in Sept. weder gelast te hebben.

Voorgenomene wijziging in het Monopolie.

Wat den vrijen handel aangaat, zoo was niet alleen het gevoelen der Commisſie, maar zelfs dat der Beſtuurders der O. I. Maatſchappij geenszins, het ſtrenge Monopolie der zeventiende Eeuw bij de zoo geheel veranderde omſtandigheden te doen ſtand houden. Reeds in 1791 had de Kamer der Zeventienen vergund, om, op zekere voorwaarden, op de ſchepen der Maatſchappij naar *Europa* over te voeren: kamfer, kardamom, tamarinde, arak, aloë, gom-benzoin, borax, cachou, drakenbloed, gom, lange- en ſtaartpeper, ſago, ſchellak, paarlemoer, gember en ſoda (*). Ook omtrent den handel van particulieren van haven tot haven in *Indië* werd veel ruimte gegeven. De Maatſchappij had althans begrepen, na de verovering van *Bengale* en *Coromandèl* door de *Engelschen*, van haren handel in lijnwaden naar die ſtreken af te zien, en de Commisſie ſtrekte dit nog verder uit. Haar ontwerp was, om de vaart en den handel uit de Republiek naar de *West van Indiën*, d. i. naar *Hindostan*, voor alle *Nederlandsche* ſchepen, hetzij regtſtreeks, hetzij over *Batavia*, open te ſtellen. Deze vaart zou zich uitſtrekken van de *Kaap de Goede Hoop* naar *Batavia*, en van daar, naar *Coromandèl* en *Bengale* ; of wel naar de genoemde kusten en terug regtſtreeks, doch altijd langs de *Kaap*. De ingevoerde lijnwaden der particulieren (het eenige, dat zij in *Nederland* mogten invoeren) moesten op de verkoopingen der Maatſchappij wor-

(*) Dit verlof werd naderhand door Commisſarisſen-Generaal weder ingetrokken, vermits daarvan weinig of geen gebruik werd gemaakt door Particulieren, en het geheel voor de Maatſchappij nog al eene tamelijke winst opleverde. NEDERBURGH, bl. 250.

den verkocht, en daarvan eene billijke uitkeering aan het land worden gedaan, waarbij echter de invoer niet meer dan in andere landen van *Europa* mogt worden bezwaard. De kooplieden zouden zich zoo wel op vreemde als op *Nederlandsche* kantoren van hunne retourladingen mogen voorzien. De fchepen zouden op *Batavia* ook rijst, arak en fuiker mogen laden; en de Maatfchappij zou voorts den alleenhandel behouden in *Moluksche* fpecerijen, *Javaansche* koffij, fuiker en peper, *Japansch* ftaafkoper, *opium*, op *Java* en de *Molukken* verkocht, en in de *Chineesche* waren, voor zoo veel *Nederland* aangaat. Men ftelde zich hiervan de beste vruchten voor. In een uitgewerkt *Rapport* van Commisfarisfen Generaal, van den 4den Julij 1795, trachtte men te betoogen, dat volgens deze regelen de Maatfchappij zich voor het vervolg niet alleen zou kunnen ftaande houden, maar zelfs alle uitgaven zoo in *Indiën* als hier te lande beftrijden, aan hare deelhebbers eene jaarlijkfche uitkeering doen van 12½ ten honderd, en dan nog jaarlijks een batig flot overhouden van meer dan een *Millioen* guldens, ongerekend alle de voordeelen van de regtftreekfche vaart en handel op *China* (*). De jaarlijkfche opbrengst der verkoopingen der Maat-

---

(*) NEDERBURGH, bl. 122. 140–143. 176. 208. Er is hier echter eene, althans oogenfchijnlijke, ftrijdigheid in het Rapport. Op bl. 122 wordt de hoeveelheid koffij, peper en fuiker, *als door de Maatschappij in 't geheel naar het vaderland ingevoerd*, vermeld, terwijl op bl. 208 die zelfde (hier boven opgegevene) hoeveelheid voorkomt als hetgeen *Java* jaarlijks tot de retouren voor *Nederland* kon opleveren. Met de koffij en fuiker kan dit zamengaan, daar die nergens elders in *Neêrlands Indië* aangekweekt werden, doch de peper kwam grootendeels uit *Sumatra*.

ſchappij in *Europa* werd daarbij (behalve de vaart op *China*) vastgeſteld op *f* 47,437,533, waarvan alleen de *Javaansche* koffij en ſuiker de helft zouden hebben opgeleverd (*).

De Commisſaris-Generaal NEDERBURGH liet in 1795 ook eene algemeene opneming der bevolking in het gebied van *Jacatra*, de *Preanger Regentschappen* en *Java's* Noordoostkust doen, en bevond die in de Regentſchappen 206,494 en op de kust, met het eiland *Madura*, 1,495,908, of, met eenige daarbij gevoegde distrikten, 1,500,000 zielen te bedragen. Voegt men hierbij de bevolking van *Batavia* en de ommelanden, op 144,026 zielen begroot, die van de Rijken *Cheribon* en *Bantam*, in 1781 elk op 90,000 inwoners geſchat, en de Vorſtenlanden, die in 1755 op 172,500 huisgezinnen, elk door een op 6 perſonen, en naderhand (in 1774) op meer dan 200,000 zulke huisgezinnen, dus 1,200,000 zielen, werden gerekend, en die in 1795 wel 1,500,000 perſonen uitmaakten, zoo bedroeg de bevolking van *Java* in 1795 ruim *vierdehalf Millioenen* zielen (†). Bevolking van Java in 1795.

Het was in 1794, dat de *Oostindische* Maatſchappij een Gezantſchap naar *China* zond, waarvan ons het verhaal door den Heer A. E. VAN BRAAM HOUCKGEEST, tweede lid des Gezantſchaps, is nagelaten. Deze broeder van den dapperen bevrijder van *Malacca* en veroveraar van *Riouw*, in 1739 geboren, had mede Gezantſchap van Titſingh en van Braam naar China.

(*) NEDERBURGH, bl. 175.

(†) *Ald.* bl. 159-161. In 1755 had de bevolking van *Batavia* met de ommelanden en *Preanger Regentschappen* ſlechts 213,000, en in 1781 die van geheel *Java* ſlechts ruim 2 Millioenen bedragen. Dus nam zij onder de Maatſchappij toch zeer toe. NEDERBURGH, bl. 173.

in de *Nederlandsche* zeemagt gediend, doch dezelve reeds in 1758 voor de koopvaardij verlaten. Hij vestigde zich bij de *Nederlandsche* faktorij in *China*, en bleef aldaar, drie t'huisreizen uitgezonderd, tot 1773. Hij begaf zich toen naar *Gelderland*, doch voelde zich door de vrijheid van *Noord-America* aangetrokken, om dáár zijne woonplaats (in *Zuid-Carolina*) te vestigen. Sterfgevallen en verliezen deden hem de nieuwe wereld verlaten; hij keerde over zijn vaderland weder naar *Canton*. Alzoo won hij ongemeene kundigheden van het *Chineesche* Rijk in, en het was daarom, dat de *Oostindische* Maatſchappij hem in 1794, tot tweede lid benoemde van een *Neêrlandsch* Gezantſchap, hetwelk, nadat Lord MACARTNEY ten behoeve van den *Britschen* handel met zoo veel luister door zijne Regéring naar *China* was afgevaardigd, voor het eerst ſedert meer dan eene Eeuw weder te *Peking* verſcheen. De omwenteling van 1795 in zijn vaderland deed hem beſluiten, het overige van zijn leven in de Vereenigde Staten van *Noord-America* door te brengen.

Het waren de *Chineezen* zelve, die VAN BRAAM aanzochten, dat de *Nederlanders*, *als eene der eerstgevestigde volken in China*, bij gelegenheid der *zestigste* verjaardag der *Regèring* van Keizer KIEN-
2 April 1794. LONG, eenen der roemrijkſte beheerſchers van dit Rijk (*), even als de *Portugeezen* en *Engelschen* een Gezantſchap naar *Peking* mogten zenden. Zeer gaarne nam VAN BRAAM dit op zich, en gaf van de zaak aan Commisſarisſen Generaal kennis, die terſtond

(*) Hij heeft de grenzen van *China* naar het westen zeer ver uitgebreid, en de *Kalmukken*, benevens andere *Mongoolsche* ſtammen, en *Tibet* daaraan onderworpen, zoodat het thans in *Azië* eene grootere uitgebreidheid dan *Rusland* bezit.

den Heer ISAAC TITSINGH, Raad van *Indië*, tot eerſten, en VAN BRAAM tot tweeden Gezant benoemden. Dit Gezantſchap heeft niet veel verrigt, daar het eigenlijk ſlechts was uitgezonden om bij den Keizer pligtplegingen af te leggen. Zonderling was de vraag der *Mandarijnen* te *Canton*, waarom de *Koning van Holland* den brief aan den Keizer niet geteekend had, daar toch de groote *Keizer van het midden* door zijne onderdanen, die zich te *Batavia* in zoo grooten getale bevonden, wel kon weten, dat *Nederland* geenen Koning had. Doch alles moest den ſchijn hebben, als of het Gezantſchap eene geheel vrijwillige hulde aan den *Zoon des Hemels* kwam brengen, en men in *China* daarvan te voren niets had geweten. Dit was echter eene beuzeling bij de vernederende hulde, die de *Nederlandsche* Gezanten niet ſlechts aan den perſoon, maar zelfs aan eenen brief des Keizers moesten betoonen, door voor denzelven, gedurende den tijd der voorlezing, te knielen; eene hulde, die weleer *vrije Griekſche* mannen, hoezeer van kennis aan den Eenigen, voor wien Christenen de kniën mogen buigen, verſtoken, toch aan *Perzië's* magtigen Koning ſtandvastig weigerden. (Dat dit ook voor den Keizer zelv' te *Peking* plaats had, ſpreekt van zelf.) De reis zelve is bij wijze van een dagverhaal, niet zeer uitlokkend, geſchreven; doch niet onbelangrijk, vermits daarin verſcheidene deelen van dit groote Rijk, die te voren aan de *Europeanen* nog geheel onbekend waren, worden geſchetst. VAN BRAAM is van gevoelen, dat het *Chineesche* Rijk, ten noorden door woestijnen, ten westen door ontoegankelijke bergen en bosſchen, ten zuiden en oosten door de zee en ondiepe rivieren beſchermd, *tot in de ver-*

ste toekomst, die de verbeelding bereiken kan, een bloeijende Staat zal blijven. Over 't algemeen beschouwt hij *China* en de *Chineezen* zeer gunstig. De *Nederlanders* werden ook inderdaad ten Hove zeer minzaam ontvangen, en genoten meer oplettendheid dan de *Engelschen* het vorige jaar (*).

De Fransche omwenteling sleept ook Nederland met zich.

Ondertusschen was in *Europa* de *Fransche* omwenteling losgebroken, met alle hare gruwelen en bijkans nog heilloozer *theoriën*, die den eerbied voor God zoowel als voor het wettig gezag uit de harten zochten uit te roeijen, en een ander, de *Souvereiniteit van het volk*, daarvoor in de plaats te stellen. In weêrwil aller pogingen van den uitmuntenden VAN DE SPIEGEL had de hebzucht der nieuwe gezaghebbers in *Frankrijk*, die reeds hunnen Koning naar het moordschavot hadden gesleept en de bloem der Natie bedreigden, gezaghebbers, wier holle ingewanden door geen' buit, als de goederen der geestelijkheid en der tallooze uitgewekenen, kon worden verzadigd, maar die ook naar de schatten van het rijke *Nederland* dongen: die hebzucht, door de ijlhoofdige wraakzucht der uitgewekene *Nederlanders* en van

---

(*) VAN BRAAM HOUCKGEEST, *Reize*, uitgegeven door M. L. E. MOREAU DE ST. MÉRY, uit het *Fransch*, II. D. Haarl. 1804–1806. I. D. *Inleiding of Berigt van den Franschen Uitgever*, bl. VII–XIII. 1–4. 17. 18. 33. 157. 190. II. D. bl. 34. 35. Onder andere opmerkelijkheden dezer reis behoort ook eene vergelijking van het klimaat van *Peking* en *Philadelphia*, beide in de oude en nieuwe wereld omtrent op dezelfde Poolshoogte liggende (39 Gr. N. B.), waarvan de *Aziatische* stad nogtans zoowel meer koude als hette ondergaat dan de *Americaansche*, zoodat er menigmaal de menschen bij duizenden des zomers van hette sterven, terwijl de winter zeer streng en langdurig is.

ſommige inlandſche vijanden van hunne Regéring geprikkeld, had zonder reden hoegenaamd aan *den Koning van Engeland en den Stadhouder der Nederlanden* den oorlog verklaard. De wapenen van twee dappere broeders, zonen van WILLEM V., te water onderſteund door den Admiraal VAN KINSBERGEN en te lande door de Keizerlijken onder den Prins van *Saksen-Koburg* (*), hadden de *Franschen* in Maart 1793 van de grenzen verdreven en zoo veel overwinningen behaald, dat, in het midden van dat jaar, de zegepraal der zaak van orde en regt in *Europa* waarſchijnlijk was. Doch een oorlog, met ligchamelijke krachten aan beginſelen (al is het dan ook aan helſche beginſelen) verklaard, is gevaarlijk; de *Franschen* vereenigden zich, vooral toen de *Oostenrijkers* oogmerken van verovering deden blijken, en in het laatst van 1793, gelijk in den veldtogt van 1794, werden de *Vereenigde Nederlanden* eerst van hunne grensvestingen beroofd; daarna, onder begunſtiging van eenen fellen vorst, door de *Franschen* (gevaarlijker vijanden, dan de vloeden, des winters onze gewone vijanden) overſtroomd en overheerd, en weldra, onder ſchijn van *herstelling der vrijheid en onafhankelijkheid*, tot een bondgenootſchap gedwongen, hetwelk alle zweem zelfs van onafhankelijkheid miste, daar het 25,000 vreemdelingen tot onze bewakers aanſtelde, die wij zelven moesten betalen en kleeden. De oorlog met *Frankrijk* was voor onze O. I. bezittingen, zoo lang wij *Engeland* tot Bondgenoot hadden, behalve enkelde kaperijen, van weinig belang; doch nadat door *Frankrijks* overheerſching, gelijk VAN DE

(*) Oom des tegenwoordigen Konings van *België*.

SPIEGEL zulks wel voorzien had, *Engeland* een voorwendſel bekwam om aan te vallen, ſtonden onze zaken in de Koloniën veeg.

Eerſte tijding der nakende verandering. De Engelſchen zoeken zich door Willem V. meester der Koloniën te maken. Elphinſtone aan de Kaap teleurgeſteld.

De eerſte voorloopige tijding van den zorgelijken toeſtand des vaderlands kwam in de eerſte helft van 1795 te *Batavia*. Het was een brief van den Advokaat der O. I. Maatſchappij, GUEPIN, aan den Gouverneur der *Kaap*, SLUYSKEN, geſchreven den 16den October 1794, toen de *Franschen* reeds op de grenzen ſtonden, en meester van *Sluis* in *Vlaanderen* en *'s Hertogenbosch* waren. De zaken, zeide men daarin, werden hoe langs hoe zorgelijker, de uitkomst was volſtrekt niet te voorzien, en men moest in *Indië* op zijne hoede zijn, om door geenen *Europischen* vijand, *wie hij ook zijn mogt*, overvallen te worden. Intusſchen lagen er vier *Engelsche Chinavaarders* te *Batavia;* Commisſarisſen oordeelden het in de gegevene omſtandigheden, daar er zich ook *Fransche* gewapende ſchepen in de *Straat Sunda* vertoonden, nuttig om drie *Nederlandsche* ſchepen, *de Onderneming* (met gewigtige brieven van Regéringswege), *de Berlicum* en *de Eensgezindheid*, onder derzelver welgewapend geleide te ſtellen tot buiten genoemde ſtraat, wanneer zij zich als ongemerkt van de *Engelschen* zouden verwijderen en de reis naar het vaderland voortzetten. Doch eer dit beſluit kon ten uitvoer gelegd worden, kwamen er berigten in van nog vrij wat belangrijker aard.

De *Engelschen*, onze bondgenooten in den oorlog van 1794 — waarin de onkundige en aan den drank verſlaafde Hertog van YORK van nederlaag tot nederlaag tot in *Westphalen* toe was gedreven — hadden zoodra niet gezien, dat het Stadhouderlijke gezin voor de invallende *Franschen* het land had moeten

ruimen, en tot hen de toevlugt nemen, of zij beflo-ten op de laaghartigfte wijze daarvan partij te trek-ken. Tot prijs hunner gastvrijheid eischten zij van den ongelukkigen Stadhouder, die in hunne magt was, *dat hij de bevelhebbers der Nederlandsche Koloniën moest aanschrijven, zich onder bescherming van Engeland te stellen.* WILLEM V., een braaf, goedhartig, maar zwak Vorst, liet zich tot deze daad overhalen. De Admiraal ELPHINSTONE verfcheen reeds den 11den Junij 1795 met zeven fchepen aan de *Kaap*, gaf aldaar kennis van de vermeestering der Republiek door de *Franschen*, die er nog geheel onbekend was, en eischte, dat de gemelde volkplanting zich volgens eenen brief des Prinfen, dien hij vertoonde, onder zijne befcherming zou begeven, om het land in veiligheid te ftellen tegen de *Franschen.* Hetzelfde eischte de Generaal Majoor CRAIG van de landmagt. Doch de brave *Kapenaars* en de Commisfaris SLUYSKEN wezen dit aanzoek, als niet afkomftig van den *Souverein*, maar van den eerften Staatsambtenaar, en dat nog wel uit een vreemd land gedagteekend (*), met verontwaardiging van de hand, en toonden den *Britten* de tanden. ELPHINSTONE, door verraad niet kunnende flagen, keurde het niet veilig noch raadzaam, geweld te gebruiken. Het fregat *Medemblik*, onder den Kapitein DEKKER, hetwelk met twee koopvaardijfchepen onder zijn geleide aan de *Kaap* was aangekomen, gaf hij zelfs vrijheid, met zijn konvooi te vertrekken, den Kapitein alléén de belofte afvergende, om geene *Fransche* haven aan te doen; waarin deze

(*) Van *Kew* in *Engeland*, den 7den Februarij 1795.

zeer gaarne bewilligde, offchoon de *Kapenaars* hem liefst ter verdediging bij zich hadden gehouden.

De tijding der omwenteling komt te Batavia.

Maar DEKKER befchouwde het met reden als eene zaak van het hoogfte gewigt, om in de *Oostindische* bezittingen van den veranderden toeftand der zaken kennis te geven. Hij fpoedde zich dus, zelfs met achterlating der twee fchepen onder zijn konvooi, naar *Batavia*, waar hij den 9den Augustus aankwam. Ook hier waren Commisfarisfen Generaal, hoezeer ijverige aanhangers der Staats-Stadhouderlijke Regéring, eenparig van oordeel, dat men aan geene bevelen, uit een vreemd land en buiten magtiging van den Souverein gegeven, om 's lands Koloniën onder den naam van *bescherming* indedaad in de *magt* van vreemdelingen te ftellen, kon gehoor geven. Men herinnerde zich daarbij de verftandige (en indedaad, voor den tijd der uitvaardiging hoogstmerkwaardige) waarfchuwing van GUEPIN, om door geenen *Europischen* vijand, van welken aard ook, zich te laten overrompelen. Men gaf bij een' geheimen brief aan alle de Regenten en Ambtenaren op de buitenkantoren kennis van de gebeurtenisfen, en men verlangde van hen, om des noods geweld met geweld te keeren, tot naderen last, hetzij van den Souverein, hetzij van Commisfarisfen of de Hooge Regéring van *Indië*.

Maatregelen van Commisfarisfen-Generaal.

Doch nu deed zich eene gewigtige zwarigheid op. Moest men de inlanders, die van eene overheerfching en misfchien vernietiging van den *Nederlandschen* Staat geen denkbeeld konden hebben, van den *Franschen* inval verwittigen? De Gecommitteerde over de zaken van de inlanders, ENGELHARD, keurde de *openlijke* bekendmaking, als aanleiding tot onlusten

kunnende geven, af, en nam op zich, de *Regenten* in het distrikt van *Jacatra* met de noodige voorzorg daarvan kennis te geven. Doch de Commisſarisſen-Generaal, Gouverneur ALTING en Directeur-Generaal SIBERG (welke laatſte den Heer VAN STOKKUM was opgevolgd), meenden, dat eene openlijke en rondborſtige kennisgeving het verkiesſelijkst was, en de twee uit *Neêrland* gekomene Commisſarisſen, NEDERBURGH en FRYKENIUS, lieten zich tot dit gevoelen overhalen. Voorts werd afgezien van het uitzenden der drie koopvaardijſchepen; men leide een *embargo* op alle vaartuigen, behalve die naar naburige *Javaansche* havens beſtemd waren. Naderhand was het een punt van bedenking tegen de Commisſarisſen-Generaal, en werd hun door de tegenſtanders van het oude *Indische* ſtelſel en der Regéring als eene misdaad aangerekend, dat zij de vier rijkgeladene *Engelsche* oorlogſchepen niet aangehouden, maar ongehinderd naar *Europa* hadden laten vertrekken (*). Doch NEDERBURGH merkte aan, dat het gedrag van ELPHINSTONE aan de *Kaap*, en het veilig laten vertrekken van het fregat *Medemblik* niet kon doen vermoeden, dat de *Engelschen* voornemens waren, ons vijandelijk te behandelen; dat dus het beſlag op derzelver ſchepen eene daad van aanval zou geweest zijn, tot niets anders geſchikt, dan om de *Engelschen* te tergen en tot vijandelijkheden van hunne zijde een voorwendſel te verleenen, te meer daar men te *Batavia* wel tot eigen verdediging, maar niet tot het weêrhouden van welbemande en gewapende *Engelsche China's*-vaarders in ſtaat was.

Gewisſelijk konden Commisſarisſen-Generaal des-

(*) D. VAN HOGENDORP, t. a. pl. *Voorberigt*, bl. VII.

Roovetjen der Engelschen.

tijds de handelwijze der *Engelschen* niet weten, die onze schepen, welke op de trouw der verdragen, en gerust op den *Engelschen* bondgenoot, de zeeën bevoeren, aanvielen, en zeven in *Britsche* havens binnengevallen *Oostindische* schepen aanhielden en verbeurd verklaarden, gelijk, tot eeuwige schande dier Natie, nu andermaal het geval was.

Overgave van Ceylon, Malacca, Amboina, Banda enz. Tegenstand van Ternate.

De overgave van andere *Oostindische* bezittingen had met eene snelheid plaats, die wel toont, hoe gegrond de verklaring was van den Commissaris-Generaal NEDERBURGH, bij zijne aankomst (November 1793), dat de krijgsmagt zich aldaar in eenen zeer zwakken en diep vervallen toestand bevond. Dit was echter niet toepasselijk op *Ceylon*, alwaar eene tamelijke *Europische* krijgsmagt was, die echter genoegzaam geenen tegenstand bood. De brief des Prinsen werd aldaar en elders niet zoo moedig als aan de *Kaap* en te *Batavia* afgewezen. Men nam die tot reden of voorwendsel, om zich dadelijk over te geven. Te *Ceylon* was het de Heer ANGELBEEK, wien de toenmalige Gouverneur van *Java's* Oosthoek, DIRK VAN HOGENDORP, in een zijner geschriften niet aarzelt *eerloos* te noemen, die het eiland zonder slag of stoot overgaf; of neen, het onder *bescherming* onzer waardige geloofs- en bondgenooten stelde. Zelfs zou ANGELBEEK het *Zwitsersche* regiment van MEURON, hetwelk zestien jaren in onze dienst was geweest, en waarvan de meeste Officieren en gemeenen zouden hebben aangeboden, in *Nederlandsche* dienst te blijven, *verkocht* en *genoodzaakt* hebben, in die der *Engelschen* over te gaan; doch de beschuldiger zegt zelf, dat deze gebeurtenis bijna *ongeloofelijk* is, en dat, zoo hij hoopt, dezelve naauwkeurig mag onderzocht

worden (*). De Majoor FORBAUER, bevelhebber op *Trinconomale*, wilde zich echter aan dit ſchandelijke verdrag niet onderwerpen, en gaf zich niet dan na eene dappere verdediging aan eene ſterkere magt over. Dat de weerlooze bezittingen in *Coromandèl*, *Malabaar* en *Bengale* geenen tegenſtand aan de in *Hindostan* alvermogende *Engelschen* konden bieden, ſprak wel van zelve. Zij vielen dus, even als *Sumatra's* Westkust, dadelijk in hunne handen. Maar ſmartelijker en voor onze Natie onteerender was het verlies van *Malacca*, hetwelk zich aan één fregat en eenige honderd man in transportſchepen, bijna zonder één ſchot te doen, overgaf, en zoo ook dat der *Molukken*. Deze eilanden, de eerſte verovering der *Nederlanders* in 't Oosten, namen mede, bijna zonder tegenſtand, de *Engelschen* in. Op *Amboina*, waar de Gouverneur CORNABÉ zekerlijk aan vele benoodigdheden gebrek had, en het fort *Victoria* door de omliggende bergen beſtreken wordt, had men echter eenigen tegenſtand althans kunnen bieden. Doch ook dáár gaf men dadelijk toe aan de eiſchen der *beschermers* tegen de

(*) „*Ceylon* is aan de *Engelschen* zonder verdediging ſchandelijk overgegeven, door den ouden eerloozen ANGELBEEK, „die, na ſchatten zamengeroofd en geplunderd te hebben, „uit vreeze van dezelve te zullen verliezen, liever de hem „aanbetrouwde onwaardeerbare bezitting, zonder tegenſtand „te bieden, heeft overgegeven." HOGENDORP, bl. 150. 151. Wij moeten echter niet uit het oog verliezen, dat deze ſchrijver in lateren tijd te *Hamburg* en elders aan NAPOLEON op eene wijze getrouw is gebleven — zelfs tegen de eiſchen der menschheid en die van zijn vaderland — welke ons moet doen vermoeden, dat *Frankrijks* belangen *hem boven alles* dierbaar waren. Dit regtvaardigt nogtans het gedrag van ANGELBEEK niet, en verzwakt HOGENDORP's getuigenis weinig.

Franschen, zonder ten minſte door eenige verdediging 'slands eer te redden. Op *Banda* gaf de Gouverneur VAN BOEKHOLTZ zich dadelijk aan de *Engelschen* over, en VAN HOGENDORP neemt aan te bewijzen, dat hij die plaats *op eene eerlooze en schandelijke wijze* aan dezelve heeft overgegeven, en dus zijne trouw en pligt heeft verraden, hoezeer hij bij de Regéring van *Batavia* in gunst bleef en zelfs belooning vond. Diezelfde BOEKHOLTZ had aan de *Perkeniers* (de afſtammelingen van *Europeanen*, die *Banda* bewoonden en er den muskaatboom plantededen) voor hunne zware ſchulden, welke zij wegens den geringen prijs der noten aan de Maatſchappij hadden, waarbij nog een vreesſelijke orkaan kwam, die hen tot armoede gebragt had, hun eigendom ontnomen, en het als *eigendom der Maatschappij* ter leen uitgegeven. De *Engelschen* maakten daarvan gebruik, en beſchouwden die landen en plantſoenen nu *alle als wettigen buit*. Op *Ternate* daarentegen ſloeg de dappere bevelhebber CRANSSEN, ſchoon zwakker in bezetting dan BOEKHOLTZ, de *Engelschen*, door inlanders verſterkt, meermalen moedig af (*).

Overgave der Kaap.

Ook de *Kaap* was nu gevallen. De inwoners waren alle ten ſterkſte tegen de *Engelschen* ingenomen, en men voorzag, bij nieuwe pogingen van dezen, een geweldig bloedbad. De vijand bekwam intusſchen verſterking en eischte nu de *Kaap* weder op, doch die eisch werd afgeſlagen door den braven Gouverneur SLUYSKEN. Daarop bemagtigde de Admiraal ELPHINSTONE de *Simonsbaai*, ten zuiden van het

(*) D. VAN HOGENDORP, bl. 167. 169. 171-175. 178. NEDERBURGH, bl. 131.

Kaapsche ſchiereiland, en de Generaal CRAIG verdreef de *Hollanders* van de bergengte tusſchen de *Baai-Fals* en den voet van den *Muizenberg*, waardoor de weg naar de *Kaapstad*, in het noorden des gemelden ſchiereilands, gebaand was. Daarop werd de ſtad te lande berend, terwijl de *Engelsche* ſchepen zich vóór dezelve in de *Tafelbaai* plaatſten. Of de Gouverneur zich niet nog langer zou hebben kunnen verdedigen? dit durven wij, bij gebrek aan opgaven nopens het getal der manſchappen en den ſtaat der krijgsbehoeften, niet beſlisſen. Den 23ſten September 1795 gaf zich de *Kaapstad*, met al haren voorraad van geſchut, krijgs- en ſcheepsbehoeften, aan de *Engelschen* over (*). En zoo verdwenen alle uitzigten op ſterken en langdurigen tegenſtand.

Verlies van het ſmaldeel onder Lucas in de Saldanha-baai.

Men hoopte, dat de *Franschen*, die de Kolonie niet hadden kunnen behouden, dezelve zouden herwinnen; doch hierin bedroog men zich deerlijk. Er was geen DE SUFFREN meer; de Officieren der *Fransche* zeemagt, aan Eed en Koning getrouw, waren het groote moordhol ontweken, doch, in Julij van dit zelfde jaar 1795, op het ſchiereiland *Quiberon* geland, ten einde eene poging voor hunne partij te beproeven, waar zij overwonnen, gevangen, en door den afgrijsſelijken TALLIËN *allen ter dood gedoemd werden*. De Barbaren, *verlichters* en verleiders der wereld, hadden zich zelve van hunne beste zeeofficieren beroofd; reeds in 1794 was hunne vloot zoodanig door HOWE geſlagen, dat zij, bij alle de rampen en jammeren, die hunne omwenteling hun berokkende, nu

(*) *N. Nederl. Jaarboeken* 1795. bl. 7493. *Vervolg op* WAGENAAR, XXXIII. D. bl. 187-194.

ook het gebied der zee, zelfs der hen omringende zeeën, verloren. Waarom moest *Nederland* in hun lot, gelijk in hunne beginſelen, deelen? Men had nog vóór het einde van 1795 den Kapitein ENGELBERT LUCAS naar de *Kaap* afgevaardigd; deze had een ſmaldeel van drie linieſchepen, twee fregatten en vier kleinere vaartuigen, te zamen met 312 ſtukken en bijna 2000 man onder zijne bevelen. Hij ſchijnt zeer kwalijk van de zeer talrijke magt der *Engelschen* aan de *Kaap* onderrigt geweest te zijn, die de zijne meer dan tweemaal overtrof, beſtaande uit bijna 5000 man op vijf linieſchepen, een zestiger, een fregat en drie kleinere vaartuigen. De manſchap van LUCAS was, gelijk alle *Nederlandsche* zeelieden, zeer aan het huis van *Oranje* verkleefd. Zij waren dus reeds misnoegd van *voor de Franschen* (zoo 't heette) *te moeten vechten*, doch hoopten van hunnen vermoeijenden zeetogt aan de *Kaap* uit te rusten. Hoe groot was dus hunne teleurſtelling, toen zij die Kolonie in handen der *Engelschen* vonden! LUCAS liep nu in de eenzame *Saldanha*-baai, ten noorden der *Tafelbaai*, in, alwaar hij ſpoedig door ELPHINSTONE, die van alle zijne bewegingen verwittigd was, bezet werd. Tevens brak er een oproer op de vloot uit: men wilde zich voor de *Franschgezinde* partij tegen den Prins en eene ruim dubbelde overmagt niet opofferen! Dit – hoe ook beſchouwd – verachtelijke gedrag der matrozen deed LUCAS, gelijk later STORY in 't *Nieuwe-Diep*, beſluiten, om zijne ſchepen zonder ſlag of ſtoot aan den vijand over te geven. De *Engelschen*, van alles verwittigd, waren niet rekkelijk, en de overgave moest bijna op genade of ongenade plaats hebben. Zoo vervolgde dan, in die rampzalige tijden van twee-

ſpalt en ſtreven naar *theoretisch* geluk en volmaaktheid, vernedering op vernedering het vaderland van zoo vele oude helden, die nimmer aan *de Souvereiniteit des volks* en het *Wetboek der regten van den mensch* hadden gedacht (*)!

Kloekmoedig afwijzen der Engelſchen op Suriname, Esſequebo en Demerary.

Minder ſlaagden de *Engelschen* voor ditmaal in de *Westindiën.* Ook naar *Suriname*, *Essequebo* en *Demerary* (welke twee Koloniën onder éénen Gouverneur ſtonden) zond de Stadhouder brieven van denzelfden inhoud als die naar de *Kaap* en de *Oostindische* bezittingen, doch zonder uitwerking. Te *Suriname* werden dezelve door den Gouverneur FRIDERICI niet eens beantwoord, maar berigt aan de Regéring in 't Moederland gezonden, dat de Kolonie aan hetzelve zou getrouw blijven. De *Engelsche* Admiraal CALDWELL en Generaal VAUGHAN boden 600 man uit *Barbados* aan *Essequebo* en *Demerary ter bescherming tegen de Franschen* aan; daar men op dadelijke bereidwilligheid ſcheen te vertrouwen, werd ſlechts één fregat, *de Zebra*, met den brief en dat verzoek overgezonden. Doch men weigerde zulks eenparig, verklaarde zich gereed om *Hollandsche* of ook *Fransche* troepen in te nemen; en hoezeer de Gouverneur GROVESTINS tot de *Engelschen* overging, en er daardoor, bij gebrek aan een Opperhoofd, eenige verwarring en onrust in *Demerary's* hoofd-

(*) *N. Nederl. Jaarboeken* 1796, bl. 2666. *en verv. Vervolg op* WAGENAAR, XXXIII. D. bl. 280-293. Men weet de overgave aan het perſonele karakter van LUCAS, hetwelk onbeſchoftheid met onberadenheid zou hebben vereenigd. Wij beſlisſen dit niet. Maar al te dikwerf wreekt zich de ongelukkige aan het werktuig van zijn ongeluk. Nogtans had hij niet naar de nabijheid der *Kaap* moeten zeilen, daar hij wist, dat die in handen der *Engelschen* was.

plaats, *Stabroek*, ontſtond, zoo werd deze toch ſpoedig door de vrijwillig gewapende burgerij gedempt, en eenige perſonen benoemd, die, telkens voor acht dagen, in het Hoofdbeſtuur afwisſelden, één voor *Demerary* en één voor *Essequebo*. Eene tweede poging der *Engelschen*, nu niet meer in 's Prinſen, maar in hunnen eigenen naam, ontmoette geen beter onthaal (26 Mei 1795). In een edel en regt mannelijk antwoord beriepen zich de Kolonisten op hunnen eed aan de Republiek, op hunnen pligt en op het gevoel des *Britschen* Konings zelven, wiens verachting zij verdienen zouden, door aan zijnen wil te voldoen. De *Engelschen* lieten zich hiermede te vreden ſtellen en trokken af. Eerst eenige jaren later bemagtigden zij de drie ten noorden van *Suriname* gelegene volkplantingen.

Rampen dier Koloniën. Boschnegers, ook op Curaçao. Duurte der ſlaven. Aanmoediging van den ſlavenhandel door de Regéring.

Deze Koloniën waren nog altijd aan de ramp der Boschnegers ter prooije. Nog in 1791 had men weder troepen uit het Moederland derwaarts moeten zenden, en deze zwarte bevolking verſpreidde zich al meer en meer in de binnenlanden van *Zuid-America*, waar zij als 't ware wortel ſchoot, zoodat in December van dat jaar twee Negers kwamen, wier taal en voorkomen geheel van dat der anderen verſchilden. Zij waren met boomſchors gekleed, bedienden zich, in plaats van ijzer, van ſteenen gereedſchappen tot het vellen van boomen en het delven van eetbare wortelen. Na de afwijzing der *Engelschen* ontſtond er in Aug. deszelfden jaars 1795 een bedenkelijke opſtand ook in *Demerary* en *Essequebo*, alsmede op *Curaçao*, van te meer veruitziende gevolgen, daar er op dit eiland geene binnenlandſche bosſchen waren, waarheen de Negers vlugten konden, en zulks dus van ongemeene ſtoutheid en beſef

van de zwakheid der *Nederlandsche* Regéring bij de ſlaven getuigde. Men dempte dien opſtand ſlechts met moeite, zoo door de landtroepen als door de oorlogſchepen, destijds te *Curaçao* voorhanden. Bij deze rampen kwam nu nog de ophooping der koffij (het hoofdvoortbrengſel) in de Koloniën door gebrek aan verzending, vermits de *Engelsche* vloten de *Hollandsche* ſchepen wegnamen, en aan den anderen kant mangel aan alle die benoodigdheden, welke men anders uit het Moederland aanbragt (*). De ſlaven waren reeds in 1791 tot eene ongewone duurte gerezen; *achthonderd guldens* als prijs voor een' mensch, deed de volkplanters zuchten en beven voor den ondergang. En dit geſchiedde, niettegenſtaande (tot ſchande onzer Regéring op het einde der achttiende Eeuw) nog in 1789 *de slavenhandel door Nederlandsche winstbepalingen was aangemoedigd geworden* (†)!

D. van Hogendorp biedt te vergeefs aan, de Molukken te gaan herovern. Zijn verſchil met de Regéring. Hij ontſnapt naar Batavia.

Door het bezetten van alle op ons gemaakte veroveringen moesten de *Engelschen* noodzakelijk hunne krijgsmagt verzwakken. Zoo vernam, op het laatst van 1796, de Gouverneur van *Java's* Oostkust, D. VAN HOGENDORP, dat er te *Banda* weinig volk, en, door de onvruchtbaarheid van het eiland, hetwelk zich uit *Batavia* niet kon voorzien, groot gebrek was aan mond- en krijgsbehoeften. Hij bood dus een ontwerp aan, om dat eiland te gaan hernemen, en toonde, dat men de middelen tot dat einde in de hand had, te meer daar de *Fransche* Admiraal SERCEY met zes fregatten in de wateren van *Java* verſcheen.

(*) *N. Nederlands. Jaarboeken* 1791, bl. 2033. 1795, bl. 5388. 7124. 7485. *Vervolg op* WAGENAAR, XXIV. D. bl. 361. 362. XXXIII. D. bl. 211-227.

(†) *Vervolg op* WAGENAAR, XXIII. D. bl. 167. 168.

HOGENDORP wilde de manſchappen dier fregatten met inlanders (*Javanen*, *Madureezen* en *Chineezen*) onder *Nederlandsche* Officieren en onderofficieren verſterkt, en dan eene kans op *Amboina* en *Banda* gewaagd hebben, welke beide eilanden hij zich ſterk maakte, alsdan te zullen veroveren. Doch dit plan werd niet goedgekeurd en misſchien te roekeloos geacht (hoezeer het voorbeeld van DE SUFFREN in den vorigen oorlog hier veel had moeten afdoen). Althans VAN HOGENDORP vatte over deze teleurſtelling een hevig ongenoegen op tegen de *Indische* Regéring en Commisſarisſen-Generaal, en daarom kunnen wij zijne beſchuldigingen niet dan met veel omzigtigheid opnemen, als of de Compagniesſchepen, waarop de gemelde troepen naar *Banda* konden zijn overgevoerd, liever verkocht, en gedeeltelijk onder andere namen weder ingekocht waren, om ze met de ſchatten der Regenten onder *Deensche* vlag naar *Europa* te zenden, alsmede dat de Staatkunde der Beſtuurders andere oogmerken had, waarmede de herovering van *Amboina* en *Banda* niet zou te rijmen geweest zijd. Het is in onze dagen te zeer aan DOORNIK en anderen gebleken, hoezeer de vooringenomenheid of liever de te leur geſtelde eigenliefde, deugdzame en waardige beſtuurders in een hatelijk daglicht kan ſtellen. Wij willen daarom geenszins eenen ALTING met eenen VAN DER CAPELLEN gelijk ſtellen; maar op de nagedachtenis van NEDERBURGH kleeft geene ſmet, en VAN HOGENDORP was te zeer zijne tegenpartij, om hier onzijdig te kunnen wezen. Niet alleen was hij een zeer ijverig voorſtander der *revolutionnaire* begrippen in het vaderland, en helde, gelijk tot alle nieuwigheden, dus ook tot het *territoriale*

ſtelſel, de zoogenaamde vrijſtelling (*Emancipatie*) der *Javaneezen* en eenen onbepaald vrijen handel over, maar hij had ook in 1790 reeds eene teleurſtelling ondergaan, die hem van de bewindsleden, vooral van ALTING en SIBERG, afkeerig maakte. Hij wenschte destijds te *Batavia* eene Asſurantie-Maatſchappij op te rigten, waartoe eenige aanzienlijke ingezetenen zich genegen betoonden, en hetwelk aldaar eene behoefte ſchijnt geweest te zijn. Doch de Gouverneur ALTING was daarvan afkeerig, zoo het ſchijnt uit overdrevene gehechtheid aan oude gewoonten en vormen, en uit even zulk eenen al te grooten afkeer van 't nieuwe, als dit door VAN HOGENDORP met onberedeneerde drift werd omhelsd. Nogtans kwam de Maatſchappij, daar ALTING geene ſchriftelijke weigering geven durfde, tot ſtand, echter op voorwaarde van niet op vreemde ſchepen te verzekeren. Alles ging zeer voordeelig, volgens de oprigters, en in de eerſte vier maanden had ieder deelnemer bijna 800 rijksdaalders zuivere winst (*). Doch in December 1790, terwijl VAN HOGENDORP zich buiten *Batavia* in de binnenlanden van *Java* bevond, verviel de Maatſchappij en werd opgeheven, zoo als VAN HOGENDORP zegt, omdat SIBERG belang had om de onkostbare zekerſtelling van koopvaardijſchepen tegen te gaan, daar hij zelf groote ſommen op *bodemary* had (†). Alle deze redenen tot afkeer moet men in den ſchrijver, dien wij hier volgen, in aanmerking ne-

(*) Men rekende toen aan de *Kaap* en te *Batavia* niet zoo zeer naar *Hollandsche* guldens, als naar rijksdaalders van 48 ſtuivers, maar die om den wisſel niet meer dan *f* 2 deden.

(†) *Bodemary* is eene ſomme gelds, waarvoor men ſchepen of bodems, gelijk vaste goederen bij *hypotheken*, verpandt.

men. Na de afkeuring van zijn plan tot herovering der *Molukken* hield hij niet op, de Regéring op het ergst, zoo fchriftelijk als mondeling, wegens de zaak der *Engelsche China's*-vaarders, den weerloozen ftaat der buitenkantoren en het verkoopen van de fchepen der Maatfchappij, ten toon te ftellen, hetwelk natuurlijk deze, die geenen tegenftand tegen hare handelingen gewoon, en geene vriendin der nieuwmodifche *vrijheid*, *gelijkheid* en *broederschap* was, bezwaarlijk verdragen kon. Hij werd dus op last van Commisfarisfen-Generaal van zijnen post als bevelhebber van *Java's* Oostkust ontzet; men maakte zich meester van zijne papieren, nam hem door krijgsvolk gevangen, en vervoerde hem (volgens zijn zeggen) van plaats tot plaats in het ongunftige jaargetijde, zonder hem van zijne misdaad te verwittigen. Hij ontfnapte naar *Europa*, doch werd alstoen door de Regéring van *Batavia* bij 's lands hooge Magten van vele zware overtredingen befchuldigd (*).

Boeckholtz, gewezen bevelhebber van Banda, fchikt de zaken op Borneo.

Dat aan den anderen kant de bevelhebber van *Banda*, BOECKHOLTZ, wien HOGENDORP zoo zwaar befchuldigde, in het oog der Algemeene Commisfarisfen, om welke redenen dan ook, niet voor fchuldig gehouden werd, blijkt wel uit eene commisfie, hem kort daarna op *Borneo* opgedragen. Wij moeten hier nog eens terugkomen op den afftand der *Souvereiniteit* over *Borneo's* Zuidoostkust (*Banjermassing*) in 1786. Zekere HOFMAN, wien de Heer NEDERBURGH eenen *projectmaker* noemt, had zich van de noodzakelijkheid, waarin de Sultan gebragt was, om de

(*) HOGENDORP, *Bat. Bezittingen in O. Indië*, *Voorberigt*, bl. VII–X. bl. 134–136. 172. 173.

hulp der Maatſchappij in te roepen, bediend, om hem die hulp (zoo als men vroeger op *Java* in het groot had gedaan) door afſtand van land te doen betalen. De *Panumbaha Ratoe* (dus is de eigenlijke titel des Sultans) vreezende anders alles te zullen verliezen, moest zich aan dien onbillijken eisch (want de Maatſchappij had zich vroeger tot zijne beſcherming *verpligt*) onderwerpen. Men zond dus eene genoegzame magt derwaarts, om den Vorst in zijn gezag te herſtellen, waarop hij het begeerde aanzienlijke gedeelte van zijn Rijk aan de Maatſchappij in eigendom afſtond. Maar naauwelijks was de Vorst in zijn Rijk weder bevestigd, of hij trachtte natuurlijk de gemoederen zijner gewezene onderdanen van de *Nederlanders* afkeerig te maken. Veel moeite behoefde zulks hem niet te kosten. Deze onderdanen werden, volgens het ſtelſel der Maatſchappij, dadelijk tot het leveren van zekere hoeveelheid peper tegen bepaalde, en wel zeer lage, prijzen gedwongen. De verwijdering van de troepen der Maatſchappij, wier verblijf op den duur aldaar te kostbaar zou geweest zijn, en de verkeerde maatregelen der Reſidenten, opvolgers van HOFMAN, veroorzaakten dus het jaarlijks verminderen van den peperbouw in de nieuwe veroveringen der Maatſchappij. BOECKHOLTZ werd als Commisſaris derwaarts gezonden, en hij ſloot een nieuw verdrag met den Vorst, aan wien het beſtuur der bewuste landen, voor drie jaren, onder zekere bepalingen werd afgeſtaan, met het uitzigt, van hem op die wijze, zonder het aanzien der Maatſchappij te kwetſen, voor zich te winnen en de inwoners tot het kweeken der vereischte peper, wan-

neer zij weder onder hunnen inlandfchen Regent zouden ftaan, aan te moedigen (*).

Verfchil der twee partijen in het vaderland, ook over de Indifche zaken. Beftuur der gematigde Patriotten.

Het gefchil nopens den *vrijen* of *beperkten* handel en landbouw in *Indië* werd als 't ware eene leus der twee in *Nederland* beftaande partijen. Die voor den beperkten handel waren, beftonden meest uit aanhangers van den ouden Staatsvorm en het huis van *Oranje*, waaronder ook de Commisfarisfen-Generaal behoorden. Zulks laat zich uit den aard der zake zeer goed verklaren. Aan de eene zijde heerschte de gehechtheid aan het oude, in fommige opzigten het kenmerk dier partij, en de afkeer van eene nieuwe, nog onbekende, door hare tegenftanders gepredikte vrijheid; aan de andere juist die leer van de *Souvereiniteit des geheelen volks*, die geene voorregten, geenen alleenhandel kende, en aan allen dezelfde regten en vrijheden wilde, of fcheen te willen verzekeren. Hier ftelde zich de reeds meermalen genoemde DIRK VAN HOGENDORP, dáár NEDERBURGH op den voorgrond (†). Het fprak van zelve, dat het ftelfel

(*) NEDERBURGH, bl. 79. 80. 221–227.

(†) Doch op dezen regel is ééne gewigtige uitzondering. GIJSBERT KAREL VAN HOGENDORP, de naderhand zoo beroemd gewordene Staatsman, de broeder van den meergenoemden Heer DIRK, was met zijn geheele hart aan de oude Staatsregeling en het Huis van *Oranje* gehecht, zoo zelfs, dat hij onder het bewind van 1795, zelfs onder het meer gematigde van 1801, en onder alle de volgende Beftur en, geenen post wilde bekleeden, maar eerst bij den grooten volksopftand van 1813 tegen den *Corsicaanschen* tiran zich aan de fpitfe ftelde, en daardoor zeer veel tot de terugroeping des Prinfen van *Oranje* bijdroeg; hij was echter tevens een ijverig voorftander van den vrijen handel, gelijk hij in zijne in 1801 gedrukte

van beperkten handel dus bij het oude Bestuur vóór 1795, en dat van onbeperkten door vele der zoogenaamde *Patriotten* van 1795 moest voorgestaan worden, van welken echter toen nog meer bezadigde mannen aan 't roer waren, die zeer goed beseften, dat een plotselinge en onbedachte overgang de nadeeligste gevolgen kon hebben. Dus liet men de Commissarissen-Generaal nog in *Indiën*, en de zaken bij voorraad op den ouden voet. Het was toch wel te begrijpen, dat het prediken der *regten van den mensch en burger*, van geheel onbepaalden handel, en van de landverdeeling onder de *Javanen*, dezen wel eens kon doen beseffen, dat die regten dan ook vereischten, dat elk in zijn eigen land meester was; en dat de *Hollanders* ten hunnent in *Europa*, gelijk zij op *Java*, alléén te gebieden hadden. Het is noodzakelijk, thans in overweging te nemen, wat ten opzigte der Maatschappij in het vaderland werd besloten.

De Kamer der Zeventienen en het O. I. Bewind afgeschaft. Comité van de O. I. handel en bezittingen.

De blijvende Commissie, de Heeren VAN DER DOES enz. in 1790 benoemd en door het zenden van Commissarissen-Generaal gevolgd, werd terstond na de omwenteling, als bestaande uit leden der oude Regéring, ontbonden, en opgevolgd door een *Comité*, bestaande uit de Heeren VAN DE VELDE, DU TOUR, TITSINGH en BEERESTEYN, allen tot de heerschende partij behoorende. Deze vonden geene gemakkelijke taak. De kas der Maatschappij in *Nederland* was tot die laagte vervallen, dat het werkvolk niet meer kon betaald worden, en de Heer

---

Verhandeling over den Oostindischen handel duidelijk doet blijken, alsmede van het stelsel van landbezit door den inboorling.

TITSINGH, om die ongelukkigen in den vreesfelijken winter van 1795 niet zonder brood te laten, het arbeidsloon uit eigene middelen opfchoot. De vraag over de voortduring of ontbinding der bevoorregte Maatfchappij kwam dus nu, zoo immer, in aanmerking, en kon ook, daar men door de nieuwe beginfelen immers tegen alle *vooroordeelen* gewapend was, vrijelijk worden behandeld. Nogtans werd bij het Rapport, in Junij 1795 bij de Reprefentanten (de nieuwe naam voor Staten) van *Holland* uitgebragt, het *behoud* der Maatfchappij aangeraden, uit hoofde van de voordeelen, die zij altijd aan den Staat aangebragt had. De Admiraliteit alléén genoot, voor het huren en de bemanning van fchepen, dagelijks meer dan duizend guldens, zonder nog de in- en uitgaande regten en andere voordeelen voor het land te rekenen, terwijl de jaarlijkfche verkooping der uit *Indië* komende goederen twintig Millioenen bedroeg. Als een bewijs, hoe vele zeelieden de Maatfchappij onderhield, werd aangevoerd, dat er, in de laatfte tien jaren vóór den *Engelschen* oorlog, ruim 78,000 manfchappen naar *Indië* waren overgevoerd, *en men toonde de volstrekte onmogelijkheid, om den handel door middel eener eigenlijk gezegde vrije vaart op den duur voor bijzondere personen, met eenen gelukkigen uitslag te voeren.* De Commisfie droeg tevens voor, (onder voorwaarde van aanmerkelijke bezuinigingen) om de Maatfchappij op nieuw met gereede penningen te onderfteunen, hoezeer dezelve thans reeds over de *honderd tien Millioenen* ten achter was. Doch nu werden er ook afdoende maatregelen bij de hand genomen, ten minfte zoo verandering van in-

rigting en perſoneel alzoo mogen genoemd worden. Het geheele bewind der O. I. Maatſchappij en de Kamer der Zeventienen werden *ontbonden*, en door de (nog beſtaande (*)) Staten Generaal een nieuw Beſtuur van 28 perſonen aangeſteld, onder den naam van *Comité tot de zaken van den O. I. handel en bezittingen*, vergaderende te *Amsterdam*. Doch *Zeeland* ſtelde dit verſlag in handen van de *Kamer der Zeventienen*, die het natuurlijk niet gelden liet. Zij beweerde, dat geen pligtverzuim noch verkeerdheid van wege Bewindhebberen de oorzaak was van het diepe verval, maar redenen, daarvan over 't algemeen onafhankelijk; dat de retourſchepen over 1794 en 1795, waarvan er zeven thans in *Engeland* aangehouden waren, een zich te *Lisbon*, en zeven aan de *Kaap de Goede Hoop* bevonden, eenen zoo rijken ſchat zouden hebben medegebragt, dat de Maatſchappij daaruit aan alle hare verpligtingen zou hebben kunnen voldoen. Zij toonde aan, dat *verandering van personen* daarom juist niet noodzakelijk verbeteringen in de zaak zelve te weeg zou brengen; en dat het nieuwe Beſtuur wel eens even zoo kostbaar kon zijn als het oude, alsmede, dat deze geheele verandering in *Indië* zoo bij de *Nederlanders*, als vooral bij de inlandſche Vorsten, eenen geweldigen ſchok zou geven. Ook ſtreed het tegen de *regten van den mensch en burger*, buiten kennis en bewilliging van de deelhebbers in de O. I. Maatſchappij een nieuw Bewind over dezelve aan te ſtellen. Dan *Zeeland* kon tegen

(*) In Maart 1796 werden de Staten Generaal vervangen door de zoogenoemde *Nationale Vergadering*.

den verklaarden wil van *Holland* niet opzeilen; het voorgeftelde ontwerp ging door, met die wijziging echter, dat niet, gelijk eerst voorgedragen was, flechts *drie*, maar *zes* der achtentwintig nieuwe bewindhebbers (of, met een' nederiger titel, *Gecommitteerden*) uit *Zeeland*, zeventien uit *Holland* en één uit elk der overige gewesten zouden worden benoemd. Ondertusfchen werd het oktrooi der Maatfchappij nog voor twee jaren verlengd (*).

Klagten der oude Bewindhebbers. Zeeland is vóór hen, doch zwicht.

Doch de ftemmen, die deze nieuwigheid wraakten, waren nog niet gefmoord. Het pleit zeer voor de oude orde van zaken, wanneer een man als HENDRIK CONSTANTIJN CRAS, de herfteller der wijsgeerige Regtsgeleerdheid in ons vaderland, de leermeester van KEMPER, de groote kenner der echte beginfelen van Staatshuishoudkunde, de voorftander eener *gematigde* vrijheid, en die daarom de eer had, door de domme en verachtelijke *Jacobijnen* van 1798 te worden afgezet, wanneer zulk een man de aanftelling van het *Comité* in plaats der *Kamer van Zeventienen*, in een verzoekfchrift bij de *Nationale Vergadering* (in 1796 's lands hoogfte Magt) ingediend, als eene *wederregtelijke* daad ten toon ftelde, die mannen in 't Beftuur plaatfte, welke *meestal geen belang in de welvaart der Maatschappij* hadden (zij behoefden geene deelhebbers in die Maatfchappij te zijn) (†). De Heer NUHOUT VAN DER VEEN, lid der Vergadering, wist deze regtsgronden niet te be-

(*) *Vervolg op* WAGENAAR, XXXIII. D. bl. 149–185.

(†) Behalve CRAS hadden ook de Heeren WILLINK en DE GELDER DE NEUFVILLE, pijlaren der *Amsterdamsche* beurs, dit verzoekfchrift geteekend.

antwoorden, dan door te ſchelden op het oude Beſtuur, eene gemakkelijke en alles behalve moedige taak! Het *Comité* was niet minder gebelgd. Het ſprak in een Adres aan de Nationale Vergadering van *strafwaardige valschheid* (*). Deze brief werd in handen eener Commisſie geſteld, en de zaak bleef hangende; doch inmiddels behield het *Comité* de klem van zaken, zonder gelukkiger te zijn dan het vorige Bewind. Geldgebrek deed zich op het nijpendst gevoelen, de betaling der ſchulden werd door eene magtſpreuk der Nationale Vergadering op verzoek van het *Comité* opgeſchort, en de gemeenſchap met *Indië* was afgebroken. Zoo lang echter de gematigden nog bleven regéren, werden er geene maatregelen genomen, die de zaken in *Indië* te veel uit haar geheel konden brengen.

Zegepraal der Revolutionnairen. Hunne verrigtingen in Indië.

Doch in *Nederland* begon de omwenteling al meer en meer het hoofd op te ſteken, om alle oude vormen, wetten en zeden, waaronder het volk zoo lang gelukkig geweest was, te vernietigen. In 1798 (22 Januarij) ſcheen het werk van drie jaren vroeger, door de zegepraal der eigenlijke *revolutionnaire* over de gematigde partij, te zullen bekroond worden. Het waren deze lieden, die de *door het volk benoemde vergadering* met *Fransche* hulp uiteen joegen of kerkerden. Dat *Nederlanders* van den ouden ſtempel, gelijk NEDERBURGH, bij zulke mannen in ongenade moesten vallen, is ligt te bevroeden. Al het vertrouwen werd aan de Commisſie ontnomen; men ſprak van eene *revolutionnaire Commissie*, om haar te vervan-

(*) *Vervolg op* WAGENAAR, XXXIV. D. bl. 257-278.

gen; te *Batavia* zelve ftaken fommige omwentelaars het hoofd op; NEDERBURGH bekwam ftadsarrest aldaar, en alles toonde den invloed der mannen van 22 Januarij, die, wanneer hun rijk in het vaderland langer dan een half jaar geduurd had, hetzelve volkomen in den afgrond zouden hebben geftort (*). Zij befloten nu ook de *vrijheid*, *gelijkheid* en *broederschap*, deze drie tooverwoorden der nieuwere vrijheidsmannen, in *Indië* aan de *Javanen* te doen verkondigen, en kozen daartoe den Commisfaris *over den inlander*, WEGENER, om denzelven van de *onderdrukking te bevrijden*, terwijl de Generaal-Majoor NORDMANN als Opperbevelhebber, met eene magt, die geheel onafhankelijk was van Commisfarisfen-Generaal en de Hooge Regéring, het krijgswezen moest regelen, hetwelk men beweerde dat zich in den jammerlijkften toeftand bevond. Want alle befchuldigingen *tegen* het O. I. Bewind werden geloofd, en men kleurde dezelve met den fchijn der vaderlandsliefde. Doch de Commisfaris-Generaal NEDERBURGH verzekert (en zijne getuigenis is, zoo ver wij weten, niet tegengefproken), dat de Generaal NORDMANN, na alles naauwkeurig onderzocht te hebben, openlijk in de Vergadering der Commisfarisfen-Generaal en Gouverneur en Raden zijne groote verwondering betuigde, hoe men in zulk een klimaat, en daar men, bij gebrek aan *Europische* troepen, zich meest van inlanders bedienen moest, het krijgswezen tot zulk eenen trap van orde en volkomenheid had kunnen brengen, met bijvoeging, dat

(*) NEDERBURGH, *Echte Stukken*, *Voorrede*, bl. XII–XIV.

hij zich gelukkig zou rekenen, wanneer hij het eenmaal in denzelfden staat aan zijnen opvolger zou kunnen overgeven; een bewijs, dat Commisſarisſen-Generaal gedurende hun verblijf, vooral na het berigt der omwenteling van 1795, de te voren jammerlijk vervallene krijgsmagt veel verbeterd hebben. De Commisſaris-Generaal WEGENER, hoezeer natuurlijk genegen, om door het opſporen van misbruiken aan het doel zijner roeping te beantwoorden, moet verklaard hebben, niets te kunnen ontdekken, 't welk dienen kon tot bevestiging van 't geen men het *Comité* van den *Oostindischen* handel omtrent het lot van den *Javaan* had ingeboezemd (*).

Voortzetting des oorlogs. Batavia geblokkeerd. Landing op Java. Opſtand der Javanen geſtuit.

Ondertusſchen werd de oorlog nog ſteeds in *Europa* voortgezet. Het was den *Engelschen* Minister PITT gelukt, in 1798 en 1799 een nieuw verbond tegen het alles bedreigende *Fransche* Gemeenebest tot ſtand te brengen, waarin *Oostenrijk* en *Rusland* deel namen. Met hulp der laatstgenoemde Mogendheid deden de *Engelschen* eene landing in *Noordholland*, die mogelijk gelukt zou zijn, indien de dappere ABERCROMBIE niet onder het bevel van den jammerhartigen, altijd beſchonkenen Hertog van YORK geſteld was geworden. Van dat oogenblik af was de onderneming mislukt, en in December moesten zich de *Engelschen* en *Russen* weder inſchepen. Vergramd over deze teleurſtelling (hoewel zij de *Hollandsche* vloot uit het *Nieuwe-Diep* medevoerden) beſloten de *Britten*, eenen zoo al niet voor hun voordeeligen, dan toch voor de *Hollanders* vernielenden aanval op

(*) NEDERBURGH, bl. 176-178.

Java te doen. Van den 23sten Augustus tot den 9den November 1800 werd de reede van *Batavia* door een *Engelsch* smaldeel geblokkeerd. Er was geene zeemagt, genoegzaam om den vijand tegen te houden, en daarenboven leed men door gebrek aan rijst, die uit de oostelijke deelen des eilands doorgaans te scheep werd aangebragt, en reeds bij het begin der blokkade schaars omkwam. Nogtans was de *Nederlandsche* Regéring bij den inlander zoo geacht, dat er zich geen zweem van misnoegdheid vertoonde, dan op een meer afgelegen punt, de *Marende* bij den hoek *Tanjong Preok*, alwaar de *Engelschen* (met het fregat *Sibylle*) de inwoners dagelijks kwelden met strooperijen, zoodat zij om bijstand verzochten. Daar men de hoofdstad niet van troepen durfde ontblooten, werden hun slechts zes stukken kanon, met de noodige krijgsbehoeften en *twee inlandsche kanonniers*, toegezonden; eene blijkbaar ontoereikende hulp, zoodat de *Engelschen* zich ook spoedig van die stukken meester maakten. Nu stonden de inlanders, die zich van de Regéring verlaten gevoelden, tegen haar op, en begaven zich onder *Britsche* bescherming. De meesten nogtans keerden van dezen stap terug, zoodra de buitengewone Raad van *Indië*, ENGELHARDT, met eene afdeeling troepen (die vroeger moest gekomen zijn) *Marende* bezocht. De overige opstandelingen volgden de *Engelschen.* Vervolgens bleef het op *Java* volkomen rustig, hoezeer de bezetting te *Bantam* geheel was uitgestorven, en die bij de Vorsten der binnenlanden ook zeer zwak was, daar men alle troepen, waarover men beschikken kon, in den

omtrek van *Batavia* had zamengetrokken. Gefchillen van weinig belang, te *Tangerang*, in het westen van *Batavia*, tusfchen de *Javaneezen* en *Chineezen* ontftaan, werden zonder geweld door den Raadsheer ENGELHARDT bijgelegd.

Eer de *Engelschen* de blokkade van *Batavia* opbraken, moesten zij hunne vernielingszucht bot vieren door de verwoesting van het eiland *Onrust* ten noorden der ftad, waar men de fcheepstimmerwerven der Maatfchappij vond. Dit eiland, alwaar te voren altijd de hamer ging, waar onophoudelijke werkzaamheid heerschte, werd door de *Britten* tot affcheid in een' puinhoop veranderd (*).

Vernieling van Onrust.

Dat de *Nederlanders* de *Javanen* niet verdrukten, blijkt uit deze omftandigheden duidelijk. Immers, fchooner gelegenheid tot eenen algemeenen opftand kon er voor deze Natie niet worden gevonden. De krijgsmagt, uit het Moederland gekomen (in 1794), was geheel onbeduidend, en had federt dien tijd geene vermeerdering ontvangen, door de affnijding der gemeenfchap met hetzelve ten gevolge des oorlogs; een magtige vijand, heer van het grootfte gedeelte van *Hindostan*, was in de nabijheid, om elken tegenftand tegen het *Nederlandsche* gezag te onderfteunen, ja die vijand zelf bedreigde, door zijne blokkade den inlander met hongersnood, indien hij zijne zijde niet koos; en deze werd daarenboven bijkans tot oproer aangemoedigd, door de alles omkeerende leer, die in het Moederland op *Frankrijks* voorbeeld thans een grondbeginfel was, en waarvan ook *zij* niet onkun-

Deze kleine opftand geen bewijs van ontevredenheid der Javanen. Hunne medewerking met de Nederlanders. Volkomene rust op Java.

(*) NEDERBURGH, bl. 116. 178–181. 236.

dig *konden* zijn: *de opstand tegen verdrukking is de heiligste pligt.* En nogtans vindt men gedurende den geheelen tijd, dat *Java* zich genoegzaam onafhankelijk besturen moest door gebrek aan gemeenschap met *Europa*, de zachtzinnige *Javanen* getrouw en gehecht aan *Nederland*, zoodat zij zich niet alleen met woorden (in hunne overeenkomsten met de Maatschappij) maar ook met daden betoonden, als *één volk met de Hollanders willende uitmaken* (*).

Mishandeling der bewoners van Celebes. Slavenhandel.

Des te onverantwoordelijker was het misbruik van gezag, waaraan zich *sommige Nederlandsche* ambtenaren tegen deze goedhartige menschen schuldig maakten, door trotschheid, het schenden hunner gewoonten of plegtigheden, door hun verachting te betoonen (iets, waarop zij ten hoogste gevoelig zijn), hen te bedriegen en te mishandelen (†); een gedrag, waardoor zij enkelden hunner tot wanhoop bragten, zoodat zij, na *opium* te hebben ingezwolgen, onder het roepen van *amok* en het plegen van doodslag aan elk, wien zij slechts ontmoetten, een' zekeren, vreesselijken dood in den mond liepen. Dit was echter niet enkel de gewoonte der *Javanen*, maar van bijkans alle de bewoners van den *Indischen Archipel*, vooral der hooghartige bewoners van *Celebes*, waarvan zeer vele slaven naar *Java* werden overgebragt. De meeste *Nederlandsche* inwoners van de hoofdplaats *Macassar* waren, volgens VAN HOGENDORP, slavenhandelaars, *en hiervan waren Gouverneur en Predikanten*

(*) NEDERBURGH, bl. 34-37. 184.

(†) HARTINGH (Gouverneur van *Java's* Noordoostkust), *Nagelaten Memorie over die kust.*

niet uitgezonderd. Zij hielden vertrekken onder den grond, waarin die ongelukkigen werden opgesloten, tot er vaartuigen naar *Batavia* gingen. De slavenhandel had daar volmaakt plaats gelijk op de kusten van *Afrika;* men bediende zich van de kleine oorlogen of veeten der vele Vorstjes, waarin dat groote eiland versnipperd is, om hun gevangenen af te koopen, die dan als slaven naar *Macassar* en *Batavia* werden vervoerd. Was dit hulpmiddel niet voldoende, zoo bediende men zich van menschenroof. Wilde de slavenkooper den prijs, door den verkooper geëischt, niet betalen, zoo doorstak deze vaak zijn slagtoffer voor deszelfs deur. Niet minder wreed waren de *tronken* of onderaardsche slavenhokken, waarin de ongelukkigen altijd tot de maand Mei moesten vertoeven, wanneer de *mousson* hunne overtogt naar *Batavia* toeliet. De mannen werden dan twee aan twee aan elkander gesmeed, en in de slavenschepen geworpen; kleine vaartuigen, waarin honderd tot tweehonderd personen plaats moesten vinden. De slaven werden niet alleen te *Batavia*, maar ook op de verdere zeeplaatsen van *Java* verkocht. Men ziet hieruit, hoezeer deze eerlooze handel met dien in Negers op de kust van *Guinea*, waartegen de menschheid zich zoo lang te regt heeft verheven, overeenkwam (*).

Alting bedankt. Van Overstraten Gouverneur-Generaal.

Ondertusschen was de Gouverneur-Generaal ALTING, die zijnen naam als zoodanig aan de twee smartelijkste en onteerendste tijdstippen onzer Geschiedenis in de *Indiën* heeft moeten leenen, op

(*) D. VAN HOGENDORP, bl. 164-166.

zijn verzoek in 1796 ontslagen, en door den Heer OVERSTRATEN, tot hiertoe Gouverneur van *Java's* Oostkust, vervangen. Deze toonde meer veerkracht dan zijn voorganger; en dat in de ongunstigste omstandigheden, waarin *Java* zich van 1796 tot 1808 bevond, de rust daarin niet slechts geen oogenblik gestoord, maar ook de welvaart door het varen onder onzijdige vlag bevorderd, en het eiland, hoe zeer aan zich zelv' overgelaten, voor het Moederland werd gespaard, dit is wel grootendeels aan de pogingen van OVERSTRATEN toe te schrijven. Hij poogde den landbouw, onder anderen door den invoer der bekende *Americaansche maniok*-wortel, die aldaar zulk een uitnemend voedsel oplevert, uit *Ile de France* te vermeerderen, doch het mislukte (*).

Verandering in het Moederland. De Commissie eervol ontslagen. Nederburgh keert terug.

Intusschen was de omwenteling van 12 Junij voorgevallen, en daarmede gematigder lieden aan het Bewind gekomen. Dezen gaven dadelijk den Commissaris NEDERBURGH, op deszelfs herhaald verzoek, niet alleen zijn eervol ontslag, maar regtvaardigden ook de daden der Algemeene Commissie door eene openlijke dankbetuiging, die den 28sten September 1799 plaats had. Doch NEDERBURGH, het eenige lid dier Commissie, 't welk naar het Moederland wederkeerde, was daarmede geenzins te vrede, maar eischte, na zijne terugkomst in *Holland*, een onderzoek zijner handelingen en verrigtingen, hetwelk echter tot in 1802 werd vertraagd.

De Maatschappij had wel in 1797 nog eene verlenging van oktrooi voor één jaar bekomen; zelfs

(*) HOGENDORP, bl. 109.

werd in 1797 verboden, buiten de Compagnie thee in te voeren, op eene boete ten bedrage der vierdubbelde waarde (*), maar nogtans was het onmogelijk, dit verſtorvene ligchaam in 't leven te herroepen. De benoeming van het *Comité tot den Oostindischen handel en bezittingen* uit perſonen, geene deelhebbers der Maatſchappij zijnde, had eigenlijk aan hetzelve reeds den doodſteek gegeven. Naderhand was het niet mogelijk, regtſtreeks goederen met *Hollandsche* ſchepen naar *Oostindië* te zenden. Op alle *Oostindische* Compagnieswerven ſtond de arbeid ſtil. *Hoorn*, *Enkhuizen* en *Middelburg* zagen hare welvaart, daaraan gedeeltelijk verſchuldigd, te gronde gaan; geheele wijken dier ſteden werden verlaten. De bezitters van papier, dat tot de diepſte laagte vervallen was, achtten zich gelukkig, indien de Staat, door het op zich nemen van de ſchulden der Maatſchappij, in hare regten trad, en hare bezittingen, die hij reeds rijkelijk door voorſchotten betaald had, overnam. Dit geſchiedde dan ook ſtilzwijgend in het laatſte jaar der Eeuw (1800) bij de inſtelling van eenen *Raad voor de Aziatische bezittingen*, welke, zonder eenige acht te ſlaan op de aanſpraken der deelhebbers, het bewind in naam van den Staat op zich nam. Dus ſtierf aan verval van krachten, in eenen ouderdom van bijkans twee Eeuwen, de weleer zoo ſterke, zoo welig bloeijende, zoo grootſche Maatſchappij. Met de Republiek bijna geboren, was zij ook met haar opgegroeid, ſtaande gebleven, vervallen, en zij daalde ſlechts zes jaren

Einde der Nederlandſche Oostindiſche Maatſchappij. Aziatiſche Raad.

(*) *Vervolg op* WAGENAAR, XXXVIII. D. bl. 297.

vóór haar, die reeds onder beheer van vreemden ſtond en naauwelijks meer gezegd kon worden te leven — ten grave (*).

Westindiſche zaken. Treurige toeſtand. Afkeer van de nieuwe orde van zaken op Curaçao.

De zaken in de *Westindiën* ſtonden even weinig voordeelig als de *Oostindische.* Reeds in 1781 had het verblijf der *Fransche* troepen, die *St. Eustathius* aan de *Engelschen* hadden ontrukt, zoowel als later de beſchermende *Nederlandsche* krijgslieden, zware kosten veroorzaakt en ſchulden doen ontſtaan, die nog niet betaald waren. Reeds in 1797 had MIDDERIGH (zekerlijk een *Revolutionnair* van den eerſten ſtempel, en de koorleider der omwentelaars van den 22ſten Januarij 1798) in de *Nationale Vergadering* een onderzoek gevorderd naar de *Westindische* Koloniën en derzelver tegenwoordig beheer, daarbij niet weinig wantrouwen in het *Comité* der *Westindische* zaken te kennen gevende. Dit werd door BICKER, die negen jaren in dat vak had gearbeid, verdedigd. Doch of het *Comité* genoegzaam al wat in zijn vermogen was, had gedaan of niet: zoo veel is zeker, dat de zaken in de *Westindiën*, ſchoon de Vice-Admiraal VAN BRAAK met een ſmaldeel derwaarts was afgezonden, om de ambtenaren van den ouden eed te ontſlaan, en in den nieuwen te nemen, allerongunſtigst voor het vaderland ſtonden. Te *Curaçao* was het misnoegen tegen de nieuwe Regéring en beginſelen, zoowel als de verkleefdheid aan den Stadhouder, algemeen; men wenschte er niet alleen naar de *Engelschen*, maar voegde

---

(*) G. W. VAN HOGENDORP, *over den O. I. Handel*, 1. St. bl. 118.

er nog de ontaarde gezindheid bij, van de *Hollandsche* fchepen in den grond te willen boren. De Gouverneur had de nieuwe zoogenaamde *Nationale-* of *Alliantie*-cocarde, zoo hij zeide uit hoofde van een' beraamden opftand der Negers, ten einde *alle* leuzen of onderfcheidingsteekenen vóór te komen, verboden. De Zeeofficieren en foldaten van het fchip van Kapitein WIERTS, dien VAN BRAAK naar *Curaçao* gezonden had, en het fregat van Kapitein KIKKERT lieten zich wel van den eed aan Stadhouder en Kapitein-Generaal ontflaan, doch weigerden nu ook den nieuwen af te leggen; zeggende: „Zijn wij van „het een ontflagen, dan van het andere ook." De Gouverneur DE VEER nam zijn ontflag, liever dan zich aan de nieuwe orde van zaken in het vaderland door een' eed te verbinden, en werd door den Boekhouder BEAUSON vervangen. Het krijgsvolk echter, zoowel als de fchepelingen, weigerde de dienst. Het gelukte WIERTS, de laatften door eenig handgeld te vreden te ftellen, en de plaats dergenen, die zich verwijderden, door *Franschen* te vervullen. WIERTS had inderdaad de verdienfte, dat hij door deze maatregelen, zonder geweld te gebruiken, het eiland voor het Moederland behield, zoodat de *Engelschen* zelfs geenen aanval waagden, hetwelk echter gedeeltelijk wel aan hunne onkunde van den ftaat van zaken moet worden toegefchreven. Kapitein WIERTS werd dan ook, na eene *een en veertig jarige* dienst, tot Schout bij Nacht bevorderd.

Met zijn fmaldeel van vijf oorlogs- en twee koopvaardijfchepen was VAN BRAAK intusfchen op *Suriname* aangekomen, en kort daarna (1796) overle- Van Braak op Suriname. Zijn dood.

Overgave van Demerary en Essequebo.

den. (Hij was een balling van 1787, en werd dadelijk na zijne terugkomst tot *Vice-Admiraal* benoemd.) Reeds voor zijne komst hadden beide *Demerary* en *Essequebo* zich zonder ſlag of ſtoot aan de *Engelschen* overgegeven. Onder de aangebodene voorwaarden had diegene voor de kolonisten wel de meeste waarde, welke hen beloofde, om in geval van afſtand bij een' vrede dezelfde voorregten te zullen genieten als de *Engelsche* volkplantingen in de *Westindiën*. De Officieren te land en ter zee zouden in *Britsche* ſoldij overgaan, doch, bij de herſtelling des Stadhouders, in deszelfs dienst kunnen wederkeeren (*). Te midden van zoo veel ſchande en vernedering verloochende zich de oude *Hollandsche* aard toch niet geheel. De Kapitein Luitenant HESHUSIUS, die met VAN BRAAK naar de *Westindiën* gezeild was, had met eene brik niet alleen een voordeelig gevecht geleverd aan eenen ſchooner des vijands, maar was naderhand ook tegen *twee* vijandelijke vaartuigen ſlaags geweest, en had die doen afdeinzen. Doch de jeugdige held verloor bij dat gevecht het leven, en het was zijne brave manſchap, die de zege bevocht.

Overgang der W. I. Koloniën onder het beheer van den Raad der Americaanſche bezittingen.

Doch deze roem kon tegen het ontzettende nadeel, in gindſche landen door ons geleden, niet opwegen. De hoogstbelangrijke *opkomende* Kolonie *Demerary* was met *Essequebo* verloren, *Curaçao* wag-

(*) De *Engelschen* ſchonden echter het verdrag door eenige burgers van hunne vrouwen en kinderen af te rukken, en in *Engeland* in den kerker te werpen. Eenige derzelven ontſnapten naar *Holland*, en ontvingen eenige hulp en voorſpraak bij de Nationale Vergadering, voor hunne nog in de *Engelsche* kerkers verzuchtende broeders.

gelend, en *Suriname*, eene *afnemende* volkplanting, ſtond nog ſlechts voor het oogenblik vast. Het ontbrak echter in de *Nationale Vergadering* niet aan perſonen, die den Gouverneur FREDERICI van kwade trouw zochten te beſchuldigen; doch de Vergadering (toen nog niet door de *revolutionnairen bewerkt*) weerde die beſchuldigers af. Het was dus volſtrekt noodzakelijk, ook hier het Beſtuur min kostbaar te maken en onder onmiddellijk beheer van het *Uitvoerend Bewind* der Republiek, of van een' daarvan alléén afhankelijken Raad te ſtellen: dat is te zeggen, wanneer die Raad zoowel als dat Bewind getrouwelijk, onpartijdig en ijverig de belangen der Koloniën betrachtte. Het kostbare beheer van een en twintig leden volgens de wet, of van dertien, waartoe zij allengs verſmolten waren, de verdeeling in drie Departementen, die zeer vele ambtenaren noodzakelijk maakte, moest vereenvoudigd worden. Er werd dus een vijftal leden, onder den naam van *Raad der Americaansche Koloniën*, opgerigt. Dezelve zou in den *Hage*, den zetel des bewinds, niet te *Amsterdam*, nog altijd de hoofdplaats des koophandels, zitting houden. Het voorſtel ging nogtans, hoewel in de Eerſte (laagſte) Kamer van het Vertegenwoordigend Ligchaam gereedelijk ingang vindende, niet dan met ééne ſtem door in de Tweede Kamer, meer uit bezadigde leden beſtaande (zoo als ten minſte de geest der wet, die *haar* het *onderzoek* der éénmaal goedgekeurde wetten overliet, ſcheen mede te brengen (*)). Hiermede waren nu ook de

(*) *N. Nederlandsche Jaarboeken*, bl. 1796-2269. *Va-*

Westindische bezittingen geheel aan 's lands Regéring vervallen. Doch welk een verschil ook hier bij de tijden, toen de Staten- en Prinsenvlag op *Nieuw-Nederland*, op het *Recief*, te *Rio Grande* en *Paraïba* wapperde! De oude grootheid, gelijk de onafhankelijkheid van het vaderland scheen begraven met de achttiende Eeuw.

---

derlandsche Historie, *Verv. op* WAGENAAR, XXXVI. D. bl. 306-316. XXXVIII. D. bl. 298-303. 304. 305. XLIII. D. bl. 103-106.

